

НАТЧ/ГРАД

PC

1203

B58

n. 5.

v. 20

Biblioteka južnoslovenskog filologa

YU ISSN 0350-18x

UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ
БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА

Нова серија, књ. 20

Уредник
академик МИЛКА ИВИЋ

МИЛИЦА РАДОВИЋ-ТЕШИЋ

ИМЕНИЦЕ С ПРЕФИКСИМА
У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Београд
2002

UNIV. OF MICH.

JAN 02 2006

МИЛИЦА РАДОВИЋ-ТЕШИЋ
ИМЕНИЦЕ С ПРЕФИКСИМА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Рецензенти:

проф. др Живојин СТАНОЈЧИЋ

проф. др Мирослав НИКОЛИЋ

Издавање ове књиге финансијски је помогло Министарство за науку, технологије и развој Републике Србије

Издаје: Институт за српски језик САНУ, Београд, Буре Јакшића 9

Компјутерска припрема слога: Чигоја штампа

Штампа: Чигоја штампа, Београд

Решењем Министарства за науку, технологије и развој Републике Србије, број 413-001-1786/2001-01 од 15. 10. 2001. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет

YU ISSN 0350-18x
UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ
БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА

Нова серија, књ. 20

Уредник
академик МИЛКА ИВИЋ

МИЛИЦА РАДОВИЋ-ТЕШИЋ

ИМЕНИЦЕ С ПРЕФИКСИМА
У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Београд
2002

Ова књига представља делимично измењену и допуњену верзију докторске дисертације *Именице с њрефиксима у српском језику*, одбрањене 19. јуна 2000. године на Филозофском факултету у Новом Саду пред комисијом коју су сачињавали: проф. др Живојин Станојчић (ментор), проф. др Драгољуб Петровић и проф. др Јелка Матијашевић. Члановима комисије, а посебно ментору и рецензенту проф. Ж. Станојчићу, дугујем захвалност на примедбама и сугестијама датим том приликом. Такође се захваљујем и Мирославу Николићу, који је прочитао рукопис и дао ми више корисних препорука.

САДРЖАЈ

Увод	9
Функција префиксалне морфеме у именичкој творби	25
I. Префикси негације и супротности	25
Префикс <i>БЕЗ-</i>	25
<i>Префиксални начин њворбе</i>	26
<i>Творбени тип: без- + именица</i>	26
<i>Префиксално-суфиксални начин њворбе</i>	29
<i>Творбени тип: без- + им. основа + суфикс</i>	29
Префикс <i>НЕ-</i>	35
<i>Префиксални начин њворбе</i>	39
<i>Творбени тип: не- + именица</i>	39
Префикс <i>АНТИ-</i>	44
<i>Префиксални начин њворбе</i>	44
<i>Творбени тип: анти- + именица</i>	44
Префикс <i>А-</i>	49
<i>Префиксални начин њворбе</i>	49
<i>Творбени тип: а- + именица</i>	49
Префикс <i>ПРОТИВ-</i> (<i>ПРОТИВУ-</i> , <i>ПРОТИВО-</i> , <i>ПРОТУ-</i>).....	51
<i>Префиксални начин њворбе</i>	51
<i>Творбени тип: њроѡив- (ѡроѡиву-, ѡроѡиво-, ѡроѡу-)</i>	51
Префикс <i>КОНТРА-</i>	55
<i>Префиксални начин њворбе</i>	55
<i>Творбени тип: конѡра- + именица</i>	55
II. Префикси просторних односа	58
Префикс <i>ДО-</i>	58
<i>Префиксални начин њворбе</i>	59
<i>Творбени тип: до- + именица</i>	59
<i>Префиксално-суфиксални начин њворбе</i>	59
<i>Творбени тип: до- + им. основа + именица</i>	59
Префикс <i>ЗА-</i>	62
<i>Префиксални начин њворбе</i>	62
<i>Творбени тип: за- + именица</i>	62
<i>Префиксално-суфиксални начин њворбе</i>	63
<i>Творбени тип: за- + им. основа + суфикс</i>	63
Префикс <i>МЕЂУ-</i>	68
<i>Префиксални начин њворбе</i>	68
<i>Творбени тип: међу- + именица</i>	68
<i>Префиксално-суфиксални начин њворбе</i>	71
<i>Творбени тип: међу- + им. основа + суфикс</i>	71
Префикс <i>НА-</i>	72
<i>Префиксално-суфиксални начин њворбе</i>	73
<i>Творбени тип: на- + им. основа + суфикс</i>	73
Префикс <i>НАД-</i>	75

<i>Префиксални начин њворбе</i>	75
<u>Творбени тип: над- + именица</u>	75
<i>Префиксално-суфиксални начин њворбе</i>	79
<u>Творбени тип: над- + им. основа + суфикс</u>	79
Префикс ПО-	81
<i>Префиксални начин њворбе</i>	81
<u>Творбени тип: њо- + именица</u>	81
<i>Префиксално-суфиксални начин њворбе</i>	82
<u>Творбени тип: њо- им. основа + суфикс</u>	82
Префикс ПОД-	86
<i>Префиксални начин њворбе</i>	86
<u>Творбени тип: њод- + именица</u>	86
<i>Префиксално-суфиксални начин њворбе</i>	89
<u>Творбени тип: њод- + им. основа + суфикс</u>	89
Префикс ПРЕД-	94
<i>Префиксални начин њворбе</i>	94
<u>Творбени тип: њред- + именица</u>	94
<i>Префиксално-суфиксални начин њворбе</i>	97
<u>Творбени тип: њред- + им. основа + суфикс</u>	97
Префикс ПРИ-	99
<i>Префиксални начин њворбе</i>	99
<u>Творбени тип: њри- + именица</u>	99
<i>Префиксално-суфиксални начин њворбе</i>	101
<u>Творбени тип: њри- + им. основа + суфикс</u>	101
Префикс УЗ-	104
<i>Префиксални начин њворбе</i>	104
<u>творбени тип: уз- + именица</u>	104
<i>Префиксално-суфиксални начин њворбе</i>	105
<u>Творбени тип: уз- + им. основа + суфикс</u>	105
III. Префикси за исказивање социјативности, заједнице	106
Префикс СУ-	106
<i>Префиксални начин њворбе</i>	107
<u>Творбени тип: су- + именица</u>	107
<i>Префиксално-суфиксални начин њворбе</i>	111
<u>Творбени тип: су + им. основа + суфикс</u>	111
Префикс СА-	114
<i>Префиксални начин њворбе</i>	114
<u>Творбени тип: са- + именица</u>	114
<i>Префиксално-суфиксални начин њворбе</i>	115
<u>Творбени тип: са + им.основа</u>	115
Префикс КО-	116
<i>Префиксални начин њворбе</i>	116
<u>Творбени тип: ко- + именица</u>	116
IV. Префикси за исказивање иеистинитостн	117
Префикс НАДРИ-	119
<i>Префиксални начин њворбе</i>	119

	<u>Творбени тип: надри- + именица</u>	119
	Префикс <i>НАЗОВИ-</i>	121
	<i>Префиксални начин њворбе</i>	121
	<u>Творбени тип: назови- + именица</u>	121
	Префикс <i>КВАЗИ-</i>	123
	<i>Префиксални начин њворбе</i>	123
	<u>Творбени тип: квази- + именица</u>	123
	Префикс <i>ПСЕУДО-</i>	124
	<i>Префиксални начин њворбе</i>	124
	<u>Творбени тип: њсеудо- + именица</u>	124
V.	Префикси са значењем порекла, сродности, старости	126
	Префикс <i>ПРА-</i>	126
	<i>Префиксални начин њворбе</i>	126
	<u>Творбени тип: пра- + именица</u>	126
	Префикс <i>ПО-</i>	130
	<i>Префиксални начин њворбе</i>	130
	<u>Творбени тип: по- + именица</u>	130
	<i>Префиксално-суфиксални начин њворбе</i>	130
	<u>Творбени тип: по- + им. основа + суфикс</u>	130
VI.	Префикси за означавање интезивности	132
	Префикс <i>СУПЕР-</i>	132
	<i>Префиксални начин њворбе</i>	132
	<u>Творбени тип: супер- + именица</u>	132
	Префикс <i>ЕКСТРА-</i>	139
	<i>Префиксални начин њворбе</i>	139
	<u>Творбени тип: екстра- + именица</u>	139
	Префикс <i>УЛТРА-</i>	141
	<i>Префиксални начин њворбе</i>	141
	<u>Творбени тип: ултра- + именица</u>	141
	Префикс <i>ХИПЕР-</i>	142
	<i>Префиксални начин њворбе</i>	142
	<u>Творбени тип: хипер- + именица</u>	142
	Префикс <i>АРХИ-</i>	143
	<i>Префиксални начин њворбе</i>	143
	<u>Творбени тип: архи- + именица</u>	143
	Префикс <i>ПОЛУ-</i>	144
	<i>Префиксални начин њворбе</i>	144
	<u>Творбени тип: полу- + именица</u>	144
	Префикс <i>ПА-</i>	147
	<i>Префиксални начин њворбе и њрефиксално-суфиксални начин њворбе</i>	149
	<u>Творбени тип: па- + именица и па + им. основа + суфикс</u>	149
VII.	Префикси са значењем рашчлањивања, одвајања, уклањања	152
	Префикс <i>ДЕ(З)-</i>	152
	<i>Префиксални начин њворбе</i>	152
	<u>Творбени тип: де(з)- + именица</u>	152
	Префикс <i>ДИС-</i>	155

	<i>Префиксални начин њворбе</i>	155
	<u>Творбени тип: дис- + именица</u>	155
	Префикс <i>РАЗ-</i>	156
	<i>Префиксални начин њворбе</i>	156
	<u>Творбени тип: раз- + именица</u>	156
	<i>Префиксално-суфиксални начин њворбе</i>	157
	<u>Творбени тип: раз- + им. основа + суфикс</u>	157
VIII.	Префикси за исказивање понављања, обнављања	158
	Префикс <i>РЕ-</i>	158
	<i>Префиксални начин њворбе</i>	158
	<u>Творбени тип: ре- + именица</u>	158
IX.	Префикси за исказивање наклоњености, симпатије	161
	Префикс <i>ПРО-</i>	161
	<i>Префиксални начин њворбе</i>	161
	<u>Творбени тип: про- + именица</u>	161
X.	Префикси за исказивање споредности, узгредности	163
	Префикс <i>НУЗ-</i>	163
	<i>Префиксални начин њворбе</i>	163
	<u>Творбени тип: нуз- + именица</u>	163
	Префикс <i>СУБ-</i>	164
	<i>Префиксални начин њворбе</i>	164
	<u>Творбени тип: суб- + именица</u>	164
XI.	Други мање продуктивни префикси	166
	Међусобни односи творбених модела	168
	Закључна разматрања	174
	Литература	180
	Речници	185
	Скраћенице	186
	Регистар именичких речи	187
	Summary	216

У В О Д

1. Предмет овога рада јесте творба именица с префиксима. Она ће бити посматрана са синхроног становишта. Основни интерес испитивања стимулисан је, уз то, и многобројним творбеним фактима који су резултат савремених језичких развојних токова. Посебна пажња се усмерава на значење префикса као творбеног елемента, а он ће овде имати статус основне јединице семантичке класификације.

2. Именичка творба суфиксима била је, може се рећи, централни предмет досадашњих испитивања из ове области. Проблематика суфикса, иначе, спада међу фундаментална питања у типологији и историји једног језика. Насупрот томе, међу непроучене афиксалне начине именичке творбе, и сасвим на периферији занимања, налазила се у нашој лингвистичкој литератури именичка творба префиксима. С друге пак стране, префикси су најбоље проучени, кад је бар реч о српском језику, у глаголској творби. Именичка префиксална творба узимана је као слабо продуктиван деривативни слој, а као такав и мање важан. При томе су појединачни ставови о неким творбеним моделима били заснивани на минималном броју изолованих примера, што је, опет, доводило до непрецизних и често паушалних констатација. Структурно-семантичка страна префикса није добила оно место које захтева један модеран опис творбеног система језика.

3. Т в о р б а р е ч и.¹ Наша класична граматичка литература сматрала је творбу речи (у ширем смислу) делом граматике блиским морфологији, будући да она прати оне процесе морфолошких варијација у саставу речи који показују лексичке односе – деривацију². Многи словенски лингвисти, међутим, творбу сматрају делом лексикологије. Ми је, овде, уз разумевање за такве ставове, радије сматрамо, имајући у виду и досадашњу праксу београдске лингвистичке традиције, аутономним делом г р а м а т и к е о д н . м о р ф о л о г и ј е, чије изучавање, наравно,

¹ У српским граматикама раније се користио термин *грађење речи*, који је данас ређи.

² Термин *деривација* у нашој науци понекад се користи превасходно за дијахрони приступ творби речи. На то упућује и И. Грицкат у чланку *О именицама шийа налет у српско-хрватском језику*, ЗБМСФЛ XXIV/1, 1981, 101–103. Међутим, већина научника не прави ту разлику, него под деривацијом подразумева просто процес грађења нових речи по одређеном систему, без улажења у поједине аспекте истраживања.

подразумева и лексичко-семантички аспект.³ Најближи су истини, чини се, они лингвисти који творбу речи лоцирају између граматике и лексикологије. Сам процес настанка речи припада граматички, али, истовремено, појава тако насталих речи један је од више начина попуњавања лексичког фонда језика.

Творбени ниво језика, у сваком случају, поседује своју сопствену лингвистичку структуру и нужно намеће потребу да буде самостални објекат анализе. С друге стране, савремена језичка испитивања подразумевају анализу творбених односа као јединство структурног (формалног) и семантичког (значајског) аспекта. Од те чињенице мора се поћи, уважавајући познато Де Сосирово правило о двостраности језичког знака који мора имати форму и значење (садржај).⁴

Да бисмо ово темељније размотрили, потребно је дати неке основне информације из теоријског и методолошког приступа творби речи као самосталној дисциплини. Отежавајућу околност у овом смислу представља, донекле, то што у домаћој литератури нема конзистентно урађених теоријских радова из области творбе речи који би нам могли послужити бар као полазна основа и изванредан оријентир. Стога је у овом раду одређена кореспонденција у теоријском смислу остварена са литературом неких других словенских језика – пре свега руског.⁵ Много је нерешених

³ У граматички М. Стевановића, *Савремени српскохрватски језик I*, Београд 1964, стр. 692, у поднаслову је дат садржај основних одељака: *Увод, Фонетика и Морфологија*, а пододељак *Грађење речи* јавља се у оквиру *Морфологије* (401–624). Већ у другом издању одељак *Грађење речи* се насловљава као *Творба речи*. *Привучна граматика хрватског књижевног језика*, Загреб 1979, има посебан одељак *Творба речи*, поред одељака *Фонетика, Морфологија, Синтакса*. Најпрецизнија је у том смислу *Грамађика српског језика за средње школе* Ж. Станојчића и Љ. Поповића, Београд 1992, која има одељке: *Морфологија, Творба речи, Лексикологија*.

Грамађички приступ творби речи налазимо и у изради граматике савременог руског језика Академије наука: уп. *Руска граматика*, том I, Москва 1980.

⁴ Уп. F. de Sosir, *Opшта lingvistika*, Београд 1977. Имамо, такође, у виду да је А. Белић сматрао као главну карактеристику сложених речи јединство значења и јединство функције. Он, међутим, каже: „Али да ли је само то нарочито истицање јединства значења или јединства функције довољно па да се сложеница осети као засебна реч? Ја сматрам да та страна саставних делова сложенице ствара само повољне услове за развитак сложености речи, али томе доприноси и врло многи други фактори који се у језицима обично јављају.“ – Уп. А. Белић, *О језичкој природи и језичком развоју*, књ. I, Београд 1958, 149.

⁵ Чешки лингвиста М. Докулл, у књизи *Tvořeni slov v češtině*, Praha 1962, стр. 263, дао је основне теоријско-методолошке поставке модерног испитивања творбе речи. Он је назначио примену нових лингвистичких погледа, подстакнут обновљеним идејама прашке лингвистичке школе (редактор ове књиге је Б. Хавранек), и у први план поставио синхроно испитивање као перспективни интерес.

Руска лингвистичка наука је такође у последња два-три десетлећа отишла далеко у испитивању творбе речи и решила многа питања принципијелне природе. Упућујем пре свега на радове Лопатина, Улуханова, Земске, Немченка, Милославског, Дерibasа, Кубрјакове, Соболеве, Тихонова и др. из одељка *Литература*. Напомињем још да сам у два маха

питања у вези са образовањем речи: методолошких, теоријских, терминолошких, нормативистичких. С обзиром на такве околности, у овом раду нужно је било пронаћи сопствена решења примерена предмету истраживања, успоставити одређене параметре који би бар у једној мери могли решити различите проблемске упите и дати објективну анализу развојних чињеница. Поред свега, морамо нагласити да је језички материјал често изискивао сам по себи различите приступе, па је каткада изнуђивао и извесну промену утврђених принципа. То се највише испољавало приликом структурно-семантичке класификације именица.

4. Т в о р б у и м е н и ц а коју описујемо назваћемо п р е ф и к с а ц и ј о м у ширем смислу – због обавезног учешћа префикса као битног творбеног елемента. Једне од тих именица, заправо, настају тзв. ч и с т о м п р е ф и к с а ц и ј о м (тип: *ћодбрдо*), а друге комбинованим начином творбе, тј. п р е ф и к с а ц и ј о м и с у ф и к с а ц и ј о м истовремено (тип: *ћодбрђе*)⁶. По једним схватањима: код именица са префиксима реч је о слагању предлога и именице јер долази до морфолошке прераде падежне синтагме, при чему се, у том случају, оба та дела посматрају превасходно са морфолошког аспекта и у суштини дијахроно: предлошко-падежне везе (нпр. место под брдом, за кућом) улазе у номинални систем језика. Међутим, нису сви префикси пореклом предлози, нити се предлози семантички и формално поклапају сасвим са првим творбеним делом. При томе, сложенице подразумевају слагање двају слободних речи које семантички представљају једну целину која је мотивисана, тј. која обухвата подједнако значења тих обеју речи. Префикси су, напротив, везани елементи – то су они афикси који се са основинском творбеном морфемом вежу с п р е д а (за разлику од суфикса који се вежу п о з а д и). Код именица с префиксима, исто тако, не би се могло рећи да долази до обједињености двају значења, него само до семантичке модификације лексичке основе коју дати префикс спецификује у одређеном правцу. Отуда је све више научника који префиксацију убрајају у и з в о -

боравила у Москви (у Институту за руски језик Руске академије наука) на специјалистичким студијама од по месец дана код И. С. Улуканова и В. В. Лопатина, где сам добила и неке значајне и корисне инструкције.

Рукопис ове монографије био је припремљен за штампу у време када је публикована књига Ивана Клајна: *Творба речи у савременом српском језику*, први део, *Слагање и префиксација*, Београд 2002. у којој је на модеран начин, са прилично осавремењеном грађом у односу на досадашње граматике српског језика, префиксација именица обрађена на тридесет страна (183–213). Клајнова књига, значи, није ни на који начин утицала на концепцију ове монографије, па је изостала потпуна кореспонденција са њом. Посебно истичемо да је у њој творба страним префиксима у знатној мери детаљизирана, што је први пут у нашој граматичкој литератури.

⁶ Термин *комбиновани* начин творбе користе у својој средњошколској граматичкој Ж. Станојчић и Љ. Поповић.

ђ е њ е , а не у с л а г а њ е , а ове именице у изведенице а не сложенице, а нама се чини да би овај творбени начин понајбоље било третирати као посебан.

С обзиром на различите ставове у овом смислу, опредељујемо се, ипак, за термин п р е ф и к с а л н е именице као најпрецизнији, односно именице творене с префиксима, уважавајући при томе творбени критеријум а не морфолошки, што значи да су оне у погледу творбе нешто посебно – нису ни типичне сложенице ни типичне изведенице. Овим их уједно све обједињујемо и посматрамо као засебну целину (на овом нивоу језичке анализе), без обзира на различито категоријално порекло префиксалног елемента, тј. форманта (нпр. *на-*, *не-*, *йра-*, *надри-*, *ре-* итд.).

5. Е л е м е н т и т в о р б е. Потребна су још извесна термилошко-теоријска прецизирања која су у вези са поменутом творбеном проблематиком. Нека од њих су и принципијелне природе, пошто постоји велико шаренило у непрецизној употреби термина.

Изучавање творбеног система подразумева и одговор на питање – шта је то т в о р б е н а с т р у к т у р а речи? Под творбеном структуром схвата се специфичан склоп/састав истородних лингвистичких објеката – речи. Творбена структура само се у крајњем случају своди на морфемски састав речи. Она подразумева плурализам творбених (деривационих) праваца, оних који су потребни за творбу нових речи. Када говоримо о морфемском саставу речи, онда мислимо на творбене а не на морфолошке морфеме. А творбена језичка средства су пре свега морфемна средства. Отуда је изучавање творбе речи тесно везано са новом језичком дисциплином која се у науци зове м о р ф е м а т и к а , а подразумева учење о оним деловима речи који имају значење и граматички су одн. творбено функционални. У оквиру тога, творба речи испитује само оне морфеме (формално и семантички) које се јављају као конструктивна обележја речи у целини – творбене типове, творбене афиксе и творбена значења морфема.

Утврђивање функционалног и семантичког односа међу појединим морфемама (у нашем случају између префикса и основе, односно између префикса, основе и суфикса) значи заправо структурно утврђивање творбеног (деривационог) правца и утврђивање резултата тога правца као својеврсне објективизације саме структуре речи.⁷

⁷ П. А. Соболева у чланку *Моделирование словообразования* (у књизи: *Проблемы структурной лингвистики. 1971, Москва 1972*, стр. 165–212), опис деривационих праваца или резултате деривационих праваца назива „објективизацијом творбене структуре речи“. Она сваки деривациони правац посматра као операцију спајања творбених форманата да би се добила реч која се изводи.

6. **М о р ф е м а** је најмања творбена значењска јединица. Осим тога што се морфема јавља и као јединица морфонолошког нивоа језика, она се истовремено, учествујући у творби речи и исказујући творбено значење, јавља и као јединица творбеног нивоа језика. Морфолошка морфема и творбена морфема могу да се подударају, али могу и да се не подударају (нпр.: *нај̄и–колен–иц–а* / *нај̄и–колен–ица*). Постоји, осим тога, и узајамна интерференција *творбе* и *морфологије*, која се испољава у вези са творбеним афиксима, посебно суфиксима као носиоцима морфолошких обељја, као што су промена, род, број и др.

Нужно је у синхроној анализи одвојити творбени ниво анализе од морфолошког или етимолошког, којим су често била оптерећена класична граматичка испитивања. Док морфологија придаје значај парадигми мотивисане речи и њеној флексији, дотле се у творбеној анализи облик речи појављује као јединствена целина, а не као мноштво форми. То је битно истаћи. Међутим, свакако је тесна веза између творбе и морфологије.

7. Као основне категорије система *синхроне творбе* могу се сматрати следећи појмови:

- начин творбе;
- творбени тип;
- творбени модел;
- творбени елементи (форманти);
- творбено значење;
- творбена мотивисаност.

Потребно је, заправо, утврдити приоритетне критеријуме при приступу анализи. У науци се већ одавно одваја синхроно изучавање творбе речи од дијахроног.⁸ Наш приступ је, дакле, са синхроног аспекта, што ће само по себи у исто време омогућити и егзактнији поглед на паралелизам у развоју, иако, осим у ретким случајевима, проблематику не стављамо у историјску перспективу. Утврђивање савремених творбених праваца – од којих су неки резултат и појава историјске творбе – омогућиће, уз тежњу ка тачном опису посматраних факата, не само преглед основних творбених праваца него и постављање, по потреби, паралела између историјских и савремених појава.

Изложићемо неке основне методолошке поставке системског испитивања које је примењено у анализи материјала што се обрађује, а затим ћемо дати неке изходне резултате те анализе.

⁸ А. Белић о томе каже: „Несумњиво је потребно да се језичко осећање, нарочито у синхроничном разматрању језичком, строго дели од тумачења порекла каквог облика, што представља дијахроничну страну језичку. Јер су дотле речи извесне категорије или извесног значења или функције док се тако осећају“ (*О језичкој природи и језичком развоју II*, Београд 1959, стр. 67).

8. Т в о р б е н и т и п сматра се основном јединицом творбеног система. За њега је битно утврдити (1) основу, (2) семантичке односе између основе и творбене речи, (3) формалне односе између основе и творбене речи и (4) истоветне афиксе.⁹ Као јединица творбеног с и с т е м а , творбени тип припада и лексичкој страни творбе, јер доприноси сталном попуњавању речничког фонда. Тако нпр. систем именица са префиксима има више творбених типова и подтипова, које ћемо у овој анализи представити посебно код оба начина творбе. Пратићемо и њихове међусобне синонимне, антонимне или друге могуће односе. Одређиваће се статус појединих творбених типова на синхронном плану. Класификација творбених типова ослања се на класификацију творбених форманата као елементарна структуре.

Т в о р б е н и м о д е л (о б р а з а ц) подразумева хијерархијски ужи појам од творбеног типа, самим тим што припада јединицама творбене структуре.¹⁰ Упрошћеније речено – творбени модел представља шему по којој се образују друге речи¹¹, а подразумева и граматичка правила избора одређеног творбеног форманта и правила варирања тога форманта. Докулил сматра да творбени тип, односно подтип, својом продуктивношћу постаје модел за образовање нових речи. Прецизније речено, под продуктивношћу творбеног типа, односно подтипа, Докулил схвата даљу способност тога типа (подтипа) да буде или постане модел за образовање нових речи¹². Докулил користи и термин т в о р б е н а к а т е г о р и ј а . У директној вези са питањем творбеног модела (обрасца) управо је проблем п р о д у к т и в н о с т и творбеног типа, који обележава творбени формант. Сматра се да творбени образац постаје продуктиван и деловањем принципа а н а л о г и ј е . Неки лингвисти употребљавају термин *аналогна йройорција* (Ј. Курилович) и под тим подразумевају основни принцип деривације.

Термин т в о р б е н и ф о р м а н т (т в о р б е н и е л е м е н а т) у нашој литератури почео се употребљавати тек у новијим радовима.¹³ Овај термин се раније употребљавао у радовима дијахроног усмерења, али се

⁹ Види о томе опширније у: Е. А. Земская, Современный русский язык. Словообразование, Москва 1973, стр. 182 и И. С. Улуханов, Словообразовательная семантика в русском языке, Москва 1977.

¹⁰ О томе: Е. А. Земская, о.с.

¹¹ М. В. Черепанов тако у чланку: *К йоняйшио динамического аспектиа синхронного словообразования* у књизи: *Актуальные проблемы русского словообразования*, Самарканд 1972, стр. 43–49 каже за творбене моделе да се „јављају и као средство и као резултат функционисања конкретних творбених структура. У суштини, као модел се може јавити било која изведеница и у том смислу модел је изведеница која може служити као аналогија друге изведенице“.

¹² Докулил М, о.с., 204.

¹³ Термин *творбени формант* налазимо код С. Бабића, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Загреб 1986. У наше време употребљавају га и млађи лингвисти Б. Ђорић и Е. Барић.

односио искључиво на суфиксе.¹⁴ Данас се већина истраживача опредељује за шири појам термина *йворбени формант*; а то је већ одавно уочијено у чешкој (Докулил, 1967), а скоро по правилу и у руској литератури. У овом раду термин творбени формант користиће се у значењу: афиксални елеменат творбе. Т в о б е н и ф о р м а н т је најмања јединица творбене структуре речи којим се формално и семантички творбена реч разликује од речи према којој је мотивисана. Форманте значи чине префикси и суфикси.¹⁵

9. Темељно питање творбе речи јесте питање м о т и в и с а н о с т и. О категорији мотивисаности најпотпуније је код нас писао А. Белић, говорећи, с општесловенског становишта, о мотивисаним и немотивисаним именицама и речима.¹⁶

Код творбене мотивације обавезно је да су форма и значење једне речи мотивисани формом и значењем друге речи. Кажемо да су мотивисане оне речи које се и у погледу форме и у погледу значења доводе у везу са другом речју. Т в о р б е н а м о т и в и с а н о с т, значи, појављује се бинарно – формално и семантички. Битно је нагласити обавезност тог елемента узајамне формалне и семантичке условљености. Мотивисаност само по једном од ових елемената није творбене природе. Творбена мотивисаност је, у ствари, синхроно извођење једне речи према другој која је мотивише. Код префиксалних именица не дешава се (или се ретко може десити) да је тешко утврдити која је реч основна а која мотивисана, направљена према другој (уп. код других творби, нпр. *лов* – *ловиши*). У нашем случају мотивисаност је углавном очигледна, а мањи је и лексички фонд речи са затамњеном мотивацијом, где се истраживање мора односити и на проблематику у историјској перспективи. У творби се увек ради о мотивисаности саме речи (*йрсѝ* – *найрсѝак*), а не значења речи (нпр. *нога* стола је мотивисано према *нога* човека). Друго нешто је још битно за наше именице. Дешава се да мотивисаност може да се усмерава на две или више речи ако се утврде основне компоненте значења изражене мотивационом

¹⁴ Р. Бошковић у студији *Развиѝак суфикса у јужнословенској језичкој заједници. Одабрани чланци и расправе*, Титоград 1978, стр. 49–175, употребљава термин *наѝавак*, а само ретко *формант* за суфиксе.

¹⁵ Уп. М. Докулил, *о.с.*, стр. 212: „Словообразовательный же формант – это совокупность формальных признаков, которыми производное слово отличается от производящего. Словообразовательным формантом производного слова может быть как словообразующий префикс или словообразующий суфикс, так и морфологическая характеристика и различные комбинации этих морфем.“

¹⁶ В. о томе у А. Белић, *О језичкој йприроди и језичком развиѝку I*, Београд 1958, стр. 25: „Одавде се види да су све изведене речи мотивисане и продуктивне дотле док чувају, обележавањем условно мотивисане реализације [...] везе са значењем оних несамосталних речи од којих су изведене“.

основом и формантом. Тада говоримо о *јединственој* и *нејединственој* мотивацији.¹⁷ Јединствена мотивација постоји код лексема које имају прост мотивациони однос: основна реч – творбена реч (нпр. *гора – загора; демократија – недемократија*), а нејединствена мотивација се јавља кад се творбена реч може довести у формалну и семантичку везу са најмање две речи (уп. *гора – горица – њодгорица* или *срећа – несрећа – несрећан*).

Семантичка веза две речи подразумева блискост творбеног и лексичког значења, а формална (структурна, изражајна) веза подразумева фонемску подударност. Ако су две речи блиске само по било ком од ова два односа посебно, онда не постоји између њих однос мотивисаности него је у питању само хомонимија, односно синонимија.

Без односа мотивисаности нема ни творбеног односа, с тим што мотивисаност може бити и аналошка. За творбену анализу савременог језика није важно само показати како је направљена нека реч него је исто тако важно показати како се она прави или како може бити направљена. Дакле, синхрона анализа мора показати како су (и како могу бити) образоване неке речи, а не када су биле образоване, што је ствар дијахроне анализе.

10. Рекли смо већ да именичке речи у чијој структури суделују префикси настају на два творбена начина: (1) префиксалном творбом и (2) префиксално-суфиксалном творбом. У оба начина је *основа* према којој настају речи именичка. Усамљени су примери придевске, глаголске, заменичке или које друге основе. *Моћивациона основа* такође је творбени термин. У језичкој литератури она се назива и *творбена основа*, али и *моћивациона база* или *јродуктивна база*. Термини *моћивациона основа* или *моћивациона база* често се у литератури замењују и терминима *корен* или *база*. Термин *корен* морфолошки је или етимолошки појам, а у творби се може једино односити на корен у тзв. *творбеном гнезду* и представља онај елеменат који је заједнички за више твореница које припадају истом творбеном гнезду, па га стога треба избегавати у другим употребама. Термин *база* није проширен, али је погодан јер обухвата све оно што чини у творби основинску морфему. Под мотивационом основом подразумева се онај општи заједнички део мотивисане речи са мотивационом речју, неформантни део. У зависности од тога шта јесте, односно шта постаје основа мотивисане речи, јављају се и разни видови творбених начина, односно творбених

¹⁷ Термине *јединствена* и *нејединствена* мотивација употребљавају руски лингвисти Лопатин и Улуханов и у књизи *Русская грамматика* (Москва 1980) и у појединачним својим радовима. Е. Барић користи термине *јосредна* и *нејосредна* мотивација. П. А. Соболева употребљава термине *једновалентна* и *поливалентна* мотивација.

типова. Тако мотивациона основа може бити или цела реч (именица) или само основа те речи (именице).

За синхроно разматрање појава мора постајати и етимолошка веза и она је за такво разматрање релевантна само „онда када те везе заиста има у осећању оних који говоре”.¹⁸

Овде неће бити обухваћени именички девербативи типа: *надзор*, *надскок*, *налећ*¹⁹ нити, пак, глаголске именице на *-ње*, *-ће* од префиксалних глагола, које такође у свом саставу формално имају префикс, али су у погледу творбе нешто сасвим друго. Оне су заправо глаголске основе суфиксалне творбе. Префикс код њих, дакле, не припада творбеној структури него морфолошкој, односно морфемској.

11. Описаћемо именице чисте префиксације. Шта оне обухватају? Њих чине именице код којих се префикс (који је једноморфемског састава) присаједињује спреда основи (бази) коју по правилу чини цела именица.²⁰ Префикс нема способност да мења граматичке, категоријалне карактеристике именице која улази у мотивациону структуру нове речи, него те граматичке особине (облички одређене флексијом) преноси на новонасталу реч и прихвата је целу као морфемску основу, задржавајући њен тип промене, род, број, дакле, цео граматички потенцијал. Треба истаћи као најбитнију особину ове творбе, бар што се тиче њеног формалнограматичког аспекта, управо то да именице настале овим начином преузимају све морфолошке особине неизведених именица, тј. именица – основа. Осим тога, не долази ни до каквих морфонолошких промена (осим понекад фонетских) на граници префиксалне и основинске морфеме.

На семантичком плану, међутим, долази до изражаја функција префикса. Префикс као семантички испуњен елемент у споју са лексичком основом, заправо са именицом, модификује њено лексичко значење у односу на основу. То спецификовано значење је у ствари творбено значење које поседује свака префиксална именица. У новом творбеном значењу садржане су основне компоненте лексичког значења основе. Префиксација не представља никако механичко спајање саставних делова неке речи него је реч о узајамном деловању њихових значења. Семантика ових именица биће разматрана у раду са

¹⁸ Белић А., *о.с.*, (1958), 25. Такође Белић још каже: „Несумњиво је потребно да се језичко осећање, нарочито у синхроничном разматрању језичком, строго дели од тумачења порекла каквог облика, што представља дијахроничну страну језичку“ (67).

¹⁹ О овим изведеницама које су по пореклу општесловенског наслеђа постоји изванредна студија Ирене Грицкат *О именицама ийија налећ у српскохрватском језику*, ЗБМСФЛ, XXIV/1, Нови Сад 1981, 101–134.

²⁰ За мотивациону реч (тј. реч према којој се твори нова реч), нарочито у творби глагола, користи се и термин *симилекс*.

с и н х р о н е тачке гледишта, па ће осим структурног настанка бити анализиран посебно однос мотивисане речи и њене мотивационе основе. Тај однос јавља се као о б р а з а ц (м о д е л) за настанак нових речи, а на основу тога обрасца утврђује се како је направљена, како се прави, и како може бити направљена нова реч²¹. Чиста префиксација (*йоййоручник, коауџор, нерад*) сматра се једноставнијим, лакшим начином творбе нових речи и зато је разумљиво што овај творбени начин има шири круг лексичких основа, посебно основа страног порекла. Осим тога, чиста префиксација у функцију је ставила не само тзв. праве префиксе (то су они који се не јављају у самосталној употреби: *йро-, йра-, раз-*) него и префиксе – предлоге (*до-, за-, на-, над-, йод-* и др.), речце (*не-*) као и префиксе и тзв. префиксоиде страног порекла.

Лепеза творбених типова префиксалних именица ограничена је бројем префикса који суделују у образовању нових именица. Такође се поставља питање шта се све може сматрати префиксом. То питање није задовољавајуће решено и сви критерији за утврђивање броја и природе префикса само су дали компромисне резултате. Досад, бар кад је српски језик у питању, није у граматицама било озбиљних покушаја да се евидентирају ни сви префикси који учествују у именичкој творби. Набрајани су само они продуктивнији, репрезентативнији, или чак они за које се само мислило да су продуктивни. Потребно је разлучити појам п р е ф и к с а од појма п р е ф и к с о и д а или уопште од оних префиксалних елемената који имају само функцију префикса.²² Наш материјал показао је да се може утврдити да српски језик карактеришу префикси неједнаке продуктивности, који долазе у именичким образовањима чисте префиксације: *без-, до-, за-, међу-, на-, над-, надри-, назови-, не-, нуз/нус-, йа-, йо-, йод-, йра-, йред-, йри-, йройив-, раз-, са-/су-*. Овима треба равноправно додати и све раширеније учешће префикса страног порекла: *а-, антии-, архи-, вице-, де(з)-, дис-, екс-, екџира-, квази-, ко-, конџира-, йро-, йсеудо-, ре-, суб-, суйер-, улџира-, хийер-*.

У анализи ће се, осим неизбежног формалног критерија, доследно пратити и семантички аспект речи као исходишна реализација конкретног творбеног начина. Зато ће преглед префиксалних именица бити дат према семантици творбеног значења коју реализује префикс. Тако ће се уједно видети и аспекти синонимних и антонимних односа које ове именице међусобно остварују.

²¹ Творба речи само је један од начина попуњавања лексичког фонда. Постоје и други правци развоја лексикона једног језика. То су још: посуђивање из страних језика, калкирање према узору другог језика и адаптација.

²² Упућујемо на чланак Ивана Клајна *О йрефиксоидима у српскохрватском језику*, НЈ XXIII, св. 5, 1978, стр. 187–198. Аутор у том чланку саопштава да се снажан утицај страних језика осећа у творби речи највише „при појављивању страних префикса и суфикса“.

12. Опис ће обухватити и префиксално-суфиксалне именице које припадају другом начину творбе, али које са именицама саме префиксац и је стоје у блиском формалном и семантичком односу, с обзиром на то да им је увек један битан творбени елеменат заједнички – префикс, а често је иста и творбена основа. Лексичка основа која мотивише творбену семантику нове речи, као главни носилац лексичког значења, семантички и структурно обједињује префикс и суфикс истовремено. Суфиксална морфема са системом флексије мотивисане речи чини једну творбену структуру. Творба помоћу префикса и суфикса показује истовремено две ствари: (1) префикс испољава творбену функцију према лексичкој основи коју семантички нијансира и (2) суфикс показује своју функцију односом нове речи према одређеној граматичкој врсти речи и облику оне речи према чијој је основи мотивисана.

Префикс, дакле, ни овде не мења основну реч него модификује њено лексичко значење у ново творбено значење, у чему је заправо његова основна функција.²³ Творбена функција суфикса је да, стојећи уз лексичку основу, граматички формира нову реч. Код овог творбеног начина и префикс – спреда, и суфикс – позади, спајају се са лексичком основном именице (ређе глагола или придева), а не са целом именицом, као што је случај са префиксацијом. Зато се творбена реч и семантички и граматички често разликује од речи према којој је мотивисана. Међутим, није увек просто и лако разликовати који је начин творбе у питању.²⁴ Тако, на пример, именица *йодливак* има у свом саставу и суфиксалну и префиксалну морфему: *йод* + *лив* + *ак*, али ипак она није настала тим начином творбе, него је реч о суфиксалној творби од глаголске префиксалне основе *йодли-* (*-ва*) *-йи*. У оваквим случајевима начине творбе најцелисходније је утврђивати (1) по формалним показатељима, кад је то погодно и (2) по семантичким показатељима проверавати непосредну мотивисаност. По правилу, префиксално-суфиксалној творби припадају оне именице чији се делови – префикс + основа или: основа + суфикс – не јављају у језику као посебне речи. Тако је – формално гледано. Затим се префиксално-суфиксална реч посматра семантички: она мора, кад се одбије префикс и суфикс, да буде у непосредном мотивационом односу са сродном речју. Лексичка реч према творбеној речи разликује се управо по одсуству префикса и суфикса (*йод* – *ребр(о)* – *ица*). На граници/шаву творбене основе и суфикса јављају се разне морфонолошке појаве, оне консонантске алтернације које су резул-

²³ Стање је друкчије код оних префиксално-суфиксалних образовања где се афикси спајају са лексичком основном и разликују се од оних од којих су начињена и по лексичко-граматичким одликама, зато што у таквим случајевима долази до промене категорије речи: *град* – *йриградски*, *школа* – *йредшколски*.

²⁴ О критеријумима за препознавање творбе в. В. Н. Немченко, *Современный русский язык. Словообразование*, Москва 1984, 125.

тат гласовних закона или аналошких уопштавања деривационе основе, заправо све оне које су пратећа појава и својство суфиксалне творбе. Али оне неће бити предмет овога рада. То су питања фонетске дериватологије.²⁵ У српском језику је префиксално-суфиксална творба више карактеристична за именице него за глаголе, док је префиксација чешћа код глагола него именица.

13. Материјал на основу којег је вршена анализа представља грађу из више речника. Основни фонд даје *Речник српскохрватског књижевног језика* Матице српске (од 1. до 3. тома и Матице хрватске) (даље, скраћено РСМ). Овај речник обухвата оне речи које се у српском могу сматрати стандардним. Значајна допуна овоме фонду су речи из *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ (I–XVI) (даље, РСА), а за слова која нису обрађена кориштена је грађа из картотеке овога речника. Као извор грађе послужио је и *Рјечник хрватскога или српскога језика* ЈАЗУ (даље, РЈА), *Бошанички речник* Драгутина Симоновића, *Медицински речник* Александра Костића (даље, МР), *Речник књижевних ѿермина* (даље, РКТ), *Лексикон сѿраних речи и израза* Милана Вујаклије, *Велики рјечник сѿраних ријечи* Братољуба Клаића, *Именик местиа у Југославији* (даље, ИМЈ), *Речник нових речи* Ивана Клајна и *Нови речник нових речи* Јована Ђирилова. Наведена грађа значајно је допуњена примерима из нове прозне литературе, публицистичке и новинске грађе, из дневних и недељних листова (највише из *Полиѿике*, *Борбе*, *НИН-а*, *Блица*, *Времена*, *Побједи*, *Гласа јавности* итд.). Уношене су речи из језика радија и ТВ, гдекад и из говорног језика, али и из поузданих граматика те лингвистичких расправа и студија.

Примери се дају у целини, без обавезног доследног навођења да ли су из речника или из других извора, пошто је и речничка грађа и РСА и РСМ документована примерима из писаца или дијалеката. Међутим, за речи које се оцењују или које су оцењене као супстандардне (покрајинизми, индивидуализми, кованице, околионализми итд.) у загради је сигнализирано коме слоју припадају. Дакле, само по потреби је обавезно указивано на лексички слој припадности речи, а такође је – опет по потреби – указивано и на значење неких речи, или порекло извора (писац или географско порекло) кад су за то, по нашој оцени, ти аргументи били од посебног значаја. Примери нису акценатовани – из два разлога. Прво, акценат код ових именица није условљен творбеним разлозима и зависи од акента различитих лексичких основа (тј. именице у основи); друго, многе од ових

²⁵ О фонетској деривацији са дијахроног аспекта уп. М. Стакић, *Деривациона фонетика именица и ѿридева у јужнословенским језицима*, Београд 1988. Он каже: „Појам „деривациона фонетика“ подразумева консонантске алтернације на морфемском споју деривационе основе (општег дела) и суфикса“ (стр. 5).

именица имају системски чак два или три акцента, па би њихово навођење непотребно оптерећивало текст.

14. Прецизираћемо основне задатке и поступке нашег аналитичког истраживања при опису творбених типова, за које смо се определили пред могућношћу различитог граматичког приступа синхроним опису.

Предност дајемо најпре творбеном форманту – у нашем случају префиксу – узимајући га као основу описа. Следи затим подела материјала према начину творбе, као основној подели по структури. У оквиру појединих начина подела мотивисаних образовања извршена је према појединим творбеним значењима. Као последња ставка јавља се опис лексичко-граматичког својства именица. Разуме се, резултати оваког приступа су различити, али је поуздано да ће њихова укупност обезбедити највећу могућу комплетност различитих међусобно комплементарних погледа. Овај редослед у приступу и његова укупност омогућиће такође и шири поглед на динамику синхроне творбе и указивање на могуће правце те творбе данас.

Продуктивност се јавља као битна функционална карактеристика творбеног типа који је основна категорија творбеног система. У синхроним опису категорије *продуктивности* и *непродуктивности* добијају централно место, јер је одређивање према њима једно од битних елемената за утврђивање творбеног модела који делује у систему. Искључиво придавање значаја продуктивним типовима као јединим елементима творбеног система делимично је једнострано, јер се продуктивност/непродуктивност, као категорије у језику, међусобно преплићу. Показаће се у анализи да су оне често међусобно условљене (нпр. у наше време продуктивност префикса *не-* све више маргинализује творбу префиксом *без-* уз нове основе, а исто тако префикси *квази-* и *псеудо-* потискују *надри-* и *назови-*).

15. Формални аспект, дакле, као основица описно-аналитичког приступа, комбинованог напореда са структурно-граматичким²⁶, ставља односе мотивац и је у центар истраживања. Ти односи нужно захтевају да се морфолошка и морфематска анализа, као пратеће појаве творбене анализе, јављају у функцији допуне. Међутим, оне се морају нужно потчињавати творбеним процесима који се утемељују на творбеној мотивисаности, као основици сваке творбе. Мањи део творбених именица настаје аналошки према готовим обрасцима. Тако се може говорити о два типа основне (мотивне) речи: (1) основна реч – као она реч од које се добија нова реч и (2) основна реч – као она реч према којој (по угледу на коју) се твори нова реч.²⁷

²⁶ Види В. В. Лопатин, *Русская словообразовательная морфемика*, Москва 1977.

²⁷ В. о томе Е. Barić, *Imenice neprefiksalsne i nesufiksalsne tvorbe*, Zagreb 1980, 8.

Пошто се творбена морфема као сегмент структуре јавља као дво-страна јединица – са својим формалним и са својим семантичким особинама – онда је у аналитичком поступку осим формалне нужно укључити и творбenu семантику. Стога се у централном делу рада обраћа подједнака пажња како на ф о р м а л н у тако и на с е м а н т и ч к у страну свих творбено мотивисаних речи.

Наш метод синхроног успостављања факата датог творбеног именичког подсистема захтева опис искључиво оних именица које се могу посматрати као мотивисане формације са синхроног гледишта, где је деривациони процес могуће довести у везу са истокоренским речима на датог етапи развоја језика. Тако ће се показати који творбени односи праћени префиксалним елементом преовлађују у српском језику, који творбени типови су утемељени, какви су њихови међусобни односи и како делују законитости система. При томе се као кључни аргументи користе пре свега полазна својства творбених типова.

16. Тачан индекс префикса који суделују у именичкој творби још није досад егзактно утврђен за наш језик.²⁸ Практично, још нису установљена чврста мерила према којима би се префикс без тешкоћа разграничио (у једном броју случајева) од првог сложеничког дела познатог у творби под називом п р е ф и к с о и д.²⁹ Потребно је пронаћи довољно респективне критеријуме према којима би се неки „први сложенички део“ подвео под појам префикса и придружио творбеној категорији случајева који су несумњиви, какви су, на пример, сви префикси настали од предлога³⁰.

Једно је заиста сигурно: за праве префиксе карактеристично је да суделују, по правилу, у оба начина творбе – префиксалном и префиксално-суфиксалном. За све оне форманте који имају истовремено особине префикса, али и првог сложеничког дела, тзв. префиксоида (какви су нпр. *експира-*, *суйер-*, *йолу-*, *надри-* и сл.), карактеристичан је само префиксални начин творбе. Од те формалне чињенице морамо поћи. Са семантичким

²⁸ По правилу, различит и непотпун инвентар префикса дају све граматике српског језика. Осим тога, не запажа се никаква озбиљна тежња да се установи некакав иоле потпун преглед префикса који суделују у именичкој творби.

²⁹ И. Клајн се у поменутом раду о префиксоидима делимично дотиче и проблема разграничења између префикса са својством структурног и префиксоида са својством лексичког значења. Термин „префиксоид“ користи и А. Н. Тихонов у књизи: *Словообразовательный словарь русского языка*, Москва 1985. За њега су „афиксоиди“ морфеме прелазног типа, а „К префиксоидам относятся корневые морфемы, употребляющиеся в функции префиксов и занимающие в слове их позицию, например: пол(у)- (пол-у-ботинки, пол-у-гора, пол-у-кокс, пол-у-круг“ (стр. 25).

³⁰ Прецизнију класификацију страних речи с најучесталијим префиксима (и префиксоидима) грчког и латинског порекла дао је Марко Поповић у чланку *Ка могућој класификацији страних речи с најучесталијим префиксима грчког и латинског порекла*, НЈ XXIX/5, 1994, 280–300.

аспектом ситуација је другачија. Обично се под префиксом подразумева творбени елеменат (формант) који долази на почетку речи и семантички м о д и ф и к у ј е њено значење. Први сложенички део, у нашем случају назван префиксоид, међутим, к о н к р е т и з у ј е значење другог сложеничког дела (нпр. сложеница *каменорезач* – „онај који реже, сече камен“ или *мирољворац* – „онај који успоставља мир, творац мира“) и указује само на врсту, вид, облик и сл. онога што тај део иначе значи (*хијеринфлација* – „велика инфлација“, али *надрилекар* је „лажни, тобожњи лекар“, тј. није лекар).³¹ Према томе, проблем настаје у свим оним случајевима кад је функција творбеног елемента на граници између модификатора и конкретизатора (нпр. *сујер-*, *веле-*), где се те две категорије преплићу, нарочито у случајевима творбене синонимије код образовања уз исте основе (*велесила* = *сујерсила*).³²

17. Као критеријум за једну (у основи увек условну) класификацију префикса може се применити њихово лексичко-граматичко порекло.

1) У прву групу издвајамо префиксе настале од предлога: *без-*, *до-*, *за-*, *међу-*, *на-*, *над-*, *нус-*, *ња-*, *њо-*, *њод-*, *њри-*, *њред-*, *њројив-*, *са-*, *уз-*. Именице које настају уз њихово учешће у савременом језику довољно чврсто чувају семантичку везу са мотивационом основом. У неким случајевима долази до лагане лексикализације њиховог творбеног значења и префикс је скоро на путу да изгуби генетску везу са предлогом: *њокожица*, *бесњуће*, *њриземље*, *сукрвица* и сл.

Обично се продуктивност неког творбеног средства оцењује фактичким бројем нових речи творених са њим, али и проценом његове даље потенцијалне активности. Постоје, међутим, и они модели на основу којих је настао велики број речи (у нашем случају именица) које су чврсто ушле у активни речнички фонд језика. Нису сви творбени модели са наведеним префиксима појединачно продуктивни нити пак у савременом језику показују подједнаку активност творбе. Напротив, неки су чак сведени на ограничен број примера и значења (нпр. *до-*, *уз-*, *екс-*), али се сви они међусобно подржавају делујући у систему пре свега у оквиру истог творбеног типа и аналошки, што указује на постајање свих творбених образаца као једне целине. Ово истичемо.

Поједини творбени типови са неким од поменутих префикса ушли су у српски језик, и остали у њему, као калкови (уп. *најчовек*, *њрадраник* и др.).

2) Другу, хетерогенију групу, чине сви остали домаћи префикси не-предлошког порекла: *раз-*, *њро-*, *њра-*, *њолу-*, *надри-*, *назови-*, *не-*.

³¹ В. о разлици између префикса и првог сложеничког дела у књизи Е. Барић, *о.с.*, 15–17.

³² В. Е. Барић, *о.с.*, 20–21 и И. Клајн, *о.с.* (1978), 188.

3) Трећу групу чине префикси страног порекла, који се спајају не само са основама страног него често и домаћег порекла: *а-*, *анти-*, *архи-*, *де(з)-*, *дис-*, *експира-*, *квази-*, *ко-*, *контра-*, *исеудо-*, *ре-*, *суб-(су)-*, *супер-*, *улифра-*, *хийер-*.³³ За многе од њих се може поуздано рећи да су у данашње време у експанзији. У дијахроном аспекту могле би се утврдити временске фазе када су ти префикси улазили у српски језик или излазили из употребе, тј. застаревали. Они најчешће у српски језик не улазе са свим изворним значењима. Стандардни српски језик, нарочито у појединим стиловима, на пример: публицистичко-новинском, карактерише велики број префикса страног порекла, који се често, као резултат буквалног превођења, везују за такве основе, при чему се појављују и нерегуларна образовања, односно образовање сумњиве регуларности.

18. Могуће су различите полазне позиције при приступу опису и представљању творбе ових именица. Зависно од тога који ће се елементи ставити у први план, тј. узети као примарни – нуди нам се неколико могућности. Те елементе чине:

- начини творбе;
- творбени форманти;
- творбена значења;
- лексичко-граматичка својства мотивисаних именица.

Ако се приоритет да било којем од ових елемената, добиће се различити резултати. Ти резултати су затим значајни сваки за себе, јер се допуњују међусобно.

Стога ћемо ми поћи од основних елемента описа, од *п р е ф и к с а* као маркираних оперативних јединица. Потом ће се у оквиру сваког префикса дати оба *н а ч и н а т в о р б е*, уколико их, разуме се, именице са одређеним префиксом имају. У оквиру датих начина показаће се *т в о р б е н а з н а ч е њ а* појединих творбених типова и одредити формална и семантичка функција префикса и основна лексичка-граматичка својства мотивисаних именица.

У другом, синтетичком, делу рада даћемо преглед семантичких доприноса појединих префикса који су унесени у творбена значења мотивисаних именица и показати међусобне односе појединих творбених модела.³⁴

³³ О механизмима у творби речи за нове појмове које треба именовати уп. чланак И. Клајна: *Поремећај њлодносћи*, Задужбина, год. III, бр. 11, стр. 11.

³⁴ Формални метод при анализи спровео је у својој књизи о творби хрватски лингвиста С. Бабић, с тим што је префиксе дао по алфавитном реду. Он је, међутим, префиксално-суфиксалну именичку творбу уградио међу суфиксе и тако је у ствари изостала права и целовита слика учешћа префикса у именичкој творби. О његовој књизи в. информативан критички приказ Р. Маројевића, ЈФ XLIII, 245-262.

ФУНКЦИЈА ПРЕФИКСАЛНЕ МОРФЕМЕ У ИМЕНИЧКОЈ ТВОРБИ

I. ПРЕФИКСИ НЕГАЦИЈЕ И СУПРОТНОСТИ

19. Семантичка скупина именица чије творбено значење изражава негираност и супротност по природи својој улази у област језичког проблема *негације*, која је у свим језицима, па и нашем, сама по себи увек представљала изазов за истраживаче лингвисте, али због својих пратећих екстралингвистичких феномена, једнако је била изазов и за стручњаке неких других струка: логичаре, филозофе, психологе и др. Наша анализа се ограничава стриктно на формално-семантичке аспекте творбених процеса датих именица.

Префикс *БЕЗ-*

20. Префикс *без-* (аломорф *бес-*, ређе *беза-*³⁵) настао је од предлога *без* који у српском језику долази уз генитивни облик именице. Као префикс, *без-* долази у именичким и још чешће придевским твореницама одн. изведеницама.³⁶ Глаголске речи се не јављају са овим префиксом. Граматичка литература (како старија тако и новија) није пружила потпунији

³⁵ Термин „аломорф“ припада синхроној творби. Тако нпр. Е. А. Земска под аломорфима подразумева морфеме (префиксалне или суфиксалне) истоветне по значењу, које се налазе у односу тзв. допунске дистрибуције, а у складу са тим формалне разлике међу њима условљене су њиховом позицијом у речи; в. Е. А. Земская, *Понятия „аломорф“ и „дойолнительная дистрибуция“ у књ.: Актуальные проблемы русского словообразования*, Самарканд 1972.

³⁶ Термин *изведеница* неки научници користите и за именице (и друге речи) префиксалне творбе.

О именичкој префиксацији са *без-* врло је подстицајан рад Ж. Станојчића: *Префикси без- и не- у сложеницама с именицом*, НССУВД 29/1, 2000, 153–160.

О префиксацији придева писала је Р. Стијовић, *Префиксација придева у српскохрватском књижевном језику*, ЗбМСФЛ XXVI/1, 99–130. За образовања с префиксом *без-* она сматра да су настала морфолошком прерадом предлошко-падежне синтагме, а не додавањем префикса придевској основи. Ипак, за неке од њих (*безосећајан*, *бесмислен*, *безмеран* и сл.) каже да се приближавају категорији правих префиксалних придева.

увид у именице са префиксом *без-*. Граматика М. Стевановића има само придевску творбу. У Граматици за средње школе (Станојчић-Поповић) префикс *без-* се не наводи у именичкој творби.³⁷ С. Бабић једини даје префикс *без-*, како у префиксалној (12 примера) тако и у префиксално-суфиксалној творби.³⁸

Потпунија анализа грађе ипак показује да српски језик (макар у оном слоју употребе који карактерише више аспект индивидуалног него опште-књижевног) има у свом лексичком фонду именице са префиксом *без-* у оба начина творбе. Овим ћемо дати делимичан одговор на нека од питања која је својевремено поставила И. Грицкат: „Какво је било током историје разграничење између префикса *без-* и *не-*? С којим врстама речи су се они сједињавали, коју су семантику уносили, да ли је њихово припајање било – и у којим случајевима – пропраћено и појавом суфиксације?”³⁹

Префиксални начин њворбе

Творбени тип: *без* + именица

21. Дајемо грађу класификовану по семантичком аспекту лексичке основе, односно именице као мотивне основе творбене речи. Оваква подела као резултат има два семантичка подтипа.

а) Именице⁴⁰ које означавају одсуство, немање онога што је означено именицом у основи, стање тога одсуства или појам који је по карактеристичном неком основу, одсуству доминантности неке особине, везан за то:

безбрајсџивеник (онај који нема братственика), *безбрига*, *безброј* (нпр.: у звезданом *безброју*, тај *безброј* појмова), *безакон* (заст.), *безв(ј)ера*⁴¹, *безв(ј)ерник* / *безв(ј)ерница*, *безвласџ*, *безвоља*, *безвреме* (покр. 1. неблагоприятност, у нар. пословици; 2. мед. изостанак менструације), *без-*

³⁷ У савременој литератури ову граматику сматрамо досада методолошки најсавременијом са свим одликама модерног средњошколског (па и факултетског) уџбеника.

Priručna gramatika бележи могућности префиксално-суфиксалне творбе: „Odsutnost onoga što je imenovano osnovnom riječju izriče se prefiksom *bez-* uz različite sufikse, prema kojima se onda određuje kojoj značenjskoj skupini pripada tvorenica: bez posla – *besposličar*, bez zemlje – *bezemljaš*“ (стр. 217). То је све.

³⁸ В. С. Бабић, *о.с.*, стр. 328.

³⁹ Уп.: И. Грицкат, *Акџивелни језички и џексџолошки џроблеми у сџтарим срџским џи-рилским сџоменицима*, Београд 1972, стр. 75.

⁴⁰ Кад кажемо „именице“ мислимо на: *џворбене именице*, *џворенице*.

⁴¹ РСА за *безверу* даје два значења: а) безверје, атеизам; б) неправна вера, друга вера (пример: *Ваша вера, безвера, Борј.*).

*глас*⁴² (у РСА, индив.), *бездејство*⁴³ (нерад, неактивност), *бездлака* (индив. биће које није обрасло длаком), *бездроб* (покр. 1. незасит човек; 2. особа с увученим стомаком), *безенергичност*, *безизлаз* (према прид. *безизлазан*), *безиме* (покр. презиме), *безимењаковић*⁴⁴, *безлијек* (покр. ијек. оно чему нема лека; крајња нужда, невоља, у Ц. Г.), *безначај* (прид. *безначајан*), *безобзир* (прид. *безобзиран*), *безогањ* (покр. мед намењен за лечење, извађен без употребе дима), *безуси(ј)ех*, *безуси(ј)ешност*, *безучешиће* (покр. равнодушност, одсуство саосећања), *бесв(иј)ест*, *бесв(ј)есност*, *бескичмењак*, *бесконац* (бескрај), *бескористиљубље* (заст.), *бескрај* (бескрајност), *беслух*, *бесмисао* (бесмисленост), *бесмрт* (бесмртност⁴⁵), *бесјартијац*⁴⁶, *бесјомоћ* (прид. *бесјомоћан*), *бесјоштиње* (заст. непоштење) *бесјимер* (нешто чему нема примера), *бесјуић* (беспуће), *бесрам*, *бесрећник* (несрећник)⁴⁷, *бесјраг* (велика даљина), *бесјид*⁴⁸, *бесјрв* (покр. далек крај, бестрагија), *бесуд* (покр. бесуђе), *бесудбина*, *бесхраброст*, *бесц(иј)ена* (бесцење), *бесциљ*, *безум*, *безушеха*, *бешчас*.

б) Именице које означавају да је оно што значи именица у основи (односно творбена основа) рђаво, лоше, супротно ономе што та мотивациона именица значи. Њихов негацијски карактер синонимичан је са именицама с префиксом *не-*, које су у овом семантичком типу данас чешће у употреби:

безбрај (рђав брат, небрат), *безбрајственик* (рђав братственик), *безвласт*, *бездело* (недело, злочин), *бездом* (покр. несрећан дом, кућа без мушке главе), *безрод* (злосрећан род), *бескућа* (покр. 1. јадна, злосрећна кућа; 2. расипница, расипкућа), *бескућаник*, *бескућаница*, *бескућанство* (рђаво вођење домаћинства), *безосећање*, *бесјамет* (неразумна особа), *бесјара* (неважећи новац), *бесјоредак* (лош поредак, неред), *бесјрилика*, *бесјужба*, *бешчас*, *бешчас*, *бешчас*.

22. У односу на негиране именице с префиксом *не-*, приказане префиксалне именице са *без-*, бар по нашем језичком осећању, неутралне су, изражавају само одсуство, непостојање нечега а само ретко и „негативност“.

⁴² У Руској граматици именица *безглас* окарактерисана је као нови новински околишанизам, о. с., 228. За сва навођена значења дефиниције и квалификативе давали смо према РСА, уз понеке престилизације. Ако је значење дато изван РСА, то је и посебно назначено.

⁴³ У руском: *бездействије*.

⁴⁴ Уп. у префиксално-суфиксалном начину творбе: *безименко*, *безименик*, *безимље*.

⁴⁵ Пошто се други део речи *бесмрт* јавља као самостална реч, нема места помисли да је реч о комбинованој творби са суфиксом *-в* (нулти суфикс). Овај суфикс је карактеристичан за девербативе типа *пошход*, *избор* и сл.

⁴⁶ У српском је чешћа реч *нейартијац* и *ванјартијац*.

⁴⁷ Данас је стандардна реч *несрећник*.

⁴⁸ Данас се ова реч јавља у песничком језику.

С обзиром на ограничену употребу овог творбено-семантичког типа у стандардном језику, као и у језику литературе, и на његову, у преовлађујућем броју случајева, дијалекатску маркираност или уопште стилску обојеност, засновану на метафоричности синтагматског израза у раној деривационој фази, може се закључити да је тип ограничено продуктиван у нашем језику.

Међутим, наведена образовања имају и даље своје место у систему и као структуре ограничене употребе, које и као такве богате језик, јер испољавају увек нове и увек посебне семантичке нијансе, као творбени синоними с другим префиксима. У РСА су неке од ових речи окарактерисане као покр.[ајинске], индив.[идуалне], нераспр.[острањене], заст.[ареле] и сл. чиме се не жели дисквалификовати нека реч, него се тиме само показује спектар различите употребе и стилска обележеност према другим речима. РМС бележи више од пола ових именица. За неке „индивидуализме“ у РСА (нпр. *безглас*, М. Настасијевић), РМС даје новију потврду из књижевног текста (В. Петровић), чиме та реч престаје бити инхибирана и обезбеђује себи општекњижевни статус.⁴⁹

Још нешто треба напоменути: оваква се префиксална образовања могу правити *ad hoc*, по потреби; то је један од разлога што многе именице од њих носе у речницима квалификатив индив. и што су, уистину, неубичајене.

Ако се ове творбене (или морфолошке) структуре посматрају у односу на синтаксичке (или синтагматске) у генеративном смислу, онда је несумњива веза између генитивне предлошко-именичке везе и номинативне творбене структуре као њене деривационе фазе. У трансформацијском смислу то би изгледало овако: *безглас* ← *без* + *глас* ← [*сйање*] *без гласа*. Свакако је за наш језик обичнија, чешћа и дуље у језику префиксално-суфиксална творба код које се предлошко-падежне везе временом транспонују у посебне речи: [*сйање*] *без гласа* ← *без* + *глас* + *је* ← *безгласје*, што ће се показати у даљој анализи.⁵⁰

Још једну уочену карактеристику ових именица потребно је нагласити. Многе од њих поседују извесну полисемантичност (рецимо два значења). Осим тога, творбено значење у појединим случајевима прилично је удаљено од немотивисане речи према којој је настало и нова реч изражава посебну семантику, која се прецизније може одредити само у контексту који прецизира њихов смисаони садржај. Семантички садржај речи, значи,

⁴⁹ Ж. Станојчић у чланку *Есоцентричне придевске сложенице у српскохрватском језику*, 36 МСФЛ XXVIII, 727–732, запажа да у РСА уз поједине речи „индикатор индив.[идуално] као и у другим случајевима покр.[ајинско], нар.[одно], необ.[ично], ков.[аница] и сл. екстралингвистички заправо сужава могућност слободније, или бар неинхибиране, употребе дотичне сложенице“ (стр. 721).

⁵⁰ Префикс *без-* је иначе најчешћи у придевској творби.

није изражен непосредно самом номинацијом. Тако су, на пример, именице *бездлака* (биће које није обрасло длаком), *бездроб* (1. незасит човек; 2. особа с увученим стомаком) прешле у другу семантичку категорију (означавају особе) у односу на именице у мотивационој основи (*длака*, *дроб*, које означавају конкретне појмове/предмете). Та семантичка трансформација настала је деловањем метафоричних померања и реализовала је, у основи, секундарну номинацију.⁵¹

Префиксално-суфиксални начин њворбе

Творбени тип: без- + им. основа + суфикс

23. Бројност посведочених образовања типа дате структуре: заједнички формант *без* + *окрњена именица (основа)* + *суфиксални формант* (различитих, али и ограничених форми) знатно је већа од образовања претходног начина чисте префиксације. Само префиксални формант *без-* (и у појединачним случајевима иста лексичка основа) битна је заједничка структурна јединица у оба творбена типа. Продуктивност ових образовања указује на чињеницу да је реч о значајној лексичко-творбеној групи речи.⁵² Именице овог творбеног типа показују све битне системске одлике творбе, а оне важе како за именице из књижевног тако и за именице из дијалекатског лексичког слоја.⁵³

У структурном погледу префикс *без-* остварује своју творбену функцију заједно са именичком осномом и неколико суфикса (неједнаке фреквенности), који оформљују граматичку структуру речи. Може се утврдити семантичка реализација у неколико подтипова.⁵⁴

⁵¹ В. о фигуративности у лексици и о типовима семантичких трансформација (платисемији, метонимији, синегдохи и метафори) подробније у књизи Даринке Гортан-Премк, *Полисемеја и организација лексичког система у српском језику*, Београд 1997, стр. 188, посебно одељке *Полисемеја* (38–125) и *Полисемеја и деривација* (126–139). Такође упућујемо и на значајан рад, раније написан (на који се често позива и Д. Гортан-Премк), Ирине Грицкат, *Стилске фигуре у светлу језичких анализа*, Наш језик, књ. XVI, Београд 1967, 217–235, а упутно је видети и рад Ј. Матијашевић, *Метафоризација као средство номинације*, Језик и пракса, 1–2, Приштина 1986.

⁵² Из практичних, али и објективних разлога није могуће децидирано одвојити у сваком појединачном случају дијалекатску од књижевне (стандардне) лексике, али ће се зато у овом раду давати квалификативне ознаке које су бележили поједини речници.

⁵³ Осим тога, дијалекатска лексика се овде не представља потпуније: дајемо само речи које су забележили речници. Стога не можемо утврдити тачан број модела у дијалекатском слоју.

⁵⁴ Префикси у свести говорника функционишу као самостални семантички елементи. РСА даје граматичко-семантичку обраду овог префикса овако: *без-* (пред безвучним сугласницима *бес-*; испред групе сугласника и *беза-*) вар. *брез-* *префикс за грађење сложеница: а*.

1) Продуктивне су, али не толико изразито у стандардном језику, оне апстрактне именице које значе стања, појаве, својства (позитивна или негативна) која карактеришу одсуство, немање онога што значи мотивациона лексичка основа, односно оскудицу у томе. Према нашој грађи, најчешће се јављају суфикси: *-је/-ије* (из старијих текстова), нешто мање продуктивни *-(н)ица*, а спорадичне су употребе: *-ина, -џ, -ија, -ка, -ишије, -изам, -лук*:

суфикс *-је* (и архаично *-ије*, у старим текстовима): *безаконије* (заст.)⁵⁵, *безакоње*, *безбожије* и *безбожје*, *безбрачије* и *безбрачје*, *безбрижје*, *безв(ј)ерије* и *безв(ј)ерје*, *безв(ј)етарје*, *безвладије*, *безвлађе*, *безвлаштије*, *безвлашће*, *безвође*, *безвоље* (заст. Стерија), *безвучје*, *безглавље*, *безгласије* (Доситеј), *безграничје*⁵⁶, *бездање*, *безделије* (рсл. арх.), *бездење* (заст.), *бездрвје* (заст. оскудица у дрвима, Шулек Б.)⁵⁷, *бездушје*, *безимље* (анонимност), *безлобије* (цсл.), *безљубље* (одсуство љубави), *безмолвије* (рус. безмолвие), *безнађе*, *безнање*, *безначелје* (индив.), *безобличје*, *безобразије* (цсл. заст., Доситеј, К. Трифковић), *безобразје* (ругоба, наказан лик, Његош; уп. рус. безобразие), *безрађе* (индив. нерад), *безуздије* (арх., Сарајлија), *безумје*, *безумље*, *безусловје*, *бесиље* (немање силе, снаге), *бесвешће*, *бесконачје* (арх., Змај), *бескористије* (арх.), *бескрвије*, *беславије* (заст. рус. бесславие), *беславље*, *безличје*, *безм(ј)ерје*, *бесмртије* (цсл. заст. Његош, Јакшић), *бесмрће* (песн.), *бесјамеће* (песн.), *бесјокојствије* (рус. беспокойствие, заст.), *бесјомоћје* (арх.), *бесјравље*, *бесјристирашће* (заст.), *бесјуће* (фиг. пометеност, безизлазно стање), *бесјушће* (покр. беспуће), *бесрамље*, *бесјазје*, *бесјишће*, *бесјрасије* (арх.), *бесјрашје*, *бесјрашће*, *бесуђе* (безвлашће), *бесцарствије*, *бесциље*, *бесцење*, *бешумје*, *бешчашће*, *бешчестије* (цсл.), *бешчиније* (цсл.), *бешчиње* (недело), *бешчов(ј)ечје* (заст.);

суфикс *-(н)ица*: *безбрашница* (несташница брашна), *безбрижница*, *безв(ј)ерица*, *безв(ј)етрица* (време без ветра), *безводица* (оскудица у води)⁵⁸, *безвољица*, *безданица*, *бездрв(н)ица* (оскудица у дрвима), *безљудица* (индив.), *безнадница*, *безобица* (оскудица у зоби), *безредица*, *безрибица* (оскудица у крупној риби), *безродница*, *безумница* (безумље), *бесв(ј)естица*, *бескишица* (време без кише), *бескрајница* (оно што никад не престаје), *бескрушница*, *бескрвица* (анемија), *бесмислица*, *бесмртиница*, *беснежица*

йридевских ... б. именичких – за означавање да нечему недостигаје оно што значи корен именичког дела сложенице: *бездан*, *безматак*, *беспарица*, *беспутица* и сл.

⁵⁵ РСА ову реч етимолошки везује за рус. *беззаконие*. Међутим, суфикс *-ије* у литератури се више веже за утицаје црквенословенског творбеног фонетизма.

⁵⁶ Ову именицу РСА квалификује као заст. а потврђује примерима Јакшића, Змаја, Шапчанина и Цесарића. Према том параметру, али и по нашем властитом језичком осећању, реч се може сматрати стандардном.

⁵⁷ Уп. покрајинизам *бездрвница* и у Шулека *бездрвница*.

⁵⁸ Трансформација показује да није реч о структури *без + водица* него о: *без + вод-а + ица*.

(зимско време без снега), *бесолица* (оскудица у соли), *бесолница*, *бесѿрица*, *бесѿслица* (беспосличење), *бесѿравица* (бесправље), *бесрамница*, *бесѿидница*, *бесц(ј)еница* (омаловажавање, потцењивање), *бесхлебица*;

суфикс *-ина*: *безбошћина* (покр.), *безобрашћина*, *бесѿућина*, *безв(ј)ешћина*;

суфикс *-ѿ*: *безбриг*, *безнад*;

суфикс *-ија*: *безочарија* (покр. безочност), *бесѿрагија* (далек крај);

суфикс *-ка*: *безгласка* (нар. она која не даје од себе гласа);

суфикс *-ишће*: *безумнишће* (индив.);

суфикс *-изам*: *безенергизам* (индив.);

суфикс *-лук*: *безобразлук*, *бесѿошћењаклук*;

Именице са суфиксима *-ѿшћ*, *-шћво* (*-ишћво*) по творбеној структури не спадају у префиксално-суфиксалну творбу. Пре ће бити да су то суфиксалне изведенице од префиксалних деноминалних придева, а *без-* ту представља део морфемске структуре.⁵⁹ Стога се за именице типа *безбожностшћ*, *безбрижностшћ*, *безвољностшћ*, *безвучностшћ*, *бескорисностшћ*, *безбошћво*, *бешчовешћво* и сл. може претпоставити да је деривациони правац ишао преко придева *безбожан*, *безбрижан*, *безвољан*, *безвучан*, *бескорисћан*, *бескаракћеран*, *бешчовечан*, који даље у мотивационој основи имају, опет, предлошко-именичку везу без бога, без бриге, без воље, без звука, без користи итд.⁶⁰

Постоји, међутим, могућност истодобног паралелног развоја и именице и придева према истој предлошко-именичкој вези, при чему се јављају и две различите структуре. Има случајева кад постоји именица на *-ѿшћ* или *-шћво* (*-ишћво*) а не постоји (забележен) префиксални придев према коме би именица настала. Ту би се могло размишљати о две ствари: или је именица настала директно од предлошко-именичке везе, паралелно како је настао и придев, трансформацијом предлога у префикс, или је – што је вероватније – именица настала а н а л о г и ј о м према готовом моделу. У РСА за именице, нпр.: *бесисћемностшћ* (немање система, доследности у раду), *бескажњивостшћ* (изузимање од казне, некажњивост), *бескличеностшћ* и *бескличностшћ* (стање, особина онога што је без заразних клица), *бесконфесионалностшћ* (неприпадање ниједној конфесији), *бесѿомностшћ* (не-

⁵⁹ Уп. о именичким дериватима од придева са *без-* (*nomina attributiva*) Jan Sokołowski, *Mscedonskie przymiotniki z prefiksem bez-*, Македонски јазик, год. XXXVIX–XXXIX, Скопје 1988, 181–187.

⁶⁰ М. Стевановић као илустрацију творбе именица женског рода од придева суфиксом *-ѿшћ* наводи и именице *бездушностшћ*, *бесмртностшћ*, *о.с.*, 532. Још је прецизнија *Priručna gramatika* кад констатује да многе именице које у свом саставу имају префикс нису префиксалне творенице „jer prefiks nije dio njihove tvorbene strukture nego samo morfemske. Te su tvorenice motivirane prefiksanim pridjevima: *bezgrešan* – *bezgrešnost*, *nejasan* – *nejasnoća* ...“, *о.с.*, 266.

пажљивост, немарност) и неке др. није забележен (нити успостављен) одговарајући придев или прилог према коме би оне биле начињене.⁶¹

2) Као посебну семантичку категорију издвајамо именице које означавају бића или предмете чије именовање исказује недостатак, немање или мањкавост у ономе што значи мотивациона основа. У творби суделују следећи суфиксални форманти: *-(н)џк*, *-џк/ -ак*, *-(н)ица*, *-ац*, *-ка* и ређе: *-џћ*, *-џш*, *-ара*, *-ић*, *-џр*, *-џ*, *-иле*, *-оња*, *-уља*, *-џн*, *-ко*.

суфикс *-(н)џк*: *безаконик* (преступник), *безбожњик*, *безбрајџник* (онај који је без брата), *безбрижњик*, *бесв(ј)есњик*, *безволњик* (покр. онај који нема волове), *безгајњик* (1. онај који нема гађа; 2. фиг. а. сиромах, гоља; б. ист. политички револуционар, левичар у доба настајања социјализма у Србији),⁶² *безграмојњик* (заст. неписмен човек), *безделњик* (преступник), *бездомњик* (бескућњик), *бездомовњик* (индив. онај који је без домовине), *бездушњик*, *беземњик* (покр. беземљаш), *безименик* (безимењак), *безможданик* (човек без много памети, празноглавац), *безнадњик* (онај који је без наде), *безначајњик*, *бескичменик*, *бескрушњик* (бесхлебовић), *бескућњик* (1. онај који нема куће; 2. онај који нема породице; 3. пропалица, скитница), *бесмрјџњик*, *безобразњик*, *безочњик*, *бесџашњик* (онај који нема паше за стоку), *безџошјобеник* (онај који нема постојбине, домовине), *безумњик*, *бесџравњик* (1. онај који нема никаквих права; 2. онај који бесправно ради), *бесолњик*, *бесџидњик*, *бесудњик* (онај који се не боји суда), *бешћушњик* (бешћутан, безосећајан човек);

суфикс *-џк* и *-ак*: *безакоњак* (онај који се не држи закона), *бездујњак* (мршава особа), *безимењак* (1. онај који крије своје име; 2. онај коме се не зна име; 3. онај који је без икаква угледа; 4. човек неугледна рода), *безљусак* (јаје без љуске), *бескравак* (онај који нема краву), *бескућњак* (бескућњик), *бесџослењак*;

суфикс *-(н)ица*: *безаконица* (безбожница), *бесаница*, *безбрадица* (глобрад човек), *Безбрадица* (презиме), *безбрајџ(н)ица* (она која нема брата), *безволица* (сељак који нема волова), *безд(ј)ел(н)ица* (жена која чини недела, преступница), *бездомница* (она која у дому нема мушкараца), *безмливница* (покр. она која нема млива), *безможданица* (она која је без памети, мозга), *безочница*, *бескрилница* (птица која је без крила; фиг. она која је без заштите), *бескрушница* (она која нема шта да једе), *бес-*

⁶¹ Не постоји сигуран начин у оваквим случајевима, а тога има и код других префикса, да утврдимо да ли је именица настала касније од придева или истовремено са њим према истом синтагматском предлошку. У *Рјечнику из књижевних сџарина срџских* Ђуре Даничића, нпр. код оваквих именица обично постоји напоредо и именица и придев, па се хронолошки никаква предност не може дати придеву.

⁶² Иза ова три значења (а могуће је да их у језику има и више) стоји семантика фразеологизма *бити без гађа*, тј. „бити јако сиромашан, немати нигде ништа“, што у различитим контекстним ситуацијама може реализовати различита секундарна значења.

кућ(н)ица, безочница, бесолица, бесјослица, бесјрћница (девојка која нема прђије, девојачке спреме), *бесхлебница* (она која нема шта да једе);

суфикс *-ац*: *безвозац* (онај који нема кола), *безволац* (онај који нема волова), *безгаћац* (безгаћник), *безноздрац* (онај који нема ноздрва), *бескућац* (бескућник), *бесјойовац* (присталица верске секте која не признаје свештенике);

суфикс *-ка*: *безмајка* (кошница без матице), *безушка* (игла без ушица), *бескорка* (бритва без корица), *безд(ј)ејка*;

суфикс *-аћ*: *безделаћ* (нерадник);

суфикс *-аш*: *беземљаш* (онај који нема земље), *безгаћаш*;

суфикс *-ара*: *без(х)лебара* (врста печурке);

суфикс *-ић*: *безименовић*, *безлебовић* (сиромашан човек), *безмајчић* (онај који нема мајке), *безмозговић* (глуп, припрост човек), *бескућевић* (бескућник), *бесјарић* (онај који нема пара), *бесјаровић* (беспарић), *бесхлебовић*;

суфикс *-ар*: *бесјушкар*, *бесјосличар*;

суфикс *-о*: *безајлећ* и *безајлећа* (са беза-), *безгаћ*⁶³ и *безгаћа*, *бесјрег*;⁶⁴

суфикс *-иле*: *безгаћиле*;

суфикс *-оња*: *безгаћоња*, *безрејоња*, *безубоња*;

суфикс *-уља*: *безмозгуља*;

суфикс *-ан*: *безгаћан*.

суфикс *-ко*: *безименко*.

Оно што отежава потпунију и егзактнију дескрипцију и што, у ствари, представља отворен проблем, то је немогућност сигурног разграничења префиксално-суфиксалних твореница од твореница суфиксалне творбе. Зато у неким случајевима долази до нејасноћа шта узети за основу изведенице која садржи префиксални и суфиксални формант: именичку окрњену

⁶³ Да је овде у питању нулти суфикс потврђују формације са другим суфиксима и истом основом: *безгаћник*, *безгаћац*, *безгаћаш*, *безгаћиле*, *безгаћоња*, *безгаћан*.

⁶⁴ Кад је у питању суфикс *-о* (користе се још термини: нул-суфикс, суфикс нула и сл.) ситуација, бар на плану синхроније, није увек баш најјаснија. У начелу, полазили смо од следећег: ако мотивациону основу представља крња именица без суфиксалног завршетка, на пример: *јлећ*, *гаћ*, *јрег* ... узимали смо да је реч о нултом суфиксу. И при таквом ставу треба бити опрезан. Дешава се, наиме, да крња именичка основа, која у савременом језику не функционише као самостална именица, у дијахроној равни или у дијалекатском лексичком слоју, поседује такву основу као самосталну именицу. Илустроваћемо то примером. Твореницу *безнад* (у РСА оквалификована као песн.[ички]) са значењем „безнађе“ уврстили смо у комбиновани начин творбе са нултим суфиксом, узимајући као критеријум савремени аспект анализе. Ипак у дијалектима (по личном сведочењу, у Пиви, Црна Гора: каже се: *Немамо више нада да ће нам неко доћи.*) постоји именица *над* у значењу „нада“, а то потврђује и Вук у Рјечнику. Ипак, нисмо увек у прилици да посежемо за језичком прошлошћу.

основу или цео префиксални придев, који је често у језику мање у употреби од творбено сродне именице. За утврђивање правога смера творбе ни семантички ни формални критеријуми нису довољно поуздани, иако смо се ми таквих утврђених критеријума држали.⁶⁵ Тако је *безрукац* „онај који је без руку“ али и „безрук човек“. Један број именичких речи које имају, формално гледано, структуру *без-* + *им. основа* + *суфикс* практично би припадао друкчијем творбеном типу ако би се могло утврдити да су те речи мотивисане према придевској основи, а да је префикс само део морфолошке структуре. На пример: *безбожан* → *безбожац*, *безбожје*, *безбожје*, *безбожник*, *безбожница*, *безбожништво*, *безбожност*, *безбожњак*, *безбоштво*, *безбоштина*.⁶⁶

3) Као семантичка подгрупа јављају се именице које значе место, простор, земљиште и сл. које карактерише недостатак, оскудица у нечему; у савременом језику оне су непродуктивне и са малим бројем префикса: *-је*, *-(н)ица*:

безбрође (место где се река не може прегазити), *безводница* (безводно земљиште), *бездан*, *бездна* и *бездно* (бескрајна дубина, простор без дна), *беснежица* (простор на коме нема снега), *бесјуш(н)ица* и *бесјуће* (место без пута).

4) Нешто су продуктивније именице које припадају ботаничкој и зоолошкој терминологији. У структурном погледу јављају се у комбинацији са више суфикса од којих наша грађа бележи: *-њак*, *-ан*, *-ара*, *-ац*, *-аш*, *-ић*, *-(н)ица*, *-ка*:

бот. *безврезац* (врста крупног пасуља који расте жбунасто без врежа), *безликаш* (врста пасуља са махунама без лике, конаца), *безлиснице* (мн. биљке без лишћа *Aphylla*), *безлисцац* (биљка цветњача, кукавичин хлеб *Monotropa hypopitys*), *бесемка* (врста винове лозе чије је грожђе без семенки), *бескољенка/бесколенка* (биљка *Molinia coerulea*), *бескорка* (бела бундева *Cucurbita pepo*), *бесхлебара* (врста печурке), *бесцв(ј)ејница* (биљка из групе криптогана која нема цвета; систематски назив за такве биљке *Sturctogatae*), *бесцв(ј)ејка* (в. бесцветница).

зоол. *безгребенке* (мн. назив за ред птица тркачица *Ratitae*, које немају гребене на грудној кости), *безлубањац* (животиња која нема лубање; систематски назив за такве животиње), *безлубњак* (в. безлубањац), *безрејан* (име нерасту), *безрејац* (водоземац без репа; систематски назив за водоземце без репа), *безрејић* (животиња без репа, куса животиња), *безножац* (водоземац без ногу из групе *Aroda*; систематски назив за групу безножних водоземаца), *бескрилац* (инсект најпростије грађе који је без крила;

⁶⁵ У том смислу смо уважавали основне ставове које наводи В. Н. Немченко, *о. с.*, 125.

⁶⁶ Академијина Руска граматика као именице префиксално-суфиксалне творбе наводи *безверие*, *безвкусие* мада постоје и придеви *безверний*, *безвкусный*. Тако и Б. Марков наводи: *безбожие*, *безводие*, *безволие*, *безумие* и сл. као именице комбиноване творбе, *о. с.*, 80.

систематски назив за такве инсекте), *бесџерка* (риба без трбушних пераја), *безрибица* (ситна риба; мала речна риба *Gobio gobio*).

И други префикс негираних односа *не-* показује особину да се јавља у ботаничкој и зоолошкој терминологији, али у мањем обиму од префикса *без-* (в. т. 30, 3)).

24. **З а к љ у ч а к.** – Именичка образовања с префиксом *без-* део су општесловенског наслеђа.⁶⁷ У ранијим фазама језичког развоја именичке форме са *без-* имале су периоде веће продуктивности. Данас том префиксу у извесној мери неке аспекте значења преузимају други синонимни или делимично синонимни префикси: *не-*, *а-*, *анџи-*. Већи део ових именица припада стилски обојеној застарелој и покрајинској лексици, или је резултат индивидуалне творбе. Осим тога, реално је очекивати да онај део лексике који припада искључиво хрватском језичком наслеђу неће пратити даље развојне правце српског језика. Ипак, значајан део именица остаје стабилно у стандардном језику, а у језику књижевних дела оба творбена типа функционишу у обиму који никако није занемарљив (*безброј*, *безверник*, *бесвест*, *безглас*, *безизлаз*, *безобзир*, *бескрај*, *бесмисао*, *бесциљ*, *безаконје*, *безвлађе*, *бездуше*, *безнађе*, *безумље*, *бесјуђе*, *бешумје*, *бешчашће*, *безобразлук*, *безбожник*, *бездан*, *бескичмењак*, *бесјослица*, *бесцветница*, *бескрилац*, *безножац* и др.). Сви лексички слојеви заједно одржавају умерену продуктивност оба творбена типа.

Префикс *НЕ*

25. Настојаћемо да утврдимо основне структурно-граматичке и лексичко-семантичке одлике негираних именица које у себи садрже префиксални формант *не-*.⁶⁸ Нећемо улазити дубље у теоријски аспект негације и антонимичности, што задире и у домен логике и психологије, него ћемо примат дати искључиво аспекту творбе. Ове именице иначе по целокупном фонду који је на основу, у сваком случају, непотпуне ексцерпције ушао у РСА, захтевају читаву научну студију.⁶⁹ Показало се заправо тек

⁶⁷ *Рјечник из књижевних старина* Ђуре Даничића бележи ове форме: *безаконик*, *безвољствик*, *безвѣстник*, *бездошник*, *вездан*, *везмљвик*, *везмѣстник*, *вездоумик*, *везљовик*.

⁶⁸ Кратак прилог о именицама са префиксом *не-* прочитала сам на Научном састанку слависта у Вукове дане 10-14. септембра 1986. године. Већи делови тога рада инкорпорирани су и у овај текст или преузети са извесним проширењима и престилизацијама. – Види М. Радовић-Тешић, *Творба именица с њрефиксом не- у савременом српскохрватском језику*, НССУВД 16, 93–100.

⁶⁹ О конкурентности префикса *без-* и *не-* уз именичке основе Ж. Станојчић закључује: „Пошто је одрична морфосинтаксичка реч – речца *не*, која је у основи префикса *не-*, обухватнија, апсолутно шира по своме семантичком пољу од морфосинтаксичке речи – предлога

по изласку 14. и 15. књиге Академијина великог речника да је број именица – што је неочекивано – али, разуме се, и број придева – што је очекивано – знатно већи него што констатују граматике. Прегледом речничког текста долазимо до сазнања да у различитим контекстима долази до секундарне негираности мотивисане најразличитијим именицама и именичким основама. Међутим, не долази до лексикализације доброг дела тих језичких творби које су настале у различитим дискурсима и само су као такве лексикографски верификоване⁷⁰, а понекад се поставља и питање њихове регуларности (нпр. у РСА: Ђак треба да је бољи од *неђака* [М. Ђ. Милићевић]; Ми смо у нашој поезији имали толико *нејамеџи* [Ј. Скерлић]; У читаво му се тијело налије некаква *неснага* [Б. Ћопић] и др.).

26. Део именица с префиксом *не-* у нашем језику представља старо наслеђе (*невоља*, *невера*, *недеља*, *немир*, *немоћ*, *нејријашељ* и др.).⁷¹ У Даничићевом *Рјечнику из књижевних старина српских* забележен је већи број негација са *не-* а РЈА даје, осим оних које су и данас стандардне, и знатан број именица потврђених само у старим речницима Волтиђија, Стулића, Јамбрешића и других.⁷² Савремени српски језик нема многе од тих негација, али исти творбени модел проширен је на нове основе.

27. Из прегледа РСА запажа се да су речи творене са *не-* бројније у категорији придева него именица, а знатно ређе у категорији прилога, док је њихово присуство код глагола сведено на мали број случајева.⁷³

Именичка образовања са *не-*, за разлику од неких других које овде анализирамо, помињу се у свим граматикама нашег језика, бар у општем осврту. Но, и поред тога, потребан је шири и потпунији увид у целокупан опус.⁷⁴

без, који је у основи префикса *без-* ... јасно је да је и творбени модел у којем префикс *не-* учествује, сасвим у духу универзалне језичке економичности, и пријемчивији за категорију стандардног, општекомуникативног језичког средства“, Ж. Станојчић, *Префикси без-* и *не-*..., 157 (в. Литература).

⁷⁰ То важи и за творбе с префиксом *без-*.

⁷¹ Овде не можемо поредити стање у другим словенским језицима, који такође имају именичку негацију с префиксом *не-* и која се код појединих од њих испољава на посебне начине.

⁷² Уп. у РЈА: *neblagoća* (Стулић), *nebog* (Дела Бела, Стулић), *nebogomolja* (Стулић), *nebol* (Јамбрешић), *nedaljina* (Стулић), *nedjeva* (Стулић) итд. Приметно велики број именичких негација има Стулићев речник. Уз ово да дамо и податак да од горе наведених речи РСА бележи две: *nebog*, потврђено само Бакотићевим речником, и *nebol*, са једном употребном потврдом из нар. песме.

⁷³ У РЈА: „Rijetko se nalazi *ne* u glagolskim složenicama kakove su *nemoći*, *nenavidjeti*, *nestati*“.

⁷⁴ Уп.: М. Стевановић, о. с. (1964), одељак: *Именице сложене с одричном речцом не-*, 450–452; Т. Марећић, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb, 1963, 396–397.

Кад је реч о утврђивању творбене структуре, као проблем се поставља егзактна идентификација начина творбе. Све именице са поменутиим префиксом (који није предлошког порекла као већина других, него је настао од речце *не*⁷⁵) нису настале искључиво префиксалном творбом, већ је знатан њихов број резултат или суфиксалног уобличења негираних придевских основа или је резултат префиксално-суфиксалне творбе глаголских основа (ретко именичких).

28. Од именица које су настале према глаголским основама обратимо пажњу само на глаголске именице на *-ње*. Оне су настале према негираним глаголима који не постоје као самосталне лексичке јединице. Формално, међутим, оне су у координацији и са непрефиксалним глаголским именицама које су им у основи. Две су, дакле, могућности творбе ових образовања: (1) према негираном глаголу, нпр.: *чиџајџи* – *не чиџајџи* – *нечиџање* и (2) према негираној именици: *чиџајџи* – *чиџање* – *нечиџање*.⁷⁶ На семантичком плану резултат је исти. Глаголска именица *чиџање* именије одређену радњу, а *нечиџање* искључује постојање те радње. Негирана глаголска именица асемантична је кад се прави од несвршених глагола и нема лексичко значење, те не представља лексичку јединицу. Функција негираних глаголских именица парадигматске је природе и представља граматичку појаву.⁷⁷ Практично, последица такве њихове природе и функције јесте различит поступак при обради у речницима. РЈА даје ове именице под посебном одредницом, дефинишући их граматичком дефиницијом: *пот. verb. према глаг. [negiranom]*⁷⁸. РСМ по правилу не уноси гл. именице с префиксом *не-* од имперфективних глагола (с ретким изузецима, нпр. *неуџиџање*), него само од перфективних, које се данас

Нешто детаљнију семантичку анализу негираних именица уопште и негираних придева дала је И. Грицкат у раду: *О неким проблемима негације у српскохрватском језику (с освртом на сјање у руском језику и у неким другим словенским језицима)*, ЈФ XXV, 115–135. Корисно је видети и подстицајан чланак Д. Бошков, *Придевска негација њрефиксима (не-, а-, дис-, без-)*, НЈ, XXVI, св. 1–2, 63–67. О дистрибуцији и значењу дихотомијских опозиционих парова апелатива са негацијом и без ње у савременим српским (и српскохрватским) речницима в. чланак Е. Фекетеа: *Ајлајџиви с негацијом као лексикографске одреднице*, ЈФ L, 129–137.

⁷⁵ Е. Фекете употребљава за *не-* термин 'префиксоид', о. с., 130, али недоследно (стр. 133).

⁷⁶ Готово је постало говорна фраза публицистичко-медијског стила бинарни опозитни пар *чињење* – *нечињење* (у значењу: „рад–нерад“ или „активност–неактивност“ политичка, економска, стручна и сл.).

⁷⁷ То није једини случај у лексиси. Слично се поступа и са негираним трпним придевом (*неорана* земља), где се не даје негирана придевска одредница. И. Грицкат им, међутим, у поменутом чланку о негацији (стр. 122) признаје извесно значење, иако не расправља о њиховом уношењу у речник: „Значење ових сложених именица не лежи ни у антонимичности према основној именици, ни у неповољној оцени, него се највише слаже са дефиницијом ... противстављање, искључивање“.

⁷⁸ Уп. у РЈА: *небјезанје, недјубрење, неhorјење, неможење, неоранје* и др.

ређе јављају, а код којих је примарно значење резултативности, или се значење сасвим конкретизовало.⁷⁹ РСА такође није регистровао негиране глаголске именице (в. 14. и 15. књигу) од имперфективних глагола (с ретким изузецима, ако је именица развила даље своју употребу, нпр. *несвр-стйавање*). Број таквих именица потенцијално је једнак броју имперфективних глагола, јер сваки глагол може бити негиран.

29. Једна већа група именица које формално садрже елеменат *не-* могло би се сматрати да је настала као резултат суфиксалног уобличења негираних придева, који су врло продуктивна категорија у српском језику. То су апстрактне именице са суфиксом *-осиџ*. Према њима имамо негиране придеве типа: *нейовољносџ* – *нейовољан*, *нейоодносџ* – *нейоодан*, *нейогрешивосџ* – *нейогрешив*, *нейоодобносџ* – *нейоодобан*, *нейоокорносџ* – *нейоокоран*, итд.⁸⁰ Формално оне показују могућност двојаког тумачења творбеног правца: (1) према негираном придеву: *образован* – *необразован* – *необразованосџ* или (2) према апстрактној именици која им је у основи: *образован* – *образованосџ* – *необразованосџ*.⁸¹ Да је могуће овако двојако тумачење настанка, показује се и анализом семантичке структуре ових образовања какву у дефиницијама обично дају наши речници. Тако се *необразованосџ* може описати као „особина онога који је необразован“, али и као „одсуство, немање образованости, образовања“, *ненасељеносџ* је „особина онога што је ненасељено“ али и „одсуство насељености“. Према томе, не само формално него и семантички негиране именице на *-осиџ* у координацији су и са негираним придевом и са ненегираном именицом на *-осиџ*. Међутим, свакако је примарнија творба према придеву; тако се оваква творба у нашој граматичкој литератури обично и посматра у контексту највећег броја осталих именица на *-осиџ* насталих према придевској основи. Ипак, овде истичемо да у једном броју случајева према негираној именици не постоји забележен негирани придев, те и за другу нашу претпоставку постоји основаност. Тако, на пример, у РСА према *незавичајносџ* није забележен негирани придев, јер га у грађи није било, али свакако би се он могао успоставити. Или, такође у РСА, према *нейовршносџ* нема потврђеног негираног придева, али би га, чини се, теже било успоставити. Употреба негираних придева овога типа вероватно за-

⁷⁹ У старим текстовима негиране глаголске именице чешће су се градиле од перфективних глагола, што је обрнуто у односу на данашње стање кад имамо поплаву именица од негираних имперфективних глагола, посебно у публицистичком и интелектуалном стилу.

⁸⁰ У неким граматикама (М. Стевановић, на пример) овај тип именица сврстан је у сложене са негацијом *не-*.

⁸¹ П. А. Соболева у чланку *Снятые асемантической йолиформии в словообразовательном ряду. Обязательная и факультативная йолиструктурность*. Проблемы структурной лингвистики 1983, Москва 1986, 16–34, посматра негиране именице овога типа као полиструктурне са могућношћу два творбена смера.

виси од њихове семантичке реализације, па теоријски можемо претпоставити да неће доћи до последније употребе негације у конкретним значењима, а да је већа могућност њихове појаве код апстрактних значења. Препрека није на творбеном него на семантичком плану.⁸²

Негиране именице са суфиксима *-ње* и *-ост̄и* показују да модел бинарних парова (типа *зрелост̄и – незрелост̄и*, *йоузданост̄и – нейоузданост̄и*) није једина њихова творбена структура. Теже је докучиво шта је као модел утицајније: творбени смер према придеву (код именица на *-ост̄и*), односно глаголу (код именица на *-ње*), или је посреди, што изгледа најлогичније, укрштање са моделом „нестепенованих“ антонима типа *йушач – нейушач*, *Београђанин – небограђанин*, *браћ̄и – небраћ̄и*⁸³, на принципу аналогije, тј. представе о моделу грађења. Управо су то случајеви нејединствене мотивације или полиструктурности, како је називају неки лингвисти.

30. Ретко се према негираним придевима, осим образовања на *-ост̄и*, јављају негиране именице са другим суфиксима.

Префиксални начин њворбе

Творбени тип: не- + именица

31. Овим начином настале су оне негиране именице, а то је већина, код којих се префикс *не-* спаја директно са именичком основом коју чини цела именица. При том твореница задржава сва граматичка својства именице у основи. Код тако творених образовања формант *не-* је испољио ове

⁸² Е. Фекете у поменутом чланку, коментаришући негиране именице на *-ње* и *-ост̄и*, закључује да се увек претпоставља композиција бинарних форми семантички сучељених облика. Он тако закључује зато што посматра негиране именице само са аспекта антонимичности па бинарни парњак тражи увек у облику ненегираних именице, запостављајући при том други творбени правац – тј. да је мотивација у неким случајевима ишла према негираним придеву (*нешколован – нешколованост̄и*) одн. према глаголу у негацији (*не најадаџи – ненајадање*). Тако, даље, Фекете наводи именице *негаџор*, *негирање*, *невинашце*, *нест̄ашлук*, *неминовност̄и* и сл. који немају облике без негације и каже да је код њих „префиксоид *не-*, бар са становишта синхронije, инхерентно својство не само њихове семантике већ и морфолошке структуре“. Нама се чини да је овде пре реч о лексикализованом негираним именицама код којих се, бар у синхроној равни, префикс *не-* не појављује као творбени елемент, јер други део тих именица нема семантику самосталне мотивационе основе. А то значи да *не-* ту није елемент творбене структуре, али свакако јесте елемент морфолошке структуре.

⁸³ У семантици се користи термин „степеновани антоними“ као што су *велики – мали*, где постоје различити степени и „нестепеновани антоними“, као што су *„ожењен – неожењен“*, где постоји контраст искључивости. Британски лингвиста Џон Лајонс (John Lyons) нестепеноване антониме назива „комплементарним“. (В. о томе D. Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Београд 1988.)

функције: (1) функцију стварања опозитне, антонимне речи и (2) функцију чистог одрицања, уз (3) неке прелазне случајеве, у којима се ове две функције преплићу. При опису њиховог творбеног значења, дефиниције би се кретале на релацији: „негативна супротност ономе што означава мотивациона основа“ (нпр. *неморал*), затим: „одсуство онога што значи мотивациона основа“ (нпр. *невешћина*) и на крају: „порицање, изузимање онога што значи мотивациона основа“ (нпр. *немейали*). Опериремо, дакле, логичко-семантичким категоријама „позитивно – негативно“, „одсуство – присуство“ и „јесте – није“. Формална структура оваквих негираних образовања чисте префиксације не утиче на семантички тип негираности. Навешћемо примере који репрезентују ове лексичко-семантичке подтипове.

1) Значење „негативна супротност ономе што значи лексичка мотивациона основа“ имају ове творенице: *невакай*, *невера*, *невреме*, *невоља*, *недело*, *недоба*, *некултура*, *немир*, *неморал*, *нејравда*, *нејријашељ*, *нејрилика*, *несрећа*, *неусјех*, *нечисћоћа*, *нечин* (лош, рђав чин), *нецена* (рђава, слаба цена), *нешкола*, итд.⁸⁴ Функција префикса *не-* је овде к в а л и ф и к а т о р с к а . Основне семантичке компоненте оваквих негираних форми налазе се у супротном, опозитном односу према именицама у основи, које саме по себи не морају да имају позитивно значење, али га у сучељеном односу према негираној форми обавезно добијају. Тако значење неутралности, неодређености аутоматски постаје позитивно.⁸⁵ Део именица које смо навели припада старом наслеђу. Даничићев Рјечник бележи неке: *навола*, *невѣра*, *немиръ*, *немошть*, *неправда*, *неприятель*, *нечистота*. Код једних се творбено значење лексикализовало: *нејравда*, *нејријашељ*, *несрећа*, или је на том путу, иако се јасно чува граница између творбеног форманта и мотивационе основе.⁸⁶ За именицу *невоља* може се рећи да је изгубила творбену везу са *воља*, јер с њом више нема заједничке семантичке компоненте. Именица *несрећа* као семантички неологизам у значењу „саобраћајна несрећа“ нема опозитум који би значео „саобраћајну срећу“

Антонимни карактер у односу на мотивациону (ненегирану) именицу још је више изражен у следећим примерима: *небрай* (*небраћа*), *недевер*, *недруг*, *недруштво*, *недружина*, *незет*, *нејунак*, *нејунаштво*⁸⁷, *нељуди*, *немајка*, *неошач*, *нејесник*, *нејой*, *нејреља*, *несеја*, *несин*, *нечовек*.

⁸⁴ М. Рамелмајер у књизи *Die deutschen Lehnübersetzungen im Serbokroatischen*. Beiträge zur Lexikologie und Wortbildung, Wiesbaden, 1975, стр. 75–76, као преведенице из немачког наводи именице *нечин*, *недело* које значе „рђав, зао“ чин, дело.

⁸⁵ Има научника (Потебња) који сматрају да основа таквих образовања мора имати значење доброга, позитивног да би негиране речи (*човек* – *нечовек*) могле да буду антоними према њима. И. Грицкат примећује да би тешко било прихватити мишљење „да је тако морало бити у свакој појединој сложеници“, о. с. (1961/62) 119.

⁸⁶ Та граница се у творбеној терминологији назива и „творбени шав“, в. Е. Барић, о. с., 11.

⁸⁷ Именица *нејунаштво* (и сл.) може бити и изведеница према *јунак*, али и префиксална именица према *јунаштво*.

Значењски неутрална основа у опозитном односу према негираној именици са доминантним значењем „лош, рђав“ добија аутоматски позитивна својства. Негираној речи префикс *не-* дао је квалификаторску функцију која спецификује примарно значење именице у основи тако што му даје негативну конотацију: *неоштац* # „мајка“ него „рђав, лош отац“. Све наведене именице и њихови мотивациони парови припадају категорији *potina hominus*. Негирана образовања код којих је примарно значење негативне супротности данас су у српском ограничено продуктивна. Новије именице настале по истом семантичком моделу (*нејесник*, *нецена*, *нешкола*) сумњиве су регуларности.

2) У другу групу убројићемо оне апстрактне именице за чије је творбено значење примарно „одсуство, немање онога што значи именица у основи“: *небрига*, *невештина*, *невид*, *недоминација*, *недраж*, *недух*, *неекономија*, *неегзистенција*, *неексилоација*, *неелеганција*, *нежеља*, *незнање*, *неистина*, *немилост*, *немилоћа*, *немиље*, *ненасиље*, *необзир*, *неоштор*, *нејажња*, *нерад*, *неразум*, *неред*, *неслобода*, *неслога*, *неснага*, *неспоразум*, *нечврстина*, *нехвала* и др.

У питању су, што је доста очигледно, апстрактне именице чије је значење контекстуално условљено и често може да варира у нијансама па да од потпуног одсуства неке особине пређе у негативно својство (нпр. *незнање*, *неекономија*). Именица у основи и негирана именица стоје у односу праве супротности, међусобно се искључују. Већина именица у основи представљају појмове афирмативне конотације. У неким случајевима, додуше, именица у основи може означавати и негативан појам (*доминација* – *недоминација*, *насиље* – *ненасиље*), при чему њена негација аутоматски постаје позитивна. Стога се овде говори о одсуству неке особине, било позитивне било негативне.

Наведени творбени подтип је продуктиван у савременом језику јер се префикс *не-* спаја са различитим апстрактним именицама. Посебно је жив у књишком и интелектуалном стилу. Тако се образују (1) нове речи које се временом лексикализују (нпр. *неспоразум*), (2) семантички неологизми који су гдекад и на граници уклопљености у систем (нпр. *неслобода*)⁸⁸ и (3) семантички експресивна образовања (нпр. *неистина* уместо „лаж“). Условно би се функција префикса у оваквим случајевима могла назвати *н о м и н а ц и о н а* јер се његовим спајањем са именицом ствара апстрактан појам који је супротан појму у основи. Други префикси негације (*без-*, *а-*), изузимајући понекад *анши-*, не долазе уз овакве основе. Потреба за именовањем супротног појма или се покрива именицама са *не-* или се упо-

⁸⁸ У РМС су дата два примера: У *неслободи* и моје мајке кућица је стала. С. Краљчевић; Не знају за увреду окупације, за горчину *неслободе*. О. Давичо. Међутим, РСА показује огромну продуктивност именица са *не-*. То се види управо и на речи *неслобода* која има 5 значењских нијанси потврђених са 15 примера од више аутора или на придеву *неслободан* који има чак 10 значења и 25 примера.

требљава одговарајућа реч другог корена: *слобода* – *неслобода/ројсџиво*, *рад* – *нерад/јавашлук*, *џамеџ* – *неџамеџ/гдџуосџи*. У односу на *ројсџиво* именица *неслобода* у опозицији према *слобода* делује уопштеније, неодређеније. Репрезентативан пример за такво, рекли бисмо, еуфемистично изражавање пружа имениоца *неисџина*. У разговорном језику, кад се жели задржати коректност у изражавању, рећи ће се: *Говорите неисџину!* уместо: *Лажете!* Слична потреба за ублажавањем јавља се и у народном језику. На пример, у клетви упућеној детету или неком ближем, каже се: *Убио те неџад* – уместо: *Убио те џад*. У новинском језику, који тежи економичнијем изразу, али и неекспресивном изражавању (то посебно важи за политичку терминологију), све је више негираних речи, између осталог и зато што према себи многе немају синониме других корена. Једна реченица у „Политици“ од 8. септембра 1986. гласи: *Шефови држава и влада су у Харареу поновили да неинџервенциџа и не мешање у домаће или спољне послове представљају основни принцип несврџавања* (стр. 5).

3) У наше време све се више јављају и негиране именице које значе „оно што није, оно што не припада оном појму који означава именица у основи“: *неборац*, *невраџа*, *негазда*, *недубровчанин*, *неживоџиња* (човек), *незадругар*, *неџунак*, *немонах*, *немуслиман*, *неносиља*, *неџаор*, *неџаџиџац*, *неџаџиџка*, *неџевач*, *неџлемџић*, *неџливач*, *неџолиџичар*, *неџољоџпривредник*, *неџпривреда*, *неџушач*, *нероб*, *несловенац*, *несрб(ин)*, *нехелен*, *нехлебовић*, *нехрваџи*, *нецрногорац*, *нечешља* (покр.), *нечиновник*, *нечлан*, *нешваџцарац* итд.

Уз ове иду и следећи примери који представљају стручне називе из различитих терминологија: *небиџак* (филоз.), *небиће* (филоз.), *немеџали* (хем.), *неоџровница* (зоол.), *неџроводник* (физ.), *неџар* (мат.), *неџрежџивари* (зоол.), *нецв(џе)џача* (бот.), *неврба* (бот.), *неселица* (зоол.), *неводич* (физ.), *неџроводник* (физ.).

Већ је у нашој науци констатовано да је творба оваквих именица настала према немачком језику.⁸⁹ Ми бисмо рекли да је подстакнута страним утицајем. Негаџије овога типа налазимо и у народном језику; употребљене су у народним причама (што је досада било незапажено). Ево једног примера: *Кажи својој шџери: нека ми пошаље чорбе и нечорбе у суду и несуду* (Народна прича, Терзић Д., Босанска вила 1898, 169). Не може се говорити о (не)стандардности њиховој јер су оне ушле у савремени српски језик, прошириле се и везале за различите функционалне стилове, у обичном говору и за специфичне контекстуалне ситуације. Функција префикса *не-* у овом подтипу је *к л а с и ф и к а ц и о н а*. Такве именице означавају појам који не припада, који није исто оно што и појам који је означен

⁸⁹ М. Рамелмајер наводи да су према немачком настале: *неисџина* – *Nichterfüllung*, *немеџали* – *Nichtmetalle*, *неџлаџа* – *Nichtzahlung*, *неџливач* – *Nichtschwimmer*, *неџушач* – *Nicht-raucher*, *неводич* – *Nichtleiter*, о. с., 75.

именицом у основи: *неборци* су сви они који нису *борци* у одређеним условима, *нейреживари* су животиње из једне категорије, али које не преживају за разлику од *йреживара*. Заједно, међутим, ови супротни појмови чине једну целину, па су тако међусобно комплементарни. Ову „класификациону“ функцију префикс *не-* могао је узети и од речце *не*, која у синтаксичким структурама има функцију чистог одрицања. У језику постоји потреба за избегавањем перифрастичких структура за појмове који постоје, или за које се жели да постоје, као чвршће категорије. Тако се у наше време појавила реч *нейривреда* из потребе да се све што је по неком односу претпостављено појму *йривреда* учврсти као појам те се именује једном речју. Реч *нейарџијац* могла је да настане зато што је постојала (једна) *йарџија* па је класификација извршена на оне који су чланови и на оне који нису чланови партије – *нейарџијци*. Слично је и са бинарним паром *члан* (партије) – *нечлан*. Неке друге творенице се нису успешно уклопиле у систем и остале су на нивоу околионалних појава (*негазда*, *нежеља*, *неженидба*).

Да се овај лексичко-семантички подтип није сасвим стабилизовао у језику, показују и неуједначена правописна решења код појединих случајева. У новинама, на телевизији, некад и у књижевним текстовима срећемо писање са цртицом или чак и под наводницима.⁹⁰ Ако се пак *не-* спаја са етником, јављају се у пракси три начина писања: (1) састављено – *нехрвајџ*, (2) растављено са цртицом – *не-Хрвајџ* и (3) састављено, с великим почетним словом – *Нехрвајџ*.⁹¹

Поставља се још питање практичне обраде оваквих речи у речницима будући да немају одређено лексичко значење.⁹² Да ли ће, на пример, твореница *нешвајцарац* ући у речник поред сличних које су творбено и семантички истог ранга, а већ су забележене у речницима: *нехрвајџ*, *немуслиман*, *несрбин*, *неевројејац* и сл.? Иако речници практично у оваквим ситуацијама обрађују само део могућности реализованих у одређеном тексту, претпостављамо да лексикограф именицу *нешвајцарац* (НИН 17. 8. 1986, стр. 49) не би чак ни одлучио да унесе, највише у ствари из нејезичких разлога: за српску средину је подела на *Швајцарце* и *нешвајцарце* свакако мало значајна. Међутим, оне творенице које су конотативне за нашу средину, имају више разлога да уђу, јер се намећу не само фреквенцијом употребе него и значајем: *неалбанац* на Косову је најчешће Србин или Црногорац, а изван Косова значи „сваки онај који није Албанац“. Ово

⁹⁰ Писање са цртицом срећемо често и код других именица са *не-*. На пример, један наслов у *Књижевној речи* од 10. X 1986, стр. 8 гласи: „Општа теорија *не-обрађивања* врта“ иако се даље у тексту ова именица јавља и без цртице.

⁹¹ Овакво правописно решење налазимо код С. Бабића у књизи *Творба ријечи...*, стр. 330.

⁹² О верификовању лексичких одредница негираних именичких образовања уп. Е. Фекете, *о. с.*, 130. Упућујемо и на рад Р. Стијовић, *о. с.* (у коме је дат и кратак преглед творбе придева с речцом *не-*) и Ђ. Оташевића, *Творба йридева са йрефиксом не-*, НЈ XXXI/5, 163–170.

„обезличавање“ мање бројних етничких заједница негираном творбом према лексичкој творбеној основи већинског етникума свакако је последица тежње ка језичком економисању. Ипак, при употреби таквих облика треба бити обазрив, јер то може да доведе до других неспоразума, који свакако нису лингвистичке природе.

Значајно је да истакнемо још једну особину негираних именица датог творбеног типа. Наиме, изванредан број ових речи, према ситуацији коју најобјективније представља РСА, показује такву полисемантичност која је понекад једнака њиховом „позитивном“, опозитном, ненегираном парњаку (уп. *неслобода, неснага, нејамет*).

32. Анализа изложеног материјала омогућује следећи **з а к љ у ч а к**.

1) Префикс *не-* у именичким образовањима у савременом српском језику развио је три функције (1) *квалификаџорску* – коју имају именице које значе негативну супротност у односу на именицу у основи, (2) *номинациону* – коју имају именице које именују одсуство, непостојање онога што значи именица у основи и (3) *класификациону* – коју имају именице које искључују припадање ономе што означава именица у основи.

2) Први тип именица мање је продуктиван и чине га претежно именице које представљају старо наслеђе у српском. Друга два типа су врло продуктивна у књишком и интелектуалном стилу.

3) Творба именица које припадају трећем типу, подстакнута утицајем страних језика (пре свега немачког), у извесној мери се уклопила у систем српског језика и велики број именица тако насталих трајно је ушао у његов лексички фонд. У овом типу има и околинално употребљених речи, које језик неће трајно прихватити, и које не прихвата.⁹³

4) Проучавање и поређење ових именица у другим словенским језицима вероватно би дало врло занимљиве резултате, што је, опет, тема за себе.

Префикс *АНТИ-*

Префиксални начин џворбе

Творбени тип: *анти-* + именица

33. Префикс *анти-* (грч. *anti*, против) у савременом српском језику врло је чест у именичким образовањима. Може се говорити о његовој

⁹³ Више о околиналној лексички в. Ђ. Оташевић – Б. Сикимић, *Околинализми са џворбеног аспектa*, у: Упоробно језикословје, Љубљана 1989. и од истих аутора: *Односи околинализама џрема времену*, НЈ XXIX/1-2, 77–81. Говорећи о односу околинализама према времену, аутори истичу да постоји могућност узуализације творбених типова те да „околинални творбени модел временом може постати узуалан“ (стр. 80).

појачаној продуктивности. Овај префикс страног порекла јавља се посебно често у новинском језику, језику масовних медија и, напосе, у неким терминологијама и језику струка (медицина, ветеринарство и др.).

Народни говори не знају за његову употребу.

Вуков Рјечник нема ни једне именице са префиксом *анџи-*.

РЈА бележи само одредницу *анџихристџи* и, разуме се, не издваја *анџи-* као творбени префикс. Подразумева се да је реч *анџихристџи* презета као готова посуђеница, па ту и није реч о творби у нашем језику.

Међутим, сви новији речници српског језика – описни, двојезични и многи термилошки – региструју префикс *анџи-* као творбени елемент и посебно верификују именице са њим.

Паралелно са именичком творбом посебно је продуктивна творба са *анџи-* у категорији придева.⁹⁴

34. Само *анџи-*, разуме се, највише се комбинује са основама страног порекла (посебно је то видљиво у термилошким регистрима), а знатно ређе са основама домаћег порекла. При слагању са домаћим основама, творбено значење дефинисано као „општа супротност“ делимично се спецификује. Један број именица преузет је директно из неког страног језика (*анџиџаџија*, *анџидоџи*, *анџиџод* и сл.). По правилу, то су оне именице с префиксом *анџи-* код којих се основа не јавља у самосталној употреби.

Што се структуре тиче, творбени смер иде чистом префиксацијом према мотивационој основи, која сама по себи представља именицу. Као што је то случај и код других префикса страног порекла, и овде су врло честе тзв. нејединствене мотивације:

анџисемиџи ← *семиџи* → *семиџизам*

или:

анџисемиџи → *анџисемиџизам* ← *семиџизам*.

Практично је немогуће на нивоу синхроне анализе утврдити која је мотивација примарнија. Склони смо тврђењу да је утицајнија чиста префиксација (*анџисемиџи* према *семиџи*, а *анџисемиџизам* према *семиџизам*). Ако се уђе у простор узајамне условљености творбених типова, долазимо у оквиру творбених гнезда: *семиџи* → *анџисемиџи* → *анџисемиџизам*.

35. Учешће елемента *анџи-* у семантици нове речи исцрпљује се у могућности изражавања антонимних односа, који се могу дефинисати као „крајња супротност“, односно „супротност највећег могућег интензитета“.

⁹⁴ Рад Р. Стијовић, *о. с.*, није обухватио творбу придева са префиксима страног порекла.

Позајмљивањем овога префикса, поред већ постојећег домаћег *ипротив-* (*ипрошу-*, *ипрошиву-*), наш језик користи могућност за још јаче изражавање „противности“ као семантичке категорије.

Широка могућност слагања са основама како страног тако, понекад, и домаћег порекла има за резултат повећану продуктивност овог творбеног типа. Творбене основе чине не само апстрактни лексички појмови него врло често означавају и лица, а ређе конкретне појмове (нпр. у фармаколошкој терминологији).

Разлози за повећану употребну активност именица овог творбеног типа нису само језичке природе. Друштвене прилике, повећане међународне везе, цивилизацијски, културни и друштвено-економски напредак, развитак науке, технике, потреба за брзом, ефектном номинацијом нових научних, техничких појмова, културолошких појава и сл. – допринели су њиховој брзој и увећаној интеграцији у лексички систем нашег језика. У том сплету екстралингвистичких околности поједностављена номинализација коју спецификује префикс *анти-* ефикасно изражава изразитост бинарних опозитних појмова и противречних појава.

36. Најчешће је префикс *анти-* заступљен у термиолошком лексичком слоју. У оквиру термиолошких именованја, медицинска и ветеринарска струка (посебно фармакологија) имају изразити примат. Ове именице посебно су погодне за називе средстава за лечење, групе, типове лекова. У МР Александра Костића забележена су 24 назива, сви латинског порекла:

антиибехици (antibechica), *антибиотици* (antibiotica), *антиибленорагици* (antiblenorrhagica), *антиидијароици* (antidiarrhoica), *антиидиници* (antidini-ca), *антиидиптици* (antidiptica), *антиидизентерици* (antidysenterica), *антиеметици* (antiemetica), *антииейлептици* (antiepileptica), *антииеротици* (antierotica), *антиифлогистички* (antiflogistica), *антиихидроички* (antihydropsica), *антиихидроички* (antihidrotica), *антиинефриички* (antinephritica), *антииневралгици* (antineuralgica), *антииодонтиалгици* (antiodontalgica), *антииофидици* (antiophidica), *антиипаразитички* (antiparasitica), *антиипиретици* (antipyretica), *антииреуматици* (antirheumatica), *антиисифилистички* (antisyphilitica), *антиискорбутици* (antiscorbutica), *антииспазмодици* (antispasmodica).

Наведени примери представљају интернационализме, а преузети су из латинског као готове лексеме прилагођене граматичким стандардима српског језика. Али, њихов је утицај на продуктивност творбеног типа велики јер имају јасну мотивацију. (Терминологија иначе представља део лексике једног националног језика који увек тежи универзалном.)

Остали медицински термини забележени у поменутом речнику тичу се одређених супстанци које се јављају или уносе у организам да би деловале против, контра нечега: *антиифермент*, *антииген*, *антиихормон*,

антисейса, *антишоксин*. Као готова реч преузет је из латинског и термин *антипрагус* (узвишење наспрам трагуса, тј. испупчење на предњој ивици ушне школке⁹⁵). Реч ипак припада ускостручном језичком слоју.

Извесну бројност показује и књижевна терминологија. Тако Речник књижевних термина региструје: *антибахиј*, *антибарбарус*, *антидрама*, *антифраза*, *антикаденца*, *антимаска*, *антимерија*, *антилабела*, *антираван*, *антистаза*, *антистирофа*, *антишеза*.

У политичко–публицистичкој терминологији данас се *анти-* јавља у образовањима која означавају:

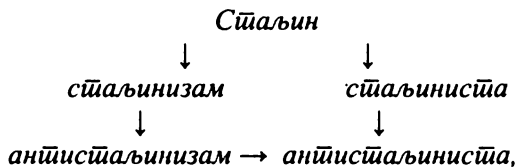
а) особе супротних, обично радикалних (политичких) опредељења у односу на особе које именује мотивациона именица у основи:

антиагитпрой, *антиавангардиста*, *антибирокраија*⁹⁶, *антибољшевик*, *антидогмаија* (-ичар), *антиимигрант*⁹⁷, *антикаспириста* (Кастров противник), *антиклерикалац*, *антиколонијалиста*, *антикомуниста*, *антилевичар*, *антимаоиста*, *антимарксиста*, *антимонархиста*, *антинационалиста*, *антинациста*, *антинуклеарац*, *антипројагаиор*, *антирасиста*, *антирепубликанац*, *антиројалиста*, *антиславодобитник*, *антисрбин*, *антистаљиниста*, *антифеминиста*, *антихријлеровац*, *антихришћанин* и сл.;

б) политичке покрете, идеологије, политичка и друга уверења, активности, расположења и сл. супротне онима које именује именица у основи:

антиамериканизам, *антибирокраиизам*, *антибољшевизам*, *антидеголизам*, *антидогмаиизам*, *антиинтелектуализам*, *антикаатолицизам*, *антиклерикализам*, *антикомунизам*, *антиконзервативизам*, *антикриминал*⁹⁸, *антилиберализам*, *антимарксизам*, *антинационализам*, *антинацизам*, *антирадикализам*, *антисоцијализам*, *антистаљинизам*, *антиштероризам*, *антишојалиитаризам*, *антиуниитаризам*, *антиушоија*, *антиценштрализам*, *античејништво* и др.

У структурном погледу код ових именица евидентна је нејединствена мотивисаност (полиструктурност):

⁹⁵ У РМС забележена је одредница *прагус*.

⁹⁶ Уз ову именицу много чешћи је својевремено био придев *антибирокрајски*, посебно у синтагми „антибиројатска револуција“.

⁹⁷ У примеру: Тело убијеног *антиимигранта*, како карактеришу извештаји агенција, политичара Пима Фортајна, биће изложено у катедрали („Политика“, 9. мај 2002, стр. 5).

⁹⁸ У примеру: Зоран Живковић и Шиме Лучин потписали споразум о *антикриминалу* [наслов] („Политика“, 9. мај 2002, стр. 6).

а то се трансформацијом јасније показује да *антиистаљиниста* није толико „противник *стаљиниста*“ колико „противник *стаљинизма*“.

Време за које су карактеристична друштвена превирања, кризе система, антагонизам у друштву и сл. раслојавања, по правилу, прати и лексика која то најефикасније изражава.⁹⁹

Овим није исцрпљен број образовања овога семантичког подтипа јер је лако запазити да број основа уз које се *антии-* слаже може бити неограничен, а то значи да је подтип продуктиван. По истом моделу су и именице: *антиалкохоличар*, *антијушач*, *антивуковац*, *антимилошевићевац*.

37. Кад посматрамо целокупну творбену лексику са префиксом *антии-* која је ушла, или је могла ући, или ће пак ући у неке нове наше речнике – чини се да је најцелисходније лексичко-семантичку поделу на семантичке подтипове извести како на основу творбеног значења тако и на основу лексичко-граматичке природе основа уз које овај префикс долази. У складу са тим издваја се још један семантички подтип у коме се налазе именице (често неологизми) у које префикс уноси (или у посебним контекстима може да унесе) семантику негативности – „лош, рђав“:

антииесник, *антииоеџа*, *антииџаленат*, *антииоезија*, *антиихерој*, *антиијунак*, *антииуметник*, *антиикоментар*, *антиичиџаџељ*, *антиидрама*, *антиидржава*, *антиифесџивал*, *антииисторија*, *антииизвештавање*, *антиикњига*, *антиикомад*, *антиимитологија*, *антииамет*, *антииородица*, *антиирича*, *антииисхијаџрија*, *антиисан*, *антиислагалица*, *антиисудбина*, *антииздравица*, *антииживој*, *антиизвезда*, *антиишамџион* и сл.

Да ово прокоментаришемо. *Антиијунак*, *антиихерој*, *антииџаленат* и сл. није „онај који се противи, супротставља јунаку, хероју, таленту“ и сл. него заправо „негативан, лош, рђав јунак, херој, таленат“ и сл. *Антиијунак* је данас нпр. криминалац (у филму или у стварности). У овим случајевима *антии-* уноси у творбено значење исту семантику као и префикс *не-* па се ту може говорити о њиховој синонимичности (уп. т. 31). Међутим, именица *антиикомуниста* (и сл.) није потпуно синонимична са *некомуниста*. Некомуниста је „онај који није комуниста“ (тј. није члан комунистичке партије) и не мора бити противник, а антикомуниста је још и „противник комунизма“. То илуструје и овај пример: Међу некомунистима или антикомунистима није било ројалиста у идеолошком смислу (Д. Тошић, Борба 1991, 12. фебруар, стр. 13). Семантику „одсуства“ у сличним случајевима

⁹⁹ И. Грицкат је указала да посебно префиксалне творенице спадају у онај слој савремене лексике који доприноси сталном процентуалном повећању укупног прираштаја лексике језика. Поред великог утицаја стране лексике, префикси (страни и домаћи) су управо извор нових образовања. Уп. И. Грицкат, *Речник САНУ*, Глас САНУ ССCLII, Глас одељења језика и књижевности, књ. 13, Београд 1988, 25–39.

ближу префиксу *не-* има префикс *а-* (уп. т. 39), али само уз одређене основе.

Као стандардни интернационализми функционишу у различитим терминологијама, али и у општем језичком фонду, именице: *антиишеза*, *антиишело*, *антиициклон*, *антиидоинг*, *антиифриз*, *антиихрист*.

38. **З а к љ у ч а к.** – Савремено стање сведочи о насталој потреби да се овом категоријом именица означавају семантички садржаји „противности” при чему нова реч добија посебан стилистички смисао. Префикс *антии-* у именичкој творби припада релативно новом лексичком слоју. Највише је продуктиван у појединим стручним терминологијама и у политичко-публицистичким текстовима и уопште у интелектуалном стилу. Може се рећи да у садашње време показује извесну експанзивност.

Префикс *А-*

Префиксални начин њворбе

Творбени тип: *а-* + именица

39. Овај префикс грчког порекла није нарочито продуктиван у везама са именичком основом. Продуктивнија је творба са њим код придева. Такође се не може рећи да се проширио на основе домаћег порекла. Уколико се гдекад сретне нека таква реч, она је у највећем броју случајева резултат индивидуалне језичке креативности и теже улази у стандард. Најчешће су цела образовања преношена из других језика, претежно грчког, латинског (нпр. *авиџаминоза* – лат. *avitaminosis*) или посредно и некога другог, било као позајмљени термини или као позајмљенице општег значења.

Ако се не може говорити о продуктивности овог творбеног типа, свакако се може говорити о његовој засведочености. То стабилно присуство потпомажу интернационални термини пренети у српски језик као готове лексичке јединице. То су, пре свега, медицински термини који имају општи статус: *авиџаминоза*, *аграфија* (губитак способности писања), *аџаџија*, *ариџмија*, *асејса*, *асимеџрија* и много више оних који имају ускостручни статус: *абиогграфија*, *аџефалија*, *адинамија*, *афазија*, *афонија*, *агалакџија*, *аграмаџизам* итд. МР их бележи много више, али не сматрамо потребним да их све наводимо. Поред тога, модел се одржава и захваљујући паралелној придевској творби. Ту се опет, као и код префикса *антии-*, појављује слој апстрактних именица на *-осџ*, за које смо већ констатовали да могу имати двојаку мотивисаност – према придеву (при чему су настале суфиксацијом) или према именици (при чему су настале

префиксацијом). Обично се јавља један број тих речи који одржава творбени модел: *морал – аморал – (аморалан) – аморалност*. Такве су још: *аисторичност, алогичност, анационалност, айолићичност, асексуалност, асиметрићичност, асоцијалност, атемјоралност, айићичност*.

Основна семантика овог творбеног типа може се формулисати као „одсуство, немање онога што значи основна реч“. Како видимо, то значење се поклапа са префиксом *не-* па стога овај префикс није могао да се прошири на већи број основа.

РЈА нема именица са овим префиксом.

РМС издваја *а-* као префикс грчког порекла: „обично уз туђе речи означава да нешто нема од онога што значи основна реч: аполитички, анационалан, аморалан, асиметрија“ и бележи одреднице: *абиологија, авијаминоза, аморализам, аморалиста, аморалност, анационалност, анемија, анемичност, айаићија, айолићичност, арићмија, асејса*.

РСА такође издваја префикса *а-*: „као префикс, уз стране речи, даје значење одрицања, одсуства онога што значи основна реч: без-, не-; нпр. алогичан, аморалан, аморфан, анационалан, асиметричан, афазија и др.“ и дефинише следеће именице: *авијаминоза, аграфија, аморализам – аморалист – аморалност* (придев *аморалан*), *анационалност* (придев *анационалан*), *анемија, анемичност* (придев *анемичан*), *айаићија, айолићичност* (придев *айолићичан*), *арићмија, асејса, асиметрија, асиметрићичност* (придев *асиметричан*), *асоцијалност* (придев *асоцијалан*), *аџаксија, аџактићичност* (придев *аџактићичан*), *аџаленат, афазија*.

Запажа се да су кључне именице пренете из страних језика као готове творбе. У српском су према тим именицама или деловањем творбеног модела извођени придеви или именице: *асиметрија, асиметричан, асиметрићичност*. Представа о моделу, дакле није настала само на основу именице него и на основу придева. Резултат тога могао је бити да се префикс *а-* појави (не)очекивано и уз друге основе као што су: *аџаленат* (РСА), *акомуниста* („Политика“), *асинхронийет, алокација, айаићриоџа, арејрезентација*, при чему се не би могло рећи да нам све пријају уху. Уз све ове основе знатно је обичнији префикс *не-*. У неким од датих примера: *аџаленат, акомуниста, алокација, айаићриоџа, арејрезентација*, префикс *а-* има значење „лош, рђав“, по нашем осећају, у нешто блажој нијанси него што би се то исказало именицама с префиксом *не-* (в. т. 31). Синонимичност са *не-* јавља се углавном код основа које су општег значења и нису посебно везане за одређене термине. Префикс *без-* не јавља се уз основе уз које се јавља префикс *а-*. Да сваки префикс посебно спецификује значење основе, сведочи и овај пример: Али постоји *нејоезија, айоезија*, па и *антијоезија* (М. Крлежа, На рубу памети, 220).

40. З а к љ у ч а к. – Префикса *a-* је у именичкој творби ограничено продуктиван. Најчешћи је у интернационалним именичким терминима који су унети као готове речи. Није се у стандардним речима значајно проширио на домаће основе.

Префикс *ПРОТИВ-* (*ПРОТИВУ-*, *ПРОТИВО-*, *ПРОТУ-*)

Префиксални начин њворбе

Творбени тип: *ѝроѝив-* (*ѝроѝиву-*, *ѝроѝиво-*, *ѝроѝу-*) + именица

41. Именице с префиксом *ѝроѝив-* и алтернантима *ѝроѝиву-*, *ѝроѝиво-*, *ѝроѝу-* у савременом језику заступљене су у више стилова, пре свега књижевном.

Класичне граматике (М. Стевановић) не констатују именичку творбу с префиксом *ѝроѝив-*. Најпре је загребачка *Приручна грамаѝика* уврстила префикс *ѝроѝу-* (али не и варијанту *ѝроѝив-*) као елемент префиксалне именичке творбе.¹⁰⁰ Западни варијетет *ѝроѝу-* (на који нису били имуни гдекад ни неки српски писци) некадашњи је кајкавски облик, раније непризнат у књижевном језику¹⁰¹. Данас он не само да није регуларан у хрватском језику него је једини који се као такав препоручује (*Приручна грамаѝика*, Бабићева *Творба...*). Ту регуларност признавао је и Новосадски правопис (1960) и РМС, па је тако српско-хрватска језичка заједница оставила делимичне творбене трагове са *ѝроѝу-* и на српској страни.

Више информација дају речници. РЈА даје неколико примера. Најстарији је из Стулићева речника – *ѝроѝивоморак* који се дефинише као 'нека трава' и додаје да је 'постање тамно'. Исту именицу срећемо у облику *ѝроѝивморак* у Ботаничком речнику Д. Симоновића, као биљку „*Dorstenia contrayerva* из фам. *Moraceae*, која се употребљава за лечење од уједа змија, загађених рана, као и за изазивање знојења“, што упућује на закључак да је реч о префиксу *ѝроѝив-* који уноси семантику „супротне мере“. Симоновић је иначе назив узео од Захарија Орфелина (1726–1785) из књиге *Искусни подрумар*, Беч 1783. Остали примери у РЈА су новији, углавном с краја 18. и 19. века, што ћемо видети даље у раду.

РМС даје знатно више именица овог творбеног типа. Грађа РСА је у том смислу још комплетнија. Најновија ексцерпирана дела (до наших дана) дала су запажен број именица с префиксом *ѝроѝив-*, што све говори о његовој продуктивности.

¹⁰⁰ И С. Бабић, о. с. (1986), констатовао је именичку творбу с *ѝроѝив-*.

¹⁰¹ Уп.: Р. Skok, *Етимолошки рјечник хрватскога или српскога језика I–IV*, Zagreb 1971–1974: „Облик *protu-* dolazi u neologizmima: *protunamira*, *protuustavnik*, *protusloviti*“, под *proti*.

42. Осим уз именице, префикс *iprošiv-* јавља се и у категорији придева и сасвим ретко у категорији глагола (нпр. *iprošivvrecии*).

Да је код ових образовања реч о префиксацији, а не слагању, може се доказати методом трансформације значења, што ћемо урадити на репрезентативном броју примера.

Трансформација значења даје следеће резултате:

из РМС: *iprošivакција (iprošuакција)* – „акција у супротном правцу, супротна акција“;

iprošivагиџација (iprošuагиџација) – „дејство које сузбија друга агитација“;

iprošivдејство (iprošудејство) – „дејство које је супротно, опречно другом дејству“;

iprošivдоказ (iprošудоказ) – „доказ којим се доказује нетачност доказа супротне стране, супротан доказ“;

iprošivјуриш (iprošујуриш) – „јуриш као непосредни одговор на извршени јуриш од стране противника, супротан јуриш, јуриш са супротне стране“;

iprošivкандидат (iprošукандидат) – „кандидат противничке стране, противнички кандидат“;

iprošivотров (iprošуотров) – „средство којим се поништава или слаби деловање отрова, отров против другог отрова“, итд.

Показали смо одређен број именица чији опис значења садржи семантичке елементе супротности, противстављања. Творбено значење задржава лексичко значење, с тим што га усмерава, спецификује стављајући га у супротан, противан, другачији однос према именици која чини мотивациону базу.

У прилог овоме иде и чињеница да је употреба префиксалних именица врло честа управо у антонимном пару, што је општа карактеристика већине префикса негације и супротности. Ево неколико примера: Тако се у нашој анализи *аргуменџи* и *iprošivarгуменџи* слажу једни на друге и узајамно разводњавају (П. Ивић, Српски народ и његов језик) или: Своје *разлоге* и *iprošivразлоге* он је саопштио у Српској граматичи (И.); На *ишџање* откуда зна да ће се десити оно што је рекао, он одговара *iprošivишџањем* (М. Поповић, Судбине); На полицама се тискају годишњаци и извештаји, брижне расправе о стварима које никог не занимају *ишџици*, *iprošivишџици* и *ишџици* на *iprošivишџици*, чланци (М. Данојлић, Како је Доброслав протрчао кроз Југославију); Отворено му се нуди *услуга* коју није тражио... али се истовремено подмукло поравнавају темељи за *iprošivуслугу* (Б. Пекић, Златно руно).

За префикс *iprošiv-* „као први део сложеница“ РМС утврђује четири значења, од којих се четврто односи на именице (остала су значења придевска) – ’који служи као супротна мера, који делује у супротном смислу:

йроийивакција, йроийивойшров'. Предлошко порекло овог префикса оставило је семантичке трагове и на префиксу.

43. Творба именица с префиксом *йроийив-* била је у почетку потпомогнута утицајем немачког језика. РЈА за именице *йроийуцар, йроийукнез, йроийукраљ* (све су углавном застареле у савременом језику) констатује да су настале према немачком: *Gegenkaiser, Gegenfürst, Gegenkönig*.¹⁰² Данас се, међутим, независно од тога утицаја, творба проширила на нове основе, тако да се може говорити о продуктивности модела.

С обзиром на основне семантичке компоненте које садрже речи творене по моделу *йроийив- + им.*, можемо их класификовати у три групе различите продуктивности – (1) именице које означавају лица; (2) именице које означавају апстрактне појмове и (3) именице које означавају конкретне појмове. Показаћемо ове три категорије именица онако како су забележене у речницима.

1) Именице које означавају лица, особе које су у положају супротности, неслагања с неким (или с нечим), које имају негативан, непријатељски однос према нечему (или некоме):

йроийивкандидаџи (РМС, ГрРСА),¹⁰³ *йроийивножац* и *йроийивножник* (становник супротних тачака земљине кугле, антипод, Р-К, РМС), *йроийивйриродњак* (ГрРСА), *йроийивреволуционар* (ГрРСА), – *йроийивоборац* (ГрРСА, РЈА), *йроийивоборитиљ* (ГрРСА), *йроийивоборник* (ГрРСА), *йроийивойврајник* (ГрРСА), *йроийивосйрастник* (ГрРСА), – *йроийивуборац* (ГрРСА), *йроийивуреформашор* (ГрРСА), – *йроийуаусйријанац* (Крлежа, ГрРСА), *йроийуиграч* (ГрРСА), *йроийукандидаџи* (РМС, РЈА, ГрРСА), *йроийукнез* (РЈА), *йроийукраљ* (ГрРСА), *йроийуйаја* (РЈА), *йроийуцар* (РЈА), *йроийуножац* (РМС).

2) Велику фреквентивност показују именице које означавају апстрактне појмове који исказују оно што има супротан смисао, супротно деловање од мотивационе именице у основи:

йроийивагиџација (РМС), *йроийивакција* (РМС, ГрРСА), *йроийиваргументи* (ГрРСА), *йроийиввредности* (РМС, ГрРСА), *йроийивдејство* (РМС), *йроийивдоказ* (РМС, ГрРСА), *йроийивзаконијоси* (РМС), *йроийивиспина* (ГрРСА), *йроийивјуриш* (РМС), *йроийивмера* (РМС, ГрРСА), *йроийивнајад* (РМС, ГрРСА), *йроийивобри* (ГрРСА), *йроийивофанзива* (РМС), *йроийивишњање* (ГрРСА), *йроийивилан* (РМС), *йроийивйокреј* (РМС, ГрРСА), *йроийивйокушај* (РМС, ГрРСА), *йроийивйоложности* (РМС), *йроийивйоставка* (ГрРСА), *йроийивйойиис* (ГрРСА), *йроийивйойраживање* (ГрРСА), *йроийивйравности* (РМС), *йроийивйредлог* (РМС, ГрРСА), *йроийивйрејиња*

¹⁰² Сматрамо да је због фонетских варијантности префикса значајно показати стање у речницима, а гдегде указати и на аутора који реч употребљава.

¹⁰³ ГрРСА значи: грађа Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ.

(ГрРСА), *йройивйрешйостйавка* (ГрРСА), *йройивйриговор* (РМС), *йройив-йример* (ГрРСА), *йройивйрородностй* (ГрРСА), *йройивградња* (РМС, ГрРСА), *йройивйшежа* (РМС), *йройивразлог* (РМС, ГрРСА), *йройивреволю-луција* (РМС, ГрРСА), *йройивреформацйа* (РМС, ГрРСА), *йройивсила* (ГрРСА), *йройивсјај* (ГрРСА), *йройивслучај* (ГрРСА), *йройивсмисао* (ГрРСА), *йройивсредство* (ГрРСА), *йройивствав* (РМС, ГрРСА), *йройив-ствавка* (ГрРСА), *йройивйшежа* (РМС, ГрРСА), *йройивйиий* (ГрРСА), *йро-йивййужба* (РМС), *йройивударац* (Р-К, ГрРСА), *йройивуслуга* (ГрРСА); – *йройивовијестй* (ГрРСА), *йройивоговорење* (ГрРСА), *йройиводоказивање* (ГрРСА), *йройивозаконије* (ГрРСА), *йройивойоййис* (ГрРСА), *йройиво-средство* (ГрРСА), *йройивостйав* (ГрРСА), *йройивудар* (ГрРСА), *йройив-очувствйвије* (ГрРСА); – *йройивудејство* (ГрРСА), *йройивудоказ* (РЈА, ГрРСА), *йройивуизведба* (ГрРСА), *йройивузакон* (ГрРСА), *йройивуза-йов(и)јед* (ГрРСА), *йройивулек* (ГрРСА), *йройивуказивање* (ГрРСА), *йро-йивукришйика* (Д-Ј), *йройивумера* (ГрРСА), *йройивуойаска* (ГрРСА), *йро-йивуочйшавање* (ГрРСА), *йройивуыримедба* (ГрРСА), *йройивуыроекати* (ГрРСА), *йройивуреформацйа* (ГрРСА), *йройивусила* (ГрРСА), *йро-йивушйежа* (ГрРСА), *йройивушйежење* (ГрРСА), *йройивуредба* (ГрРСА), *йройивууслуга* (ГрРСА), *йройивучинидба* (ГрРСА); – *йройуакција* (РМС), *йройувр(и)једностй* (РМС, ГрРСА), *йройудејство* (ГрРСА), *йройудоказ* (РМС, РЈА, ГрРСА), *йройудоказница* (РЈА), *йройузакључница* (ГрРСА), *йройузаконийостй* (ГрРСА), *йройузор* (ГрРСА), *йройуидеал* (ГрРСА), *йройуизведење* (ГрРСА), *йройуизјава* (ГрРСА), *йройујуриш* (РМС, ГрРСА), *йройукришйика* (ГрРСА), *йройул(и)јек* (ГрРСА), *йройуљешйо* (РЈА), *йройуљеће* (РЈА), *йройумера* (РМС), *йройумисао* (ГрРСА), *йройу-навала* (РМС, ГрРСА), *йройунамера* (ГрРСА), *йройунайадај* (РМС, ГрРСА), *йройунай(ј)ев* (ГрРСА), *йройунаравностй* (ГрРСА), *йройуобавеза* (ГрРСА), *йройуодговор* (ГрРСА), *йройуосветйа* (ГрРСА), *йройуофанзива* (РМС, ГрРСА), *йройуочйшавање* (ГрРСА), *йройуыйшйање* (ГрРСА), *йро-йуыйолийшйика* (ГрРСА), *йройуыйоложностй* (ГрРСА), *йройуыйомак* (ГрРСА), *йройуыйошез* (ГрРСА), *йройуырерайшй* (ГрРСА), *йройуыредлог* (РМС, ГрРСА), *йройуырекор* (ГрРСА), *йройуырoглас* (ГрРСА), *йройууразлог* (РМС, ГрРСА), *йройууреволуција* (РМС), *йройууреформацйа* (РМС), *йро-йуусимбол* (Гр), *йройуслика* (Гр), *йройуснага* (Гр), *йройустируја* (Гр), *йройушйакшйика* (ГрРСА), *йройушйежа* (В. Десница, ГрРСА), *йройушйий* (ГрРСА), *йройууслуга* (Б. Ћопић, ГрРСА), *йройуударац* (ГрРСА), *йройу-устйав* (ГрРСА).

3) Именице које означавају конкретне појмове, предмете чија је сврха, намена усмерена против нечега што се доводи у ближу везу са именицом у основи:

йройивколац (војн. неол. топ јаке разорне моћи за борбу против тен-кова, РМС), *йройивойшров* (средство којим се поништава или слаби дело-

вање отрова, РМС), *йрошйивоклојњача* (ГрРСА), *йрошйивречник* (поговор, ГрРСА), *йрошйившело* (биол. материја која се ствара у телу као заштита организма од болести (РМС), *йрошйившег* (фиг. оно што делује у супротном правцу, што нечему успоставља равнотежу, РМС), *йрошйившеноквац* (војн. топ, в. противколац), *йрошйившеноквка* (тешка бомба против тенкова, РМС); – *йрошйивоморак* (заст. РЈА); – *йрошйубусија* (ГрРСА), *йрошйукњига* (ГрРСА), *йрошйумешилъ* (ГрРСА), *йрошйумираз* (Д–Ј), *йрошйуоштров* (РМС), *йрошйушело* (РМС), *йрошйушадина* (ГрРСА).

Топоним *Прошјулија* (у Хрватској, општина Дуга Реса) у РЈА је протумачен као „нејасна постања“. Међутим, у истој општини постоји топоним *Лийа* што би могло да упућује да се ради о топонимном лексичком пару *Прошјулија* – *Лийа*, али бисмо ово могли потврдити једино познавањем географског положаја поменутих места.

Из показане грађе, која свакако не тежи потпуној исцрпности, може ипак да се створи утисак које су именичке основе најпогодније за префиксацију. То су апстрактне именице широког семантичког распона, чији је број практично неограничен, јер се многи појмови могу наћи у позицији супротности правца, деловања, сврхе.

Различитост мотивационих основа у творбеној структури датих образовања резултат је чврстог механизма творбеног модела и пратећег модела аналогije, што доводи до творбених појава типа: *йрошйивисштина*, *йрошйивобрш*, *йрошйивийшћање*.

Анализа именичке префиксације са префиксом *йрошйив-* захтева и посебан осврт на паралеле према корелативном префиксу *конштра-* и њиховом међусобном додиривању или преклапању.

Префикс *КОНТРА-*

Префиксални начин шворбе

Творбени тип: *конштра-* + именица

44. Латински префикс *конштра-* (contra) је у српски језик ушао у новије време. За именовање идентичне семантике опште супротности чешће је у употреби домаћи префикс *йрошйив-* (са својим алтернацијама). У данашњем стандардном језику, међутим, именичка образовања са *конштра-* проширила су своју функцију пре свега на основе страног порекла, а гдекад и на домаће, паралелно са префиксом *йрошйив-*. У појединим стиловима (публицистичком, спортском, војној терминологији и др.) образовања са *конштра-* чак су се усталила до те мере да су обичнија него синонимне форме са *йрошйив-* (нпр. *конштраобавешшјајац*, *конштраиндишација*, *конштраофанзива*, *конштрашйијунажса*, *конштранаиад* итд.). Иако су

дуго година нормативисти препоручивали само домаћи префикс и именице овога творбеног типа доживеле су судбину многих интернационализама и уклопиле се у систем српског језика, не само у оним случајевима где је реч о готовом преузимању целе речи (*контраадмирал*, *контраалӣ*, *контрабас*, *контрайункӣ*, *контрацейција*) него и о новим творбама (*контракомиша*, *контрамитинг*, *контрареволуционар* и сл.).

45. Вуков Рјечник нема именица (нити других категорија речи) са префиксом *контра*-¹⁰⁴.

РЈА евидентира одредницу *контра* као препозицију (у Истри, Дубровнику).

РМС има 21 именицу са префиксом *контра*-, а РСА бележи 35 одредница, које су се као сви интернационализи уклопиле у систем српског језика, а понегде имају чак примат над синонимним формама паралелног творбеног типа са префиксом *йройив*-.

Одреднице које су преузете као готови модели припадају терминолошком слоју и лексикализовале су се (*контраалӣ*, *контрабас*, *контраадмирал*, *контрацейција* и др.).

46. Супротност, опречност нечему основна је семантичка компонента коју у творбено значење мотивисане речи уноси префикс *контра*-. Могу се издвојити три семантичка подтипа с обзиром на категорију именица.

1) именице које означавају особе, лица супротних, опречних уверења, активности, занимања у односу на именицу у основи:

контракомиша, *контрамарксист(а)*, *контраобавештајац*, *контрајод*, *контрареволуционар*, *контрареформатор*;

2) апстрактне именице различитих лексичких основа, а прилично различитих семантичких одређења:

контраакција, *контраашиак*, *контрабаланс*, *контрадедукција*, *контрадејство*, *контрадемисија*, *контрадемонстрација*, *контраиндикација*, *контрајуриш*, *контралик*, *контраманевар*, *контрамарш*, *контрамитинг*, *контранайд(ај)*, *контракултура*, *контраодговор*, *контраоперација*, *контраофанзива*, *контрайозиција*, *контрайоложај*, *контрайредлог*, *контрайункӣ*, *контрареволуција*, *контрареформатор*, *контрареформација*, *контраритам*, *контрасаошшење*, *контрашеза*, *контраударац*.

3) конкретне именице које означавају да је нешто постављено, употребљено насупрот, поред, против онога што означава именичка основа:

контраескарпа (спољна страна тврђавског рова која служи као заштита ескарпе да отежа нападачу силазак у ров), *контрамарка* (контролна марка за бесплатан улаз; други жиг на роби), *контрамошафун* (помоћни

¹⁰⁴ Овај префикс још се јавља (додуше ретко) и код глагола (*контрадејствовати*, *контраминирати*, *контрайункитирати*) и придева (*контрајпродуктиван*).

конопац, уже за скраћивање једра), *контрамина* (мина којом се уништава противничка мина), *контрасигнаџура* (потпис службеног лица на неком акту који потписује и лице на вишем положају, сапотпис, премапотпис).

4) префиксалне именице позајмљене као готове сложенице из других језика, које обично семантички не морају све имати однос супротности, него су се специјализовале као посебни термини:

контраадмирал, *контраалт* (тал. *contralto*), *контрабанд*, *контрабас* (тал. *contrabasso*), *контрадикција*¹⁰⁵, *контрацейција*¹⁰⁶.

Ако се поставе паралеле између два истозначна префикса – *йроийв-* и *контра-*, видећемо да од свих забележених примера заједничке основе су само код следећих парова: *йроийвреволуционар* – *контрареволуционар*, *йроийвреформайор* – *контрареформайор*, *йроийвакција* – *контраакција*, *йроийвдејство* – *контрадејство*, *йроийвјурриш* – *контрајурриш*, *йроийвнайад* – *контранайад*, *йроийвиоложност* – *контрайоложност*, *йроийвйредлог* – *контрайредлог*, *йроийвреволуција* – *контрареволуција*, *йроийвреформација* – *контрареформација*, *йроийвударац* – *контраударац*.

47. З а к љ у ч а к. – Иако би синонимичност ова два творбена типа, која се међусобно више у суштини допуњују него преплићу, могла да се оствари и са више основа него што то наш материјал показује, сваки префикс има за себе област основа уз које се чешће јавља један него други префикс. То се посебно односи на њихову употребу у појединим стиловима, при чему префикс *контра-* има предност у интелектуалном стилу. Зато се у оквиру поједине семантичке групе може више говорити о узајамном допуњавању између појединих творбених типова. Језички и специјални разлози укључивања неког од префикса уз исте именичке основе често су врло испреплетани. Појачани међународни контакти, медијска проходност, економска и друштвена глобализација света, појачана потреба за брзом номинацијом и интернационализацијом нових научних, техничких и општих појмова – условили су појачану активизацију страних префикса па и префикса *контра-*.

¹⁰⁵ У РСАНУ: према лат. *contra* и *dicere*.

¹⁰⁶ У РСАНУ: према лат. *contra* и *conceptio*.

II. ПРЕФИКСИ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА

48. Ово је најбројнија семантичка група у именичкој префиксацији. Њу чине домаћи префикси предлошког порекла: *до-*, *за-*, *међу-*, *на-*, *над-*, *ио-*, *иод-*, *ипред-*, *ири-* и *уз-*, који су неједнаке продуктивности. Основна и општа семантичка компонента: локализација – просторна или временска – заједничка је свим набројаним префиксима. Међутим, поред те компоненте, сваки префикс посебно уноси и другу специфичну семантику у творбена значења појединих речи или група речи. Што се структуре тиче, именице семантичке групе просторних односа настају на оба творбена начина – префиксалним и, чешће, префиксално–суфиксалним. Осим тога, творбе овим префиксом део су општесловенског наслеђа. Сваки језик посебно је даље на свој начин развијао творбе, при чему су се неки префикси ширили на више основа а неки су губили фреквентност.

Префикс *ДО-*

49. У српском језику префикс *до-* карактеристичан је за творбу глагола и именица. Скок наводи за предлог *до*: „Као именички префикс настао је из поствербала. Примјер: *чекајџи* – *дочекајџи* – *дочек*.“¹⁰⁷ Скок према томе не наводи друге начине творбе. У граматикама је и само помињање именица са *до-* маргинално. Т. Маретић наводи именице за које каже да су сложене с предлозима и да су „највише изведене: *дочек*, *дохвајџи* ... од сложених глагола *дочекајџи*, *дохвајџијџи* ...“ Даље ипак каже да именице „рјеђе остају у облику, у којем су биле без приједлога: *беишчасџи* (без части), *доручак*, *иавечера* ...“ М. Стевановић је прецизнији: „Рецијске су, али мање допунског, а више одредбеног карактера сложенице постале од предлошко-падежних веза додавањем појединих именичких или придевских наставака, који их уобличавају и, у исто време, чине изведеним сложеницама, какве су: *доврајџак*, *долакџица*, *доколенице*, *зазубице* ...“¹⁰⁸ Приручна граматика констатује да *до-* суделује у префиксално-суфиксалној творби именица (*доврајџак*). Наша расположива грађа свакако ће пружити потпунију слику именичке префиксације са *до-*.

¹⁰⁷ Р. Скок, *Етимолошки рјечник хрватскога или српскога језика*, под *до*.

¹⁰⁸ Тиме што је рекао да су ове сложенице рецијске (што је формално одређење) више одредбеног карактера, М. Стевановић је, у ствари, уочио специфично творбено значење ових именица у односу на основинску лексичку морфему, *о. с.* (1964), 432.

*Префиксални начин њворбе*Творбени тип: до- + именица

50. Овај творбени тип непродуктиван је у стандардном језику. РСА је забележио неколико примера. Међу њима се, као нешто компактнија, издваја само једна семантичка група. То су именице које именују онај део тела који је лоциран у близини јасно маркираног дела тела што га именује именица у основи: *добаџак*, *дојајник*, *дојајница*, *домали* (прст, им. придевске промене), *домозак*, *доџалац*, *досредњац* (прст до средњег прста). За све оно што ове именице означавају постоје и други лексички или анатомски називи (*добаџак* – *карабаџак*, *доџалац* – *кажипрст* итд.) тако да наведене именице имају више статус индивидуализама или покрајинске лексике из области анатомских назива. Оне настају из потребе да се неупућени саговорник једноставније, простије обавести. Именица *домали* је мотивисана према поимениченој придевској основи *мали* (прст), а *досредњац* има смер творбе према адјективном *средњац* ← *средњи*; уп. у РСМ пример: *Средњака помаже кажипрст*, овога палац, мезимац *досредњака*. Ипак ова лексика не излази из оквира регуларности (уп. за- т. 55, 2); на- т. 63, 1); над- т. 67, 2); њод- т. 73, 3)).

Још свега неколико именица различитог лексичког садржаја припада префиксалној творби: *дожипшељ* (сусед), *докућа* (у изразу: комшија *докућа* – сусед чија је кућа у непосредној близини, Змај), *доиме* (надимак, И. Секулић: Симеун је наређао себи име, *доиме*, звање и резиденцију), *доџадавица*, *доџуковник* (заст. војни чин), *доџредседник*¹⁰⁹, *доџодне*. Лексикализовала се именица *доручак*. Нестандардне су у српском именице *досјај*, *доум* које РСА бележи, али са потврдама из хрватских писаца. Од префиксалних глагола су изведене: *дозив*, *доказ*, *доскок*.

*Префиксално-суфиксални начин њворбе*Творбени тип: до- + им. основа + суфикс

51. Нешто је продуктивнија префиксално-суфиксална творба. И међу овим именицама приметан је знатан број индивидуализама, покрајинизама и других типова речи које припадају пасивном лексичком фонду. Структурно, префикс *до-* остварује своју творбену функцију у споју са именичком основом и једним од суфикса: *-ак/- (њ)а̋к*, *-ац*, *-а̋ч*, *-а̋р*, *-(њ)ача*,

¹⁰⁹ У једном београдском дневном листу (Борба) реч *доџредседник* употребљена је с ироничном експресивношћу: „Црногорски *доџредседник* С. Маровић изјавио је ...“ Аутор је кroatизацијом хтео да направи извесне алузije које се односе на *заменика њредседника*.

-*а̄ш*, -(н)*й̄к*, -(н)*ица*, -*а*, -*ка*, -*је*, -*ѵ*, -*ара*, -*ија*. По карактеристичним лексичко-семантичким особинама сврстаћемо их условно у следеће групе.

1) Именице које означавају конкретне појмове одређене близином према маркираном појму кога именује мотивациона основа.

Нека значења су метафорично померена у односу на лексичку основу.¹¹⁰ Више различитих суфикса суделује у творби:

суфикс -*ак*/-(*њ*)*а̄к*: *довра̄йа̄к*, *доглавак*, *догранак* (дебло), *догузак* (кратки део одеће, кратка сукња, гуњ), *дорамак*, *дорамена̄к*;

суфикс -*ац*: *догузац*, *доземац*, *доколенац*;

суфикс -*а̄ч*: *докукач*, *дорамач*;

суфикс -*а̄р*: *догузлар*, *дозглавкар*, *доколеничар*;

суфикс -(*њ*)*ача*: *докољењача*;

суфикс -*а̄ш*: *долак̄ӣаш*;

суфикс -(н)*й̄к*: *довра̄й̄ник*, *докрајник*, *долак̄ӣеник*, *долак̄ӣник*, *дойрозорник*¹¹¹, *дорамник*;

суфикс -(н)*ица*: *добедрица*, *довра̄й̄ница*, *доколеница*, *докоље̄ница*, *долак̄ӣница*, *долак̄ӣница*, *долисница*, *дойасница*, *дойло̄й̄ница*, *дос̄т̄е̄г̄ница*, *доумица*;

суфикс -*а*: *доколена*;

суфикс -*ка*: *доколенка*, *докрилка*, *дорамка*;

суфикс -*је*: *дойрозорје*, *доручје*, *доножје*;

суфикс -*ѵ*: *докољен*, *догуз*;

суфикс -*ара*: *догузлара*;

суфикс -*ија*: *догузлија*.

Обратимо ли пажњу на карактер ове лексике, видећемо да је стандардан само део именица: *довра̄й̄а̄к*, *довра̄й̄ник*, *доколеница*, *долак̄ӣница*, *доножје* (анат.), *доручје* (анат.), *докољен*. За разлику од чисте префиксације где се лексичко значење основе само донекле модификује, код овог начина творбе велика је разлика између лексичког значења у основи и творбеног значења именице. Узмимо на пример основу *колена* → до колена

+ -ица = *доколеница*

+ -ка = *доколенка*

+ -а = *доколена*

+ -ац = *доколенац*

+ -ичар = *доколеничар*

¹¹⁰ О метафоричким значењима изведених речи упућујемо на књигу О. П. Ермакове, *Лексические значения производных слов в русском языке*, Москва 1984. Она каже: „Переносное значение производного слова – это значение, мотивированное его (производного) прямым значением или переносным значением производящего. Последнее относится только к метафорическому значению“ (стр. 56).

¹¹¹ У роману младог писца Г. Петровића *Ойсада цркве Светог Сјаса* има следећа реченица: Богдан се од најранијег доба пео скелама ... учећи како се везују и оштре четке, како се од *дойрозорника* одвајају инорози, анђели и виле (стр. 54).

при чему је основа *колена* у свом основном значењу анатомски термин, а *доколеница*, *доколенка*, *доколена* одевни су предмети, док су *доколенац* и *доколеничар* чак особе које носе те одевне предмете. Одређена живост творбе огледа се и у томе што се (посебно у дијалекатској творби, којом се у суштини и богати језик) уз исте основе комбинују различити суфикси који не само да граматички одређују творбену реч (род, број) него је и семантички одређују. Тако имамо случајеве да једно исто значење 'кратка сукнена одећа (до кукова); кратак гуњ' имају следеће именице са истим префиксом, истом мотивационом основом, али различитим суфиксом – у РСА квалификоване као покр.[ајинске] шаљ.[иве]: *догуз*, *догузак*, *догузац*, *догузић*, *догузлар*, *догузлара*, *догузлија*. Подтип је продуктиван у покрајинској лексици.

2) У овај подтип убрајамо именице које значе лица, особе чије је именовање настало метафоризацијом мотивационе лексичке основе.¹¹² У односу на семантику лексичке основе, творбена значења померена су и оформљена одговарајућим суфиксима за лица. Реч је углавном о покрајинској лексици. Суделују следећи суфикси:

суфикс - *ар*: *доглавар*;

суфикс - *ац*: *доглавац*, *довјерац*;

суфикс - *ач*: *доушивач*, *доушкивач*, *доушљивач*;

суфикс - *ало*: *доушивало*, *доушкивало*;

суфикс -(*н*)*ѝк*: *доглавник*, *догласник*, *доушник*, *довјерник*;

суфикс -(*н*)*ица*: *доглавница* (најближа сарадница поглавара), *догласница*;

суфикс -*ић*: *дожјићковић*, *дожјићовић* (покр. онај који има старог жита док не стигне ново).¹¹³

У покрајинској лексици подтип је умерено продуктиван.

3) Неколико именица семантички је хетерогено и спада у периферан лексички слој:

дојелак и *дојелац* (растојање од јеле до јеле, као мера за дужину), *дојуѝрак* (доручак), *дойодница* (њива која се може обрадити за једно доподне). Ту су и именице *досебносѝ* и *досебица* (самосвест; себичност, саможивост) које су мотивисане према повратној заменици *себе*, уз коју се комбинују још неки суфикси (нпр. *међу-*, в. т. 60, 3)).

52. Да закључимо. Именице с префиксом *до-* у стандардном, односно у књижевном језику мало су продуктивне. Делимично су продуктивне у

¹¹² Најчешћи је пренос наименовања с предмета на лице. Могућа су још преношења именовања: с лица на лице, с предмета на лице, с предмета на предмет. В. о томе подробније у: О. П. Ермакова, *о. с.*, 89–92.

¹¹³ Овде је пренесено, метафоричко значење довело до помало шаљиво-ироничне обојености речи која се ослања на фразем: *до новог жиѝа*.

дијалектима. Прилично је ограничен број лексичких основа које се спајају с префиксом *до-* (највише их је међу деловима тела), али је зато велики број суфикса у сложеној творби, који се обично комбинују уз исте основе (нпр. *глава, уво, колена*).

Префикс *За-*

53. Префикс *за-* као формант у именичким образовањима међу префиксима насталим од предлога код којих је доминантно тзв. просторно значење заузима видно место. Иако број таквих речи није велики зато што творба није проширена на различите основе, срећу се ипак сви значајнији творбени модели које имамо и код других префикса блиске семантике. У начинима творбе примат има комбинована префиксално-суфиксална творба. Ако као критеријум класификације узмемо чињеницу да се мотивациона основа јавља као самостална реч, онда ћемо запазити да само мали број именица припада чистој префиксалној творби. Овај префикс је иначе карактеристичан за глаголску творбу, где се убраја међу најпродуктивније префиксе, док је у творби придева и именица знатно мањег обима.

У граматикама се помињу углавном две-три именице „с предлогом“ које не остају непромењене него добијају други какав наставак: *загорје/Загорје, зайећак, зарукавље*.¹¹⁴ Ни загребачка Приручна граматика у одељку о творби именица с префиксима не наводи уопште префикс *за-*, што је свакако превид аутора.

Префиксални начин њворбе

Творбени тип: *за-* + именица

54. Овај творбени начин је слабо продуктиван у стандардном језику. Имамо свега неколико примера лабаве семантичке и творбене кохезије: *зайаћак* (други део батака, карабатак)¹¹⁵, *завештар* (заветрина), *загвозд* (клин, ексер), *загробље* (простор иза, поред гробља), *зашака* (део руке иза шаке, зашачје; манжетна), *зайлош* (колац, проштац; фиг. тиква *Lagenaria vulgaris*), *зараван*¹¹⁶.

Овај творбени начин је једино продуктиван у топономастичком језичком слоју. Ту је реч о топонимима простије творбене структуре у

¹¹⁴ В. Т. Маретић, *о. с.*, 398.

¹¹⁵ Иста основа среће се и с префиксом *до-*: *добаћак* (в. т. 50) и с префиксом *уз-*: *узбаћак* (в. т. 85).

¹¹⁶ Ово може бити и девербатив према *заравништу*. На то упућује трансформација: *зараван* – заравњено место.

при чему је основа *колена* у свом основном значењу анатомски термин, а *доколеница*, *доколенка*, *доколена* одевни су предмети, док су *доколенац* и *доколеничар* чак особе које носе те одевне предмете. Одређена живост творбе огледа се и у томе што се (посебно у дијалекатској творби, којом се у суштини и богати језик) уз исте основе комбинују различити суфикси који не само да граматички одређују творбену реч (род, број) него је и семантички одређују. Тако имамо случајеве да једно исто значење 'кратка сукнена одећа (до кукова); кратак гуњ' имају следеће именице са истим префиксом, истом мотивационом основом, али различитим суфиксом – у РСА квалификоване као покр.[ајинске] шаљ.[иве]: *догуз*, *догузак*, *догузац*, *догузић*, *догузлар*, *догузлара*, *догузлија*. Подтип је продуктиван у покрајинској лексици.

2) У овај подтип убрајамо именице које значе лица, особе чије је именовање настало метафоризацијом мотивационе лексичке основе.¹¹² У односу на семантику лексичке основе, творбена значења померена су и оформљена одговарајућим суфиксима за лица. Реч је углавном о покрајинској лексици. Суделују следећи суфикси:

суфикс - *ār*: *доглавар*;

суфикс - *ац*: *доглавац*, *довјерац*;

суфикс - *āч*: *доушивач*, *доушкивач*, *доушљивач*;

суфикс - *ало*: *доушивало*, *доушкивало*;

суфикс -(*н*)*йк*: *доглавник*, *догласник*, *доушник*, *довјерник*;

суфикс -(*н*)*ица*: *доглавница* (најближа сарадница поглавара), *догласница*;

суфикс -*ић*: *дожсићковић*, *дожсићовић* (покр. онај који има старог жита док не стигне ново).¹¹³

У покрајинској лексици подтип је умерено продуктиван.

3) Неколико именица семантички је хетерогено и спада у периферан лексички слој:

дојелак и *дојелац* (растојање од јеле до јеле, као мера за дужину), *дојушрак* (доручак), *дойодница* (њива која се може обрадити за једно доподне). Ту су и именице *досебносћ* и *досебица* (самосвест; себичност, саможивост) које су мотивисане према повратној заменици *себе*, уз коју се комбинују још неки суфикси (нпр. *међу-*, в. т. 60, 3)).

52. Да закључимо. Именице с префиксом *до-* у стандардном, односно у књижевном језику мало су продуктивне. Делимично су продуктивне у

¹¹² Најчешћи је пренос наименовања с предмета на лице. Могућа су још преношења именовања: с лица на лице, с предмета на лице, с предмета на предмет. В. о томе подробније у: О. П. Ермакова, *о. с.*, 89–92.

¹¹³ Овде је пренесено, метафоричко значење довело до помало шаљиво-ироничне обожности речи која се ослања на фразем: *до новог жсића*.

дијалектима. Прилично је ограничен број лексичких основа које се спајају с префиксом *до-* (највише их је међу деловима тела), али је зато велики број суфикса у сложеној творби, који се обично комбинују уз исте основе (нпр. *глава, уво, колено*).

Префикс *за-*

53. Префикс *за-* као формант у именичким образовањима међу префиксима насталим од предлога код којих је доминантно тзв. просторно значење заузима видно место. Иако број таквих речи није велики зато што творба није проширена на различите основе, срећу се ипак сви значајнији творбени модели које имамо и код других префикса блиске семантике. У начинима творбе примат има комбинована префиксално-суфиксална творба. Ако као критеријум класификације узмемо чињеницу да се мотивациона основа јавља као самостална реч, онда ћемо запазити да само мали број именица припада чистој префиксалној творби. Овај префикс је иначе карактеристичан за глаголску творбу, где се убраја међу најпродуктивније префиксе, док је у творби придева и именица знатно мањег обима.

У граматикама се помињу углавном две-три именице „с предлогом“ које не остају непромењене него добијају други какав наставак: *загорје/Загорје, зайећак, зарукавље*.¹¹⁴ Ни загребачка Приручна граматика у одељку о творби именица с префиксима не наводи уопште префикс *за-*, што је свакако превид аутора.

Префиксални начин њворбе

Творбени тип: *за-* + именица

54. Овај творбени начин је слабо продуктиван у стандардном језику. Имамо свега неколико примера лабаве семантичке и творбене кохезије: *забашак* (други део батака, карабатак)¹¹⁵, *завештар* (заветрина), *загвозд* (клин, ексер), *загробље* (простор иза, поред гробља), *зашака* (део руке иза шаке, зашачје; манжетна), *зайлош* (колац, проштац; фиг. тиква *Lagenaria vulgaris*), *зараван*¹¹⁶.

Овај творбени начин је једино продуктиван у топономастичком језичком слоју. Ту је реч о топонимима простије творбене структуре у

¹¹⁴ В. Т. Маретић, *о. с.*, 398.

¹¹⁵ Иста основа среће се и с префиксом *до-*: *добашак* (в. т. 50) и с префиксом *уз-*: *узбашак* (в. т. 85).

¹¹⁶ Ово може бити и девербатив према *заравниши*. На то упућује трансформација: *зараван* – заравњено место.

односу на топониме чвршће творбене структуре у комбинованом начину творбе: *Забрдо* – *Забрђе*. Номинација следећих топонима извршена је префиксацијом: *Забилје*, *Забок*, *Забор*, *Загора*, *Загорица*, *Заград*, *Заградина*, *Загрмље*, *Заграда*, *Захрид*, *Захрић*, *Захум*, *Зајаруга*, *Закмур*, *Закорење*, *Залуг*, *Залука*, *Замост*, *Заосирог*, *Зайећ*, *Зайоље*, *Заслај*, *Зайшара* (предео са једне стране реке Таре у односу на другу страну), *Завраша*, *Заврх*. Такође су префиксални топоними типа: *Забрђани* (према *Брђани*), *Заборани*, *Загоричани*, *Залужани* иако постоји могућност префиксално-суфиксалне творбе према основама нпр. *бор*, *горица*, *луг*, лексичко-семантичком претворбом етника у топоним.

Ако се за *Загрмље*, *Загорица* и сл. може рећи да је творбени процес могао ићи и префиксално-суфиксалном творбом (*за-* + *грм* + *је* или *за-* + *грмље*) – за топониме типа *Загора*, *Залуг*, *Залука*, *Зайоље* и сл. нема двоумљења – несумњиво је реч о чистој префиксацији.

Префиксално–суфиксални начин њворбе

Творбени тип: за- + им. основа + суфикс

55. За структуру творбе карактеристично је у овом типу да устаљена предлошко-именичка веза (нпр. *за-* + *гором* → *загорје*) у једној фази служи као база творбеног процеса суфиксације, при чему потом предлог добија функцију префикса који мења семантички садржај лексеме, дајући јој нека друга специфична обележја, која се посредством неког од суфикса преобликују даље у именице посебног рода и броја. Творбено-семантичка обележја ових образовања крећу се у оквиру неколико већ системом одређених значењских група. Представимо их као посебне семантичке подтипове који се разликују по друкчијем суфиксалном форманту.

1) Именице које означавају место, простор, земљиште и сл. које се налази непосредно иза онога што је означено лексичком мотивационом основом:

суфикс *-ак*: *забарак* (огранак веће баре или слепи рукавац реке), *Заборак* (топ.), *забрдак* (брдашце, брежуљак), *забрдњак*, *забрежак* (мало, заклоњено место иза брега), *завршак* (највиши, најистакнутији део, врх), *загорак* (место иза горе, забрђе) и *Загорак* (топ.), *закрмак* (отвор на палуби брода, на крми), *закућак* (ћошак, кутак), *земећак* (део утрине непосредно иза меће, њиве, ливаде), *зайећак* (кутак иза пећи), *зарућак* (мали део, удолица), *заселак* (мало, издвојено насеље у саставу села);

суфикс *-је*: *забрђе* (крај, предео иза брда) и *Забрђе*, *забрежје* (брежуљкаст крај, побрђе), и *Забрежје*, *Забучје* (брдо код Ужица), *Завршје*,

загорје (залеђе горе, планине) и *Загорје*¹¹⁷, *заграђе* (део града изван градских зидина, предграђе) и *Заграђе*, *Загрмље*, *Задунавље* (крај, земља с друге стране Дунава), *закаручје* (задњи део седишта у каруцима, наслон), *закуће* (помоћна зграда иза куће), *Заложје*, *залужје* (предео иза луга) и *Залужје*, *заморје* (земља с друге стране, иза мора), *занебље* (индив. небо као позадина, А. Шеноа), *Заножје*, *заобаље* (широк појас земљишта поред обале мора, реке), *Зайеће*, *Зайлужје*, *зайруће* (место у реци или језеру иза пруда) и *Зайруће* (село), *Зайлужје*, *Заречје*, *Зарожје*, *Засеље*, *Засливље*, *Застоље*, *Зашарје* (област с друге стране Таре, в. *Зашара*), *Заушје*, *захлађе* (сеновито, осојно место), *Захумље* (област).

Ређи су суфикси *-ац*, *-ка*, *-(н)ица*, *-ача*, *-ић*, *-а*, *-иња*: *Забрдац*, *Забуковац*, *забарка* (в. забарак), *забрдица* (место заклоњено брдом, мала долина), *забрдњача* (назив за разне делове разбоја), *забрешчић* (оно што личи на брешчић, гомилица), *Забрега*, *заврха* (највиши врх, врхунац; покривач стога), *загорка*¹¹⁸ и *загоркиња* (вила). Посесивног је типа са основом хум и суфиксом *-ск(о)* топоним *Захумско*.

Најпродуктивнија су образовања из топонимије или одговарајућих апелативних назива са истом основом. У почетку се одређивање локалитета изражавало синтаксичком конструкцијом предлог + именица у косом падежу, а затим се на плану творбе та конструкција претворила у спој префиксалног елемента (који је настао од предлога), основе и суфикса. Тако није дошло до одређивања локалитета него до *и м е н о в а њ а* већ одређеног локалитета. У ономастичкој литератури већ је утврђено да најстарији слој топонима представља управо *nomina topographica* са предлошком конструкцијом типа *За брдом*, *Под брдом* пошто се тако најједноставније одређивала локација. Овакве синтаксичке конструкције, међутим, у служби именовања задржале су се у катастарским пописима, али их данас у српском језику нема у именовањима места (села, градова и др.).

Творбени модели који функционишу при образовању овог топонимног слоја, дакле, врло су стари и представљају општесловенско наслеђе¹¹⁹. Зато они и данас показују стабилност творбе будући да су део творбеног система.

Већина топонима с префиксом *за-* задржала је јасну мотивациону структуру те се могу реконструисати основни правци творбе. Значајно је

¹¹⁷ О топониму *Загорје* с дијахроног и етимолошког аспекта в. студију А. Ломе *Загорје Стефана Белмужјевића – куда је Јанко бежао са Косова*, Зборник Историјског музеја Србије, Београд 1986, 13–24.

¹¹⁸ Код властите именице *Загорка* мотивација се скоро изгубила.

¹¹⁹ У *Рјечнику из књижевних старина српских* забележене су три префиксалне именице (*Заврџ*, *Заградъ*, *Захумље*) и више префиксално-суфиксалних.

У регистру имена места *Дечанских хрисовуља* (припремили П. Ивић и М. Грковић), Нови Сад 1976. такође се налазе и топоними с префиксом *за-*: *Заблајше*, *Загорје*, *Заградъ*, *Заног*, *Зайланик*, *Застдалиште*, *Зашарнаје*.

говорити и о семантици мотивационе основе којој префиксални формант *за-* модификује значење. Мотивација топонимног лексичког слоја, установили смо, креће се према следећим основама:¹²⁰

а) топографски појам у својству апелатива или још чешће у функцији топонима (односно микротопонима): *брдо, брег, дубрава, главица, град, ја-руга, хум, лука, њоље, река, село, сћена, вала, влака, врело, врх* и сл.;

б) ботанички назив, било као топоним или у својству апелатива: *биље, бор, буква, гај, горје, грм, гвозд, лес, луг, виноград* и сл.;

с) топографски појам који је настао метафоричким путем према изгледу, лику, сличности и другим асоцијацијама на појам чије име носи: *бок, глава, хрџ, куџ, лога, нога, њлуг, рог, сћо, ухо, враџа* и сл.;

д) објекат који доминира у близини: *мост, зид, острог* и сл.

Према истој основи јављају се различити творбени модели: *гора – Загора, Загорје, Загорак, Загор*.

2) Именице које означавају део тела (човека или животиње) или предмет везан за тај део тела, који се налази непосредно иза онога што је означено лексичком основном која мотивише директно нову реч. Овај лексичко-семантички подтип је продуктиван и настао је такође по моделима предлошко-именичке везе:

суфикс *-ак/- (њ)џк*: *загледњак* (један од два зуба који се налазе у горњој вилицы иза очњака, гледњака), *задланак* (унутрашња страна шаке од корена до прстију), *зайеџак* (део обуће иза пете), *зарейак* (зоол. део између леђног пераја и репа код риба), *зайшњак* (потиљак), *зачељак* (затиљак, потиљак), *заушњак* (в. заушци);

суфикс *-је*: *закрије* (место под крилом; фиг. уточиште), *залеђе* (1. оно што је некеме иза леђа; 2. крај, предео иза неког другог места; 3. фиг. оно што даје некеме сигурност), *заличје* (маска, образина), *зайлеђе* (в. залеђе), *зайрише* (анат. заст. кости руке од прстију до заглавка, доручје)¹²¹, *зарамље* (оно што је иза, око рамена, обично део одеће), *зарebarје* (комад меса између ребара и buttova животиње), *зарукавље* (1. доњи, обично поврнути део рукава са украсним везом и ознаком чиновца; 2. навлака којом се при раду штити рукав до лакта; 3. изрез око рукава на одећи без рукава; 4. наруквица), *засћојаље* (анат. корен стопала, ножје), *зачеље* (место у дну стола; задњи редови колоне), *зашачје* (корен шаке, зглоб између подлактице и доручја)¹²²;

¹²⁰ Ова подела мање-више важи и за остале префиксе исте семантичке групе па је нећемо наводити на другим местима.

¹²¹ Именице *зайрише* и *доручје* творбени су синоними.

¹²² Прегледом потврда којима се илуструје употреба наведених речи у РСАНУ (6. том) уверићемо се да наведена лексика није застарела, а није реч ни о кroatизмима, како би то нечијем језичком осећању данас можда изгледало.

суфикс *-(н)ица*: *задланица* (в. задланак), *зазубице* мн. (1. вет. болесне израслине које домаћој животињи нарасту око зуба; 2. делови хране који западну за зубе), *зазубнице* (в. зазубице), *залакџица* (1. део руке од лакта до шаке, подлактица¹²³; 2. украс на лактовима рукава), *занокиџица* (1. кожица око нокта при корену; 2. распукнута кожица око нокта; 3. прозоблина око ноктију; 4. гнојно запаљење ткива око нокта), *зайејница* (покр. део опанка или друге обуће који је иза пете, који покрива пету), *заробница* и *заробрица* (в. заребарје), *заруковица* (заст. наруковица, гривна¹²⁴), *заушница* (1. ударац шаком, шамар по образу 2. анат. доушна жлезда; део главе иза ушне шкољке 3. поклопац који покрива рибље шкрге; минђуша), *заушнице* мн.(в. заушке).

суфикс *-џк*: *залеђник* (ветар који дува у леђа), *зайејник* (покр. каиш или опута који се везује за петом; запетница), *заробрник* (в. заребарје), *заушник* (доушна жлезда, заушница);

спорадични случајеви са мање продуктивним суфиксима: *зазубине* (мн. в. зазубице), *закрилце* (мало, додатно крило у великом крилу авиона), *зайејача* (преплет иза пете на опанку), *заробрњак* (в. заребарје), *зарукове* (мн. заст. оков око руке, гвожђа), *заушка* (1. држак, дршка; 2. бела пега иза ушију у змије белоушке; 3. име овци), *заушке* (заразно обољење доушне жлезде), *зачељак* (в. зачеље).

У префиксално-суфиксалном начину творбе префикс *за-*, као и префикси *до-*, *међу-*, *над-*, *џод-*, *џо-*, учествује у лексичко-семантичкој групи именица које именују народне термине из анатомије. Ова семантичка група продуктивна је и постоји чврста свест о творбеном моделу. Именице те семантике у доброј су мери лексикализоване, о чему сведочи и њихова изразита полисемичност. Поједине лексичке основе комбинују се са више различитих префикса, зависно од тога која се маркираност истиче: *длан* – *задланица*, *џодланица*, *надланица*; *лакаџ* – *залакџица*, *џодлакџица*, *надлакџица* итд., али комбинација постоји и кад су у питању суфикси који мењају или нијансирају категоријално значења именица: *заребарје*, *заробница*, *заробрица*, *заробрник*, *заробрњак* и сл.

3) Непродуктиван је подтип именица које показују временско значење (*зајуџарје*), или им је значење на други начин (нпр. *зајуџрак*) везано за појмове који означавају временски период именован именицом у основи: *завечерје* (смирај дана, вечерње доба), *зајуџарје* (рано јутро), *зајуџрак* (доручак), *заручак* (доручак).

Од предлошко-именичке устаљене синтагме *за душу* творбеном преобразбом су настала образовања: *задушје* (црквени обред, молитва за душу), *задушнина* (в. задушје), *задушнице* (мн. дан посвећен успомени на мртве).

¹²³ О творбеној синонимији реч је и у овом случају: *залакџица* – *џодлакџица*.

¹²⁴ У истом значењу стандардна реч је *наруковица*.

56. Један повећи број именица овог творбеног типа семантички је хетерогеног састава и не могу се сасвим доследно груписати нити по творбеном значењу нити пак по лексичком значењу основе. Навешћемо их према заједничком суфиксалном форманту:

суфикс *-ак/- (њ)ѿк*: *зайшаванак* (мала зараван, зараванак), *забрњак* (жица, нит одсеченог краја основе при ткању), *заврењак* (напола пуна врећа као приближна мера), *заглавак* (1. завршни део, завршетак; 2. горњи део нечега, врх; 3. проширени или задебљали део или крај предмета, *заглавњак* (камен који се налази на врху свода), *загранак* (1. танка, споредна греда, гранчица; 2. шара у везу налик на граници; 3. огранак сродства), *залисѿак* (1. бот. листић на лисној дршци; заперак; 2. анат. ткиво у виду листа, опне, набора и сл. које затвара неки отвор у организму; 3. комад тканине за преклапање неког отвора или разреза на одећи), *зайерак* (1. побочни, споредни изданак, ластар; 2. бочни зубац, испуст на врху каквог шиљка; РСА даје још 5 мањих значења, углавном оквалификованих као покр.), *зайлоѿњак* (плот), *заћуѿак* (крњи крчаг);

суфикс *-ица*: *заветѿрица* (в. заветрина), *замаглица* (танак слој магле, измаглица), *заскуѿница* (заст. продужетак женске свечане хаљине која се вуче по поду или је неко придржава¹²⁵);

суфикс *-је*: *заветѿарје* (заветрина), *заглавље* (оно што стоји на почетку књиге), *засѿдойље* (доњи део стола на супротној страни од прочеља; наслон на столици), *зайишије* (тишина);

суфикс *-ина*: *заветѿрина* (место заклоњено од ветра), *зайлоѿина* (плот од прућа);

суфикс *-ац*: *заветѿрац* (заветрина);

суфикс *-ишиѿе*: *заветѿришиѿе* (заветрина);

суфикс *-ѿ*: *заглав* (в. заглавак);

суфикс *-ка*: *заглавка* (в. заглавак).

Именица *засобица* (1. оно што неко стави иза себе на коња; 2. узастопност, сукцесивност) као основу има заменицу *себе*, односно структурни смер иде према предлошко-заменичкој вези *за собом* па се по томе разликује од других именица које имају именицу или именичку основу као мотивациону базу.

Остале именице с префиксом *за-* девербативне су изведенице (тип *залей*, *зайис*, *засѿјој*, *заров* и сл.) и не припадају именичкој творби, а префикс је ту део морфолошке структуре.

¹²⁵ Очигледно је именовање код именице *заскуѿница* настало према фразему (*држѿи*) *за скуѿе*.

Префикс *МЕЋУ-*

57. У префиксе за које је карактеристично значење просторних односа као најпримарније иде и префикс *међу-*. Сврстава се међу релативно продуктивне, али само у именичкој и придевској творби. Не јавља се као глаголски префикс. Према нашем материјалу префикс *међу-* реализује своју творбену функцију (1) комбинујући се са именицом (као основном) у префиксалном начину творбе и (2) у споју са именичком основном и одговарајућим суфиксима у префиксално-суфиксалном начину творбе. Кад је реч о специјалним лексичким слојевима, запажа се приметан број образовања у топономастици.

Префиксални начин њворбе

Творбени тип: *међу-* + именица

58. Као предлог *међу* се слаже са акузативом и инструменталом. Структурно-граматички посматрано, творбене именице са префиксом *међу-* образују се чистом префиксацијом просте именице у пуном облику (у сва три рода). У зависности од семантичког потенцијала лексичке основе именице овог творбеног типа групишу се у неколико семантичких подтипова.

1) Најбројније су именице које именују простор или место што се налази на неком објекту, који је лоциран у растојању и размаку између два или више истоимених појмова означених именицом у основи:

међудржава (територија, зона између држава), *међузвожђе* (физ. простор у магнетном колу између магнетних полова и гвозденог језгра), *међугорица* (теснац између две горе, два брда), *међузавој* (спорт. кривина између првог горњег и другог доњег дела стазе у слалому), *међулука* (успутно пристаниште између две луке), *међуместо* (заст. место, простор између две честице тела), *међуморје* (заст. залив), *међуодстојање* (земљиште између два подручја), *међуоложај* (положај између две тачке, два тела), *међуистојаја* (станица између две станице), *међуправац* (правац између два суседна, гранична правца), *међуразнина* (празнина између тела у простору), *међупростор* (простор између два и више тела), *међупут* (пут између два пута), *међурастојање* (растојање између два предмета), *међуред* (ред, простор између два реда нечега), *међуредак* (фиг. оно што се крије између редова текста), *међустаница* (успутна станица између полазне и крајње станице), *међујачка* (тачка између две граничне тачке).

Ту су и топонимни термини: *Међугорје*, *Међухана*, *Међурача* (код Ивањице), *Међураче*¹²⁶.

Простор или део на објекту, предмету означавају следеће именице: *међувраћа* (унутрашња врата између двеју просторија), *међугалерија* (фиг. 1. земљиште између двеју просторија; 2. галерија ликова између пролазне галерије ликова), *међудек* (в. међупалуба), *међукаџ* (в. међуспрат), *међукомад* (уметнути комад који спаја два елемента, две плоче), *међујалуба* (средња палуба, међуспрат брода), *међујосџава* (тканина која се умеће између штофа и поставе), *међујспраџ* (спрат између приземља и првог спрата), *међујспрој* (материјал који се умеће између слојева стропа, таванице), *међууметџак* (уметак).

2) Продуктивност показују и именице које представљају анатомске називе и именују део тела лоциран у простору између два појма истоименог назива:

међувеђе (део чела међу веђама), *међувилаца* (анат. средња кост горње вилице код сисара), *међуколено* (растојање између два колена у стаблици биљке), *међумесо* (анат. нар. међица), *међумозак* (анат. део мозга који вежује велики и средњи мозак), *међуочице* (необ. међувеђе), *међујлеће* (део леђа између плећки), *међујршљен* (простор, размак између пршљенова), *међујтемењача* (анат. кост између делова темене кости), *међучељусница* и *међучељусџ* (анат. међувилаца).

3) Посебну семантичку групу чине апстрактне именичке творенице које означавају нешто што се формира, одвија, настаје или догађа између два или више истоименованих догађаја, активности, радњи, акција и сл. именованих мотивационом основом:

међујоперација (мат. рачунска операција која се изводи између главних операција), *међујојава* (узгредна, мање важна појава у ланцу збивања), *међујоџез* (потез у шаху између два важна потеза), *међујпредлог* (правн. предлог који се износи за време трајања судског спора), *међујресуда* (превремена пресуда), *међујромеџ* (промет између два места), *међујродукиџ* (продукт у међуфази каквог процеса), *међујродаја* (препродаја), *међујредсџава* (псих. једна од међуфаза у развоју сложене представе), *међујроцес* (једна од фаза у процесу између почетне и завршне фазе), *међурадња* (споредна радња, епизода у драмском комаду), *међујрасџра* (свађа), *међујрговина* (посредна трговина, трговина између две земље), *међујусев* (усев који се гаји између два главна усева), *међујцена* (ек. разлика између вредности робе и цене коштања), *међујциљ* (циљ између полазног и крајњег циља, на стази).

4) Издвајају се као специфична семантичка група и апстрактне именице које значе нешто што представља прелазни облик, прелазну фазу

¹²⁶ Ово су примери из *Именика месџа у Југославији*, Београд 1973. Микротопонимија је у овом погледу још богатија.

(обично слабијег или средњег интензитета, квалитета и сл.) између два утврђена гранична појма чије значење је садржано у мотивационој основи:

међувредност (вредност која је по величини између две утврђене вредности), *међуврста* (прелазна врста), *међудомаћин* (организам у којем борави паразит у међуфази свога преображаја), *међуелеменат* (прелазни елеменат између два изразита елемента), *међуетапа* (прелазна етапа), *међуефекат* (ефекат слабијег интензитета који повезује слабије ефекте), *међуквалитет* (прелазни квалитет), *међукласа* (прелазна класа), *међуко-рак* (врста корака у хокеју, рукомету и сл.), *међумера* (мера која је по величини између две суседне њој ограничене мере), *међунијанса* (прелазна нијанса између две боје), *међуријам* (прелазни ритам између два ограничена ритма), *међуслој* (међукласа), *међусредство* (посредно, прелазно средство), *међуставак* (прелазни ставак који повезује два ставка), *међустепен* (прелазни степен), *међуступањ* (прелазни ступањ), *међутип* (прелазни тип), *међутон* (прелазни тон), *међуфаза* (прелазна фаза између две фазе), *међучлан* (прелазни члан, део између два битна члана).

5) Комбинација префикса *међу-* са именичком осномом образује још и именице које означавају нешто што настаје, што се догађа, што траје у временском периоду, или сам тај временски период, који се налази између два утврђена истоименована временска периода, два процеса, две радње означене мотивационом лексичком осномом:

међуакт (међучин), *међувлада* (власт између владавине два владара), *међувреме* (временски одсек између две временске јединице, два догађаја), *међудна* (мн. дани између Велике и Мале Госпојине од 28. августа до 21. септембра), *међуепоха* (раздобље између две епохе, прелазна епоха), *међуигра* (кратка игра између чинова комада, интермецо), *међујело* (јело између супе и главног јела), *међусай* (нераспр. пауза), *међустанка* (станка, пауза), *међуиренушак* (трентак између два временска периода), *међучин* (време између два чина).

6) Именице различитих лексичких основа могу показивати разноврсне односе узајамности, везаности, посредништва између нека два појма чије значење не мора бити означено именицом у основи:

међуговорник (онај који посредује између две стране), *међузависност* (међусобна зависност), *међузаменљивост* (узајамна, међусобна заменљивост), *међуоднос* (међусобни однос, узајамност), *међуречица* (узречица, поштапалица), *међусвет* (фил. простор између светова, интермундија), *међускала* (музичка скала између друге две скале), *међустражар* (стражар који служи као веза између стражарских места), *међуузрок* (појава која проузрокује једна другу). Посебну и тамнију семантику има именица *међумашиница* (агр. покр. врста јабуке) настала вероватно метафоричким путем, преношењем значења положаја предмета на именовање самог појма.

59. Оваква лексичко-семантичка типологија изведена је на основу доминантног значења мотивисане речи насталог функцијом префикса *међу-*, а то значење је често изван категорије просторног, локационог као примарног значења. У споју са именицама различитих лексичких аспеката релационост се помера у разним правцима, као што се да видети, од сфере просторног, временског до апстрактних релација (*међузависносћ*, *међуоднос*) и пренесених односа уопште (*међудомаћин*, *међурастџра*, *међуузрок*).

Префиксално-суфиксални начин њворбе

Творбени тип: *међу-* + им. основа + суфикс

60. У префиксално-суфиксалном начину творбе префикс *међу-* остварује своју творбену функцију у споју са именичком лексичком морфемом и једним од суфикса: *-је*, *-(н)ица*, *-ац*. Имамо следеће семантичке подтипове:

1) Најбројније су именице са творбеним значењем простора, места, земљишта, размака уопште који се налази између онога (обично двога или више) што значи именица у основи. То су најчешће топоними или одговарајући апелативни називи. Подтип је продуктиван. У творбеној структури суфикс *-је* је најчешћи:

међувође (тло међу водама; пукотина међу стенама), *међувраће* (простор између врата, предсобље), *међувршје* (земљиште између планинских врхова), *међугорје* (предео међу горама), *међугруђе* (место између груди, дојки), *међукрочје* (анат. нар. еластично ткиво између гениталија и чмара), *међуиросџорје* (међупростор), *међуребрица* (мишић између два ребра), *међуречје* (земљиште међу рекама), *међурождје* (део главе између рогова), *међусџуиље* (простор између ступова), *међучворје* (део стабљике између два чвора). Топоними: *Међувође*, *Међувршје*, *Међудраждје*, *Међужваље*, *Међулужје*, *Међуиџочје*, *Међуречје*, *Међусеље*.¹²⁷

2) Именице које значе временски период између два утврђена временска термина означена лексичком мотивационом основом, семантички су синонимне са одговарајућом семантичком групом из префиксалног начина творбе (в. т. 58, 5)):

међувлађе и *међувлашће* (временски период између две владавине), *међугосџође* (међудневица), *међуднев(н)ица* (време између Велике и Мале Госпојине), *међужиџица* (време од класања до сазревања жита), *међу-*

¹²⁷ В. Именик месџа у Југославији, Београд 1973. Не наводимо топоним *Међумурје*, који је аналогичном према штокавском творбеном моделу стандардизован од изворног (а не дијалекатског како неки сматрају) облика *Међимурје* („област која се граничи реком Муром [и Дравом]“). Историчари језика, хрватски лингвисти такође, сматрају да овде није реч о префиксу *међу-* него о старом локативу без предлога именице *међа*.

*крушје*¹²⁸ (покр. време кад старо жито нестане а ново није приспело), *међусевица* (в. међуусев), *међучасје* (слободан час између два часа у настави), *међухлебница* (в. међукрушје).

Ова семантичка група је непродуктивна. Уз мале изузетке (*међудневица*, *међужийица*) творенице су нестандартне, означене у РСА као необичне или неуобичајене.

3) Префикс *међу-* долази гдекад и уз друге лексичке основе, различите семантичке обојености:

међугласје (интервал између тонова), *међуречје* (грам. заст. узвик), *међуусевица* (в. међуусев).

У ретким случајевима *међу-* се спаја са заменичком основом и суфиксом. Реч је о заменици *себе* (*се*) код три суфиксалне реализације: *међусобац* (покр. онај који краде заједничка добра, домаћи крадљивац, Пољица, Скок), *међусебица* и *међусобица* (1. међусобна размирица, раздор, свађа унутар неке уже заједнице; 2. спорни предмет као узрок међусобне свађе; 3. међусобни однос, узајамност). У РСА је за одредницу *међусобица* дато шест употребних потврда.

Именице *међународњак* (интернационалист), *међународница* (ков. необ. интернационала) и *међународношћ* (интернационализам) представљају изведенице од деноминалног придева *међународни*, а постоји и утицај калка.

61. Као податак наводимо да РМС има 22 именице с префиксом *међу-*, префиксалне (14) и префиксално-суфиксалне творбе (8).

Префикс НА-

62. Овај префикс није досад у литератури посебно разматран као творбена морфема која учествује у именичкој префиксацији. Као илустрација префиксално-суфиксалне творбе навођене су једино речи *најрсџак*, *нарамак*.¹²⁹ РСА не евидентира префикс *на-* у именичкој творби него само у глаголској и придевској, иако располаже са богатом грађом у којој налазимо таква образовања.¹³⁰ Примере које будемо овде навели управо смо ексцерпирани из тог речника.

¹²⁸ Основа је *крух*.

¹²⁹ М. Стевановић, *о. с.* (1964), стр. 443 каже: „Оне сложене речи с префиксом у првоме делу које су други део измениле примањем каквог наставка или крњењем свога облика добиле су посебне одлике, па се у науци о језику и посматрају као сложенице посебне врсте. Једне од њих, као што су већ навођене: *надлакџица*, *најрсџак*, *нарамак*, *јодлисџак* и сл., постале су од предлошко-падежних веза додавањем одговарајућих наставка.“

¹³⁰ В. РСА, књ. 13.

Већина речи, како ћемо видети, припада народном слоју језика. Реч је о покрајинској лексици која настаје аналогно творбеним обрасцима осталих префикса насталих од предлога. У функцији је углавном један начин творбе.

Префиксално-суфиксални начин њворбе

Творбени тип: на- + им. основа + суфикс

63. Префикс *на-* у комбинацији са одређеним лексичким основама и различитим суфиксима, који пре свега граматички оформљују нову реч, јавља се у функцији лексичког модификатора мотивационе основе. Извршићемо могућу класификацију.

1) Из укупног фонда дате лексике као доминирајући издваја се подтип именица у којих лексичку основу представља именица којој је основно значење део тела човека или животиње, ређе неко од метафорички развијених побочних значења (нпр. *наглавник*, главна греда која лежећи повезује два ступа). Према таквој основи, односно у даљој структурној фази према предлошко-падежној синтагми, уз истовремено деловање једног од суфикса, обликују се именице у сва три граматичка рода, нејединствене семантике и најчешће полисемантичне.¹³¹ У облику крње основе јављају се ове именице: *бедро*, *виме*, *глава*, *грло*, *груди*, *губица*, *гузица*, *зуб*, *колено*, *крило*, *лакаџ*, *леђа*, *лице*, *нога*, *очи*, *џлеће*, *џрси*, *џрсти*, *раме*, *рука*, *џрбух*, *усне*, *уши*, *чело*. Материјал је показао учешће следећих суфиксалних морфема: *-ак/-аџ*, *-(н)џк*, *-(н)џца*, *-ло*, *-аџ*, *-аџ*, *-ина*, *-ка*, *-је*, *-е*, *-ача*, *-че*, *-ва*. Навешћемо те именице азбучним редом:

набедреник, *набедреница*, *набедрица*, *навимница*, *наглавак*, *наглавало*, *наглаваџ*, *наглавач*, *наглавина*, *наглавица*, *наглавка*, *наглавље*, *наглавник*, *наглавница*, *наглавњача*, *нагрљак*, *нагрље*, *нагрудник*, *нагрудњак*, *нагубаџ*, *нагубица*, *нагубник*, *нагубњак*, *нагузаџ*, *нагузивало*, *нагузјак*, *нагузник*, *назубак*, *наколенаџ*, *наколеник*, *наколеница*, *наколенче*, *наколењак*, *накрилче*, *налаџџица*, *налеђе*, *налеђица*, *налеђница*, *наличје*, *наличина*, *наличник*, *наножак*, *наножњак*, *наочари*, *наочник*, *наочница*, *наочњак*, *наџлећак*, *наџлећник*, *наџрсник*, *наџрсница*, *наџрстиџак*, *наџрстиџица*, *наџршњак*, *наџршче*, *нарамак*, *нараменик*, *нараменица*, *нарамењак*, *нарамењача*, *нараменик*, *нараменица*, *нарамњача*, *нарука*, *нарукавље*, *нарукача*, *наруква*, *наруквица*, *наруџак*, *наруџје*, *наруџник*, *наџрбуџије*, *наусница*, *наусник*, *наусџица*, *наушка*, *наушник*, *наушница*, *наушњак*, *начелник*.

¹³¹ Д. Гортан-Премк, о. с., стр. 60, објашњава подробно платисемичност (широкозначност).

Није неопходно за даље разматрање сада наводити појединачна значења свих речи, поготову што је већи део именица полисемичан и има више различитих значења. Оно што се може издвојити као заједничка семантичка црта, то је да све ове речи, које представљају најразличитије конкретне појмове, стоје у непосредном семантичком односу према именици у основи која означава *д е о т е л а*, било да нове мотивисане речи означавају одевни предмет (*набедреник*, *набедрица*, *наглавак*, *наглавало*, *наглавник*, *нагузац*, *најлећак*, *најрсник* и сл.) или предмет неке друге намене (*набедрица* – сабља која се носи низ бедро, *наглавина* – део узде који се ставља коњу око главе, *наглавник* – главна греда која лежећи везује два ступа, *нагрудник* – иконица Христа и Богородице на ланчићу, *налеће* – део столице, наслон итд.) или различите друге појмове (*навимница* – болест вимена код оваца, *наколече* – дете које млада држи на колену, *налакџица* – вој. место на грудобрану подешено за ослањање лактовима итд.). Управо та мотивациона основа учвршћује продуктивност творбеног модела, па он функционише у једном језичком слоју који, иако по страни од главног тока стандардног језика, будући да се ослања на домаћу творбу и општесловенско наслеђе код других предлога, продукује и један број стандардних речи (*наручје*, *наушница*, *најрсџак*, *наруквица*, *наусница* и сл.).

2) Остале именице с префиксом *на-* које садржи наша грађа семантички су хетерогене и не могу се сврстати у јединствени семантички подтип. Примећујемо да им је само заједничко то што означавају углавном конкретне предмете и појмове, ређе особе. Зато их наводимо заједно:

набадњак (хлепчић који се припрема на Бадњи дан¹³²), *набрдило* (летва на разбоју; део разбоја), *набрдиља*, *набрдњача* (пита нашарана брдом од разбоја), *набрђе* (брежуљкаст крај), *набрежје* (предео уз обалу, приобално подручје), *навечерје* (вече уочи славе; вечера уочи славе; предвечерје знатнијег догађаја), *навиљак* и *навиље*, *навиљњак* (мање сено које се здене вилама), *навршај* (снопови жита за вршидбу), *навршак* (реч има више значења и сва се односе на „врх“ нечега: метални шиљак набијен на доњи део штапа; рибарски прут који се насађује на врх трске за коју се везује конач с удицом; део чарапе који прекрива врх стопала, прсте; део обуће који се назува на предњи део стопала), *нагорка* и *нагоркиња* (вила која живи на гори, на планини), *награнак* (грана са огранцима на коју се садева сено; сено на тој грани), *нагребак* (вуна која остане на гребенима), *нагробник* и *нагробница* (натпис на гробу, нагробни натпис)¹³³, *назимак* и *назиме* (прасе од годину дана) (*наконче* и *накоњче* (етн. мушко дете које се даје невести у руке док је још на коњу), *накоренац* (заштитни слој врха корена), *наложник/наложница*, *намесник*, *наногавице* (широки део гаћа

¹³² За поједине речи даћемо значење да бисмо сигнализирани о којој је мотивацији реч.

¹³³ Овде је творба ишла преко префиксалног придева *на(д)гробни*.

на туру), *најлајџак*, *најолица* (реч има четири значења и сва су мотивисана именицом „пола“ и „половина“), *наречје*, *нарујица* (језичак на дувачким инструментима), *насиље*, *настїрешак*, *настїрешара*, *настїрешница* и *настїрешница* (разне врсте продужених кровова, стреха¹³⁴), *настїремак* (стреха, надстрешница), *нахлебник* (онај који живи на туђем хлебу, од туђег хлеба).

3) Другачије творбе, заправо синтаксичке природе, имају форме *назлобник*, *назлобрз*, *назлонаводник*. Поред тога што је у основи ове три речи предлошко-падежна веза на зло, остали морфемни део је категоријално различит. Прва именица *назлобник* мотивисана је према придеву *злбни* уз суфикс *-ик*. Друга је настала уобличењем фразема „(који је) на зло брз“. Именица *назлонаводник* такође је настала према фразему „на зло наводити“.

64. Само две именице *навече(р)* (вече уочи славе, или каквог празника, навечерје; гозба уочи таквог дана) и *наручак* (напасање стоке изјутра пре ручка) припадају чистом префиксалном начину творбе. Највероватније је ту деловао принцип творбене аналогije – упореди нпр. *їредвече(р)*, *доручак*.

65. Анализа именичких образовања с творбеним формантом *на-* намеће закључак да је реч о релативно продуктивном типу, посебно у покрајинској лексици. Није занемарљив број именица које припадају стандардном лексичком слоју, као што су: *наглавак*, *наглавље*, *налакїшица*, *наличје*, *намесник*, *наочари*, *најрсїџак*, *нарамак*, *нараменица*, *наречје*, *наручје*, *настїрешница*, *наусница*, *наушница*, *начелник* итд.

Префикс *НАД-*

Префиксални начин їтворбе

Творбени тип: *над-* + именица

66. У структурно-граматичком погледу овај творбени тип карактерише веза префикса *над-* (обезвучено *наї-*) са целом именицом, која представља мотивациону основу различитог лексичког садржаја. Реч је зацело о директној мотивацији, кад се две речи исте категорије међусобно разликују само у једном форманту – префиксу *над-*. Међутим, у лексичко-семантичком аспекту префикс *над-* испољава своју творбену функцију у

¹³⁴ У РСА основна је реч *настїрешница* која има 8 значења, а остале се упућују на једно или више значења те речи).

више семантичких подтипова, у зависности од лексичког садржаја основе (именице) са којом чини творбену везу. На основу анализираних грађе могу се успоставити следећи семантички подтипови.

1) Именице које означавају одређени положај, чин или звање у служби, које је хијерархијски вишег ранга од звања које именује мотивациона реч као основа творенице, често у смислу старешинства над неким:

надбискуп, надвојвода, наддесетар, наджреј, наджујан, наджујник, надзакујац, надзайов(ј)едник, надинжењер, надинсјектор, надиншнданџ, најконобар, најконролор, најкришчар, надлекар, надл(и)ечник, надловац, надлугар, надмлинар, надодвјетник, надофицијал, најтој, најтасир, најтољар, најторучник, најтоштар, надравнашељ, надредашељ, надсав(ј)етник, надсамосјаник, надсатник, надсвештеник, надсердар, надсјар(ј)ешина, надсјражар, надсјројар, надшамничар, надуравишељ, надучишељ, надучишница, најцесјар, надшумар.

Пажљивим посматрањем може се одмах уочити да је овај семантички подтип, који је у наш језик ушао као калк, био у једној етапи језичког развоја продуктиван, јер се по датом моделу стварао већи број именица.¹³⁵ Данас су многа од ових занимања, односно звања у служби ишчезла, тј. добила језички друга именованја.¹³⁶ Неке од горе наведених именица могу се сматрати историзмима (за неке речници дају квалификацију заст.), чије је постојање било карактеристично за једну епоху (*наддесетар, надсердар, надучишељ* и др.), али су се оне и даље задржале у активном речничком фонду бар појединих струка, рецимо историје. Намеће се закључак да је овај подтип именица више карактеристичан на западном језичком подручју, али је његова употреба присутна и у источном. Савремени српски стандардни за оваква занимања користи посве друге лексеме, које обично немају језичке (етимолошке) сродности са основним занимањем (*шеф, на-*

¹³⁵ У *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* Петра Скока под *на* стоји: „Prijedlog nad ... Kao imenički prefiks prevedenica je (calque) za gr.lat. *archi-*, njem. *ober-*, mađ. *fő: nadbiskup, nadcestar, nadsavjetnik.*“

У критичком приказу (могло би се рећи студији) књиге Matthiasa Rammelmeyera: *Die deutschen Lehnübersetzungen im Serbokroatischen. Beiträge zur Lexikologie und Wortbildung*, Wiesbaden 1975, П. Ивић – осврћући се на део о префиксалним сложеницама – каже: „У вези са префиксом *над-* треба уочити да он одговара не само немачком *Ober-* (*најконобар* < *Oberkellner*) него и немачком *Erz-* у *надвојвода* < *Erzherzog* и изведеницама“ (стр. 243), Зборник за филологију и лингвистику XXI/1, 236–250. О немачким утицајима на српски (и хрватски) језик постоји више студија на које П. Ивић упућује. Познато је, међутим, да се калкови структурно формирају у складу са законима који постоје у језику. Многи трајно улазе у лексички систем језика. Ми се у овом раду не упуштамо у проблеме позајмљеница појединачно, само дајемо гледај начелне осврте.

¹³⁶ Читалац ће приметити да наводимо и примере који данас припадају пре свега ономе што зовемо „хрватски језик“. То чинимо не само зато што их даје РСА, него и зато што део говорника српског језика баштини те речи као своје, макар оне у српским текстовима имале данас, као крoатизми, и искључиво стилску функцију.

челник, њословођа и сл.), или се служи основним именовањем синтагматског типа (нпр. *главни, виши инспектор, инжењер*). Како видимо, широк је круг звања, положаја у служби који се именује на овај начин, па већина оваквих именовања припада административном језику. Од наведеног броја (43) чак 24 именице су као одреднице ушле у РСМ. Само је једна (*надвојвода*) означена као калк, а мањи део њих (по прилично неуједначеном критеријуму) оквалификован је са *заси*. Вуков Рјечник нема ниједну од ових именица. У РЈА постоји већи број ових образовања. Само мали број припада савременом језику а знатно већи број је узет из старијих лексикографских дела (Della Bella, Voltiggi, Stulli и др.): *надбојник, надбрашник, најицариник, најићудник, надђакон, надљеићник, надодјеићник* и др.

У творбеном смислу овим именицама не припадају именице типа: *надбискуија, надвојводство, наддугарство, надодвјеићниство* јер су оне суфиксалне изведенице од префиксалних именица: *надбискуи, надвојвода, наддугар, надодвјеићник*, будући да смер творбе иде овако:

бискуп → надбискуп
 ↓
 надбискуп + ија

или, ако се то трансформацијом представи:

надбискуи – бискуп (по чину изнад бискупа) главног града неке државе или покрајине;

надбискуија – област, подручје над којим власт има надбискуп.

И неки други словенски језици знају за образовања по овом моделу.¹³⁷

2) За неколико именица које означавају појачан степен главног значења именице у основи сматра се да су у наш језик ушле такође као калкови. Нађени су у материјалу овакви примери: *наджена, надлојов, надљудесина, надсицаишељ, надударник, наићовек* (мн. *надљуди*). Међу овима је свакако „најстандарднија“ именица *наићовек* (нем. *Übermensch*), настала као термин: у немачкој филозофији „идеал вишег човека“, а у нацистичкој теорији: „представник више расе“. Остале верификоване именице настале су по свему судећи на основу представе по том моделу. На то упућује и

¹³⁷ И други словенски језици знају за ову творбу. Тако, на пример, *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, кпј. II, Ljubljana 1975. садржи већи број именица овога типа: *nadangel, naddavkar, nadduhovnik, nadvozdar, nadlogar* итд. Борис Марков у чланку *Префиксни и префиксно-суфиксни именски образовања во македонскои јазик*, Годишен зборник књ. 4, Скопје 1978, стр. 77–106, наводи овакве именице и у македонском. У пољском језику префикс *над-* спада међу најпродуктивније именичке префиксе, в. Halina Satkiewicz, *Produktywne typy słowotwórcze współczesnego języka ogólnopolskiego*, WUW, 1969, стр. 97. Међутим, *Русская грамматика* Академије наука СССР, Москва 1980, не наводи овај тип именица.

следећи пример дат као употребна потврда именице *наджсена* у РСА: „Међу узваницама ... налазила се по гдјекоја „*superfemina*“, тип *наджсене*, иначе пука имитација јунакиње из неке његове драме.“ У оваквим и сличним случајевима страни префикс *суйер-*, који се у наше време знатно проширио у српском језику, синонимичан је с префиксом *над-* (уп. т. 115, 2)).

Семантички су блиске или се чак могу укључити у овај подтип и оне апстрактне именице чије творбено значење такође појачава значење мотивационе именице у основи „до највишег, врхунског, идеалног степена“. Такве су: *надзнање* (знање изнад просечног), *надиндустријализам* (убрзани индустријализам), *надјачина* (надмоћ, премоћ), *надсмисао* (виши морални и духовни смисао), *надмудрост* (велика, натпросечна мудрост), *надред* (савршен ред), *најпреглед* (савршен преглед, у РСМ), *надсрећа* (највиша срећа, врхунско задовољство), *надуљудност* (права, врхунска уљудност), *надструктура* (идеална структура друштвеног реда).

3) Мале продуктивности су именице чије творбено значење може да се дефинише као: ограничење, сужавање обима појма, одн. степен, допуна значења именице према којој се мотивише: *надмоћив* (главни, битни мотив), *наднаслов* (кратак напис изнад главног наслова, који служи као допуна, објашњење наслова), *надойис* (допис, напис који иде уз текст), *надиџема* (мисао, идеја која произилази из основне теме).

4) У овај подтип уврстили смо оне апстрактне именице које значе нешто што се налази изван оквира оног што се именује именицом у основи (често изван стварног, реалног): *надграмаџика* (наслов књиге С. Винавера), *надживоџ* (живот изван, изнад обичног живљења), *наднарав* (стварност изван природног материјалног света), *надреализам* (представљање несвесног, ирационалног доживљавања реалности), *надсвесџ* (свест која досеже изван подручја реалног света), *надсвеџ* (нестварни, нерелни свет), *надум* (филоз. апстрактни ум, суперинтелект), *надмудрост* (уображена, умишљена мудрост).

5) Нису бројне ни именице које припадају терминолошким областима: *надоксид* (хем. заст. оксид са вишком кисеоника), *надлисџ* (бот. биљка *Ruscus hypoglossum*), *надшака* (анат. део шаке), *надлакаџ* (анат. в. надлактица). Ова семантичка нијанса знатно је чешћа у префиксално-суфиксалном начину творбе (уп. т. 67, 2)).

6) У топонимији постоје творбене именице које су настале семантичком конверзијом према апелативним називима земљишта, места, предела и сл. и префикса (односно у раној фази предлога) *над-*. У РЈА постоје овакви примери: *Надбаре*, *Надгај*, *Надлуг*, *Надлугови*, *Надврело*, *Најџоље*.¹³⁸ На

¹³⁸ ИМЈ бележи неколико назива места из Хрватске (*Надвода*, *Надврело*, *Надвучник*) и Словеније (*Надгорица*, *Надград*, *Надрожница*). Именик не бележи ниједно место овог творбеног типа са српског језичког простора. Међутим, познато нам је да РСА има збирке речи из

српском језичком простору знатно су чешће именице овога типа са предлогом *над-* (в. т. 73, 4).

У тачкама 2, 3 и 4 навели смо именице које су карактеристичне за интелектуалну сферу живота, својствене пре свега језику филозофско-есејистичке литературе те су као модел у тој области опстале у употреби. Само мањи број узет је из РСМ (*наднаслов, надсвети, надсмисао, надстируктура, најпреглед, најчовек*) док су остале узете из РСА .

Префиксално-суфиксални начин њворбе

Творбени тип: *над-* + им. основа + суфикс

67. Код овог творбеног начина битно је истаћи да префикс (као главни показатељ лексичког творбеног значења) и суфикс (који делује не само граматички него и лексички) своју творбену функцију остварују заједно и истовремено. Пратећи даље овај начин творбе с формантом *над-* и одређеним суфиксалним формантима, издвојићемо неколико творбених подтипова са посебним лексичко-семантичким особинама. Префикс *над-*, да нагласимо, у овом творбеном типу структурно реализује своју творбену функцију у споју са именичком основом (сасвим ретко придевском) и суфиксом творећи именицу која често нема иста граматичка својства (род и број, на пример) у односу на именицу према којој је мотивисана.

1) Најбројније су именице које означавају место, простор, пространство, обично од мале до бесконачне површине, често и сам предмет, објекат са том површином, која се налази над оним, изнад онога што значи лексичка именичка морфема у основи изведене речи:

суфикс *-ак/- (њ)џк*: *најкровак, најпрозорњак, надсловак, надстирешак, надџеџак*;

суфикс *-(и)је*: *надгробље, надзвездије, надземље, наднебесје, надоблачје, најкровље, надсвође, надстиројље*;

суфикс *-џк*: *надгробник, надземник* (покр. надземље)¹³⁹, *најпрозорник, надџемник* (астр. заст.);

суфикс *-ина*: *надстиуџина* (архит. горњи део стуба који носи терет лука или греде, капител);

суфикс *-(н)иџа*: *надгробниџа* (плоча на гробу; надгробни споменик)¹⁴⁰, *најкровниџа, надстирешниџа, надстирешњиџа*.¹⁴¹

мање познатих места *Надибар* (област у југозападној Србији, на левој обали Ибра) и *Подибар* (област у Србији, на десној обали Ибра, између Ибра и Западне Мораве).

¹³⁹ Метафорички је удаљено од овога још једно значење коју даје РСА: „песн. необично, несвакидашње обдарен човек (попут неког замишљеног натприродног бића).“

Може се закључити да су наведене именице постале од некадашњих предлошко-именичких синтагми: *надгробље* је „оно што је над гробом“, *надземље* је „оно што је над земљом“ или по таквом моделу: *наднебесје*, *нашкровље* и сл.

Није могуће увек поуздано одредити да ли је именица настала од устаљене предлошко-именичке везе или аналогijом према том моделу. Именице у овом подтипу припадају оном слоју језика који је и народни али и књижевни.

2) Другу групу чине именице чија мотивациона лексичка основа именује део тела (човека или животиње). Њихово творбено значење упућује на део тела који се налази с горње стране, изнад оног дела тела који је означен именицом у основи или (ређе) предмет који се налази у вези са положајем који је изнад, преко именованог дела тела:

суфикс *-ак/- (њ)āk*: *нашкрилак* (перје на врату птица), *надланак*, *надочњак* (надочни парожак у јелена), *надрейак* (кичма), *надрейњак* (појас за причвршћивање самара мазги);

суфикс *-је*: *надобрвље*, *надглавље* (горњи део стуба, капител; даска кревета изнад главе);

суфикс *-йк*: *надочник*, *надгрудник* (каиш преко груди у коња);

суфикс *-(н)ица*: *надланица*, *надлакйица*, *надгрудница* (прсна кост);

суфикс *-ина*: *надрейина* (део тела над репом).

Претежно је реч о анатомским терминима. Већина наведених именица ушла је у РСМ (11 речи).

3) Неколико именица представљају називе за биљке: *надлисишак*, *надлишак*, *надлишка*, а ван ових семантичких скупина је именица *надимак* која се потпуно лексикализовала.

Усамљен је случај именице која је настала префиксално-суфиксалном творбом према заменичкој основи. Таква је покрајинизам околиналног порекла: *надсебица* (успон, узбрдица): „Споро се одмиче жестоком оном *надсебицом* и у по љета (Б. Будисављевић)“ – која такође у основи има предлошко-заменички израз: оно што је над собом нагнуто.¹⁴²

Описом регистрованих префиксално-суфиксалних образовања с формантом *над-* показало се да у творби са њим учествује ограничен број суфиксалних морфема: *-ак/(њ)āk*, *-(и)је*, *-йк*, *-ина*, *-ица*, *-ка* (1 пример). Такође, кад је реч о овим именицама, примећујемо да независно од тога кога је рода именица од које потиче изведеница (мушког, женског или

¹⁴⁰ Према примарном значењу развило се метафорички друго значење: песма у славу умрлога, спитаф.

¹⁴¹ Елеменат *-н-* у *надггорбница*, *нашкрвница*, *надсйреиница* придевског је порекла, али није реч о придевским изведеницама пошто је у питању одношајни придев који иначе лексичко значење преузима од именице. В. о томе подробније у т. 74.

¹⁴² Према В. М. Дерibasу, о. с., стр. 9, у руском језику има разговорно: *ойсебяйина* и околинална новообразована реч *ойсебяйник*.

средњег: *облак, земља, небеса*), спајањем с једним истим суфиксом оне творе именице истог рода, на пример са суфиксом *-је*: *надоблачје, надземље, наднебесје*, или са суфиксом *-ак*: *длан, сјџреха, слово* дају именице мушког рода: *надланак, надсјџрешак, надсловак*. Осим тога, често се уз исте основе припајају различити суфикси, као на пример: *кров – најџкровак, најџкровље, најџкровница*.

Префикс *ПО-*

68. Префикс *џо-* код именичких твореница је развио неколико семантичких нијанси предлога *џо* (према коме је настао) и тако приметно реализовао своје творачко присуство у језику. Познато је да префикс *џо-* код глагола има далеко сложеније семантичке спектре, о чему још нема систематско урађене студије какву природа ове проблематике захтева.¹⁴³ Граматичка литература даје оскудне информације о овим именицама. Помиње се мали и семантички скоро једноличан број примера: *џомајка* и *џосџоџџак* (Маретић, стр. 176), *џомајка* и *џобраџим* (Б–Х–Ж, стр. 398), *џосинак* и *џобраџим* (М. Стевановић, стр. 427).

Интерпретацијом прикупљене грађе даћемо преглед целокупне творбене семантике коју префикс *џо-* доноси, комбинујући се са именицама, односно именичким основама и различитим суфиксима. Као и код других префикса насталих од предлога, и овде се творбена структура именица усмерава у два творбена начина, додуше у неједнакој мери.

Префиксални начин џворбе

Творбени тип: *џо-* + именица

69. Мали број именица настаје овим начином творбе.

Свакако су периферне употребе и именице (нађене у ГрРСА) с видљивом творбеном мотивисаношћу: *џосџољџак, џошкола*, где префикс *џо-* у првој речи уноси просторно, а у другој временско значење. Именице типа *џоџар, џовлак, џоговор* су префиксални девербативи и не припадају именичкој него глаголској префиксацији¹⁴⁴.

Посматрани творбени тип је непродуктиван.

¹⁴³ И. Грицкат у књизи *Акџуелни језички и џексџолошки џроблеми у сџтарим срџским џилџским сџоменицима* (стр. 75) каже: „Префикс *џо-* могао би бити анализиран у засебној студији.“ Корисно је видети и чланак М. Ивић, *О неким џринциџима глаголске џрефиксације*. ЈФ XXXVIII, стр. 51–61, где се говори и о неким функцијама префикса *џо-* у глаголским речима.

¹⁴⁴ Уп. већ цитирани чланак И. Грицкат, *О именицама џиџа налетџ...* стр. 124–125.

*Префиксално-суфиксални начин њворбе*Творбени тип: њо- + им. основа + суфикс

70. Префиксално-суфиксална творба развијенија је у српском језику од прости творбе с префиксом њо-, а у неким подтипovima показује и одређену динамику. Префиксални формант уноси неколико семантичких спецификација које се крећу на релацији: простор–време. У оквиру тих категорија творбена семантика даље је условљена лексичким садржајем основе и избором суфиксалног форманта. Зато се може издвојити неколико семантичких подтипова који се структурно-граматички разликују само у избору суфикса који утиче на граматичко оформљење мотивисане речи. Поједини подтипови, што ћемо видети из даљег описа, имају запажено мањи број лексичких основа са којима се комбинује префикс њо-, што доводи до његове мале продуктивности.

1) С обзиром на категорију продуктивност–непродуктивност из описа грађе може се закључити да најстабилнији подтип представљају именице које означавају пределе, географске просторе што се налазе близу, у долини или поред реке, површи изнад брда, врхова и сл., а које именује лексичка мотивациона основа. То су обично називи из (микро)топонимије, чија је творбена структура најчешће њо- + основа (именички географски појам) + -је, где је реч о именицама средњег рода. Треба, иначе, истаћи да је код именица семантичке групе просторних односа, од свих суфикса суфикс *је-* најпродуктивнији.¹⁴⁵ Знатно су ређе именице женског рода које обликују суфикси *-ина* и *-ица* и др.:

суфикс *-је*: *њобрђе* и *Побрђе*, *њобрдаље*, *њобрежје* и *Побрежје*¹⁴⁶, *Повардарје*, *њовршље*, *њовршје*, *њогорје*, *Пограђе* (РЈА), *њограничје*, *Подинарје*, *њодоље*, *Подравље*, *Подримље*, *Подриње*, *Подунавље*, *Поклечје*, *Покуйље*, *Полимље*, *њолужје*, *њомешће* (место, просторија), *Поморавље*, *Поморишје*, *њоморје*, *Помурје*, *њоречје* и *Поречје*, *Посавље*, *њохумље* (побрђе), *Поцерје*, *Пошарје*, *Пошисје*;

суфикс *-ина*: *њовршина*¹⁴⁷, *Подравина*, *њокрајина*, *њомеђина*, *Посавина*, *Поцерица*;

суфикс *-ица*: *њобрдица*, *њовршица*, *њовршница*, *њобрежица*;

суфикс *-џ*: *њоврш*.

Од придевске основе је именица *Покујско* (село уз реку *Кују*).

¹⁴⁵ Његову продуктивност код именица дате творбене категорије истичу и граматике. Види М. Стевановић, *о. с.*, стр. 467.

¹⁴⁶ Исти творбени модел функционише и код других префикса: *Забрежје*, *Надбрежје*, *Подбрежје*, *Прибрежје*.

¹⁴⁷ П. Скок у *Etimologijskom rječniku* каже да је „površina (у значењу Oberflache) наџинјено према rus. poverhnost', poverhnostnyj или ђеš. povrch, površek, povrchni“, под *vrh*.

Овај творбени подтип представља општесловенско наслеђе. Даничић је у Рјечнику из књижевних старина српских забележио: *Подрумиње, Подруниње, Подоунавине, Поморавине, Поморје*.¹⁴⁸

Географски појмови који имају чвршћу творбену структуру служе и као основа за изведенице: *Поцерје – Поцерац, Подравина – Подравац, Покуље – Покујац, Помурје – Помурац*. Образац готових речи захватио је и ову структурно-семантичку групу префиксално-суфиксалне творбе, као и неке друге именице које настају и аналогично, на пример код префикса *над-, њод-, за-, међу-*, поглавито за значења простора. Именица *њоморац* се само у дијахроној равни може повезати са речју *њоморје* (уп. код Даничића *Поморје*).

Описани подтип је продуктиван.

2) Посебан семантички подтип чине именице којима је заједничко то што за мотивациону основу имају именичке основе које значе делове тела (човека, ређе животиње).¹⁴⁹ Везујући се са таквим основама, префикс *њо-*, истовремено са неким од суфикса, испољио је своју творбену функцију у више различитих значења именица, од анатомских термина до одевних и других предмета везаних за одређене делове тела, појединачних болести тих телесних органа и др.:

суфикс *-(н)ица*: *њобрадица* (ситна брада), *њогрудница* (грудна, плућна марамица), *њодланица, њодушице* (мн. прилепчива заразна болест), *њозубница* (зубна глеђ), *њокожица, њокосница* и *њокосица* (анат. ткиво по костима), *њонурица* (утроба; изнутрица; унутрашњост нечега), *њољућница* (плућна марамица), *њораменице* (мн. траке, трегери за панталоне), *њорамца* (отвор на прслуку за руке; део кошуље), *њоруквица* (доњи део на рукаву) *њојрбушница*¹⁵⁰ (в. потрбушина), *њочелица* (обруч на коси изнад чела);

суфикс *-ина*: *њолеђина* (комад хаљине, коже, меса с леђа; стражња страна каквог предмета), *њојрбушина* (месо или сланина с трбуха неке животиње), *њохриђина* (в. полеђина), *њоробрина*;

суфикс *-ак/- (њ)а̋к*: *њогру(д)ња̋к* (одевни предмет), *њодробња̋к* (појас око стомака), *њорамак* (део кошуље; део тела где се састају рука и раме), *њочелак* (кожа с чела у говечета; чело);

суфикс *-је*: *њојрсје* (предњи део човечијег тела од врата до паса; биста; слика, портрет неке особе до појаса; део оклопа за прси и груди), *њорожје* (нарочити конопац којим се волови вежу за рокове), *њорукавље* (доњи део на рукаву, зарукавље);

¹⁴⁸ В. на пример у руском: Поволожье, Подонье; побережье, поморье, поречье, полесье, или у македонском Повардарје, -ис, Поморавје, Поречие и Порече.

¹⁴⁹ Тај творбено-семантички образац налазимо и код већине префикса предлошког порекла.

¹⁵⁰ У оваквим морфемским склоповима долази до формалног изједначавања форманата *њод-* и *њо-*, тако да значење „танка опна, марамица која с унутрашње стране покрива трбушну дупљу“ може да подразумева и префикс *њод-*, где услед једначења сугласника по звучности долази до удвајања *и̋и̋*, а затим и до упрошћавања геминате.

суфикс *-(н)ѿк*: *ѿколеник* (дугачки убрус који се гостима меће преко колена за трпезом), *ѿѿрбушник* (направа као део опреме која штити трбух некадашњих ратника);

Појединачни су примери са суфиксима *-ац*, *-аѿ* и *-уша*:

ѿоробарац (в. поребрина), *ѿоглавач* (јастук) и *ѿоробруша* (в. поребрина).¹⁵¹

Егземплификација грађе је показала да мотивациону основу представљају називи делова тела: *брада*, *груди*, *зуби*, *кожа*, *кост*, *уѿроба*, *ѿлућа*, *ребра*, *чело*, *леђа*, *ѿрбух* итд.

Оно што се још може истаћи као битно за ове именице, то је да велики део њих има чвршћу семантичку структуру и да је полисемичан (нпр. *ѿохрѿѿина*, *ѿорамак*, *ѿочелак*, *ѿѿрсје* имају од 1–4 значења). Показује се тежња ка ширењу семантичких граница твореница са појединим основама. Један број припада терминима из анатомије, било стручним било народним (*ѿодланица*, *ѿоробрица*, *ѿокосница*, *ѿохрѿѿина*), а остале су из народног или књижевног језика.

Тип је продуктиван и уклапа се у језички творбени систем. Исту семантику имају и именички префикси *до-*, *за-*, *међу-*, *над-*, *ѿод-*.

Код основа које су полисемичне, као нпр. именица *глава*, развија се творба према различитим семама (значењима те речи)¹⁵². Тако је *ѿоглавар* и *ѿоглавник* настало према значењу речи *глава*: „личност која руководи, старшина, вођа“ (у РСА под тачком 5. а), а *ѿоглавље* је према значењу које је, рецимо, у РСА за реч *глава* дато као т. 14. а.: „одељак књиге или другог списка које чини целину“. У оба случаја префикс *ѿо-* само је спецификовао једно значење основне речи, издвајајући га као примарно у самосталној творбеној речи.

3) Различиту творбену семантику, али семантички сличну основу која означава простор у ширем смислу, имају следеће именице, још увек незатамњене мотивације:

суфикс *-ица*: *ѿоводница* (бот. биљка из породице жабљака *Ranunculus aquatilis*), *ѿоврѿѿница* (бот. ротква), *ѿогрмушица* (зоол. птица *Silvia curruca*), *ѿостѿѿица* (стаза, ногоступ), *ѿокућница* (намештај по кући), *ѿоледица* (танак лед који се нахвата по нечему), *ѿѿѿѿѿница* (песма за испраћај на пут; храна и пиће за путовање);

суфикс *-аѿ*: *ѿоврѿѿлар* (онај који ради по врту), *ѿоземљар* (човек), *ѿокућар* (кућни слуга; животиња која се држи у кући; име петлу), *ѿосунчар*

¹⁵¹ Именица *ѿоврѿѿ* у значењу „посувраћени део оковратника, ревер на капуту“ је по свему судећи девербатив од *ѿоврѿѿѿѿи* а не префиксална именица *ѿо* + *врѿѿѿ* („оно што стоји по врату, иза врата“) – в. о томе И. Грицкат, *О именицама ѿѿѿѿ налетѿ*, стр. 124.

¹⁵² Д. Гортан-Премк, о. с. употребљава термин *семантички садржај* или *сема/семема* па каже: „Семантичка реализација је семантички садржај, семема какве лексеме у одређеној семантичкој позицији ... Уобичајена су оба термина“ (стр. 43).

(ветар који дува правцем којим се креће сунце), *ѿоселар* (беспослен човек који лута по селу);

суфикс *-ац*: *ѿокућарац* (онај који продаје робу по кућама; бот. гљива која расте по влажним, непроветреним кућама, *Merulius lacrimans*), *ѿосунац* (бот. биљка *Heliotropium europaeum*);

суфикс *-ина*: *ѿокућнина* (покућство), *ѿоѿудбина* (храна и пиће за путовање), *ѿоѿућнина* (в. попудбина);

суфикс *-(н)ѿк*: *ѿосунчаник* (ветар посунчар);

суфикс *-је*: *ѿоврће* (оно што се сеје по врту), *ѿокуће* (покућство), *ѿособље* (покућство);

суфикс *-(њ)ѿк*: *ѿоводњак* (зоол. врста инсекта који живи око воде), *ѿоврћњак* (врт за поврће), *ѿокровњак* (бот. јавор, платан);

суфикс *-ара*: *ѿокућара* (змија која живи у зиду куће), *ѿоселара* (жена која скита по селу);

суфикс *-ка*: *ѿоземљарка* (женско људско биће; уп. *ѿоземљар*), *ѿоселарка* (жена која скита по селу), *ѿокућарка* (жена која трача по кућама; зоол. врста ластавице; врста кокоши);

суфикс *-уша*: *ѿогребуша* (зоол. лапа брегуница), *ѿогрмуша* (зоол. врста птице), *ѿоземљуша* (ниска кућа), *ѿоврхуша* (зоол. риба која плива по површини воде, укљева);

суфикс *-(и)ња*: *ѿоводања* (поводањ), *ѿовоѿкиња* (она која живи у води, вила);

суфикс *-ањ*: *ѿоводањ* (поплава);

суфикс *-ѿш*: *ѿомеђаш* (власник чија се земља граничи с неким);

суфикс *-сѿво*: *ѿокућсѿво*, *ѿокућансѿво*.

У наведеним именицама префикс *ѿо-* маркирао је основну семантику просторног односа, па је према тој семантици, коју делимично диктира лексичка основа, уз изабрани суфикс, развио читав низ различитих наименовања. Запажамо и нешто веће присуство ботаничких и зоолошких терминолошких назива. Обично су биљке или животиње добијале назив према именици која означава место по коме (или на коме) живе (*ѿогрмуша* – *ѿо* + *грм* + *уша*, *ѿоводањ* – *ѿо* + *вода* + *ањ*, *ѿокућара* – *ѿо* + *кућа* + *ара* и сл.). Неке од датих именица у доброј су се мери лексикализовале па су данас на граници мотивисаности: *ѿоврће*, *ѿоврћњак*, *ѿокућсѿво* и сл. Такав је случај и са именицама *ѿосуда*, *ѿосѿеља*, које нису наведене, јер је код њих значење префикса на синхронном плану избледело и слабије се осећа генетичка веза са предлогом.

Пратећи творбену структуру именица, јасно је да је у дијахроном аспектима предлошко-падежна синтагма постала мотивациона основа на коју се надовезивао одређени суфикс: по леду – *ѿоледица*, по кући – *ѿокућара*, по сунцу – *ѿосунац*. У даљем развоју творбе деловао је и принцип аналогичности.

4) Мало су продуктивне именице које исказују временске односе, а код којих је творбена основа именица која означава временски део дана:

йовечерје (време после вечере; знак трубе да се војници спреме за спавање; вечерња служба у цркви), *йовечерак* (јело после вечере), *йојутарје* (јутарњи део дана; први дан по крсном имену), *йојутрица* (појутарје; њива од једног јутра земље). Као сасвим лексикализована и у савременом језику са избледелом мотивацијом је и именица *йонедельак* (варијанте *йонедельник*, *йонедоник*) која заправо значи „дан после недеље“.

5) Префикс *йо-* уноси значење умањености код именица: *йобравица* (мање стадо оваца, брава) и *йовейтарац* (ветар малог интензитета, ветрић).

6) Префиксално-суфиксалној творби припада и именица *йосйошак* (проценат).

71. Из датог описа могу се извести одређени закључци. Именице с префиксом *йо-* незаобилазан су део укупне лексике српског књижевног језика, а још је чешћи у дијалекатској лексици. Значајан број њих припада старим творбама, посве је стандардан, чврсте структуре са више семантичких нијанси и као такав на путу потпуне лексикализације (*йосйоље*, *йоврће*, *йонедельак* итд.). За разлику од чистог префиксалног начина, комбиновани творбени начин је продуктиван.

Префикс *ПОД-*

72. Као семантички испуњен елеменат, префикс *йод-* својеврстан је антоним префиксу *над-* и показује извештан творбено-семантички паралелизам са њим, али не у потпуности. Опис који предстоји показаће домете његове творбене функционалности.

Префиксални начин йворбе

Творбени тип: *йод-* + именица

73. У структурно-граматичком погледу овај творбени тип карактерише веза префикса *йод-* (испред безвучног сугласника: *йой-*) и неокрњене именичке лексеме која представља мотивациону основу у творбеној структури нове речи. Префикс *йод-* испољава своју творбену функцију у више семантичких подтипова, структурно под истим условима, зависно од лексичког поља именица са којима чини творбену везу.¹⁵³ Навешћемо их по тачкама.

¹⁵³ У овај текст уграђен је део објављеног рада о овој проблематици, в. М. Радовић-Тешић, *Именичка образовања с йрефиксима над- и под-*, НЈ XXVI/ 4–5, 205–219.

1) Највећу продуктивност показују она образовања (као и код *над-*) која значе положај, чин, звање и сл. које значи именица која је послужила као мотивациона база, основа творенице. Навешћемо заједно све примере (иако су неједнаке регуларности) које смо нашли у речницима и грађи, не издвајајући оне спорадичне творевине, речи које бележе само речници, архаизме, околионализме и сл., такође без података о употреби:

йодадмирал, йодбан, йодбележник, йодблагајник, йодболничар, йодбуљубаша, йодвазал, йодвођа, йодвојвода, йодвојсковођа, йодгазда (Ј. Игњатовић), *йоддомаћин, йодђакон, йодеклисијарх, йоджџујан, йодзайов(ј)еник, йодзакујац, йодзаставник, йојћканцелар, йојћкайетан, йојћкайлар, йојћкнез, йојћкњижар, йојћкомандир, йојћкоморник, йојћконзул, йојћконйролор, йојћкраљ, йодлекар (йодљекар), йодл(иј)ечник, йодлиферант, йодмаршал, йодмлинар, йоднабављач, йоднадзорник, йоднакујац, йоднамесник, йоднаредник, йоднастојник, йодначелник, йодофицир, йојййоручник, йојййредс(ј)едник, йојййуковник, йодравнашељ, йодредашељ, йодрекйор, йодсекрејар, йодснаша, йодсудац, йодшајник, йодујравитшељ, йодујравник, йодуредник, йодучитшељ (-ица, -ељка), йодшужилац, йојћчасник, йојћчауш, йојћчиновник, йојћфеудник, йојћфишкал, йодшеф, йодшумар.*

Наведене именице именују лексички широк круг занимања, положаја, чиновна у служби. Јасно је да њихова регуларност у савременом језику није истог ранга. Део тих речи су историзми (*йодбуљубаша, йодвазал, йојћкайлар* итд.), ефемерне творбе по моделу (*йоддомаћин, йодснаша*). Међутим, по овом творбеном моделу настале су и оне речи које су данас познате као једини стандардни званични термилошки називи, нарочито у административном и војном сектору (*йојййредседник, йодсекрејар, йодофицир, йојййоручник, йојййуковник*). Према разноврсности лексичких морфема у основи (а могућности да се јаве и друге у оквиру ове семантичке групе практично су отворене) види се да оне припадају поменутиим језичким стиливима (административно-службеној номенклатури највише) различитих временских периода. Од наведених речи – 23 су ушле у РСМ. У грађи РСА, која је знатно богатија, за већину именица нађена је једна или више употребних потврда у језику, а само мањи број узет је из речника без потврде. Тако и РСМ за неке речи не даје потврде о употреби (*йодадмирал, йодбележник, йодзайоведник*). Имамо именица које су колоквијалног карактера: *йодгазда* (Ј. Игњатовић), *йоддомаћин* (В. Богишић), *йоднакујац* (Политика 1951, 13895/3), *йодснаша* (Зборник за народни живот 1933, 16).

Неколико лексичких морфема развило је паралелна образовања са *над-* и *йод-*. То су: *надвојвода* – *йодвојвода*, *наджџујан* – *йоджџујан*, *надзакујац* – *йодзакујац*, *надзайоведник* – *йодзайоведник*, *надлекар* – *йодлекар*, *надлечник* – *йодлечник*, *надмлинар* – *йодмлинар*, *надравнашељ* – *йодравнашељ*, *надредашељ* – *йодредашељ*, *надујравитшељ* – *йодујравитшељ*.

шељ, надучишељ – йодучишељ, надшумар – йодшумар, наййоручник – йошйоручник. Овај број од 13 парних образовања заправо је довољан да потврди чињеницу о постојању одређеног паралелног развоја ова два продуктивна подтипа именичких префиксалних образовања са траговима калкираности. Важи такође и закључак да су данас у нашем језику чвршћег корена узеле именице са *йод-*, свакако због општеприхваћених службених назива: *йодсекретар, йошйпредседник* и званичних важећих назива војних чинова: *йодофицир, йошйоручник, йошйуковник.* Именице са оба префикса у 1. подтипу по правилу су мушког рода. Спорадичног су карактера примери као *йодснаша*, а као изузетак свакако је и паралелизам *йодучишељица – надучишељица*, који се на српском језичком подручју мање јављао у административној употреби, док је именица типа *йоднадзорница* (поднадзорничкова жена, у Ристић–Кангргином речнику) изведеница од *йоднадзорник.*

2) Именице чија семантика указује на, опште узевши, ограничење обима, умањеност, део неке целине, ужу скупину, нижи ранг и сл. од онога што значи мотивациона основа – изразито су продуктивне у стручним текстовима, нарочито у систематизацијама:

йодброј, йодваријанџа, йодвид, йодврџа, йодгнездо, йодгруја, йоддијалекај, йодлига, йодлиџак, йошйкомисија, йошйконџиненџ, йодназив, йоднаречје, йоднаслов, йоднайџис, йодначин, йодниз, йодоблик, йододбор, йододел, йододељак, йододељење, йододлика, йододред, йододредница, йододсек, йодоксид, йодойџина, йошйериод, йошйоглавље, йошйокреј, йошйородица, йошйојам, йошйпроизвод, йодразделак, йодраздео, йодраздобље, йодразред, йодраса, йодред, йодрод, йодсавез, йодсекција, йодсисао, йодсорџа, йодсџадијум, йодџангенџа, йодџекџи, йодџиј, йошйфела, йошйфеуд, йодџачка.

У принципу, овоме подтипу нема паралелних семантичких творби код именица с префиксом *над-*, изузев, ретко, у неким специјалним терминологијама као *надред* и *надразред* у зоолошкој и ботаничкој класификацији. Примери *йоднаслов – наднаслов, йодоксид – надоксид* и нису типични примери овога подтипа, иако смо их ми ту уврстили.

3) У трећу групу сврстали смо оне именице које означавају нешто конкретно (најчешће предмет или део тела) што се налази просторно испод онога што значи именица у мотивационој основи префиксалне речи:

йодбрдило (доњи део брдила), *йодвоља* (воља у кокошке), *йодгаџице* (део ношње), *йодгрло* (место испод грла), *йоднога* (обојак), *йошйкошуља, йодмишка, йодод(ј)еџа, йодралица* (део испод ралице), *йодребра, йодреј* (кускун), *йодораница* (слој испод земље), *йодсвећник, йошйазухо, йошйсукња, йодусница*¹⁵⁴ (део испод уста).

¹⁵⁴ Формално *йодусница* може бити и именица префиксално-суфиксалне творбе *йод-* + *усн(а) + ица.*

4) Изразитију продуктивност показују именице које значе место, земљиште, предео који се налази у нижем положају од онога што значи именица у основи. То су најчешће термини из (микро)топонимије, али и апелативни називи. Семантички истог садржаја са овима су и именице префиксално-суфиксалне творбе, које су чвршће творбене кохезије и више у духу нашег језика, па имају и већу продуктивност (в. т. 75, 2)):

ѿодбрдо, ѿодбр(и)ег/Подбријег, ѿодвис, ѿодврх/Подврх, ѿодгаз, ѿодгај/Подгај, ѿодград/Подград, ѿодградина, ѿодгребен, Подгрмеч, Подибар, Појкланац, Појкрај, Подлија, Подлугови, Појшланина, Подгора, Подгорица, Подосоје итд.¹⁵⁵

5) У наведена четири подтипа, које смо, свакако условно, представили, нису могли да се уврсте следећи случајеви: *ѿодсвесѿ, ѿодсѿанар, ѿојчовек* (оказионализам према *најчовек*) као и: *ѿодручак* (доручак), *ѿодвечер, ѿодјабука* (месо од бута говечета испод препоне).

Префиксално-суфиксални начин ѿворбе

Творбени тип: ѿод- + им. основа + суфикс

74. У овом творбеном типу префиксална морфема *ѿод-* реализује више лексичко-семантичких односа. Битно је истаћи да префикс и суфикс своју творбену функцију остварују заједно и истовремено, тако да сам творбени чин нпр. у *ѿодгорје* можемо идентификовати као *ѿод + гор(а) + је*, а не као *ѿодгор(а) + -је* или *ѿод + горје*. То доказује чињеница да образовања типа *ѿодгорје* настају и кад нема формалног паралелизма са типовима *ѿодгор(а)* и *горје*, нпр. *ѿодочје*, где не постоји ни „подоко“ ни „очје“, али то није била сметња за префиксално-суфиксалну творбу.

Потребно је указати још на неке творбене појаве. У формалној морфолошкој анализи нису једнаки ни *ѿодочје* и *ѿодочница*, јер се прво рашчлањује на три а друго на четири морфеме (не рачунајући посебно крајње флексивне форманте *-е* и *-а*), тј. *ѿод-оч-је* : *ѿод-оч-н-ица*. То је, међутим, само етимолошка карактеристика, а у анализи актуелних творбених односа обе су речи троделне, јер и у другој – једнако као и у првој – имамо само предлог-префикс *ѿод* и именицу *око* као мотивациону базу, а онда још и суфикс (*-ница*, слично као и *-је*) који оформљује и граматички одређује творбену реч.

¹⁵⁵ Код именица типа *Подгорица* (*ѿодградина* и сл.) творба је могла да иде на два начина: префиксалним: *ѿод + горица* или префиксално-суфиксалним: *ѿод + гор(а) + ица*. У овом случају је реч о префиксалном начину творбе јер постоји познат топоним *Горица* (брдо изнад града Подгорице), као што постоји и утврђен апелатив *градина* (врт, њива).

Елеменат *-н-* у *йодочница* – слично и у *йойкућница* = *йодворница* (од *йод-двор-ница*), *йодврайник*, *йодножњак* итд. – придевског је порекла¹⁵⁶, али то не значи да ове речи треба узети као изведенице од придева (*йодочни* + *-ица* и сл.). У питању су придеви односа, који и немају сопственог лексичког значења, него га преузимају од базе (*йод* + *око*). Зато, упркос етимолошком приоритету, за синхрону анализу придев није мотивациона база творбене именице, него су и једно и друго паралелна образовања са истом базом. Ово се види и по томе што се често подудара или преклапа значење именица са проширеним (помоћу придевског *-н-*) и са простим суфиксом: *йодочница* и *йодочје* (део лица испод очију), *йодворница* и *йодворје* (поткућница, земљиште око куће), *йодврайник* и *йодврайак* (кожа испод врата у говечета), *йодножњак* и *йодношка* (ножна папучица на каквом уређају), *йодсйрешница*, *йодсйрешница* и *йодсйрешје* (простор под стрехом).

Елеменат *-н-*, дакле, облички алтернира поједине суфиксе, а као алтернатор јавља се и палатални елеменат, нпр. *-ица* / *-ница* / *-њица*, или *-ача* / *-'ача* / *-њача*; суфикси *-а̋к* и *-йк* код разматраних типова обично су само у алтернативном виду (*-а̋к*, *-йк*). Избор између суфикса и варијаната условљен је разним моментима, семантичким, структуралним и историјским. На пример и *йойккровље* и *йойккровница* могу значити 'простор под кровом', само што је он у првом случају обично неодређеније схваћен, а у другом конкретније (поткровна просторија, стан, мансарда); с друге стране, дисимилациони разлози искључују варијанту *-'ача* у примерима *йодрукача*, *йодногача* (добило би се неприхватљиво „*-чача*“, „*-жача*“), коју видимо примењену у *йодгрљача*, *йойколењача* и сл.

75. У овом творбеном типу префикс *йод-*, присаједињујући се именичкој основи, уз неки од ограниченог броја суфикса, реализује више творбених значења. Формирање творбене именице и овде се ослања на предлошко-именичку везу, или творба иде аналогijом према функционисућем моделу.

1) Овај подтип чине она лексичко-семантичка образовања која значе део тела (код човека или животиње) чији је природни положај испод, с доње стране онога што значи део тела именован именицом у основи, односно, значе и: одевни предмет или украс који се ставља, навлачи испод тих делова тела, као и уопште оно што је лоцирано испод нечега таквог:

¹⁵⁶ В. о таквим образовањима: В. М. Дерибас, *Присъавочно-суффиксальное образование имен существительных в современном русском языке*, автореферат, Москва 1967, стр. 7–8, где се наводе ови примери: *безбилейный пассажир* – *безбилейник*, *йодоконная доска* – *йодоконник*, *йодснежная шрава* – *йодснежник* итд.

суфикс *-ак/-ња̋к*: *ѿодбрадак, ѿодбрадња̋к, ѿодбражња̋к, ѿодвоља̋к, ѿодврайња̋к, ѿодгушња̋к, ѿош̋кайак, ѿош̋кожња̋к, ѿодланак, ѿодочња̋к* (обичније мн.: *ѿодочња̋ци*), *ѿодрамак, ѿодреѿак, ѿодреѿиња̋к, ѿодушња̋к*;

суфикс *-ац*: *ѿодгрлац, ѿодгушѿерац* (тетива), *ѿодланац, ѿодреѿац* (фиг. улизица);

суфикс *-(њ)а̋ч*: *ѿодбрадња̋ч, ѿодногач, ѿош̋иѿеѿа̋ч, ѿодреѿа̋ч*;

суфикс *-ача*: *ѿодгрља̋ча, ѿоджелудња̋ча, ѿош̋колења̋ча, ѿодногача, ѿодрукача*;

суфикс *-а̋ш*: *ѿодреѿаш*;

суфикс *-(н/њ)ѿк*: *ѿодбрња̋к, ѿодбрадник, ѿодбрадња̋к, ѿодгушник, ѿош̋кайник, ѿош̋кожник, ѿодочник, ѿодреѿник, ѿодушник*;

суфикс *-ина*: *ѿодгрлина, ѿош̋кайна, ѿодлеђина, ѿодреѿина, ѿо(д)ѿрбушина*;

суфикс *-(н)ица*: *ѿодбрадица, ѿодгрлица, ѿодгрудница, ѿодјезичница, ѿош̋кайница, ѿош̋коленица, ѿодлакѿица, ѿодланица, ѿодочица, ѿодочница, ѿодребрица, ѿодреѿица, ѿодушница*;

суфикс *-ја*: *ѿодбрађа*;

суфикс *-је*: *ѿодбрађе, ѿодгрље, ѿош̋криље, ѿодлеђе, ѿодочје, ѿош̋ѿрсје, ѿош̋чеље*.

Знатан број наведених примера део је народне лексике, али која има истовремено и књижевни ранг (већина их је ушла у РМС). Један део чине термини из анатомије: *ѿош̋коленица, ѿодлакѿица, ѿодланица, ѿодребрица*. О богатству језика говори разноврсност суфиксалних форманата према истој основи: брада – *ѿобрадак, ѿодбрадња̋к, ѿодбрадник, ѿодбрадња̋к, ѿодбрадица, ѿодбрадња̋, ѿодбрадња̋ч*; грло – *ѿодгрлац, ѿодгрлина, ѿодгрлица, ѿодгрље, ѿогрља̋ча*; набројане актуализације су у неким семантичким нијансама (будући да су полисемичне) међусобно синонимичне. Значења појединих именица заснована су на метафоричким асоцијацијама: *ѿодреѿак, ѿодреѿаш, ѿодреѿац, ѿодреѿина* (у једном од значења – погрдно, за човека улизицу). Иначе, стабилну присутност у српском горе наведене именице показују не само својом бројношћу него и вишезначношћу – добар део њих има два, три или више значења (в. *ѿодбрадак, ѿодбрадња̋к, ѿодврайња̋к, ѿодгушња̋к* и др.).

2) Изразитију продуктивност показују и именице које именују место, земљиште, конфигурационо подручје или предео чија је локација испод онога, под оним што означава мотивациона именичка основа. Међу њима има и апелатива, али већину чине топоними и микротопоними настали као резултат потребе прецизирања нових локалитета, њиховог померања или просто оријентације у простору. У њиховој основи је именички топоним (или микротопоним) који директно указује на узрок мотивације:

суфикс *-ак*: *ѿодврѿак, ѿош̋кућа̋к, ѿош̋иѿећа̋к*;

суфикс *-ац*: *Подјабуковац, Пошкарановац, Подгајац, Подбрежац, Подбабац*;

суфикс *-ина*: *Њодгорина, Подгорина, Подбучина*;

суфикс *-(н)ица*: *Њодбрдница, Њодворица, Њодгајница, Њошкунџица, Њошкунџица*, а највећу фреквентност има суфикс *-је*:

Њодбрђе, Њодбрежје, Њодгаје, Њодгорје, Њодграђе, Њодлужје, Њодморје, Њоднебље, Њоднебје, Њоднебесје, Њодножје, Њодземље; Подбарје, Подбабље, Подбишће, Њодбрђе, Подбрежје, Подбуковље, Подгаје, Подгорје, Подграђе, Подгрмечје, Подвележје, Поджеиље, Подвичје, Подлужје, Подорашје, Подирковје, Подмилачје, Подмољавље (према Мољва, РЈА), *Подошочје, Подрадицје* (према Радич, РЈА), *Подстоље, Подсџирање, Подсџражје* (према Стража, РЈА), *Пошкозарје*.

Ако узмемо у обзир образовања са неким другим просторним префиксима: *Загорје, Зашарје, Подриње, Поморавље, Подунавље, Приморје, Њриобаље, међуречје* и сл., онда је јасно да процес творбе по готовом обрасцу захвата шире структурно-семантичке групе. Аналошки процеси делују и на структурне типове где предлошко-падежне везе нису обавезне за префиксално-суфиксалну творбу. Модел *Њод + им. основа + -је*, по коме се граде именице средњег рода, и данас је продуктиван, нарочито у творби микротопонима.¹⁵⁷

3) Трећу групу чине именице које значе конкретне предмете или направе чији је основни положај испод или ниже од онога што значи лексичка морфема у основи. У творби учествује ограничен број суфикса. Према нашем материјалу то су, да и то наведемо, суфикси које дају именице сва три рода: *-ак/њак, -ач, -ик* (мушки род); *-ица, -ача* (женски род); *-је* (средњи род):

суфикс *-ак/њак*: *Њодглавак* (дрво на огњишту преко кога се стављају друга дрва; јастук), *Њодврашак, Њодглавњак* (в. подглавак), *Њодножак* (подметач на који се ослањају ноге), *Њодушорњак, Њодгредњак* (подупирач);

суфикс *-ач*: *Њодглавач* (јастук), *Њодрамач, Њодногачи* (мн.);

суфикс *-(њ)ача*: *Њодбрдњача*;

суфикс *-ик*: *Њодврашник, Њодглавник, Њодножник, Њодочник*;

суфикс *-ица*: *Њодбраздиница, Њодбраздивница* (ужина, односно погача која се односи на прву заорану бразду), *Њодглавница, Њошкосница, Њошкровница, Њодморница, Њодножница* (даска на разбоју на којој се држе ноге), *Њодножица* (узенгија), *Њодрамица, Њодседлица, Њодсџрешица*;

суфикс *-је*: *Њодбрође, Њодглавље, Њошкуиље, Њошкровље, Њошјалубље, Њодсџрешије*.

¹⁵⁷ О учешћу префикса *Њод-* у топономастици в. чланак Ахмета Касумовића: *О топонимима s prijedlogom pod u tuzlanskom govoru*, Втора југословенска ономастичка конференција, Скопје 1980, стр. 139–150.

Приметан је један део дијалекатске лексике (*йодглавак*, *йодножак*, *йодрамач*, *йодбрдњака*) којом су именовани пре свега појмови који постоје само у руралном амбијенту, али и појмови из урбане средине који имају друге стандардне називе. Тако је, на пример, уместо *йодглавак* данас стандардан у српском турцизам *јасџук*. Већи део наведених именица бележи РМС те се према томе могу сматрати регуларном лексиком (*йодврайник*, *йойкосница*, *йодсџрешица*, *йойкровље* итд.).

4) Да би опис творбеног типа *йод* + лекс. основа + суфикс био потпун, навешћемо преостале именице које се не могу сврстати у наведене подтипове јер захватају различите лексичке садржаје:

а) из покрајинске лексике: *йодвока* и *йодвокиња* (крава која први пут води), *йойкоњак*, *йойкоњка* (кобила која се први пут бије), *йойколњак* (во који је први до кола), *йодмљечац* (млечна павлака);

б) из ботаничке терминологије: *йодланик* (биљка слична лану), *йодланица* (трава), *йодлесак*, *йодљесковац*, *йодлесник*, *йоййлошуша*, *йодснежник*, *йодсунац*, *йодглавља*, *йодмреник*;

с) временски периоди: *йодвечерје*, *йодноћје*, *йодвечерњак* (ветар);

д) из зоол. терминологије: *йодусџ*, *йодусџва* (риба с тврдим устима), *йойкорњак* (црв који живи испод коре дрвета);

г) друга значења: *йодвод*, *йодводак* (извор на обали испод тока воде), *йодгоркиња* (вила)¹⁵⁸.

На основу анализираног материјала произилази закључак да су именице с префиксом *йод-* (у два творбена начина) бројније од именица с префиксом *над-*. Показали смо доста велики број (преко 150) префиксално-суфиксалних комбинација са префиксом *йод-*, која реализују више лексичко-семантичких односа. Свакако да њихова регуларност није подједнака јер су неке чешће а неке ређе у употреби. Занимљиво би било поредити употребу ових именица са стањем у другим словенским језицима, што ми овом приликом не можемо чинити. Постоји у неким случајевима (код назива за делове тела, на пример) антонимна корелација између именица са ова два префикса: *надланак* – *йодланак*, *надланица* – *йодланица*, *надлакџица* – *йодлакџица*, *надочник* – *йодочник*, *надрейак* – *йодрейак*, *надрейњак* – *йодрейњак*, *надгрудница* – *йодгрудница*. Развој значења, иначе, често се базира на могућим метафоричким асоцијацијама, у чијој је основи предлошко-падежна веза, што овим именицама даје већу могућност за исказивање различитих лексичко-семантичких односа.

¹⁵⁸ Уп. *нагоркиња* (т. 63. 2), под *на-*.

Префикс ПРЕД-

76. Размотрићемо семантичке категорије које се јављају код именица с префиксом *пред-* (испред безвучног сугласника: *прей-*) у оба начина творбе. И овде ће се показати могућа функционална креативност префикса (префикса и суфикса истовремено) који творе нове речи према датим лексемама, односно лексичким основама, дајући им нове значењске нијансе. Ова префиксација није била нарочито развијена у језику. Она је ипак у новије време добила извештан замах, па је развој захватио и именице.¹⁵⁹

У Маретићевој Граматици у вези са именицама с префиксом *пред-* на стр. 399. стоји само следећа реченица: „У народном језику врло је мало сложеница с приједлогом *пред* (то су само: *прейкућница*, *предручак*)“. У Граматици Б-Х-Ж међу именицама које (како се то каже) остају у облику у којем су биле без предлога (стр. 176) помиње се *предговор*, као једина са овим префиксом. У Савременом српскохрватском језику I М. Стевановића префикс *пред-* не наводи се код глаголских, придевских нити пак именичких речи. Приручна граматика хрватскога књижевног језика наводи префикс *пред-* код именица чисте префиксације у значењу претхођења нечему (по старешинству: *предрадник*; по месту: *прейклијејка*; по временском следу: *предговорник*, *предјело*, *предџакмичење*).

Анализираћемо ове именице према опсегу грађе коју смо формирали ексцерпирањем речника и додатних текстова.

Префиксални начин њворбе

Творбени тип: *пред-* + именица

77. Регистрован је знатан број примера префиксалне творбе. Лексичка основинска морфема представља именице сва три рода у категорији конкретних и апстрактних аспеката, којима се семантизује претхођење нечега, уопштено узето као појаве – просторно или временски. Лексичко-семантички посматрано, оне чине три основне групе:

¹⁵⁹ Уп. Pavle Rogić, *Funkcija predmetka u stvaranju novih riječi i značenja*, Jezik IX, 4, travanj 1962, str. 108, где се каже: „У новije vrijeme prodire sve više i prijedlog *pred*, па се, нарочито у науци о књижевности, јављају многе сложенice с тим приједлогом (*predvidjeti*, *predskazati*, *predstaviti*, *predočiti*, *prethoditi* itd.“

Такође, И. Грицкат у већ помињаном чланку *О именицама џиџа налелџ*, говорећи о глаголским сложеницама с *ирџдџ*, пише: „У црквенословенском глаголи са тим префиксом већином представљају преводе грчких речи и имају књишки и реторични призвук. Познато је да су се у грчком врло слободно градили глаголи са таквим предмечима, у чему га је касније следилатински, па тако и књижевни црквенословенски (стр. 121).“

1) Продуктивне су именице које означавају оно што временски претходи нечему, што се као појава, радња, акција и сл. јавља, односно долази пре или испред онога што је означено именицом у мотивационој основи префиксалне речи.¹⁶⁰ Врло је широк и мотивационо разнолик број ових именица. То показују следећи примери:

*ћредбиљежба*¹⁶¹, *ћредвежба*, *ћредвезница*, *ћредгласница* (нпр. предгласница победе), *ћредговор*, *ћредживљење*, *ћредживоћ*, *ћредзабрана*, *ћредзајам*, *ћредзнак*, *ћредзнамење*, *ћредзнање*, *ћредзрака*, *ћредигра*, *ћрединформација*, *ћредислеђење*, *ћредисћић*, *ћредисћозиција*, *ћредисћорија*, *ћредисћрага*, *ћредмолейсћвије*, *ћреднаобразба*, *ћреднайомена*, *ћредобјава*, *ћредоблик*, *ћредобразовање*, *ћредодбрана*, *ћредодлука*, *ћреддоминација*, *ћредрадња*, *ћредреклама*, *ћредсћудија*, *ћредсћуйањ*, *ћредсуд*, *ћредћакмичење*, *ћредојомена*, *ћредојомињање*, *ћредуговор*, *ћредоснова*, *ћрећћројекаћ*, *ћредрад*, *ћредрадња*, *ћредрадосћ*, *ћредразговор*, *ћредразмишљање*, *ћредракија* (предјело), *ћредраса*, *ћредрачун*, *ћредреклама*, *ћредроманћиizam*, *ћредсвесћ*, *ћредсезона*, *ћредсилогизам*, *ћредсћрема*, *ћредсћража*, *ћредћакмичење*, *ћредћурнир*, *ћредувјећ*, *ћредујам*, *ћредувереносћ*, *ћредуверење*, *ћредуговор*, *ћредудар*, *ћредударац*, *ћредућис*, *ћредусев*, *ћредуслов*, *ћредушење*, *ћрећћисленије*, *ћрећћувсћвије*, *ћредшкола*, *ћрећћалкулација*, *ћрећћонференција*, *ћрећћонценћраћ*, *ћрећћонценћрација*, *ћрећћив*, *ћрећћивесћ*, *ћрећћокрећ*, *ћрећћиремијера*, *ћрећћирријрема*, *ћрећћиродаја*.

За именицу *ћрећћексћ* у примеру: Тек две-три реченице биле би довољан *ћрећћексћ* за упечатљив обрт којим се завршава епизода (Политика, 25. јануар 1988, 10) – могло би се, бар што се тиче формалних показатеља, помислити да је то твореница од *ћред* + *ћексћ*. Ради се ипак само о коинциденцији, јер је *ћрећћексћ* заправо позајмљеница из енглеског: *pretext* = повод, изговор (за неки поступак).

У већем броју наведених речи творбену основу чини девербативна именица (*ћред* + *вежба*, *ћред* + *живљење*, *ћред* + *знање*, *ћред* + *игра* итд.) али смер припада ипак именичкој префиксалној творби јер не постоје глаголи **ћредвежбаћи*, **ћредзнаћи*, **ћредиграћи*. Неки речници (РЈА, а гдекад и РМС) према именици успостављају глагол не дајући употребну потврду (нпр. *ћредуговор* и *ћредуговорийћ* - закључити предуговор) и у таквом случају творба би морала ићи од именице према глаголу: *ћредуговор* – *ћредуговорийћ*, *ћредуговарийћ*. РЈА често за неке од оваквих

¹⁶⁰ У РМС за префикс *ћред-* се каже да у творби именица значи „оно чему је што претходило: предбележба, преднаобразба, предрачун, предрадња, предчасник, предисторија“. По нашем мишљењу – дефиниција је помало неспретна: реч је о „ономе што нечему претходи“.

¹⁶¹ На аутобуској станици једнога града у Републици Српској прочитала сам овај запис: Телфонска резервација важи 24 сата прије поласка аутобуса. Послије тога времена брише се *ћредбиљежба* мјеста. Приликом куповине карте за мјесто резервисано телефоном плаћа се 10 динара за *ћредбиљежбу*.

именица напомиње да имају књишко обележје или трагове калкираности: нпр. за *предувјећ* се каже: „именица без потребе начињена према нем. *Vorbedingung*, а значи исто увјет (нем. *Bedingung*).“

РМС бележи већи број речи с префиксом *пред-* које припадају новијим терминима из различитих области: трговинским (*предкалкулација*), канцеларијским (*предсјис*), спортским (*предтурнир*), музичким (*предудар*, знак за почетак извођења неког музичког дела) и разним другим специјалним делатностима. Део тих префиксалних именица има за основу именичку лексему страног порекла (*пред-турнир*, *пред-калкулација*, *пред-концертнај*, *пред-диспозиција*). Већ овај подтип сугерише тврђење да је модел *пред- + именица* још увек динамичан у српском језику, да заправо показује даље ширење творбе на нове основе домаћег, али и страног порекла. Модел иначе није својствен народном језику него је књишког порекла са видљивим траговима калкираности.

2) Посебну групу чине именице које означавају особу, лице које изводи, обавља, радње активности што претходе главној активности везаној за именицу у мотивационој основи творенице:

предборац, *предвесник*, *предвојска*, *предговорник*, *предкумче*, *предмајстор*, *предрадник*, *предсјража*, *предчасник*, *предчислитель*, *предшколац*.

Префикс *пред-* у именици *предрадник* има значење префикса *над-* јер истиче значење старешинства над неким. Ова реч се и данас среће као важећи термин за звања и положаје у систематизацији различитих радничких послова.

3) Релативно продуктиван лексичко-семантички подтип представљају именице које значе место, простор што се налази у непосредној близини, испред онога што је означено мотивационом лексемом у основи:

предварошица, *предград*, *предгробље*, *преджелудац*, *преджелудник*, *предземљиште*, *предзиђе*, *предкомора*, *предкућиште*, *предлуг*, *предлука*, *предтврђава*, *предшерен*, *предсоба*, *предуцера*, *предклијетка*, *предкућа*, *предйакао*, *предйоложај*, *предсјаница* (РЈА), *предловка* (РЈА).

Именице префиксално-суфиксалне творбе обичније су у нашем језику (и више су у складу са системом) од именица овог лексичко-семантичког подтипа, што се нарочито види кад упоредимо примере истих лексичких основа: *предград* – *предграђе*, *предсоба* – *предсобље*.

4) Именице које означавају време, временски период који долази непосредно пре онога периода или временске појаве коју означава мотивациона основа, ограниченог су обима и сведе се на ограничен број стандардизованих, али морфолошки недовољно флексивних примера:

*ћредвече(р), ћредзора, ћредмрак, ћредноћ, ћредсезона*¹⁶², *ћредјућиро, ћредјесен, ћредсућион, ћрећћидне, ћрећћиразник, ћрећћиролеће.*

Како се може одмах приметити, именица у основи значи обично део дана или године. Структурно, оне су постале од предлошко-именичких веза (*ћред вече, ћред мрак* и сл.), али даљи развој творбе у овом случају није довео до трансформације синтагматског спајања и везе са суфиксом, као у неким другим случајевима (*ћредзора – ћредзорје, ћредвече – ћред-вечерје*).

5) Образовања чија је мотивациона основа обично именички девербатив, али и немотивисана именица, могу означавати конкретан појам (често предмет) који претходи ономе што означава основа, било у смислу временског следа или предности у нечему – што значи, долази (временски) пре нечега или (просторно) испред нечега:

ћредбојац (окован колац који се набија у земљу да направи рупу за други колац; *бојац* – има такође у истом значењу), *ћредбојница* (она која се пре других бори за нешто: Француска се дичи као *ћредбојница* слободе и цивилизације, Позорник 1949, 191), *ћредговор* (уводни текст који претходи главном тексту), *ћредгрејач* (цев кроз коју пролази нафта, пара и сл.), *ћредјело* (јело пре главног јела), *ћредручак* (јело пре ручка), *ћредматерија* (оно што претходи материји; нпр.: дух као *ћредматерија*), *ћредћредилица* (техн.), *ћредраса, ћредодељење*.

6) Посебно се може говорити о именицама које именују унутарња осећања, расположења: *ћредубећење, ћредосећај, ћредосећање, ћрећћув-сћћвије, ћредоћјажај, ћредслућња*, где се значење поклапа са значењем мотивационе основе или је реч о претхођењу у односу на нешто изван, што ће се десити, збити. Овде су се укрштали творбени смерови. Творба је могла ићи према именици: *ћред + осећај*, али и девербацијом: *ћредосе-ћћићи = ћредосећај*, али не код свих именица (*ћредоћјажај = *ћредоћ-жајћи, ћредслућња = *ћредслућћићи*). Тако се за именице типа *ћредсед-ник, ћредводник, ћредсћћојник* са сигурношћу може тврдити да нису настале именичком творбом, него је реч о суфиксалној творби префиксалних глагола: *ћредседаћи, ћредводићи, ћредсћћојићи* па је префикс ту део морфолошке структуре а не творбене.

Префиксално-суфиксални начин ћворбе

Творбени тип: *ћред-* + им. основа + суфикс

78. Знатно је мањи број именица које се творе овим начином. Издвајају се, ипак, два лексичко-семантичка подтипа.

¹⁶² Супротно *ћосезона* (Политика 1986, 8. март, стр. 1).

1) Именице које означавају место, простор, земљиште и сл. које се налази испред онога што значи именичка мотивациона основа. Од суфиксалних форманата доминира, разумљиво, формант *-је* (управо као и код других префикса који исказују просторне односе):

ћредбрће, ћредбрежје, ћредворје, ћредверје (заст. РМС), *ћредвраће, ћредолћарје* (РЈА), *ћредгорје, ћредграће, ћредзиће* (нпр.: Срби су *ћредзиће* одбрани државе од Турака), *ћрећкућје, ћрећкоморје, ћредлучје, ћредолћарје* (РЈА), *ћрећћрсје* (грудобран), *Предрижје* (према Драга, село у Босни, РЈА), *ћредсобље, ћредсрће, ћредсрче* (анат.).¹⁶³

Примери са другим суфиксима појединачни су и углавном периферне употребе. Суфикс *-(ћ)ћк*: *ћрећсобћак*; суфикс *-ица*: *ћредлакћица*; суфикс *-ћј*: *ћредгрљај*.

2) На скоро ограничен број примера свде се именице које означавају временски термин (део дана, годишњег доба), заправо време, временски период или појаву која долази непосредно пре оног временског периода који је језички већ маркиран као основни:

суфикс *-је*: *ћредвечерје, ћредзимље, ћредзорје, ћредјућарје, ћредмрачје*;

суфикс *-ка*: *ћредзорка* (заст. в. предвечерје);

суфикс *-ица*: *ћредзорица*.

Другачију семантику има именица *ћредвечерак* (оно што се једе пре вечере) и *ћредсћрашће* (у РМС: необ. стање пре наступања страсти, М. Божић) што је свакако последица метафоричких померања.

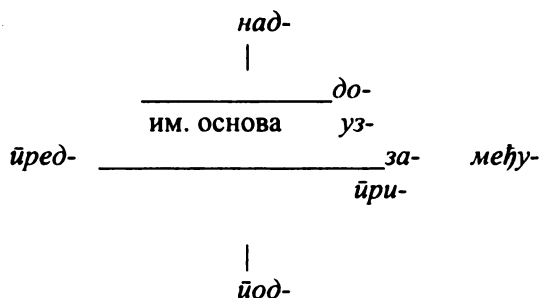
79. Префикс *ћред-*, иначе, као именички формант јавља се и у другим словенским језицима. Тако је, на пример, у руском језику врло продуктиван у топонимији и у књижевним текстовима¹⁶⁴, а такође је продуктиван и у словеначком и македонском језику.¹⁶⁵

Може се говорити и о релационим односима префикса *ћред-* према другим просторно-статичним префиксима. Често иста лексичка морфема бива мотивационом основом и другим префиксима исте основне семантике:

¹⁶³ Термини из анатомије *ћрећкоморје, ћредсрче, ћредсрће*, данас са особинама арханџности (обичније је, наравно *ћрећкомора*), заправо су преводи грчко-латинских термина, али су се као калкови прилагођавали творбеним правилима српског језика.

¹⁶⁴ Уп. у руском: *Предкаряйће, Предуралје, Предбайкаље* или *ћредгорје, ћредмосћје, ћредћлече, ћреддверје, ћрегрозје, ћредвечерје*.

¹⁶⁵ *Slovník slovenskega knjižnega jezika* региструје следеће примере: *predčutje, preddelavec, preddiverje, predvorje, predfilm, predgorje, predgovor, predhišje, predigra, predizobrazba* итд. Борис Марков у поменутој студији наводи следеће примере у македонском: *ћредворие, ћредгорие, ћредсобје, ћрећкомора, ћредвреме, ћредзора*.

Узмемо ли, на пример, једну од фреквентних мотивационих основа (*брдо, град, глава*) запазићемо да се више префикса, и префикса и суфикса заједно, спаја са њима – у једном или у оба творбена начина. То, разуме се, утиче на чврстину и постојаност творбених типова као јединица система именичке творбе.

Префикс ПРИ-

80. Префикс *їри-* у именичкој творби, као и остали префикси предлошког порекла, уноси у творбену именичку реч нешто од семантике предлога *їри*. У досадашњим граматикама наводи се, илустрације ради, свега неколико примера: *їрибраї* и *їриморје* (Маретић), *їриморје* и *їриїовијестї* (Б–Х–Ж), *їригорје* (ПГ)¹⁶⁶. У граматици М. Стевановића не наводе се примери за именичке сложенице с овим префиксом. Изразита оскудност примера намеће потребу потпунијег описа префикса *їри-* као елемента именичке творбе и одређивања његове стварне присутности у речничком фонду српског језика.¹⁶⁷

Показаћемо у том смислу основне структурно-граматичке и лексичко-семантичке особине датих именица и указати на могуће правце развоја.

Префиксални начин *їворбе*

Творбени тип: *їри-* + именица

81. У овом творбеном начину формант *їри-* на семантичком плану није развио изразитије семантичке подтипове који би имали карактеристике продуктивне творбе. Без обзира на број таквих именица и лексичку

¹⁶⁶ Уп. Т. Маретић, *о. с.*, стр. 398; Брабец–Храсте–Живковић, *о. с.*, стр. 176; *Приручна граматика...*, *о. с.*, стр. 270.

¹⁶⁷ На *їри-* као „именички предметак“ указао је П. Рогоћ у чланку *Funkcija predmetka u stvaranju novih riječi i značenja*, *Jezik IX*, 1961/62, sv. 4, str. 106–111.

разнородност лексичке мотивационе основе, не можемо тврдити да се ради о чврстим лексичко-семантичким категоријама које су настале по творбеном моделу *йри* + именица (сва три граматичка рода). Стога је подела која следи изнуђена појединачним употребама, понекад лексиком с маргиналним обележјима заступљености у основном лексикону језика, па је као таква и крајње условна.

1) Најјаче се резултат датог творбеног модела одражава код, истина невеликог броја, именица које означавају топониме или апелативе са апелативном мотивационом основом као топографским појмом: *йрибрег*, *йридвор*, *йридолина*, *Придјел*, *Прилес*, *Прилуг*, *Прилук*, *Прийоље*. Још две именице тичу се локационих означености: *йримозак* (анат. мали мозак) и *йриглава* (део на воловским колима, код Вука у Рјечнику: „*йреглава*, приглава ? оно дрво на коме виси јарам, сф. поклапуша“).

2) Донекле заједничке особине имају оне апстрактне именице чије творбено значење упућује на додатак, допуну, сличност, привидност и сл. са нечим што је означено именичком основом: *йриглас* (начин изговарања)¹⁶⁸, *йризвук* (споредан, допунски звук који прати основни звук; уп. *йазвук*), *йризнак* (особит знак, значење, обележје по коме се нешто може сазнати), *йризрак*¹⁶⁹ (лик, слика у машти; привиђење; нешто замишљено, створено у машти), *йризрака*, *йримисао* (скривена мисао; идеја; савет, мишљење које се даје некоме; замисао, жеља), *йрисјај* (песн. сјај од залазећег сунца). Све именице (осим последње, из ГрРСА) дате су и у РМС.

3) Временски период који долази непосредно испред времена или појаве означене именицом у основи именују ове речи: *йримрак* (сумрак, сутон), *йривечер*.

Обе су ретко у употреби јер се чешће употребљавају *йредмрак*, *йредвече(р)*, *сумрак*.

4) Посебну семантичку нијансу допуне, додатка нечему, надомешћивања, замене и сл. префикс *йри* има код следећих именица:

йрибрай (покр. женино дете од првога мужа детету од прве жене другог мужа), *йригайшар* (покр. оно што помаже при гатању), *йривага* (додатак ономе што је одмерено на вази), *йризей*, *йрикума*, *йрибудала* (дијал. велика будала)¹⁷⁰, *йрийоданик* (поданик некоме), *йриречица* (пословица), *йрисушкиња* (служавка), *йрислуга* (заст. послуга), *йрислужба* и *йрислужбица* (в. преслава), *йристјанар*, *йрислава*.

За једине егземплификације није једноставно утврдити правце творбе. Једне именице формално могу припадати именичким творбама *йри-* + *слуга*, *йри-* + *слава*, али трансформација значења пре упућује на

¹⁶⁸ Уп. *йригласје* (т. 78 2)).

¹⁶⁹ На пример: „И нигде једна успомена / Да се ко *йризрак* у њој јави“, М. Ракић (песма *Помрчина*).

¹⁷⁰ Овде *йри-* има семантику префикса *йре-*.

њихов девербативни настанак: *ѝрислуживаѝи* – *ѝрислужба*, *ѝриславѝаѝи* – *ѝрислава*¹⁷¹. Још један закључак се намеће из описа посматраних примера: именице из овог творбеног начина имају лабаву творбену структуру.

Префиксално-суфиксални начин ѝворбе

Творбени тип: ѝри- + им. основа + суфикс

82. У поређењу са чистом префиксацијом, комбиновани начин творбе показује нешто већу продуктивну способност у нијансирању нових семантичких садржаја. У односу, опет, на друге префиксе код којих доминира просторни аспект, овај творбени тип не заостаје сувише у броју и стабилности творбених лексема. Ипак се може рећи да је творба ишла утврђеним током, у складу са основним творбено-семантичким моделима који важе за друге предлошке префиксе. Одступања су незнатна. Број суфикса који учествују у творбеном типу ограничен је и варира; зависи од семантичке природе лексичке основе, али и од више других фактора: језичких, граматичких и посебно – екстралингвистичких. Описаћемо основне лексичко-семантичке подтипове.

1) Најпродуктивније су именице које означавају оно што се налази (што је смештено, направљено, што постоји и сл.) при нечем другом, уз нешто друго што је обележено лексичком основом чије је опште значење простор, место, предео и сл. уз одговарајући суфикс који именицу категоријално одређује. Најчешће су то именице које означавају (микро)топоним, али и предмет, особу и друго нешто што се налази у било каквом просторном односу:

суфикс *-ак*: *ѝрибарак* (ливада покрај баре), *ѝрибрежак* (брешчић; место испред брда), *Прибрешци* (мн.), *ѝридворак*¹⁷² (предворје, трем), *Придворци* (мн.), *ѝрикрајак*¹⁷³ (место при крају, у углу нечега), *ѝрикровак* (стреха), *ѝриначелак*¹⁷⁴ (земљиште на предњој страни брда; нпр.: Сеје се у *ѝриначелку*), *ѝриѝећак* (простор између пећи и зида, запећак), *ѝриѝланак* (равно земљиште испод брда, планине), *ѝриручак* (ручица, држак), *ѝриселак* (село близу града), *ѝрисенак* (оно што је у сенци), *ѝрисобак* (споредна соба), *ѝрисѝранак* (оно што је у страни; страна брда, огранак),

¹⁷¹ Уз исту основу јавља се и суфикс *ѝре-*. Семантика речи „слава која се слави уз главну славу“ упућивала би да је примарнији префикс *ѝри-*. Ово питање би у сваком случају требало са већом пажњом и подробније анализирати на основу дијалектолошких података и питања односа префикса *ѝре-* : *ѝри-*, односно њихових мешања, замењивања.

¹⁷² Дату именицу бележи РЈА (из Шулекова речника за нсм. Nebengebände) и РМС (преузето из Р-К), што значи да не мора припадати савременом вокабулару.

¹⁷³ Именица *ѝрикрајак* је полисемична. РМС даје шест значења.

¹⁷⁴ Реч је о удвојеним префиксима *ѝри+на+чел(о)+ак*.

йрисѝрешак (трем), *йриѝшорак* (додатак тору), *йриѝшремак* (трем, надстрешак пред кућом);

суфикс *-(н)ица*: *йрибрдица* (брдељак), *йридворица* (онај који ради на двору), *Придворица*, *йридворница* (њива око дворишта; бот. назив за биљке *Polygonum aviculare* и *Rumex*), *йриземљица* (кућа, просторија при земљи), *йриземница* (в. приземљица), *йриѝуѝница* (бот. назив за биљку *Herniaria glabra*), *йрисѝраница* (земљиште при страни);

суфикс *-је*: *йрибрежје* (страна неког брега; земљиште дуж обале), *йригорје* (шума и рељеф), *Прибрежје*, *Прибрешће*, *йридворје* (предворје, трем), *Придворје*, *Пригорје*, *йриграђе*¹⁷⁵ (ближа околина града), *йриземље*¹⁷⁶, *йриморје/Приморје*, *Присеље*, *йрисобље* (соба уз другу собу), *йрисоје*, *Присѝиничје* (брдо у Далмацији: При-стјен-ич-је), *йрисѝрање* (оно што је при страни), *йрисѝрешје* (жупа), *йрисуње* (покр. присоје),¹⁷⁷ *Приврађе*, *Причеље*¹⁷⁸;

суфикс *-ина*: *йригредина* (место при гредама, стенама), *Пригредина*, *йривеѝрина* (место изложено ветру), *Приврелина*;¹⁷⁹

суфикс *-ац*: *Прилиѝац*, *йриѝољац* (онај који живи при пољу), *йрисунац* (бот. цвет *Narcissus radiflorus*; присоје), *йрисвињац* (дограђено место уз свињац);

појединачни случајеви са другим суфиксима: суфикс *-уша*: *йриземљуша* (приземна кућа); суфикс *-ка*: *йригорка* (вила); суфикс *-уља*: *йригоруља* (зоол. птица брегуља).¹⁸⁰

2) Други семантички подтип представља скуп именица чија мотивациона основа означава део тела (човека или животиње). Таква мотивациона основа са префиксалним формантом *йри-* и једним од суфиксалних форманата (у нашој грађи то су: *-ак*, *-(н)ица*, *-ина*, *-(н)ѝк*, *-је*, *-ка*) твори именице чије је творбено значење често семантички врло удаљено од лексичке основе:

¹⁷⁵ Према подацима из РЈА, где је реч регистрована, можемо је сматрати данас застарелом. Обичније је *йредграђе*, *йериферија* за исти појам.

¹⁷⁶ В. приказ П. Ивића Рамелмајерове књиге, ЗбМСФЛ XXI/1, стр. 243, где се каже: „Приликом тумачења лексеме *йриземље* заслужује пажњу не само немачка реч *Erdgeschoss*, него и француска (и немачка) *partette*, утолико пре што пружа много ближу творбено-семантичку паралелу“.

¹⁷⁷ За именицу *йрисоје*, која у себи садржи префикс *йри-*, може се рећи да се лексикализовала и у савременом језику нема јасну мотивисаност. О њеној етимологији в. П. Скок, *о. с.*, под *сјаѝи*.

¹⁷⁸ За топоним је битно одредити границу кад реч прелази из апелативног поља, са функцијом означавања, у ономастичко поље где има функцију именовања. Кад се утврди да је, на пример, етимолошки *Причеље* – *йри* + *чело*, онда говоримо о апелативном аспекту речи.

¹⁷⁹ За овај топоним у Босни РЈА каже да је етимолошки место *йри* + *врелу*.

¹⁸⁰ РЈА бележи дијалекатско *йрируч* (Далм.) и *йрисѝрех* (Истра), али и *Причељ* (земљиште у Србији у округу кнежевачком, забележио М. Милићевић), што упућује на исту творбу. У савременом српском језику ових творби данас нема.

суфикс *-ак*: *йриврайџак* (део врата; облог око врата), *йризубак* (из ГрРСА), *йримудак* (мед. жлезда код полне жлезде мушкарца), *йрийрсџак* (шести прст на ноzi, Р–К), *йрирейак* (оно што је придодато чему; ласкавац, улизица, удворица), *йрирожак* (рог на кући), *йриручак* (ручица, држак), *йриушак* (ћушка, заушница), *йришуйак* (погрд. улез, Вук, Рј.);

суфикс *-(н)ица*: *йрибедрица* (део црквеног одела које стоји при бедру архимандриту или владици, Вук, Рј.), *йрийојасница* (кеса при појасу, Вук, Рј.), *йрирамница* (део црквењаковог руха, заст.), *йриручица* (заст. РЈА), *йриручница* (приручна књига; ограда за коју се људи држе);

суфикс *-ина*: *йрирейина* (в. прирепак);

суфикс *-(н)џк*: *йриручник* (приручна књига)¹⁸¹, *йрибедреник* (знак који протојереј носи обешен о бедру);

суфикс *-је*: *йрийасје* (покр. кожни или платнени држач ножа који жене припасују од паса до колена), *йрируче* (заст. квака, Шулек), *йрисрђе* (заст. срчана кеса);

суфикс *-ка*: *йриушка* (шамар, Божић М.).

Као и код твореница истог творбено-лексичког блока, али са другим префиксима (*йод-*, *над-*, *на-* и сл.), које представљају најчешће термине из анатомије (данас у великој мери нестандартне) и овде многе именице имају као примарна значења одевног или каквог другог предмета (*йрийојасница*, *йрибедреник* и сл.) чији је положај везан за неки део тела. Према фразему: „оно што је *йри руци*“ настале су именице типа *йриручник*, *йриручак*. Део творбених именица настао је метафоричком трансформацијом значења лексичке основе. Тако је, на пример, према *реј* (део тела код животиња) настала реч *йрирейак* која означава у примарном значењу „оно што је придодато нечему“ али и „ласкавац, улизицу, удворицу“, дакле: особу негативних особина. Карактеристика наведених именица је, иначе, да осим примарног развијају и секундарна значења. Ми при илустрацији највише манипулишемо основним значењем деривационе речи, а само гдекад, ако за то постоје посебни разлози, наводимо и друга значења.

3) Ову подгрупу чине именице различитог творбеног значења и различитог лексичког значења мотивационе основе. Основна семантика која обједињује њихова доста хетерогена индивидуална значења је то што је код свих њих реч о нечему што се јавља, што постоји, што се придодаје или егзистира уз нешто друго, а што је именовано управо творбеном основом. У творбеном моделу учествују суфикси: *-је*, *-(н)ица*, *-ак/- (њ)џк*, *-ић*, *-овић*, *-ина*, *-ац*, *-ка*, *-(н)џк*, *-џј*, *-на*.

йригласје (начин извођења), *йридарје* (дар, главни поклон), *йридобница* (трудна жена), *йриждребак* (прираст; комадић нечега), *йрижељак* (Л. Костић), *йрижсейић* (мали џеп), *йризейџак*, *йризейџко*, *йризейџковић*,

¹⁸¹ Из трансформације значења види се да је творба ишла преко *придева*.

*йризейњака*¹⁸², *йризрачје*, *йриименак* (додатак имену, С. М. Љубиша), *йрикумак* (шаљ. кумовска помоћ при венчању), *йрикумица*, *йрикрийина*, *йрикрийак*, *йрикрвље* (сродство, род), *йрийерак* (бот. листић на петелци), *йрийерац* (део дрвета уз перце), *йрийерка* (листић који је израстао уз други листић), *йрийерка* (покр. име кози која има мали рошчић поред рогова), *йриречица* (пословица), *йрийразница* (време уз празник), *йириречка* (пословица), *йрисвечај* и *йрисвечица* (време при свецу).

Према заменичкој основи изведена је именица *йрисобница* (трудна жена тј. буквално: она која има при себи нешто). Постоји напореда и придев *йрисобна* (само у ж. роду) у значењу „бременита, трудна“.

83. Од наведених именица с префиксом *йри-* највећи број припада дијалекатској лексици. Највише је покрајинизама, често са више значења, а оне које нису покрајинске, обично су застареле, са ретким потврдама о употреби, дате само у речницима, обично двојезичним (нпр. Р–К, Шулек и др.), који су често „правили“ речи према страним језицима, тако да је утицај калкирања јако велики. Ипак, у РМС унето је око 70 именица ове творбе, што значи да оне налазе место у ономе што се може сматрати стандардним вокабуларом, иако им предложени квалификатори у самом речнику делимично умањују, а не само одређују ранг регуларности.

Префикс УЗ-

84. *Узглавље* је једина именица с префиксом *уз-* која се у ранијим граматицама помиње као „сложеница с предлогом“, изведена суфиксалним формантом.¹⁸³ Може се закључити да је препозицијално *уз-* редак именички префикс у српском језику, дакле, непродуктиван и ограничен на мали број примера.

Префиксални начин њворбе

Творбени тип: уз- + именица

85. Заиста је врло мало именица које припадају овом начину творбе. За неке се, осим тога, може рећи да немају јасну структуру. Сигурно је само да префиксалној творби припада анатомски покрајинизам *узбайшак*: „други део батака, карабатак“ (Славонија, из збирке речи РСА М. Арсени-

¹⁸² Код ових именица (*йри* + *зей...*) творба је могла ићи и према глаголу *йризейиши се*.

¹⁸³ С. Бабић, *о. с.* (1986) у префиксално-суфиксалној творби именица наводи још *узбрдица*, *узречица*.

јевина).¹⁸⁴ Формално би овде спадале и форме: *узвис*, *узвисина*, *удар*, *Уздол*¹⁸⁵, *узглас*, *узгора* (РЈА), *узглава* (РЈА), *узбрдељак*, иако семантички разлози (при трансформацији значења и сл.) упућују на закључак да је реч о структурама лабаве кохезије. У сваком случају, обичнија је уз исте или сличне основе префиксално-суфиксална творба (в. т. 86).

Префиксално-суфиксални начин њворбе

Творбени тип: уз- + им. основа + суфикс

86. Значење простора је основна семантичка компонента коју префикс уз- уноси у творбено значење именица, које је и једно од значења предлога уз. Афиксални форманти (префикс и суфикс) најчешће се комбинују са именичком основом која именује објекат у простору: *брдо*, *брег*, *вис*, *враиша*, *глава*, *гора*, *до* и сл. Уз овакве лексичке основе дистрибуира се више суфикса: *-ак/(њ)а̋к*, *-(н)ица*, *-је*, *-џ*, *-ач*, *-н(и)к*, *-ача*. У корпусу имамо ове примере:

суфикс *-ак/(њ)а̋к*: *узбрежсак*, *узвраишак*, *узглавак*; *узглавњак*.

суфикс *-(н)ица*: *узбрдица*, *узбрежица*, *узвисица*, *узвишица*, *узглавица*, *узглавница*, *узглавачица*, *узгорица*, *узгорница*, *уздужница*, *уздолница*;

суфикс *-је*: *узбрежје*, *узглавље*, *узглавје*, *узмиразје*¹⁸⁶, *Уздоље* (топ.), *Узричје* (топ.), *ударје*¹⁸⁷, *узвође*;

суфикс *-џ*: *узглав*, *Уздол*, *узвод*;

суфикс *-ач*: *узглавач* (РЈА), *узглављач*.

суфикс *-(н)и̋к*: *узглавник* (ГрРСА);

суфикс *-ача*: *узглавача* (ГрРСА);

Према датом опису може се закључити да најчешће мотивациону основу чини лексема *глава*, и знатно мање лексема *брдо*, уз које стоје конкурентни суфиксални форманти. Тако са основом *глава* имамо ове форме: *узглавак*, *узглавица*, *узглавница*, *узглавачица*, *узглавље*, *узглав*, *узглавач*, *узглавник*, *узглавача*, *узглавњак*. Стандарду припадају само: *узглавље* и *узглавак*, *узглавница*.

Семантички је друкчија од набројаних именица *узречица*, која припада стандардном лексикону. Да она има чврсту творбену структуру, показује и то што је полисемична – има три значења: изрека, афоризам; реч која се често помиње; поштапалица.

¹⁸⁴ Уп. *забашак* (т. 54).

¹⁸⁵ Као топоним префиксалне творбе ову именицу наводи П. Шимуновић у књ. *Istočno-jadranska toponimija*, Split 1968, стр. 231 и 238.

¹⁸⁶ Семантички се *узмиразје* и *ударје* издвајају од осталих именица јер немају просторно него социјативно значење припајања уз нешто.

¹⁸⁷ У РЈА има и реч *узљубље*, која је данас непозната стандардном језику.

III. ПРЕФИКСИ ЗА ИСКАЗИВАЊЕ СОЦИЈАТИВНОСТИ, ЗАЈЕДНИЦЕ

87. Функцију социјативности, заједништва, удружености, сарадње и сл. у именичкој творби реализују префикси *са-/су-* и, у знатно мањој мери – префикс страног порекла *ко-*. Посебну пажњу у синхроној анализи потребно је посветити префиксима *са-/су-* да би се могли утврдити постојећи дистрибутивни правци њихових облика према појединим основама. Због тога смо се одлучили да опис њихове творбе посматрамо посебно, како бисмо могли на крају сумирати укупне резултате, правећи међусобне паралелизме облика. Облици *са-* и *су-* настали су од предлога *с(а)*, а дијакхроно од прасловенских облика *сѣ* и *ср-*.¹⁸⁸ Размотримо их посебно.

Префикс *СУ-*

88. Граматички уџбеник М. Стевановића не помиње префикс *су-* (нити *са-*) у именичкој творби.¹⁸⁹ Грађа коју анализирамо показује запажену бројност ових именица, посебно кад се има у виду дужи временски размак, нарочито најранији период развоја књижевног израза. Творбена значења која припадају новијем периоду развоја језика имају као мотивациону основу појмовно-терминолошке лексеме везане за савремено доба, а неке старе лексичке основе уз које је стајао префикс *су-* изгубиле су се или застареле у савременом језику. Осим тога, дошло је до творбеног паралелизма и удвајања *са-* и *су-*, али и до делимичне дистрибуције ова два префиксална облика на поједине основе (нпр. *саиграч* = *суиграч*, *сабеседник*, *сајуџник* али само *сународник*, *сукрвица*) у српском језику, а до потпуне поларизације према *су-* у данашњем хрватском.

Речници, дакако, редовно бележе употребу ових образовања и ни по чему их не обележавају дисквалifikаторима. РСМ даје око 136 именица са елементом *су-* а 38 са *са-*. У том смислу Грађа РСА врло је богата, што ћемо показати и примерима. Све то упућује на закључак да се префикс *су-* не ограничава само на примере из општесловенског наслеђа, како би то на први поглед изгледало.

¹⁸⁸ Види М. Фасмер, *Етимологическиј словарь русског језика*, Москва 1987.

¹⁸⁹ Хрватске граматичка литература (*Приручна граматика*, Бабићева *Творба речи*) евидентира *су-* (али не и *са-*) и као творбену именичку морфему.

89. У оба творбена начина – префиксалном и префиксално-суфиксалном – избор основа у творбеном процесу иде према деноминалним и девербативним лексичким морфемама, што се, наравно, одражава и на творбenu семантику мотивисаних именица.¹⁹⁰

Анализу материјала спровешћемо према начину творбе, а потом, формално према граматичким особинама лексичке основе. У оквиру тога даћемо основне лексичко-семантичке подгрупе и евентуалне творбене новине у појединим временским периодима или на различитим говорним подручјима. Тај приступ делимично се дотиче и дијахроног аспекта, у оној мери која је од значаја за синхрону творбу.¹⁹¹

Префиксални начин њворбе

Творбени тип: су- + именица

90. Именице са су- као префиксалним елементом творбе налазимо још у старим текстовима већ од XV века.¹⁹² То значи да је савремени језик на тој творбеној бази наследио и један број именица општесловенског наслеђа које су данас практично лексикализоване. У Даничићевом Рјечнику налазимо, нпр.: *соумедьникъ, соумедьникъ, соупротивьникъ*.¹⁹³ За лексичко-семантичку анализу није од значаја да ли је у основи префиксалне именице девербативна именица или деноминална, или то што, пак, основу може да чини немотивисана именичка реч: *васийиѧч – сувасийиѧч, баишѧник – субаишѧник, браиѧ – субраиѧ*. Префикс су- чије је, глобално посматрано, основно значење социјативност, у споју са именицом остварује неколико семантичких нијанси које ћемо описати у уквиру лексичко-семантичких подтипова.

1) Именице чије творбено значење упућује на лице које врши исту или заједничку радњу, обавља неку активност, или се налази у истом стању и положају са лицем (или лицима) именованим именичком лексемом у основи те имају доминантну општу црту заједништва:

¹⁹⁰ И. Грицкат је приметила за префикс *с(а)-* код девербативних именица типа *сабир – савейѧ* да се „сусрећу два префиксна значења: од њих је једно социјативно (*сѧ-, сѧп-*), коме одговара и *сж->су-*, а друго је аблативно“, *о. с.* (стр. 127).

¹⁹¹ Дијахрони развој овог префикса у словенским језицима (па и у српскохрватском) показао је пољски лингвиста В. Бориш у чланку: *Prasłowiańskie prefiksy imienne pa-, pra-, sq-, q- w języku serbskochorwackim*, *Rocznik Slawistyczny*, т. XXXIV, sz. 1, 69–80, и у књизи *Prefiksacja imienna w językach słowiańskich*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1975, одељак на стр. 13–67. В. и чланак Р. Угринове–Скаловске: *За некои зборови со ѡпрефиксоиѧ су-во македонскиоѧ јазик*, МЈ, год. X, Скопје, 1959, кн. 1–2, стр. 52.

¹⁹² Уп. W. Boriš, *Prasłowiańskie prefiksy ...*, стр. 75.

¹⁹³ Данас у савременим речницима не срећемо именице истих творбених основа.

суауџор (ГрРСА), *субашџиник* (РЈА; РМС), *субеседник* (РМС), *субојник* (ГрРСА), *суборац* (РМС, ГрРСА), *суборилац* (РМС, ГрРСА), *субасџиџач* (ГрРСА), *суб(ј)ежбач* (РМС), *субеслач* (РМС), *субвалац* (РМС, ГрРСА), *субладар* (РЈА, РМС, ГрРСА), *субласник* (РЈА, РМС, ГрРСА), *субвозач* (РМС), *субговорник* (РМС)¹⁹⁴, *субосџодар* (ГрРСА), *субосџ* (ГрРСА), *субгрешник* (ГрРСА), *субзлочинац* (РЈА), *субзналац* (РМС), *субиграч* (РМС, ГрРСА), *субизвршиџель* (ГрРСА), *субоменџаџор* (Политика), *субкрадџивац* (РЈА, РМС, ГрРСА), *субкрвник* (РМС), *субкривац* (РЈА, РМС, ГрРСА), *сублоџџаџ* (ГрРСА), *субмислиџель* (РМС), *субмученик* (РМС), *субнаследник* (РМС, ГрРСА), *субнаџџецаџель* (нема у речницима; данас се јавља само у спортском језику хрватских медија, или са стилском обојеношћу у српском), *субобезаник* (РМС), *субокривџеник* (РЈА, ГрРСА), *субоџџуженик* (РЈА, РМС), *суборџак* (РМС, ГрРСА), *субосигураџель* (ГрРСА), *субослобођеник* (ГрРСА), *субоснивач* (РМС, ГрРСА), *субоџџник* (РМС), *субесник* (ГрРСА), *суб(ј)евач* (РМС), *сублесач* (РМС), *суболомичар*, *субоомџник* (РЈА), *субосвеџиџель*, *субос(ј)едник* (РЈА, ГрРСА, РМС), *субоџџисник* (РМС), *субоџџниџель* (РМС), *субредс(ј)едник*, *субросач* (РЈА), *суброџџивник* (ГрРСА), *субоуномџник* (РЈА), *субоџџник* (РЈА, РМС, ГрРСА), *субрадник* (РЈА, РМС, ГрРСА), *субразбојник* (РЈА), *субраџник* (ГрРСА), *субредаџџор*, *субредаџџија*, *субсилник* (РЈА), *субсв(ј)едок* (РЈА), *субродник* (РЈА), *субосџџивеник* (РМС), *субџавач* (РМС), *субџанар* (РМС), *субџрадалник* (РМС), *субџркач* (РМС), *субџџор* (РМС), *субџживалац* (РЈА), *субџџанин* (РМС), *субуредник* (РМС), *субучесник* (РЈА, ГрРСА, РМС), *субфинансијер* (РМС), *субчувар* (ГрРСА).

Уз ове именице треба поменути и њихове врло честе моционе парњаке, код оних које их имају: *субашџиник/субашџиница*, *субоседник/субоседница*, *субласник/субласница*, *субговорник/субговорница*, *субграђанин/субграђанка*, *субиграч/субиграчица*, *субоседник/субоседница*, *субоџџник/субоџџница*, *субрадник/субрадница*, *субучесник/субучесница* и др.¹⁹⁵ Иако оне представљају корелативе настале према „мушком“ суфиксу, значи према већ префигираној основи, формално поседују и мотивацију према именицама женског рода: *субграђанин* – *субграђанка* али и *грађанка* – *субграђанка* према обрасцу *грађанин* – *субграђанин*.

2) Семантички посебну целину чине именице чије творбено значење упућује такође на лице (једно од лица) које припада истој заједници, које живи у исто време, које је у нечему исто са особом именованом именицом у основи. Статусна, коегзистентна истоветност је доминантна семантичка нијанса коју префикс *су-* уграђује у творбено значење следећих именица:

¹⁹⁴ За ову именицу С. Бабић каже да је настала од сложених придева префиксално-суфиксалном творбом, *о. с.* (1986), стр. 196. а ми бисмо прецизирали да је само творба ишла преко односног придева.

¹⁹⁵ О моционој творби в. исцрпну монографију Б. Ђорића: *Моциони суфикси у српско-хрватском језику*, Београд 1982, 171 стр.

суварошанин (ГрРСА), *суверник* (РМС), *сувреник* (РМС, ГрРСА), *сувреница* (РМС), *суграђанин* (РЈА, ГрРСА, РМС), *судржављанин* (ГрРСА), *судруг* (РМС, ГрРСА), *судужник* (РЈА), *сузайвореник* (РЈА, РМС), *суклубаш* (РМС), *сукључар* (РМС), *сукошаранин* (ГрРСА), *сумештанин* (РМС, ГрРСА), *сународник* (РМС, Гр РСА), *сународњак* (РМС, ГрРСА), *суомладинац* (РМС), *суошћинар* (РМС, ГрРСА), *суошћасивеник* (ГрРСА), *суошћабеник* (ГрРСА), *суошћочанин* (ГрРСА), *сушлеменик* (РЈА, РМС, ГрРСА), *сусељанин* (РМС), *сусродник* (РЈА), *суствор* (РМС), *сукућанин* (РМС), *суученик* (РЈА, РМС), *сушштор* (РЈА), *суцар* (РЈА), *сучлан* (РЈА, ГрРСА), *сучовек* (РМС, ГрРСА).

У групи именица под тачком 1) мотивациону основу чине претежно именице *nomina agentis* (*беседник*, *борац*, *васишћач*, *играч* итд.), дакле, девербативи настали суфиксацијом. Под тачком 2) дата су образовања код којих мотивациону основу чине конкретне именице настале деноминалном суфиксалном творбом (*суварошанин*, *суграђанин*, *суклубаш* и сл.), ређе према глаголској основи (*суверник*, *суученик*), што, разуме се, нијансира значење само у извесној мери.

3) Делимичну сродност и неке заједничке особине са именицом у основи имају префиксалне именице које се односе на људе, ређе животиње:

субаба (РЈА), *субабица* (РЈА, ГрРСА), *субак* (РЈА), *субачина* (РЈА), *субик* (РЈА), *субог* (ГрРСА), *субраш* (РМС, ГрРСА), *субраћа* (РЈА, РМС), *сулуда* (Гр РСА), *сумуж* (ГрРСА).

Овај подтип је непродуктиван, а набројани примери предствављају, са становишта регуларности, периферну лексику.

4) Именице које означавају конкретне појмове са доминантном особином блискости, заједнице (у неким својствима: простор, намена, функција, припадност и сл.) са појмом који означава мотивациона именичка основа:

субрстина (РЈА), *сувласништво* (РЈА, ГрРСА, РМС), *сугорје* (РЈА), *сузвук* (РМС, ГрРСА), *сукључ* (РЈА, РМС), *суколице* (РЈА), *сукорабљица* (РЈА), *сукриж* (РЈА), *сукрст* (РЈА), *сукуш* (РМС), *сумећа* (РМС), *сумрак* (РМС, ГрРСА), *суша* (заједничка паша, пашњак, РЈА), *сушш* (врста пите, РЈА), *сушодина* (РЈА), *сушосед* (РЈА, РМС), *сушшш* (РЈА, РМС, ГрРСА), *сушшш* (РЈА), *суредакција*, *сурјечица* (РЈА), *сувојина* (РЈА).

5) Наредну подгрупу чине апстрактне именице код којих префикс сууноси нијансу делимичног или додатног паралелизма у постојању, уз или поред онога што означава мотивациона основа:

суврст (подврста, РМС, ГрРСА), *суврстница* (РМС), *сужал*, *сужалост* (РМС), *суживш* (ГрРСА), *сукривња* (РМС), *суманиш*¹⁹⁶

¹⁹⁶ Апстрактне префиксалне именице на *-ост*, рекли смо већ, по правилу су двојаке мотивације. *Суманиш* је по семантичкој дефиницији „особина онога који је сумантит“.

(ГрРСА), *сумилосї* (РМС), *суовисносї* (РМС), *суодговорносї* (РЈА, РМС), *суосећај*¹⁹⁷ (РМС, ГрРСА), *суїаїиња* (ГрРСА), *суїочешак* (ГрРСА), *сурадосї* (РМС, ГрРСА), *сурод* (подврста, РЈА, Шулук), *сусрећа* (ГрРСА), *суслијед* (РЈА), *сусїрадање* (РМС), *суузрок* (РМС), *суучешће* (РМС), *сучувсїтво* (ГрРСА).

б) Необичну семантику за овај префикс имају именице које је забележио РЈА: *сусесїричина*, *сусиновац* из Кашићева језика, данас свакако застареле, а значе „прапраунака по сестри“, односно „прапраунак по брату“. Свакако је у питању даље, побочно сродство.

91. Кад је реч о географској дистрибуцији префикса, он је, бар што се тиче стандарда, знатно чешћи у хрватском говорном подручју. Хрватске новије граматике узимају само облике са *су-* као стандардно важеће, док се именичка префиксација са *са-* уопште не евидентира, иако РМС (има и ГрРСА) бележи употребу овога префикса гдекад и код хрватских писаца. На тај начин се не само потенцира различитост у односу на српски него се и плански протежира један творбени модел. С друге пак стране, српски језик и даље користи оба варијетета иако се уз нове основе префикс *су-* све више доживљава као кроатизам. Док бисмо, на пример, за реч *сурадња* према нашем обичнијем *сарадња* могли то и да тврдимо, за *суговорник* у односу на *саговорник* не бисмо у истој мери. У неким случајевима, како то видимо из описа, и у српском функционише само префикс *су-* (нпр. *сувласник*, *суграђанин*, *сусџанар* итд.).¹⁹⁸

Потпунију и прецизнију слику дало би истраживање на целокупном српском говорном подручју које би се спровело на обимном корпусу савремених писаца. Извесну слику, макар и приближну, дају статистички подаци које смо извели према РМС. За потврду употребе именица са елементом *су-* у 43 случаја потврде су дате само из хрватских писаца (што не значи да неке од њих не употребљавају и српски писци), за 10 именица потврде су дате само из српских писаца, а 12 именица потврђено је примерима и једних и других. С друге стране, већина именица с префиксом *са-* показује варијантност са *су-* уз исте лексичке основе. РМС их бележи око 25. Поузданије резултате свакако ће дати РСА када ове секције буду обрађене.

Али код речи *суодговорносї* може се говорити не само о „особини онога који је суодговоран“ него и о „додатној, паралелној одговорности“.

¹⁹⁷ Иако постоји могућност да *суосећај* може бити грађен суфиксацијом глагола *суосећаїи*, пре ће бити да је реч о нејединственој мотивацији, те да паралелно функционише и модел *су-* + *осећај*. Али, за именицу *сурадња* (која данас у српском има стилско обележје кроатизма) већа је вероватноћа да је реч само о суфиксацији глагола *сурађиваїи* него о двојакој мотивацији.

¹⁹⁸ В. запажања И. Клајна, *Творба речи...*, 191.

*Префиксално-суфиксални начун твoрбе*Творбени тип: су- + им. основа + суфикс

92. Именице овог творбеног типа део су општесловенског наслеђа. Позната су стара образовања према глаголским основама, данас скоро сасвим лексикализована: *сусед*, *сушјеска*, *сугреб*, са избледелим траговима мотивисаности.¹⁹⁹ Овај тип деривације престао је бити продуктиван и у савременом језику задржао се на ограниченом броју примера. Јавио се заправо као посебан један други подтип међукатегоријалне глаголско-именске творбе (нпр. *суборник*, *сувезица*, *сувезник*, *сувлађе* и сл.), али, дијахроно гледано, и тај речнички слој образовања настао је у ранијем временском периоду и данас не показује никакву творбену активност.

У старе деноминалне деривате спадају и примери *сукрвица*, *суснежица* којих је данас још нешто мало више у покрајинском лексичком слоју.

93. У структурном смислу, творба се код ових именица одвијала према глаголској или према именској основи, којој су се у исто време припајали префикс и суфикс. У једним случајевима – према именичкој основи – творба је остајала у оквиру исте категорије, мењао се евентуално само род или број (нпр. *в(ј)ећар* – *сув(ј)ећрица*, РЈА; *град* – *суградица* (атмосферске падавине). У другим случајевима долазило је до међукатегоријалне творбе: *сувезица* – везати, *сувјеровник* – вјеровати, *сувлађе* – владати. Материјал ћемо анализирати по лексичко-семантичким подтиповима:

1) Данас је најпродуктивнији подтип именица, настао по старом творбеном моделу, чије је творбено значење: да нешто има особине у извесној, делимичној, обично малој мери у односу на оно што значи именичка лексичка основа:

суфикс *-(н)ица*: *сув(ј)ећрица* (РЈА), *суградица* (РЈА, ГрРСА, РМС), *сугуњица* (РЈА, РМС), *судрвица* (РЈА), *сузейица* (РЈА), *сукерица* (пас који није ни за тора ни за лова, РЈА), *сукмеица* (РМС), *сукнежица* (РМС), *сукобица* (мали кобац, РЈА), *сукоњица* (РЈА), *сукорабљица* (РЈА), *сукрвица* (РЈА, РМС, ГрРСА), *сукруица* (ситан град, РЈА, РМС, ГрРСА), *суледица* (РМС), *сумаглица* (РЈА, РМС), *сумесица* (ГрРСА), *сумрачица* (ГрРСА, РМС), *сумрачница* (РМС), *сумрзлица* (РМС), *сушайица* (РМС), *суражица* (РЈА, РМС, ГрРСА), *суржица* (РЈА, РМС), *суродица* (РЈА, РМС, ГрРСА), *суросица* (РЈА), *суснежица* (РЈА, РМС, ГрРСА), *сусћрмица* (Вук, Рј., РМС, ГрРСА), *сушурмица* (човек који је напола Турчин напола Србин, Вук, Рј., РМС), *сушћайица* (РЈА);

¹⁹⁹ В. о томе W. Boriš, *Prasłowiańskie prefiksy...* стр. 74–75. У Даничићевом Рјечнику регистровано је 12 примера.

суфикс *-ина*: *субачина* (РЈА), *субичина* (РЈА, РМС), *сукрвичина* (РМС, ГрРСА), *сумрачина* (РМС); *сусремчина* (РЈА)

суфикс *-је*: *судневље* (заст. РЈА), *сукрижје* (РЈА), *сузначје* (РЈА), *сумрачје* (РМС, ГрРСА), *суноћје* (РЈА);

суфикс *-ка*: *сурашка/суришка* (РЈА), *сусњешка* (РЈА);

суфикс *-а*: *субика* (РЈА);

суфикс *-ац*: *сукоњац* (РЈА);

суфикс *-ај*: *сумрачај* (РМС);

суфикс *-ак*: *сумрачак* (ГрРСА);

суфикс *-(н)ѝк*: *сумрачник* (ГрРСА).

Већина набројаних речи и данас се среће у дијалектима. Само у том језичком слоју творба је продуктивна.

2) Паралелност, напоредност временску или просторну, показују следеће именице: *сввременик* (РМС), *сввремењак* (РМС), *свврстї* (РЈА, РМС, ГрРСА); *суїлаїѝак* (РЈА), *суїодина* (РЈА), *суїојник* (РЈА), *суручица* (ГрРСА), *сусїолник* (РМС), *сусїоїица* (РЈА, ГрРСА), *суїрїезник* (ГрРСА), *суїјелесник* (РЈА), *сучеље* (РМС), *сучелица* / *сучелка* / *сучељак* / *сучељица* (ГрРСА).

Подтип је непродуктиван.

3) Именице чија је творба ишла преко глаголских основа врло су хетерогених семантичких својстава. Настанак појединачних случајева временски је различит, а сам модел функционише од старина. Познати су лексикализовани примери из општесловенског језичког наслеђа: *сусед*, *суїруг/суїруга*, *сугреб*. Више суфикса учествује у комбинованој творби заједно са префиксом *су-*: *суборник* (: борити се, РЈА), *сувезица* (: везати, РЈА, РМС), *сувез* (покр. договор између двојице људи да заједно споје волове; уопште договор, РЈА), *сувезник* (онај који је у неком савезу, РЈА, ГрРСА), *сувјеровник* (РЈА), *сувлађе* (: су-владати, ГрРСА), *сувраїѝак*²⁰⁰ (РЈА, РМС), *сувраци* (мн. РЈА), *сугласица* (РМС, ГрРСА), *сугласје* (и изведенице: *сугласносї*, *суглашај*, РЈА), *сугреб* (: гребсти, РЈА; РМС, ГрРСА), *суложница* и *суложник* (: лежати, РЈА, РМС, ГрРСА), *сузвучје*²⁰¹, *сумрлосї* (: умрети, РМС), *суїруг* и *суїруга* (са изведеницама: *суїружник*, *суїружнишїво*) (РЈА, РМС, ГрРСА), *суїредак* (: прести, РЈА), *сусед* и изведенице: *суседа*, *сусеїкиња*) (: седети, РЈА, РМС, ГрРСА), *суї(ј)еска* (РМС), *суїочица* (: тећи, РЈА).

4) Остали различити примери:

²⁰⁰ Именица *сувраїѝак* значи: онај део на одсїи који се може пресумитити, преложити, сувратити, што недвосмислено упућује на девербативност.

²⁰¹ За именице *сугласје* и *сузвучје* могу се успоставити чак два или три творбена смера: према глаголској основи (гласити се, звучати), према префиксалном глаголу суфиксацијом (сугласити се, сузвучати) и према именичкој основи (глас, звук).

сувластѝица (ГрРСА), *сугошћеник* (ГрРСА), *суошћѝарак* (ГрРСА), *суочице* (РЈА)²⁰², *суродица* (РЈА, РМС, ГрРСА), *суродник* (РЈА, ГрРСА), *сурођеник* (РЈА, РМС), *сусѝолица* (ГрРСА), *сусрећа* (РЈА).

94. Прегледани материјал показује да, осим именица које су у књижевни језик доспеле из старог наслеђа па данас функционишу као лексеме са избледелим траговима мотивисаности (уз то углавном познате и дугим словенским језицима), највећи део осталих настао је у дијалектима, различито распрострањен по географским подручјима. Узете заједно, оне уистину показују бројност, али њихова употреба у стандардном језику – с неколико изузетака – остаје у границама дијалекатских и индивидуалних творби. РЈА бележи велики број Шулекових термина и термина из Јуридикстичко-политичке терминологије (око 16) који су данас сасвим застарели и сведоче само о тенденцијама у једном раздобљу језика.²⁰³ Наиме, зна се да је познати састављач речника, Богослав Шулек, сам правио речи/термине и препоручивао их за употребу, често и према моделима других језика. У једном периоду развоја језика он је имао великих заслуга и успеха у томе. Али, није он сам стварао нове речи – то су чинили понекад и аутори двојезичних речника Ђ. Поповић, Ристић–Кангрга и други. Постоје у РЈА и стара образовања, од којих смо нека унели у корпус иако припадају и старим речницима: Белостенцу, Витезовићу (*судневље*), Стулићу (*субашћиник*). Истог је ранга реч из Даничићева Рјечника: *сукрвник*, коју даје РМС (потврђену Р–К речником).

95. Ботанички речник Д. Симоновића бележи неколико назива биљака са префиксом *су-*:

судланица (биљка *Caucalis daucoides*, има исто и *ѝодланица*), *судреника*, *судренић*, *судренка* (врста дрена, *Cornus sanguinea*), *сукрвичина* (трава од урока, девојачка ружица, *Lychnis coronaria*), *суланик* (мали лан, *Radiola linoides*), *суѝрашница* (биљка чији су прашници међусобно срасли, *Symphandra Hofmani*), *суражѝица*, *суржѝица*, *суришка* (посејана мешавина пшенице и ражи), *суѝер* (врста храста, цера, *Quercus conferta*).

Изузимајући именицу *суѝер* која припада префиксалној творби (*су + ѝер*), све остале именице су резултат префиксално-суфиксалног творбеног процеса.

²⁰² Значење у РЈА: пл. очице. У Шулековом *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja*, Zagreb 1874: зоол. Punctangen; очице, суочице.

²⁰³ Шулекови су, на пример: *сугорје*, *суколце*, *сукрадљивац*, *сукривина/сукривња*, *суобрћиник*, *суѝросац* и др. Уп. и *Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen*, Wien 1853; Шире информације: И. Грицкат, *Покушаји стварања српске научне терминологије средином прошлог века*, Наш језик XIV/2–3, 130–140; Људевит Јонке *Šulekova brigada o hrvatskoj naučnoj terminologiji*, Zbornik radova Sveučilišta u Zagrebu – Filozofski fakultet, 1954, 67–81.

сабеседик/субеседник, саборац/суборац, саговорник/суговорник, саиграч/суиграч, садруг/судруг, сакривац/сукривац, самишљеник/сумислићел, санаследник/сунаследник, саошћуженик/суошћуженик, саоснивач/суоснивач, сајашћеник/сујашћеник, сајлеменик/сујлеменик, сајоседник/сујоседник, сајошћисник/сујошћисник, сајушћеник/сујушћеник, сарадник/сурадник, сауредник/сууредник, саученик/суученик, саучесник/суучесник.

По нашем језичком осећању само су можда две именице, од свих 19 наведених дублета – *сурадник, сујушћеник* – заиста варијантно обележене и доживљавају се као кroatизми. Док је *саговорник/суговорник* настало чистом префиксацијом, именица *сурадник* је девербатив према префиксалном глаголу *сураћивати* (који је такође кroatизам), иако би формално, што није вероватно, могла имати и мотивацију *са-/су- + радник*.

3) Није продуктиван слој апстрактних именица које означавају заједништво, узајамност у нечему:

савладарстиво, садејстиво, сазвук, самилост, саоднос, сајосед, сајошћис, сарадосћ, саушћицај, саучешће. За неке се може рећи да имају нејединствену мотивисаност (*савладарстиво, садејстиво, саучешће*), а неке јединствену (*сазвук, сајошћис, сарадосћ*).

Префиксално-суфиксални начин шворбе

Творбени тип: са- + им. основа + суфикс

98. За разлику од префиксалног начина творбе, где се јавља дублетизам између форми са *са-* и форми са *су-*, други творбени начин – префиксално-суфиксални – не показује очекивани паралелизам са префиксом *су-*, нити уз исте основе нити у погледу продуктивности. Наиме, творбени тип са- + им. основа + суфикс своди се на изузетно мали број примера: *сагласје, сазвучје, сазвежђе*.

Док *сагласје* и *сазвучје* имају дублетне кroatизме: *сугласје, сузвучје* (ове именице су међусобно синонимне), именица *сазвежђе* се јавља само у том облику²⁰⁴.

Занимљиво је да у сва три примера овог творбеног начина као суфиксална морфема јавља се само суфикс *-је*, који је иначе карактеристичан за овај творбени начин.

²⁰⁴ Уп. V. Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb 1998, где се одредница *сазвијежђе* упућује на *звијежђе* које се дефинише: „скупина звијезда која има нарочито име; констелација, сазвијежђе“.

Формално је у датим случајевима могућ и префиксални творбени правац: *са + гласје* (*звучје, звежђе*). У РСА је забележена именица *гласје* (једна потврда), *звучје* није забележено а именица *звежђе/звијежђе* има чак и више потврда употребе.

Префикс *КО-**Префиксални начин њворбе*Творбени тип: *ко-* + именица

99. У савременом српском префикс страног порекла *ко-* (аломорф *ком-*, *кон-*) (лат. *со-*) појављује се у именичкој творби као делимичан синоним префиксима *са-/су-*. Међутим, његова функција ограничава се на спајање са лексичким основама (тј. целим именицама) страног порекла, а сасвим ретко јавља се у споју са домаћим основама (*коуредник*). Као и код других префиксалних позајмленица и овде су преузимане готове творбе: *коадјуџор*, *коакција*, *коаџиџација*, *коедукација*, *коегзистџенција*, *комасација* и др., где се цела структура прихвата као страна реч.²⁰⁵

Само код одређеног броја примера осећа се јаче мотивациони однос па се може говорити о извесној активности творбе у оквиру језика при-маоца. Функционише, разумљиво, само п р е ф и к с а л н и начин творбе.

Две су семантичке нијансе које уноси префикс *ко-* спајајући се са именицом као основом.

1) Именице које означавају особе које равноправно учествују с неким другим у неком послу, које сарађују са особама именованим именицом у основи: *коауџор*, *коџилоџи*, *коџредседник*, *коџреферџи*, *коуредник*, *коџеџисер*, *коџценарисџи*.

Префикс *ко-* овде је синониман префиксу *су-*.

2) Именице које означавају узајамност, заједницу с оним што значи мотивациона именица: *коакџивностџи*, *коџреферџи* (в. *коџреферџи*), *коџфедерација*, *коџродуџија*.

Из приказаног се види да се префикс *ко-* у именичкој префиксацији јавља искључиво у публицистичком стилу и да је ограничен на одређен број основа. Ипак, само на малом броју примера показује стабилност употребе. Деведесетих година појавила се, рецимо, реч *коџредседник* и *коџредседавајуџи*, односно у множинском облику *коџредседници/коџредседавајуџи*. Били су то, сећамо се, за време рата у Босни, Лорд Овен и Саирус Венс. Престанком њихове заједничке функције и њиховим одласком – реч је скоро престала да се употребљава, али смо сведоци и њеног повремениог оживљавања (нпр. *коџредседници* Уставне повеље).

²⁰⁵ О томе в. М. Поповић, *о. с.*, 280–300.

IV. ПРЕФИКСИ ЗА ИСКАЗИВАЊЕ НЕИСТИНИТОСТИ

100. Префикси ове семантичке групе, а то су: *надри-*, *назови-*, *квази-* и *йсеудо-*, не спадају у типичне префиксе јер нису предлошког порекла. Творбена функција коју имају у структури именичких речи даје им ипак све одлике префикса. Семантика творбене речи настале присуством поменутих префикса такође има одлике префиксалних именица. У пракси, међутим, срећемо различита правописна решења у вези са њиховим писањем: (1) у саставу основне речи, како је у важећем Матичином, старом и новом (из 1993) правопису, (2) одвојено као две речи и (3) као полусложенице, са цртицом. Ова тројакост у писању, чак и у књижевним текстовима, указује, између осталог, на то да процес творбе још није завршен, односно да ове именице у свести говорника још нису појмовно довољно уобличене у једну представу. Прихватање њих као префикса који су неодвојиви део речи још није завршено, односно тај процес и даље траје. То важи и за придеве са набројаним префиксима. Тај процес семантичко-творбене кохезионости показаћемо касније при анализи појединих типова.

Префикси *надри-* и *назови-* домаћег су порекла, а страног порекла су *квази-* (лат. *quasi*) и *йсеудо-* (грч. *pseudos*). Сва четири наведена префиксална облика показују велики степен међусобне синонимичности. Избор једног од њих зависи од језичког стила коме текст припада или којим се говорник служи. Тако је скоро извесно да се у народном говору неће срести именице са *квази-* или *йсеудо-*.

Битно је истаћи још једну, творбено-структурну особину ове семантичке групе. Наиме, све именице са њима имају само префиксални начин творбе, што значи да лексичку морфемску основу представља цела именица у било ком роду. То је управо оно у чему се префикси ове семантичке групе издвајају од осталих, те је мишљење да они нису прави (боље је рећи класични) префикси зато и разумљивије.

101. Да би се добила целовитија слика развоја творбених елемената *надри-* и *назови-* као именичких префикса, нужно је дати преглед неких граматичких одредаба датих током развоја нашег књижевног израза. Тако у Граматици Б-Х-Ж²⁰⁶, кад се говори о атрибутивним сложеницама код којих је први део сложенице глагол у императиву, између осталог се вели: „Imperativ je mjesto glag. pridjeva pasiva: *nazovirod* (*nazvani*, *takozvani*, *ne pravi rod*) i *pamtivijek* (*zapamćeni vijek*, *koji možemo pamtit*), којег се

²⁰⁶ О. с., 174.

možemo sjećati).“ На истој страни, у одељку о објекатским сложеницама, даље пише: „Prvi je dio složenice glagol u imperativu, ali taj imperativ ne znači zapovijed, da se radnja ima izvršiti, nego znači samo vršenje glagolske radnje; drugi dio je imenica, njegov objekat: *gaziblato* (koji gazi blato, neki mali činovnik) ... *kradikoza*, *Ljubibrat*, *muzikrava*, *nadriknjiga* (koji samo nadre knjigu a ne izuči je), *raspikuća*.“ Слично је и у Маретићевој Граматици²⁰⁷, где се наводе исти примери: „*nadriknjiga* i *nazovirod* kao složenice druge vrste gdje je prvi dio: glagolski oblik, koji ponajviše glasi onako kao u 2. licu sing. imperativa, ali značenje nije imperativa, nego participa sadašnjeg (katkad) prošlog“. М. Стевановић у свом граматичком уџбенику²⁰⁸ у тзв. императивне сложенице убраја и именицу *надрикњига*.

Подробније је о овим именицама – такође као сложеницама – писао Стјепан Ившић у невеликом чланку²⁰⁹. Он се, пре свега, осврће на именице са првим делом *надри-* као лошим и неприкладним у нашем језику: „Незнанје и неосјећање правoga смисла ријечи *надриknjiga* довело је dotle, da se prvi komponentat *надри-* роцео узимати у значењу њемаčkoga After- (на пр. Aftergelehrter, „*надриуџенјак*“). Неке од оваквјих ријечи можемо сасвијем добро замјенити другима, на пр., *надрисветас* (=лицемер, pretvorica), *надрипјесник* (=стиhotvorac), а у највише случајева не ћемо погријешити, ако мјесто *надри-* рекнемо *назови-* према добрим ријечима: *назовиrod*, *назовибрат*, *назовипроsvjeta* i др., т. ј. што се назива род, брат ... а није то, само по имену, тобожњи, неправи, лажни, дакле: *назовилијећник* (мј. надрилијећник), *назовипјесник* (мј. надрипјесник) ... i др.“ (стр. 526). У даљој анализи грађе видећемо колико је, и да ли је, овај Ившићев чланак утицао на њихову (не)употребу.

Више пажње именицама са *надри-* и *назови-* посветила је Еугенија Барић, мало у одељку о творби префиксалних именица у Приручној граматици (чији је она аутор), а нешто више у својој књизи о именичким сложеницама²¹⁰ (одељак *Именичке ѿворенице с елементима надри- и назови-*, стр. 17 и 18). Осврћући се на Ившићев чланак у коме се нападају као неподесне творенице са *надри-*, јер не чувају лексичко значење елемента *надри-* из лексеме *надрикњига* (према којој су направљене), а за коју Ившић каже да значи „онај који је *надри*, паћео књигу“²¹¹, што би свакако било буквално трансформисано значење према глаголу *надреѿи* – Е. Барић с правом посматра проблем друкчије. Ни формант *назови-* не задр-

²⁰⁷ О. с., 392.

²⁰⁸ О. с., 429; В. такође и чланак М. Стевановића: *Императивне сложенице*, НЈ н.с. књ. VIII, св. 1–2, стр. 6–18.

²⁰⁹ S. Ivšić, *Nešto o riječima složenima s nadri-*, Nastavni vjesnik knj. XV, sv. 7, Zagreb 1907, 525–527.

²¹⁰ Уп. Е. Варић, о.с.

²¹¹ Тачнију дефиницију за данашње значење ове речи даје РСА: „онај чије је образовање, знање из неке области површно, непотпуно, погрешно и сл., полуобразован, недоучен човек“.

жава у твореницама основно значење преузето од глагола *назвајџи* јер, како она каже, „*nazoviliječnik* није само 'онaj који је назван лијеџником' него је 'онaj који је назван лијеџником а није то', дакле 'неправи, тобоџњи лијеџник'“ (стр. 17). Основна чињеница, значи, која је Е. Барић навела да *надри-* и *назови-* сматра префиксима је то што ти творбени форманти „*modificiraju* значење основне ријеџи тако да му додају значење неистине, тобоџњости“. Ми бисмо томе додали још нешто. Елементи *надри-* и *назови-* осим што модификују значење основне речи, добили су, чини се, улогу истинског префикса, без обзира на изворно глаголско значење, односно императивно порекло – пре свега тиме што су постали средство за прављење нових речи са различитом лексичком основом, те се по моделима надри- + именица и назови- + именица, сразмерно ређе квази- + именица и псеудо- + именица, који учествују у формирању општег узуса, гради, чини нам се, неограничен број нових речи. Модел је данас продуктиван. Осим тога, у прилог мишљењу да ове елементе треба сматрати префиксима иде и то што се и придевске речи (*надриинџелекџиуалан*, *надрикџиџеван*, *надриренесансни*, *назовиџиџички*, *назовиџиџриоџски*, *назовиџеснички* и др.) граде са њима – што није случај са осталим императивним сложеницама.

Посебно је питање и то што су ове именице обојене експресивно негативном квалификацијом.²¹²

Ми се даље нећемо бавити етимолошким пореклом ових префиксалних форманата нити улазити у проблем *имџеративних сложеница* који је и општесловенски проблем. Задржаћемо се на њиховим семантичким компонентама и творбеној префиксалној функцији коју остварују у семантичкој структури сваке нове речи. Осим тога, даћемо преглед њиховог приближног обима у савременом српском језику, узимајући грађу и из његовог тзв. српскохрватског периода развоја књижевног израза, пре свега у мери у којој су ове речи забележила наша два описна речника – РСМ и РСА.²¹³

Префикс *НАДРИ-*

Префиксални начин џворбе

Творбени тип: надри- + именица

102. РСМ овако формулише граматичку дефиницију елемента *надри-* (дату пре лексикографских дефиниција за сваку поједину реч): „као први

²¹² У руском језику постоје и именице с елементом *лаџи-*.

²¹³ У РСА стицајем околности сам била и сама основни редактор на секцији речи са елементом *назови-*.

део именичких и (ређе) придевских сложеница значи: тобожњи, такозвани, лажни, назови: надрилекар, надрифилософ, надрипаметан и др.“ Занимљиво је да овај речник не бележи касније одреднице које сам наводи као примере: *надрифилософ* и *надрипаметан*.

РСА има нешто прецизнију дефиницију: „*надри-* први део сложеница којим се казује да је оно што значи основна реч лажно, самозвано, нестручно, тобоже, назови-; исп. квази-, псеудо-: надримајстор, надрикултура, надрилекар, надрифилософ; надриобразован, надрихуман“. Док РМС има свега 13 именичких и придевских префиксалних именица и два јатовска варијетета, дотле РСА има више од 100 именичких и такође више придевских речи с формантом *надри-*. То је, разуме се, довољно велики број, који сведочи о продуктивности модела.

Издвајају се две основне лексичко-семантичке групе:

1) Именице што значе особе које су у одређеним околностима имаоци различитих занимања, струка, звања и сл., а који те послове обављају нестручно, неквалификовано, некомпетентно, слабо тако да су они у ствари лажни, тобожњи, самозвани или неправни имаоци оних занимања, струка, звања и сл. које означава именица у основи:

надриадвокат, *надриапоштекар*, *надрибабица*, *надриветеринар*, *надривешњак*, *надривидар*, *надривојник*, *надриговорник*, *надриделија*, *надридоктор*, *надридраматик*, *надридругар*, *надрижсена*, *надризанашник*, *надризидар*, *надриинтелигенција* (зб. самозвани интелектуалци), *надриисторик*, *надриисторичар*, *надријунак*, *надрикњига* (фиг. полуобразован човек), *надрикњиготисац*, *надрикњижевник*, *надрикраљ*, *надрикритичар*, *надрилекар*, *надрилекарица*, *надрил(и)јечник*, *надрилићерај*, *надримајстор*, *надримудрац*, *надринемар*, *надринаучник*, *надрипаштириша*, *надријесник*, *надријисар*, *надријискарало*, *надријисац*, *надријлемић*, *надријолићичар*, *надријравичар*, *надријросветиљ*, *надријчелар*, *надриродољуб*, *надрисвештеник*, *надрисвирач*, *надрислободњак*, *надрислуга*, *надријрибун*, *надристол*, *надриумећник*, *надриучењак*, *надриучиљ*, *надрифилософ*.

У највећем броју случајева датим префиксом се потиरे, негира значење именице у основи: најчешће *надрилекар* није уопште *лекар*, *надрифилософ* је „лажни“ не зато што је нестручан него што уопште није *философ*.

2) Именице које означавају разне интелектуалне појмове као творевине људског духа, активности, стања и сл., које су лажне, неистинске, тобожње вредности, малог, ниског квалитета у односу на именицу у основи:

надридрама, *надризакон*, *надриапоштекарство*, *надриверовање*, *надривидарство*, *надригосподство*, *надригоспошћива*, *надридуховитост*, *надриженство*, *надризнање*, *надрикњижевност*, *надрикњивство*, *надрикултура*, *надрилекарство*, *надрилекарија*, *надриличништво*, *надриморал*,

надримудровање, надримудроси, надринаображеноси, надринаука, надриобриник, надриобразовање, надриобразованоси, надрийеснишиво, надрийисарија, надрийисарење, надрийисарсиво, надрийоезија, надрийоеи-сиво, надрийолишичарење, надрийросеиша, надриразлог, надриразговор, надрисеишиња, надрисиших, надрийрагедија, надриумовање, надриуче-носи, надрифилософија, надрихуманоси, надрицивилизација, надришала, надриошменоси.

Префикс *надри-* у обе групе именица има к в а л и ф и к а т о р с к у функцију. Реч је о негативној квалификацији, тако да именица у основи и творбена именица стоје у својеврсном антонимном односу.

Именица *надригуз* (Вук, Рј.; Шкарић М.) има умерено значење од буквалног: „врста игре лоптом“, те се не уклапа у семантику горе наведених група, али ни структурно не припада датом творбеном типу.

У два случаја (оба са хрватског језичког терена) елемент *надри-* има, чини се, друкчије значење, рекло би се значење префикса *над-*. У III књ. Хрватских народних пјесама (мухамеданских) Л. Марјановића, у коментару стоји: „Надри-буљубаша, не зна се право, је ли то буљубаша над буљубашом или је буљубаша само по имену, по називу (стр. 648), а у Садржају стоји наслов: Бог брани Радована и скупља му чету, у којој ће бити надри-буљубаша Глумац-османага (стр. 590).²¹⁴ РСА је ово прокоментарисао као „ист. нејасно значење“.

Префикс *НАЗОВИ-*

Префиксални начин њворбе

Творбени тип: *назови-* + именица

103. Граматичко дефинисање творбеног елемента *назови-* у речницима српског (раније српскохрватског) језика – РСМ и РСА, исто је као и дефинисање елемента *надри-*. Испоређују се префикси *квази-*, *надри-* и *йсеудо-* у РСА, а РСМ не даје лексикографске дефиниције за поједине сложенице него само наводи под граматичком дефиницијом префикса неколико примера: *назовибраи, назовийесник, назовийријашељ, назовирод, назовишаленаи* и придеве *назовимудар, назовисоцијалистички*.

²¹⁴ Ове примере, као нејасне, из хрватских народних песама, наводи и С. Ившић, *о. с.*, стр. 526: „Значи ли прво: *buljubaša nad buljubašom*, то је значење *sasvijem* необично, *kod takvijeh kompozita*; значи ли друго: *buljubaša samo po imenu*, то је аналогија, која није тако zgodna niti је osilila dosad, da joj ne bismo smjeli zabraniti.“

Ово би, изгледа, најбоље било прокоментарисати као – погрешна или непрецизна употреба префикса.

У РСА су дате лексикографске дефиниције за сваку именицу посебно, а број именичких образовања приближан је броју именица са *надри-*. Регистровани смо 80 именица и утврдили следеће семантичке групе:

1) Именице које значе особе одређених занимања, струка, звања и сл. које те послове обављају нестручно, неквалификовано, некомпетентно, слабо да тако постају у ствари лажни, тобожњи, самозвани, неправни имаоци оних занимања, струка, звања и сл. означених именицом у основи:

назовибискуј, назовибогомољац, назовиболничар, назовибранилац, назовибрајћ, назовивојска, назовиглавар, назовигосјодин, назовидемокрајћ, назовидоктор, назовикосач, назовикраљ, назовикрићичар, назовиловац, назовиљуди, назовизнанац, назовиисјоричар, назовикалуђер, назовикњижевник, назовимајка, назовимајсјор, назовимајтер, назовимајчица, назовимитројолић, назовимртвац, назовинародњак, назовинаучник, назовиодред, назовиојозиционалац, назовиошћ, назовијајриошћ, назовијевац, назовијесник, назовијисар, назовијисац, назовијој, назовијоручник, назовијошћенак, назовијријајтељ, назовирадикалац, назовиород, назовиородољубац, назовисабор, назовисвешћ, назовисвешћиељ, назовисесјира, назовисоцијалисћа, назовисуд (Хашки трибунал), назовијрговац, назовиучењак, назовифилозоф, назовичовек, назовицар.

2) Апстрактне именице које значе, углавном, интелектуалне појмове као творевине људског духа, активности, стања, процесе и сл. који су лажне, неистинске вредности, нижег ранга од онога што значи лексичка основа, односно именица као мотивациона основа:

назовивлада, назовидело, назовидемократија, назовидоказ, назовидржава, назовикрићика, назовилогичност, назовиљубав, назовимана, назовизлоујојтреба, назовиисјина, назовикласичарсјиво, назовиколхоз, назовимонументалност, назовиморал, назовинаука, назовијобожност, назовијобуда, назовијоглед, назовијрипциј, назовијроглас, назовијросветћа, назовиразлог, назовиреченица, назовијисобност, назовисрећа, назовисродсјиво, назовиуметност, назовиусћав, назовицивилизација, назовишкола.

3) Ретке су творенице са *назови-* које означавају конкретне појмове са неодговарајућим називима:

назовикујна, назовикућа, назовинога / назовиножица (лажна нога код неких животиња), назовисоба.

Из приказаног се може одмах приметити да сва образовања са *надри-* и *назови-* не значе увек исто, нису појединачно општепозната, него су више резултат индивидуалних творби, дакле посебно заснованих. Највише су у употреби оне именице чија је творбена функција да унесу негативну, дисквалifikаторску нијансу у називе неких иначе „позитивних“ занимања и активности: *надри-/назови-* + *јесник, књижевник, филозоф, јисац, лекар* и др. Творбени модели са префиксалним формантом *надри-* и *назови-* у језику су продуктивни тако да се по њима данас твори велики и различит

број именица. Оваква образовања најчешће се срећу у интелектуалним, новинско-публицистичким текстовима, где је и потреба за скраћивањем и уопштавањем знатно већа, а ретко су својствена народном језику. Уз њих ретко долазе квалификативи. Она се, дакле, сматрају књижевном лексиком иако им лексичка структура још увек није чврста, па их и данас, нарочито у новинским текстовима, срећемо написане као две речи (нпр. *назови уметник*). Већи број именица са елементима *надри-* и *назови-* има исту лексичку основу. Констатовали смо их у грађи 17.

Префикс *КВАЗИ-*

Префиксални начин њворбе

Творбени тип: *квази-* + именица

104. Наш језик је, као и многи савремени језици, творио један број речи преузимајући неке елементе творбе из страних језика, превасходно (посебно у ранијој фази) из грчког и латинског. У мноштву таквих речи посебно место заузимају предлози из класичних језика, који, добијајући функцију префикса, служе за прављење префиксалних именица. Они се лако и брзо спајају са многим лексемама, нарочито оним које су такође из страних језика, поглавито класичних.²¹⁵

Наши референтни речници мање-више су се задржали на граматичкој обради префикса *квази-*. Тако РСМ наводи да се „квази- лат. као да, тобоже, тобожњи“ јавља „најчешће као први део полусложеница и сложеница: квази-уметник, квази-песник и сл.; квазинов, квазиматеријалан, квази-принципијелан“. Из ове дефиниције видимо да су именице написане (и схваћене) као полусложенице, а придеви написани (и схваћени) као сложенице, што нема ни логички упориште у правопису. Овај речник не даје семантичке дефиниције за поједине творенице, нити употребне потврде. Ни РСА, који поседује знатно богатију грађу од Матичина речника, префикс *квази-* не представља комплетно лексикографски. Ово иначе није уобичајен поступак код РСА, где постоји пракса да се посебно дефинишу све префиксалне именице. РСА овако дефинише овај префикс: „квази – (лат. *quasi*) први део сложеница којим се изражава да је оно што значи основна реч лажно, тобожње, привидно: квазидемократ(и)ја, квазимарксизам, квазипатриотски и сл.; исп. *надри-*“. Како се из наведеног види, овај речник именице са *квази-* сматра сложеницама. Као полусложенице пише их Вујаклија: *квази-научник, квази-уметник*.

²¹⁵ В. Р. Rogić, *Funkcija predmetka u stvaranju novih riječi i značenja*, *Jezik*, god. IX, sv. 4, 1961/62, 106–111 и чланак истог аутора *Prinos mrtvih klasičnih jezika tvorbi kompozita u savremenim živim jezicima*, *Jezik* IX, sv. 5, 1961/62, 129–132.

Ако прихватимо правописно правило да се састављено пишу именице с одричном речцом *не-* и осталим префиксима, онда не би требало да буде различите праксе у писању, осим евентуално у случајевима кад је основински део властита именица.²¹⁶

Иако префикс *квази-* има стабилно место у именичком творбеном систему нашег језика, ипак он није развио своју продуктивност изван неколико творбених ликова и две семантичке нијансе:

1) Уз именице које означавају особе одређених „позитивних“ звања, струка, идеолошких убеђења *квази-* уноси дисквалификааторску нијансу лажности, тобожњости, привида, неистинитости:

квазимарксист̄и, квазинаучник, квазиумей̄ник, квазисоцијалист̄и.

2) Уз апстрактне именице које обично значе неку делатност, правац, покрет и сл. овај творбени формант даје творбеној речи значење лажности, тобожњости, привида, неистинитости:

квазимарксизам, квазийор̄ӣреј̄, квазиумей̄нос̄ӣ, квазидемократӣја, квазиан̄тӣкаий̄ӣализам (удвојени суфикс).

Овим примерима се свакако не исцрпљује укупан број творбених могућности. Он може бити већи, јер не постоји никаква сметња за спајање и са другим лексемама. Међутим, очито се предност даје префиксима домаћег порекла (*надри-* и *назови-*).

Префикс ПСЕУДО-

Префиксални начин њворбе

Творбени тип: псеудо- + именица

105. Семантички садржај који уноси префикс *йсеудо-* (грч. *pseudos*, лаж) у творбено значење именица идентичан је значењима префикса *надри-*, *назови-* и *квази-*. РМС, осим граматичке дефиниције где се каже да псеудо „као први део сложеница значи: лажан, тобожњи, привидан, надри-: псеудокласицизам, псеудолитерат(а), псеудонаука итд.“, као одреднице посебно дефинише три речи: *йсеудокласик, йсеудокласицизам*, (придев: *йсеудокласичан*), *йсеудоцивилизација*. Клаићев Рјечник страних рјечи осим прве две које наводи Матичин речник (*йсеудокласик, йсеудо-класицизам* и придев: *йсеудокласичан*) даје још: *йсеудонаука, йсеудодемократија/йсеудодемократӣја, йсеудографија* (кривотворење списа, фалсификовање рукописа).

²¹⁶ Стари Новосадски правопис (1960) имао је децидирано правило: Састављено се пишу именице с одричном речцом *не* и различитим префиксима (стр. 73) док је нови Матичин правопис (1993) ово правило развио на више потправила, не увек лако памтљивих за шири круг корисника (в. одељак *Сйјеви несамос̄талног форман̄та и именице*, стр. 90-94).

Грађа РСА располаже знатно већим бројем примера где се *йсеудо*-спаја са различитим лексичким основама:

1) Именице које означавају особе лажних, тобожњих, неправих, неистинских звања, струка, занимања, опредељења, припадности и сл.:

йсеудоенглескиња, йсеудокласик, йсеудокласичар, йсеудомарксист(а), йсеудореволюционар, йсеудорейпрезентенай, йсеудосоцијалист, йсеудофилозоф.

2) Именице које означавају различите апстрактне појмове лажних, неистинских, тобожњих, неправих вредности:

йсеудоаршроза, йсеудоваријанџа, йсеудограђанство, йсеудозакључак, йсеудоимйровизација, йсеудокласичарство, йсеудокласицизам, йсеудомарксизам, йсеудонаука, йсеудолијтература, йсеудоморфоза, йсеудонаучност, йсеудойишање, йсеудойлан, йсеудойојам, йсеудойроблем, йсеудойроза, йсеудороманџизам, йсеудосоцијализам, йсеудосуђење, йсеудоиџеза, йсеудошуберкулоза, йсеудофилозофија.

Према наведеним творбама може се констатовати да је префикс *йсеудо*- проширио своју творбену функцију и на домаће основе (уп. *йсеудо* + *грађанство*, *йсеудо* + *закључак*, *йсеудо* + *иишање* и др.), што говори о његовој продуктивности.

106. Семантичка функција сва четири префикса анализираних групације испољава у творбеним значењима именица неколико експресивних нијанси:

а) неко или нешто је лажно, неистинито, тобожње само по себи, дакле појмовно, стварно;

б) неко или нешто се само представља према слушаоцу као лажно, неистинито, тобожње ;

с) неко или нешто лажно, неистинито, тобоже или привидно изгледа, како то други по својој мери оцењују, тј. какав однос имају према предмету саопштавања.

Савремени описни речник настоји – како то најчешће чини РСА – да све ове нијансе, на први поглед невидљиве, али у различитим употребним контекстима постојеће, региструје и дефинише, по мери понуђене грађе и, разуме се, лексикографске способности аутора.

Сва четири конкурентна префикса имају широк лексички круг основа. Слободно се спајају са апстрактним именицама и именицама лица (*hupanus*) за исказивање емоционално-експресивне семантике. Принциписки, нити структура нити значење мотивационих именица утиче на избор префикса, јер се сва четири могу користити мање-више у истим контекстима. Само природа језичког стила, степен интелектуалности текста и смисао ситуације утиче на избор једног од префикса. И *надри*- и *назови*- као домаћи, и *квази*- и *йсеудо*- као страни префикси, у основи се спајају са основама опште књишке лексике, али и терминолошке.

V. ПРЕФИКСИ СА ЗНАЧЕЊЕМ ПОРЕКЛА, СРОДНОСТИ, СТАРОСТИ

Префикс ПРА-

Префиксални начин њворбе

Творбени тип: њра- + именица

107. Префикс *њра-* не долази у самосталној употреби као предлог.²¹⁷ Као творбени формант јавља се у именичким и придевским дериватима, али не и у глаголским.

Именице са морфемом *њра-* припадају старим творбама и опште-словенског су порекла.²¹⁸ Тичу се само префиксалног начина творбе и суфикси се не јављају у комбинацији са овим префиксом. У граматичкој литератури, у сажетим освртима, указује се на овакве именице, при чему се помињу две семантичке нијансе које уноси *њра-*: (1) првобитни, почетни, исконски облик нечега и (2) ступањ сродства.²¹⁹ Најпотпунију слику о овим именицама можемо добити у речницима, који су репрезентанти општег вокабулара. РМС бележи нешто више од 80 именичких одредница са овим префиксалним формантом, скоро за трећину више од РЈА, што управо говори о продуктивности префикса. Грађа РСА, међутим, има отприлике двоструки број ових одредница у односу на РМС, ако се рачунају и структурно-граматичке варијације са удвојеним префиксом *њрайра-* и морфофонетске варијанте *њрам-* и *њран-*.

Анализу ћемо спровести узимајући у обзир лексичко-семантичка својства именица. *Пра-* остварује своју творбену функцију структурно под истим условима – у неколико семантичких подтипова – које формира веза форманта и неокрњене именичке лексеме (у сва три рода, што – да истакнемо – важи за све именице с префиксима).

1) Најстарије су творбе, и опшtesловенског су карактера, оне префиксалне именице које значе **с р о д с т в о** у трећем колону (по женској или мушкој линији) према старијем или према млађем претку, у директном или побочном ступњу сродства²²⁰, које именује именица у основи:

²¹⁷ В. Р. Skok, *о. с.*, под *pra-*).

²¹⁸ Дијахрони аспект овог префикса дао је W. Boriš у чланку *Prasłowiańskie prefiksy ...*, стр. 68–86. Пратећи деноминалне и девербалне форме, аутор показује стање и у српскохрватском језику те даје генезу префикса.

²¹⁹ Више од граматичких констатација (Маретић, Б–Х–Ж) запажа П. Рогоћ у чланку: *Funkcija predmetka u stvaranju novih riječi i značenja*, *Jezik IX*, 4, Zagreb 1962, 109.

²²⁰ Кад је у питању ширење преф. *њра-* на побочне линије сродства, није иста ситуација у другим словенским језицима. У мањем обиму од српског (и хрватског) за ову појаву знају,

ѡрабаба, *ѡрадед(а)*, *ѡразетѡ* (покр. унукин муж; зетов отац), *ѡрамајка* (прабаба), *ѡраневестѡа* (покр. невестина мати), *ѡранећак*, *ѡранећака*, *ѡрасиновац*, *ѡрасиновка* (Даница илирска 1864, 310), *ѡрасѡтриц*, *ѡрасѡтрина*, *ѡрасвекар*, *ѡрасвекрва*, *ѡраујац*, *ѡраујак* (мајчин ујак)²²¹, *ѡраујна*, *ѡраунук*, *ѡраунука*, *ѡраунучац*, *ѡраунучад*, *ѡраунучица*, *ѡраунучје*.

Речници бележе и именице које садрже удвојен префикс *ѡрайра*: *ѡрайрабаба*, *ѡрайрадед* (дијал. *ѡрайраћед*), *ѡрайраоѡтац*, *ѡрайрачукунбаба*, *ѡрайрачукундеда*, *ѡрайрашукунд(ј)ед* (шукундедов отац). Утројен префикс имамо у следећим именицама *ѡрайрайра*:-: *ѡрайрайрабаба*, *ѡрайрайрад(ј)ед*, *ѡрайрайраунучица*, *ѡрайрайраунук* или са фонетским варијантама *ѡран*- и *ѡрам*:-: *ѡрандед* и *ѡрайрандед* (дијал. *ѡранћед*), *ѡрамбаба*, *ѡрамдед(а)*.

У ову групу долазе и именице чије значење инклинира према појму претка уопште: *ѡрамајка* (предак уопште), *ѡраоѡтац* (предак уопште, нпр.: земља праотаца), *ѡрайлеме* (И. Секулић), *ѡрайоѡмак* (Његош), *ѡрайредак*, *ѡрародилац* (М. Шапчанин), *ѡрародиѡељка* (С. Новаковић), *ѡрародиѡељ*.

2) Бројчано више различитих именичких твореница означава најдаљу старину, почетни, најранији, исконски ступањ, најстарије порекло онога што означава мотивациона именица као основа. За овај подтип сматра се да је настао према творбеном моделу немачког језика, те да су то према томе калкови (*calques linguistiques*) које су у наш језик ушли и опстали потпомогнути именицама сродства (*ѡрадеда*, *ѡрабаба*).²²² Нарочито научни текстови различитих струка обилују овом врстом творбене лексике (у немачком с префиксом *ur-*). Ми ћемо је овде представити у броју који дају постојећи речници, иако је њихов стварни број знатно већи, јер је лексичко-семантичко поље везујућих основа врло широко. Семантички подтип је данас јако продуктиван нарочито у филозофско-есејистичким и публицистичким текстовима, али и у текстовима неких других струка:

на пример, словеначки (*prabratič*) или пољски (*prastryj*) док је у руском језику то непозната појава. Опширније о дијахроном аспекту префикса *ѡра*- у руском језику: В. В. Лопатин, *Об именовном ѡрефиксе пра- в русском языке*, Исследования по исторической лексикологии древнерусского языка, Москва 1964, 245–259.

²²¹ Стулић има *ѡрасѡтриц* (очев стриц или дједов брат), *ѡрасвекар* и *ѡрасвекрва*, *ѡрауц/ѡраујац* (материн ујак). У Даничићевом Рјечнику јављају се речи: *ѡрављноуць, ѡрављноуци*.

²²² О томе шта треба сматрати калком у нас постоји извесна литература. Упућујемо на чланке Љ. Црепајац, *Прилог ѡроучавању грчких семантичких ѡзајмљеница и ѡреведеница у српскохрватском*, Жива антика 28, Београд 1978, 75–84; *Прилог ѡроучавању грчких модела латинске лексике*, Жива антика 31, Београд 1981, 97–107; S. Babić, *Njemačke prevedenice и hrvatskom ili srpskom jeziku*, Лексикографија и лексикологија, Нови Сад 1984, 9–14.

Љ. Црепајац сматра да „под преведеницом подразумевамо новообразовану реч која до тада уопште није постојала у једном језику, начињену према моделу из другог језика“, а С. Бабић каже: „Prevedenica је tvorenica načinjena morfemama domaćeg jezika po tvorbenom uzorku stranoga“.

йрабиће, йрав(и)јек, йраврело (нпр. праврело радости), *йрагрех, йрадавнина, йрадедовина, йрадедовийшина, йрадело, йрадоба, йрадобље, йрадомовина, йрадодживљај, йрадокуменай, йрадруишво, йрадуализам, йрадух, йрадуша, йраеволюција, йраелеменай, йраенергија, йраживош, йраземља, йраизведба, йраизвор, йрамудросиш, йраискон, йраисџорија*²²³, *йраједнакосиш, йраједнобоишво, йрајезик* (нпр. прајезик душе), *йраколевка, йраколено* (нпр. изумрло праколено), *йракомунизам, йракорен, йралейоша, йралик, йраљубав, йрамашерија, йрамелодија, йрамера, йрамисао, йрамишологија, йрамишљење, йрамоишв, йрамоћ, йрамузика, йрамудросиш, йраназон, йранаука, йраначело, йранедело, йраоблик, йраобраз, йраобразац, йраосећај, йраоснова, йраосновица, йраосновка, йраошайбина, йраошкровење, йрайаишон, йрайейео, йрайишање, йрайовесиш, йрайодашак, йрайодлога, йрайоезија, йрайојжар, йрайојава, йрайојављивање, йрайорекло, йрайозив, йрайосшава, йрайосшање, йрайосшайбина, йрайошреба, йрайочело, йрайочешак, йраискон, йрайриимер* (нпр. прапример злочина), *йрайриродносиш, йрайрича, йрайроблем, йрайроизвод, йрайроизводња, йрайроизводсшво, йрарадња, йраразлика, йраразлог, йраразум, йрареч, йрарешавање, йрарешење, йрасвейлосиш, йрасвейш, йрасила, йраслика, йраслобода, йраснага, йрасшособносиш, йрасродсшво, йрасшанишише, йрасшање, йрасшарина, йрайиш, йраузрок, йрафеномен, йрахимна, йрахришишансшво*.

Префикс *йра-* је у наведеним образовањима унео значење првобитности, исконског, најранијег ступња нечега, највеће старине нечега. Наведено је више од сто примера.²²⁴ Грађа РСА сведочи да се за већину именица нашло употребних потврда од више аутора. Није спорно да је видљив јак утицај калка (*йрайроизвод*, нем. *Uregzeugungnis*; *йраслика*, нем. *Urbild*; *йрасвейш*, нем. *Urgwelt* итд.). Међутим, с обзиром на велику продуктивност творбеног модела и широк круг лексичких основа, стварни број овог семантичког подтипа се овим не ограничава. Ову семантику префикс *йра-* има и у већини других словенских језика. Сматра се продуктивним у польском, словеначком, македонском. У руском језику, додуше, нема тако велику продуктивност као у српском.²²⁵

²²³ Кад је у питању именица *йраисџорија* корисно је упознати се са текстом И. Клајна Санкционисана „йраисџорија“. Политика 11. јун 1988, стр. 10, где се каже: „Прачовек јесте првобитни, исконски човек, али „праисторија“ нема никаквог смисла: није реч ни о каквој давној фази историје, него управо о времену *йре исџорије*, пре првих писаних споменика. Преисторија се завршава оног тренутка кад историја почиње.“ Да ли онда *йраисџорија* уопште треба да постоји као реч? Верујемо да смо и у овом случају немоћни да променимо ову реч без обзира на етимолошке чињенице.

²²⁴ РСМ бележи око 70 одредница.

²²⁵ Руски лингвиста В. В. Лопатин у чланку *Об именовом йрефиксе йра- в русском языке*, Иследования по исторической лексикологии древнерусского языка, Москва 1964, стр. 257, каже да се префикс *йра-* јавља у овом значењу као продуктиван у руском језику пре свега у научној лексици, али не у таквом степену као у неким другим словенским језицима, на пример, польском, српскохрватском и словеначком. Уп. А. Вајес, о. с., 71: „Slovaščina gabi

У оквиру ове семантичке групе издвајају се још неке ускостручне подгрупе. Једну, такође продуктивну, чине зоолошки термини (ређе ботанички) који означавају најранији, најпримитивнији облик, род и сл. неког живог бића, односно неки други (апстрактни) термин у оквиру зоолошке термилошке области (нпр. *ѓраграђа*, нем. Urstaft):

а) *ѓрабичаши* (мн. врста праживотиња), *ѓрабубоједи*, *ѓраводоземци* (мн. четворогодишњи кичмењаци из карбона, Stegocfali, изумрли у тријесу), *ѓрагмизавци* / *ѓрагмазови*, *ѓражив* (једноћелијско живо биће протозон)²²⁶, *ѓраживоѓиње* (мн. једноћелијске животиње које се могу видети само микроскопом, протозое), *ѓраинсекѓи* (најпримитивнији род инсеката, бескрилци, Apterygota), *ѓракичмењаци* (мн. род животиња које место кичме имају мекан, нечланковит осовински штап, Provertebrata), *ѓракрилци* (лажни мрежокрилци, Archiptera), *ѓракукци* (в. праинсекти), *ѓракукѓождери* (в. прабубоједи), *ѓраљускари* (првобитни љускари који су живели у ранијим геолошким периодима, Aspidonia), *ѓраѓиѓица* (претеча данашњих птица, Archaeopteryx), *ѓрарибе* (мн. првобитне рибе од којих је потекао развој риба);

б) *ѓрабиљка* (бот. једноћелијска биљка, Protophyta);

с) *ѓрараса* (примитивна раса нечега), *ѓраѓеѓинаѓ* (примитивни, пећински човек), *ѓрачовек* / *ѓраљуди*, *ѓраврѓиѓа* (првобитна врста нечега), *ѓранарод* (нпр. Словени су грана индоевропског пранарода, Ј. Радонић), *ѓрасѓароседелаѓ* (првобитни становник неког места), *ѓрасѓаринаѓ*;

д) из других различитих области: *ѓралечник*, *ѓраморе*²²⁷, *ѓраимењак* (предак по имену), *ѓракамен*, *ѓраѓечайѓ* (Цукић К.: Имати прапечат, кога су прави печати само одпечаци), *ѓраѓузаваѓ*, *ѓраѓукоѓиѓина*, *ѓраѓиѓмо* (оригинал на коме је нешто писано), *ѓраѓоѓѓава* (необ. пр.: Дрво се узима за потпетицу на папучама, а дебела жута хартија за прапоставу на ципелама и папучама, Мијатовић С.), *ѓраѓочейѓник* (оснивач, први почетник нечега, Белић А.), *ѓраѓроѓѓивѓиѓица* (она која је одувек противѓиѓица некоме), *ѓраѓроѓвейѓиѓѓељ* (први просветитељ), *ѓраѓоѓѓодин* (господин одувек, увек).

Знатан број ових именица заступљен је у РСМ, што упућује на закључак да је творба формантом *ѓра-* у савременом српском прилично раширена, а да је у појединим језичким стиловима и врло продуктивна.

pre- за *pra-*. Isto se je zgodilo v slovenščini, saj so protenstatovski pisci pisali samo *prebaba*, *preded*, *prededec*, *prevnuka*. Danes je docela prevladal iz drugih slovanskih jezikov prevzeti *pra-*, knjižni izvor teh sestavljenik še očitno kaže dvojni akcent: *prabitje*, *pramati*.“ За македонски језик већи број ових именица наводи Б. Марков, *о. с.*, 90–92.

²²⁶ РСМ има ову одредницу. Творебена структура именице *ѓражив* другачија је од осталих. Основа је придевска (*живе*) па се не може одредити да ли је у питању поименичен придев или окрњена именичка основа.

²²⁷ У РЈА стоји да је ова „ријеч незнана значења“ и пример: Lipo ti je more i pramore, Istarske nar. pjesme, 1, 53.

Иако је творбено порекло ових именица настало према немачком језику, данашње њихово учешће превазилази особине калка, јер захвата широк круг домаћих и страних мотивационих основа и уклопљеност у српски вокабулар је чврста. Даље су према префиксалним именицама изведени придевски облици: *ѝраисѝорија* – *ѝраисѝоријски*, *ѝрајезик* – *ѝрајезички*, *ѝрасловен* – *ѝрасловенски* итд., што је све учвршћивало њихово присуство и доводило до потпуне адаптације творбеног модела.

Префикс *ПО-*

108. Иако је уобичајено да се сва значења једног префикса посматрају заједно (како се то чини и код вишезначних речи), у случају префикса *ѝо-* имамо да нека његова значења нису узајамна у односу на значења дата у оквиру семантичке групе просторних префикса, него се реализују као хомонимне појаве у оквиру двеју различитих група.

Префиксални начин ѝворбе

Творбени тип: *ѝо-* + именица

109. Мали број именица настаје овим начином творбе. У стандардном српском познато је неколико именица којима префикс *ѝо-* модификује лексичку семантику именичке основе/именице чије је значење нека од родбинских веза (*мајка*, *брајѝ*, *сесѝира* и др.) дајући им у творбеној речи другу семантику „неправи, нерођени, неистински“:

ѝобрајѝ, *ѝокћи*, *ѝо(к)ћерка*, *ѝомајка* (жена која је усвојила туђе дете као своје, неправна мајка), *ѝосесѝира*.

Неке од ових: *ѝобрајѝ*, *ѝосесѝира* чак су обичније у комбинованој творби, са суфиксалним завршетком *-м(а)*: *ѝобрајѝим*, *ѝосесѝирима*.

Префиксално-суфиксални начин ѝворбе

Творбени тип: *по-* + им. основа + суфикс

110. Сасвим су бројем ограничене именице родбинских односа, које се у граматикама најчешће наводе као примери именица с префиксима. У префиксално-суфиксалној творби срећемо их свега неколико:

ѝобрајѝим, *ѝоочим*, *ѝосинак*, *ѝосинко*, *ѝосињеник*, *ѝосесѝирима*.

Код чисте префиксације навели смо примере истих основа: *ѝобрајѝ*, *ѝосесѝира*, који су мање стандардни и *ѝомајка* који спада у регуларну

лексику. Све оне имају основно значење указивања на сличност, истоветност или преузимање улоге сродника кога именује именица у основи. Тако је, на пример, *ѿосинак* „неправи, усвојени син, онај који је као син, замена за сина“⁴. Постоје и глаголи *ѿобрайѿимѿиѿи (се)*, *ѿосесѿиримѿиѿи (се)*, *ѿоочимѿиѿи (се)* и у Правопису МС (1960) *ѿомајчийѿи се*, успостављено према *ѿомајка*. То упућује на закључак да су можда ови префиксални глаголи настали пре префиксалних именица.²²⁸

²²⁸ М. Стевановић (*Савремени српскохрватски језик I*, 518) наводи именице *ѿобрайѿим*, *ѿоочим* као именице које се граде са суфиксом *-м*.

VI. ПРЕФИКСИ ЗА ОЗНАЧАВАЊЕ ИНТЕНЗИВНОСТИ

111. Ову семантичку групу именичких префикса чине страни и домаћи префикси везани међусобно лингвистичким и екстралингвистичким факторима: *сујер-*, *ексџра-*, *уљџра-*, *хијер-*, *архи-*, *јолу-*, *ја-*. Активизацију и интензификацију у образовању нових именица испољавају неки страни префикси из ове групе, нпр. *сујер-*, *ексџра-*, али и домаћи, нпр. *јолу-*, чиме се демантује уврежено мишљење о именичкој префиксацији као мало продуктивној творби. Међу речима страног порекла које све више, у наше време и прилично стихијно, а свакако и под дејством динамичних друштвених и историјских збивања, улазе у српски језик, посебно место заузимају именичке (и придевске) речи с префиксима страног порекла. Најстаријој творби припадају именице с префиксом *ја-*, које представљају општесловенско наслеђе.

Префикс *СУПЕР-*

Префиксални начин њворбе

творбени тип: *сујер-* + именица

112. Именице с префиксом *сујер-* настају на основу усвојеног функционалног творбеног типа: префикс + лекс. основа (коју чине именице као полисемантичке лексеме у самосталној употреби). Ове речи прати специфичан начин уклапања у систем језика, а с тим у вези и већа могућност развоја. Детаљнијом анализом показаћемо како префикс *сујер-*, који данас има учесталу творбу, улази у систем српског језика и у којој мери се уклапа у њега. Извешће се у том смислу могућа семантичка категоризација таквих речи и показати њихова лексичка и творбена валидност са гледишта норме и стандарда.²²⁹

Префикс *сујер-* (лат. *super-*) из језика даваоца (донатора) или језика посредника-даваоца пренео је извесну полисемантичност, која се дистрибуира слагањем с различитим лексичким основама домаћег или страног порекла. Посебно је важно утврдити (1) како је дошло до неочекиване продуктивности образовања са префиксом *сујер-* и (2) у којој мери је он проширио своју везаност и на домаће основе.

²²⁹ Уп. М. Поповић, *о. с.*, 280-300; И. Клајн, *О њрефиксоидима у срџскохрватском језику*, Наш језик XXIII/5, Београд 1978, 187-198.

Највише именица овога творбеног типа доспева у две сфере друштвеног општења: језик масовних медија и терминологије. Прво, утицајем филма, радија и телевизије најпре се преузимају готова образовања, која без превођења, непромењена улазе у колоквијални стил и жаргон, највише из енглеског, али и преко других страних језика, нпр.: *сујермаркејт*, *сујермен*, *сујерсџар*, *сујерсоник*. Друго, дошло је до извесног усвајања назива из различитих термилошких система, као нужност развоја техничких и цивилизацијских достигнућа (*сујербензин*, *сујербомба*, *сујердерби*, *сујерџанкер*, *сујерфинале*, *сујерфилџер*, *сујерфосфајт* итд.), чиме је потпомогнут и ојачан колоквијални сегмент употребе, који је у затвореном и ограниченом термилошком систему нашао још и чврст ослонац.

С друге пак стране, публицистички стил, будући хетероген, јер се њиме покривају разноврсне области људског живљења, само је подстакао развојне тенденције термилошких и колоквијалних употреба и, истовремено, у српски језик увео знатан број образовања са новим, пре свега домаћим основама.²³⁰ Разуме се, многа од таквих образовања имају статус околиналитета, тј. секундарне, нестандартне лексике која има мало изгледа да уђе у стандардне речнике (нпр. *сујерград* ум. *велеград*, *сујержсена* настало аналошким творбеним процесом према *сујермен*, *сујериринач*, „прототип новог хибрида пиринча“, *сујерубица* „човек који је убио више људи, велики злочинац“ и др.). Материјал ће недвосмислено показати да управо у публицистичком стилу, где је преузимање текстова превођењем из других језика појачано – префикс *сујер-* доживљава у наше време појачану продуктивност.

Да би се добила права слика тренутног стања употребе ових именица у новинским текстовима, пратили смо њихову употребу у дневном листу „Политика“ (али спорадично и „Борба“, „Наша борба“, „Блиц“), листу, дакле, који брине (или би бар требало да брине) о језичкој култури, у мери у којој један дневни лист то може да чини. Поред тога, имали смо у виду велику тиражност листа, иза кога стоји бројно читалаштво, које свој језички укус, хтело то или не, бар делимично формира и под утицајем овог угледног београдског листа.

Корпус који се анализира броји више од 100 примера, од чега две трећине долази из новинских текстова, а једна трећина је узета из речника. Тај број нуди гаранције за детаљну анализу и поузданије закључке.

²³⁰ М. Поповић у поменутом чланку констатује: „То што се ипак каткад сретне *сујерсила*, *анџирајни* ... није последица продуктивности грчких и латинских префикса у споју с домаћом речи, већ својеврсне колоквијалне употребе или специјалне експресивне вредности коју такве лексеме имају. Ковање нових сличних лексема биће ранга околиналитета с малом вероватноћом дугог опстанка у језику“ (стр. 283). Аутор је овај закључак извео на основу грађе у речницима (пре свега страних речи). Употреба префикса *сујер-* у данашњем новинском језику кориговаће донекле овај став, сигурно бар за извесно време.

113. Битна особина префикса *сујер-*, као уосталом и сваког префикса страног порекла²³¹, у томе је што даје одређеном језичком стилу потребну дозу уопштавања и апстракције, што може успешно да замени цео синонимни низ детерминатора који би у српском могли да спецификују или експресивно маркирају поједине основе. Нпр.: *сујеравијација* нема други синонимни еквивалент као једну реч, него би се синтагматски описно именовала као истовремено 'модерна, одлична, савремена, најсавременија, добро опремљена, сигурна, прецизна' и сл., а префиксацијом са *сујер-* све се то подразумева а можда и више: да је то авијација која располаже *сујерсоничним* авионима. Због велике способности апстракције разумљиво је што се речи са *сујер-* врло често јављају у насловима и поднасловима новинских чланака. Ово су, на пример, наслови из „Политике“, често настали (што се може закључити из природе текстова) буквалним превођењем стране штампе: Локидова *сујерџајна* (Авион „локид У2Р“, који се, необављена посла у Босни, срушио у енглеској покрајини Глостршајр, носио је најновију *супертајну* америчку шпијунску опрему), *Сујермодел* Синди Крафорд, *Сујерклиници* у шетњи, *Сујерсусрећ* са Џорџом Бушом (сусрет Горбачова и Буша), Ухапшен „*сујерубица*“ (реч је о убици који је усмртио 90 људи), *Сујер* Саво (буквални превод текста из енглеских новина који се односи на добру игру фудбалера Сава Милошевића) итд. Не можемо рећи да сви овакви наслови одговарају нашем језичком укусу, осећању. Напротив. Овде није од значаја ни то што се као еквивалент у неким случајевима може јавити реч са неким другим страним префиксом, нпр. *ексџра-*.

Полазимо од чињенице, као и у другим случајевима, да творбени модел – преф. *сујер-* + лекс. основа (страна/домаћа реч, именица) функционише на основу, у садашњој етапи развоја српског језика (под утицајем горе наведених разлога), већ усвојеног творбеног типа: *префикс сџраног џорекла уојшише* + *самосџална именица као основа*. То је, разуме се, створило услове за експанзивну творбу која је неочекивано захватила скоро неограничен, а тиме категоријално и недефинисан број основа, чак и властите именице, па тиме створила именичке форме сумњиве стандардности. Из сумарног прегледа стандардних речника и текуће штампе неких европских језика, чини се да се слично дешава и у другим језицима (уп. енглески, немачки, руски, словеначки), што говори о глобализацији појаве префиксације као језичког феномена.

114. Ако изузмемо два примера из хемијске терминологије, преузета као готове речи, данас већ лексикализована – *сујероксид*, *сујерфосфајџ* – све остале речи припадају новим творбама. Вуков Рјечник, РЈА, Броз –

²³¹ Ово се односи и на туђице уопште.

Ивековићев Рјечник немају одредница са префиксом *сујер-*. Речници страних речи (Клаићев, Вујаклијин) први су забележили већи број (Клаић – око 15; Вујаклија – преко 30) образовања чије су основе углавном стране речи а већина (посебно у Вујаклијину речнику) у виду готових облика је преузета из (ново)латинског и припада термилошком фонду (нпр. правн. *сујерарбијријум*, *сујерсесија*, мед. *сујерацидијейи*, *сујернанијација*, архит. *сујериорша* итд.), односно (у Клаићевом речнику) још и из енглеског (нпр. *сујерман*, *сујермаркеј*). Тек је РМС унео одреднице: *сујербензин*, *сујербомба*, *сујердржава*, *сујерсила* итд. Реч *сујербензин*, „бензин са високим бројем октана, чисти бензин” јавља се и у облику *сујер*, самостално као именица мушког рода: Нестало је *сујера*. Поскупео *сујер*.²³²

Именице с префиксом *сујер-* исказују опште значење к в а л ф и - к а ц и је у смислу субјективне, односно објективне процене, уопште односа говорника према ономе што значи непрефиксална лексема у самосталној употреби. Творбено значење нове речи у односу на лексему у творбеној основи представља спецификацију те лексеме и по правилу је једнодимензионално: *бомба* – *сујербомба*, *лига* – *сујерлига*, *бензин* – *сујербензин*. Новодобивена реч је делимично експресивно обојена, углавном афирмативно, и има провидну мотивацију. Уз неке од поменутих основа јавља се као синоним и префикс *над-* (нпр. *надлига*).

115. Ради бољег увида у карактер и ширину разматране лексике, представимо је класификовану према областима делатности из којих ти појмови (денотати) долазе, било да су термилошке или колоквијалне природе.

1) Именице које означавају предмете, најчешће (нове трговачке) производе различите намене (од детерџента за суде до најмодернијих авиона), објекте и сл. или њихове основне особине одн. појаве, настале као резултат нових технологија, техничких и цивилизацијских достигнућа, које карактерише врхунски квалитет или квантитет до највише могуће границе (у тренутку именована, наравно), односно које показују да је нешто изнад нечега (у квалитативном смислу), најбоље, највеће, макар то било само препоручено у рекламне сврхе:

сујербактерија („Политика“: Пронађена *сујербактерија* – микроб који је не само отпоран на антибиотик већ се њиме и храни), *сујеравијација*, *сујераушмајшик* (машина за прање веша), *сујербензин*, *сујербомба*, *сујервага* (електронска мобилна вага велике носивости), *сујердвадесетица* („Политика“: нова банкнота ултрамодерног дизајна и врхунских техничких карактеристика), *сујердредној* (ратни брод у Првом светском рату најтеже категорије), *сујерекслибрис*, *сујерексирес* (брзи воз), *сујер-*

²³² Уп. М. Пешикан, Ј. Јерковић, М. Пижурца, *Правопис српскога језика*, Матица српска 1993, у речнику под *сујер-*: И. Клајн, *Речник нових речи*, Матица српска, Нови Сад, 1992, под *сујер*.

кобасице („Политика“ наслов: *Сујеркобасице* из Филадельфије), *сујерколекција*, *сујерколџ* (дечји пиштољ), *сујеркомјџуџер*, *сујерлејак*, *сујермаркејџ*, *сујермода* (прид. *сујермодеран*), *сујермодел*, *сујерџејерминџ*, *сујерџиринач*, *сујерравнало* (специјални лењир са угломером за тех. цртање), *сујерсјај* (назив детерџента), *сујерсоник* (*сујерсонични* авион, авион бржи од звука), *сујерџврђава* (тип великог ратног авиона), *сујерџанкер*, *сујерфеникс* („Политика“: Прорадио нуклеарни реактор „*Сујерфеникс*“ у Француској), *сујерфилџер*;

2) Именице које означавају људска бића (ређе животиње, најчешће у цртаном филму) која се истичу, обично позитивно, неким својим особинама, способностима, моћима, као и речи које означавају особине својствене таквим људима: *сујербос* (нпр. у „Блицу„: Антонио Пагано „*сујербос*“ мафије), *сујербака* (жарг. из цртаног филма), *сујердека* (према жаргону из цртаног филма, једно време се у штампи ова реч употребљавала као експресиван надимак за симпатичног гувернера Народне банке Југославије, Драгослава Аврамовића, када је увео Програм економске стабилизације, који је дао позитивне резултате), *сујер-Енглеџ*, *сујерекџлоаџаџор*, *сујерџсена* (прид. *сујерџсенсџвен*), *Сујерџаџа* (назив серијског филма), *сујерзвезда* (филмска звезда), *сујеринџелигенџ* (прид. *сујеринџелигенџан*), *сујерџунаџ* (у примеру: *Сујерџунаџи* настали као одговор на психолошке проблеме, „Политика, 12. мај 2002, 17), *Сујерклинџи* (назив дечје представе), *Сујерлисиџе* (назив филма), *Сујермаџаџ* (дечја представа: Супермаџаџ против страшног чаробњаџа), *сујермали* (новинска вест: Једном Аргентинџу је пошло за руком да одгоџи супермалу кривиџу тешку 45 кг), *сујермозаџ*, *сујер-Моника* (тенисерка Моника Селеш), *сујерџрофесионалаџ* (*сујерџрофесионалиџам*), *сујерџаџриоџа*, *сујер-Сава*²³³, *сујерџаленаџ*, *сујерџаџа*. Негативну конотацију има реч *сујерубиџа* (човек који је побио много људи) али и *сујердикџаџор* у примеру: Софиџа се понизила пред доказаним лаџовом, корумпираним *сујердикџаџором* Клинтонем (наслов на првој стр. „Политике“, 23. 11. 1999.).

3) Именице које значе старешинство у чину или задужењу поновљеном на вишем ступњу, као и последњу, завршну фазу рада у том вишем задужењу: *сујерарбиџаџ*, *сујерарбиџраџа*, *сујеранаџиџа*, *сујергаранџиџа*, *сујеринџенданџ*, *сујерконџролор*, *сујерконџрола*, *сујеросиџурање*, *сујерревизиџа*, *сујерревизор*, *сујерцензор*²³⁴;

4) Именице које се односе на велике, моћне државе, системе, уређења, ређе места: *сујерџрад* (чешће *велеџрад*), *сујердрџава*, *сујеримџериџа*,

²³³ У „Политици“ од 13. 10. 1995. објављен је текст под насловом *Сујер Сава* са фотоснимком исечка из енглеских новина и текстом под истим насловом који се односи на одличну игру нашег фудбалера Саве Милошевића.

²³⁴ Уз основе овога типа раније се више користио префикс *над-*, такође под утицајем страшног језика. Данас је само један тип калкирања замењен другим.

сујерсила (= *велесила*, тј. велика сила САД и раније СССР), *сујерцивилизација*. Овде бисмо додали и реч *сујерсусрећ* (сусрет америчког и руског председника), која је настала аналогно према већ лексикализованом речу *сујерсила*;

5) Именице везане за област спорта, кад се односе на завршна, врхунска такмичења на највишем нивоу: *сујердерби*, *сујерекија*, *сујериграч*, *сујеркуј*, *сујерлига*, *сујерџешка* (категорија у боксу), *сујерџешкаш*, *сујерџурнир*, *сујерфинале*²³⁵, *сујерформа*. *Сујеркош* је назив за једну спортску емисију ТВ „Политике“.

6) Друге разне, претежно апстрактне именице везане за именовања различитих појава и појмова, које означавају да је нешто по квалитету изнад онога што значи именица у мотивационој основи, да је врхунско, најквалитетније, савршено, велико, великог домета, значаја и сл.: *сујердинар*, *сујеренизмајка*, *сујеринтелигенција*, *сујеринфекција*, *сујерзависност*, *сујериндустријализација*, *сујеркласа*, *сујеркултура*, *сујерсејектакл*, *сујерџајна* (прид. *сујерџајан*), *сујерџрудноћа* (у „Политици“ наслов за вест да је жена родила 8 беба), *сујерџејарац*;

7) Изван ове поделе је именица *сујернова* (звезда која изненада постаје видљива услед наглог повећања сјаја).²³⁶

Префикс *сујер-* налазимо и у глаголским облицима насталим према латинском готовом облику – (Вујаклијин речник): *сујерерогирајти*, *сујерординирајти*, *сујерионирајти*, *сујерсајтурирајти* или изведени према префиксалној именици: *сујерревизија* – *сујерревидирајти*, *сујерарбијар* – *сујерарбијирајти*.

116. Да поменемо још и два неологизма где *сујер* има функцију творбене основе: *сујерица* (жарг. последња ревизија текста, у штампарству) и *сујеришка* у категорији непроменљивих придева, односно прилога са демутивном значењском нијансом: „одличан, -чна, -чно / одлично“ (жаргон у емисијама за децу). Овај неолошки облик настао је према облику *сујер* у функцији непроменљивог придева, што је учестало захватило школски жаргонски израз (нпр. Ципеле су ти *сујер*) или у функцији прилога (нпр. Како си? *Сујер!*).²³⁷ Занимљиво је да је ова придевска/прилошка употреба речи *сујер* доспела и до дијалекта (наравно посредством тв-медија) па више није необично кад сељак, рецимо, из околине Смедеревске Паланке на београдској пијаци на питање: Какав је сир? одговори: *Сујер*, пробај! односно: Како иде продаја? *Сујер!* Можемо се такође сетити познате телевизијске рекламе: Вест је *сујер*, стигао је нови „Хупер“.

²³⁵ Уп. И. Клајн, *Речник нових речи*, Нови Сад 1992, под *сујер*.

²³⁶ Уп. И. Клајн, *о. с.*, под *сујер-*; *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, Zagreb 1968, под *нова*.

²³⁷ Нека запажања о овој појави могу се наћи у Пешикановом (и др.) Правопису, под *сујер*-али и у Клајновом *Речнику нових речи*, под *сујер*.

Приказани опис сугерише нам закључак да је ова појава пролазног карактера те да сва наведена образовања неће опстати у језику нити ће ући у стандардне речнике (нпр. *суйервага*, *суйерград*, *суйерубица*, *суйершајна* и сл.) јер нису у духу језика и припадају фонду секундарних лексичких појава, превасходно разговорног језика, контекстуално условљених, односно немају услова за трајан опстанак и лексикализацију. Међутим, творбени модел ће и даље функционисати, потпомогнут слагањем с основама најразличитијих профила.

117. Још је нешто битно разлучити када су у питању ове именице. Пракса у писању показује приличну шароликост и ту би требало да дође до стабилног и општеприхваћеног правописног решења. У новинским текстовима постоји, засад, неколико начина писања:

- а) заједно, као једна реч: *суйермаркеј*, *суйерконџролор*;
- б) одвојено, као две речи: *суйер маркеј*, *суйер конџролор*;
- в) одвојено, као две речи, а префикс под наводницима: „*суйер*“ *маркеј*, „*суйер*“ *конџролор*;
- д) са цртицом: *суйер-маркеј*, *суйер-конџролор*;
- е) заједно као једна реч али под наводницима: „*суйермаркеј*“, „*суйерконџролор*“.

Нови Матичин правопис²³⁸ препоручује писање овог префикса са именицом као основом – заједно – као једну реч. Изузетно, код необичних спојева, кад је основа властита именица, препоручује се употреба цртице: *суйер-Енглеz*. Правопис групе аутора²³⁹ допушта више решења: *суйерре-визија* / *суйер-ревизија*, *суйермаркеј* / *суйер-маркеј*, *суйермен*, *суйерсила* / *суйер-сила*, *суйерсоничан*, *суйерфосфай*. Школски правопис М. Дешића²⁴⁰ препоручује такође различита решења: *суйер бензин*, али: *суйеркомфоран*, *суйерсила*.

Намеће се још један закључак: у многим „новим спојевима“ *суйер* се осећа као придев (а не префикс), тј. као и многи други недеклинабилни придеви страног порекла типа *браон*, *кул* и сл. и отуда се јавља шароликост у писању, а и у кодификовању.

²³⁸ М. Пешикан и др., о. с.

²³⁹ Р. Симић, Ж. Станојчић, Б. Остојић, Б. Ћорић, М. Ковачевић, *Правопис српског језика са речником*, Београд–Никшић, 1993.

²⁴⁰ М. Дешић, *Правопис српског језика*, приручник за школе, Земун–Никшић–Београд, 1995, друго издање.

Префикс *ЕКСТРА-**Префиксални начин њворбе*Творбени тип: екстра- + именица

118. Творбени формант *екѝтра-* долази у ону групу творбених морфема за које не важи сигурно уверење да ли је реч о префиксу или о префиксоиду.²⁴¹ У префиксалној функцији формант *екѝтра-* спаја се у савременом језику са нешто мањим бројем именица као мотивационих основа и у односу на именице са *суѝер-* мање је продуктиван. Међутим, као и *суѝер-*, и *екѝтра-* је делимично проширило своје творбено деловање на нове основе, не само стране него и домаће (*екѝтрадобѝћѝ*, *екѝтранаграда*, *екѝтраѝринос*). Зато бисмо његово учешће у савременом српском језику могли оценити као делимично продуктивно, али само у колоквијалном језику и у неколико ограничених примера из економске терминологије (*екѝтраѝрофѝћѝ*, *екѝтрадоходак*, *екѝтрадодаѝак*).

За овај творбени формант још је карактеристично да у свести говорника функционише и као засебна реч, па је отуда веза са именицом лабаве кохезије. Разумљиво је онда што се и овде јавља различита правописна пракса (*екѝтрадодаѝак* / *екѝтра-додаѝак* / „*екѝтра*“ *додаѝак* / „*екѝтра-додаѝак*“ / *екѝтра додаѝак*). На непотпуну уклопљеност у систем указује управо податак да се један или оба дела пишу под наводницима, што значи да је реч о недовршеном творбеном процесу и да сам говорник има експресиван однос према датој именици.

119. У односу на опште изворно релационо значење (лат. *extra* – изван, осим, споља), префикс *екѝтра-* развио је на основу метафоричких и метонимијских померања и друге семантичке нијансе.²⁴² За двадесетак

²⁴¹ Сва досадашња разматрања овога проблема нису дала експлицитне одговоре. Потоњи је о префиксима и префиксоидима расправљао млади београдски лингвиста М. Поповић у већ помињаном чланку *Ка могућој класификацији стѝраних речи*: „За разлику од префикса који имају уопштено, структурно, релационо значење, префиксоиди имају лексичко, јер задржавају значење целих речи.“ Тежња да се префикси дефинишу настала је иначе из потребе да се именује категорија речи која семантички стоји између префикса и пунозначне лексеме.

²⁴² О томе донекле сведоче, иако делимично уопштене, дефиниције о *екѝтра-* као првом сложеничком делу у РСМ и РСА. Тако у РСА стоји: „*екѝтра-* *први део сложенѝца у значењу: ѝосебан, изузетѝан, изврѝѝан, велики (или: ѝосебно, изузетѝно, изванредно): екстрапрофит, екстрадобит, екстрагубитак, екстразарада, екстракласа, екстрапрѝнос, екстрапроизводност, екстрахуман и др.*“

Осим тога, треба нагласити, да оба речника издвајају осамостаљено *екѝтра* као засебну реч у категорији непроменљивог придева или прилога. Док је у примеру: Цар се увијек броји *екѝтра*, заиста реч о прилогу, дотле у примеру И. Секулић: Увек је имала неки *екѝтра укус* и прохтеве, пре ће бити да је реч о префиксалној именици *екѝтраукус*, која је у то време правописно имала друго решење.

примера датих именица не можемо применити исте класификационе параметре као код префикса *сујер-*, јер не постоји (или сасвим ретко постоји) спајање са истим основама, па ћемо реализовано семантичко нијансирање показати према понуђеној грађи.

1) Најбројније су, и са гледишта регуларности уклопљене у стандард, именице чије творбено значење указује на нешто додатно, посебно, изузетно, изузетно велико, посебно важно у односу на величину, или количину онога појма што именује мотивациона именица у основи:

ексџрадобиџ, ексџрадобиџаџ, ексџрадодџаџ, ексџрагуџиџаџ, ексџразараџа, ексџранаграџа (нпр. *ексџранаграџа* сликару М. Ђорђевићу), *ексџрајариџеџ, ексџрајоџџреџа, ексџрајриноџ, ексџрајроџфиџ, ексџрајроџизвоџ, ексџрајроџизвоџноџ*.

2) Именице које значе да је нешто посебног квалитета, најбоље могуће, изузетно по цени, потражњи, значају и сл. у односу на појам у основи:

ексџравреме, ексџразона (нпр. *ексџразона* за отварање локала), *ексџраквалиџеџ, ексџракласа, ексџрамирис, ексџраукус*.

3) Ређе су именице са значењем особа које су по нечему изузетне, велике, најбоље:

*ексџразвезда*²⁴³, *ексџрабогаџаџ, ексџрајараџлиџа, ексџрајроџфесио-налаџ*. У ову групу иде и казационално образовање: *ексџра-Нена* (или: *Ексџра-Нена / Ексџра Нена*), надимак певачице новокомпонованих песама. Видели смо да исти модел нестандартне творбе има и префикс *сујер-*: *сујер-Моника*.

4) Значење мере, велике количине, максималне величине имају именице: *ексџракилограми* (мн.), *ексџрадимензије* (мн.) које се, чини нам се, не могу јавити у јединском облику.

5) Именица *ексџраверзиџа* има значење „накнадна, посебна верзиџа“, док медицинским терминима, преузетим у целости из језика донатора, припадају: *ексџрасисџола* и *ексџрауџџериум*. У примеру Ј. Шолго: Жене заслужују да имају свој *ексџра џаџаџо / чистџилиџиџе* – префикс уноси значење „посебан, одвојен“.

6) Многи индустријски брзопотрошни нови производи (посебно хемијски, прехранбени, дечје играчке и сл.) на амбалажним омотима имају називе који садрже елеменат *ексџра-* (било да се пише издвојено или заједно са другим делом назива), свакако из рекламних и комерцијалних разлога (производ, у ствари, и није нов, он је квазинов, нов је само назив): *ексџрајайџир* (тоалетни), *ексџравим, extra dufiks-80* (лепак за дрво, „Елан“, Пријепоље) итд. Осим тога, ови називи најчешће се пишу латиницом.²⁴⁴

²⁴³ Према *сујерзвезда*.

²⁴⁴ М. Пешикан у књизи *Наш књижевни језик на сто година џослије Вука*, Београд 1970. поводом сличних појава каже: „Приметно је, међутим, прегеривање у лажним интернационализмима, скованим „европеизмима“ – нарочито у називима потрошних артикала; јављају

Може се из датог прегледа закључити да се *екстира*- све више спаја и са домаћим, а не само са страним основама.

И овде се намеће закључак, као и код префиксалног елемента *супер*-: у неким спојевима са основама домаћег порекла, *екстира* се још осећа као непроменљиви придев (у РСА је тако оквалификован пример И. Секулић: Увек је имала неки *екстира* укус и прохтеве) или се јавља у функцији прилога: Цар се увијек броји *екстира* (Котроман С., РСА); То је нешто *екстира*.

Префикс УЛТРА-

Префиксални начин творбе

Творбени тип: *улифра*- + именица

120. Као творбени елемент, префикс (или префиксоид) *улифра*- (лат. ultra-) долази у категорији именица и придева. Иако се као позајмљеница чешће спаја са основама страног порекла, налазимо га гдекад и у спојевима са домаћим основама (*улифрадесничар*, *улифралевичар*). Именице овог типа срећемо у техничкој терминологији, а у новије време и у новинско-публицистичким текстовима. У расположивој грађи налазимо две семантичке групе.

1) Именице које означавају предмете, справе, уређаје и сл. појмове карактеристичне по неком доминантном својству, који превазилазе, надмашују у квалитету предмете, справе, уређаје именоване именицама у основи: *улифразвук*, *улифрамикроскоп*, *улифрафилтер*, *улифрацентрифуга*. У датим примерима функција префикса је квалификаторска.

2) Именице које значе да се оно што значи мотивациона основа јавља у екстремној, крајњој, претераној (великој) мери, односно носиоце таквих пренаглашених особина, убеђења и сл.:

улифравирус, *улифрадесница*, *улифрадесничар*, *улифраколонијализам*, *улифраколонијалиста*, *улифралевица*, *улифралевичар*, *улифрамонтианац*, *улифрамонтианизам*, *улифрамонархиста*, *улифранационалиста*, *улифрареакционар*. Овде долази до изражаја изворно релационо значење префикса с метафоричким померањем: *улифрадесничар* је „крајњи, екстремни десничар“, што опет упућује на закључак да је реч о квалификативном значењу.²⁴⁵ Име-

се и неприродна лепљења туђих наставака за нашу основу (нпр. „јабукан“). То су, у ствари, рекламна претеривања, својеврсна мимикрија; срећом, ова продукција остаје најчешће ефемерна, али ипак негативно утиче на језичке навике и отежава подизање језичке културе“ (стр. 191).

²⁴⁵ М. Поповић, о. с., опште значење префикса *улифра*- дели на квалификативно (ultra-, изнад, више, преко, крајње) и релационо, локативно (ultra-, с ону страну, преко, онкрај, над, изнад).

нице ове семантике показују одређену продуктивност јер је могуће спајање и са другим слободним именицама-основама, па се њихов број не ограничава само на примере забележене у речницима. Ипак се примећује да префикс *улиџра-* није развио прецизно семантичке компоненте, него је остао у оквиру значењске једнореферентности.

3) И префиксални елеменат *улиџра-*, као и *суџер-* и *ексиџра-*, у наше време јавља се често у називима потрошачких трговинских производа: *улиџраконценџраиџ* (детерџент за посуђе), *улиџрабелило*, *улиџрасируџ* и сл. Који ће од ових префикса бити употребљен, чини нам се, више је ствар маркетинга, тј. екстралингвистичке природе.

Префикс *ХИПЕР-*

Префиксални начин џворбе

творбени тип: *хиџер-* + именица

121. Кризно стање у поремећеним економским односима у Југославији деведесетих година имало је конкретну последицу – *хиџеринфлацију*. Касније је много шта постало *инфлаџорно*. Реч није забележена не само у РМС него ни у Клаићевом *Рјечнику страних ријечи*. Зато је разумљиво што је ушла у Клајнов *Речник нових речи* и постала честа реч свих наших новинских текстова.

Префикс (или префиксоид) *хиџер-* (грч. *hiper-*, изнад) не јавља се у самосталној употреби. Као творбени формант долази у категорији именица и придева. У именичкој творби основу по правилу представља именица страног порекла, те се творба овим префиксом није проширила на домаће основе.

1) *Хиџер-* се најчешће јавља у медицинској терминологији за називе разних појава које прате одређене болести, уз основе грчког и латинског порекла, које обично постоје и у самосталној употреби или је, често, цела реч пренета из језика донатора. Неки од тих термина су данас општепознати (стручни термин *хиџерџензија*; народни назив – *џриџисак*), а већина је ускостручног карактера:

хиџералџезија, *хиџеремија*, *хиџерероџизам*, *хиџересџезија*, *хиџерфункција*, *хиџергликемија*, *хиџерхидроза*, *хиџеринсулинуизам*, *хиџеркинеза*, *хиџермеџройија*, *хиџермнезија*, *хиџероснија*, *хиџерџлазија*, *хиџерсексуализам*, *хиџерсензибилности*, *хиџерсоимнија*, *хиџерџонија*, *хиџерџрилоза*, *хиџерџрофија*.

Ово су само термини које је забележио општи речник страних речи (Клаићев) намењен општој култури ширег круга људи, док *Медицински лексикон А. Костића* даје, разумљиво, знатно више медицинских термина

овога типа, намењених преваходно ужем кругу људи – медицинским стручњацима.

2) Другу групу именица чине различити апстрактни појмови код којих префикс *хийер-* уноси семантику: врло висок степен неког својства, интензитета, до највеће мере онога што је означено мотивационом именицом која представља творбену основу:

хийеринфлација, хийеркријтика, хийерјойулација, хийерјодукција, хийерјроизводња, хийерреализам, хийеркорекција.

Може се закључити да префикс *хийер-*, осим примарног општер месног значења, реферира још и на опште квалификативно значење.²⁴⁶

Префикс *АРХИ-*

Префиксални начин њворбе

творбени тип: *архи-* + именица

122. Опште значење интензивности испољава у именичкој творби и префикс *архи-* (грч. *archi-*, аломорфи: *акри-*, *арки-*, *арци-*). Семантички аспект његов креће се у два правца.

1) Најстаријој творби припадају именице из црквеног (претежно православног) живота које означавају да је онај који има одрђени црквени чин, звање, старешинство и сл. највећи, врховни, главни, први:

архибискуј, архиђакон, архиејиској, архијереј, архимандриј, архийа-сѣир (архијереј), *архисѣрајиг* (главни анђео).

Овима треба додати и аломорфни лик *арханђел* (врховни анђео, старешина анђела), преузет, као и горе наведене посуђенице, као готове творбене лексеме из грчког, али и именицу *архидијецеза* (грч. *archidioecesis*, архиепископија). Истој творби припада и покрајинизам *архидука / архи-дука* (надвојвода). Синонимну творбу овој, чешће само уз друге основе, показује префикс *над-* (в. т. 66, 1). Није из црквеног језика, али је направљена аналошки према њима именица употребљена у новинском језику: *архикнез/архикнежеви*.

2) Проширену творбу у српском језику, међутим, префикс *архи-* показује када се спаја уз сасвим различите основе домаћег порекла. Именице у тој семантичкој групи опет су из категорије *humanus*, а значе да је особа именована именицом у мотивационој основи исувише, одвећ, претерано велика у својој доминантној, обично негативној особини:

²⁴⁶ Такав закључак изводи М. Поповић илуструјући то примерима *хийерметјројија*, далековидост и *хийерсѣезија*, повећана осетљивост, о. с., 296.

архибећар, архибийџанга, архиглуџак, архизеленаш, архикриминалац, архилеништина, архилажов, архилојов, архилојужа, архиневаљац, архисајрай.

Занимљиво је да се префикс овде спаја са основама претежно негативне конотације и најчешће се таква образовања срећу у новинском и разговорном језичком стилу, где су једино и продуктивна. Несумњив је експресивни потенцијал њихових творбених значења.

3) Изван ове категорије су именице *архивић* (најстарији, основни, изворни, карактеристични тип, прототип) и *архивџав* (архит. главна греда, обично од камена, која везује два или више стубова), које су као готове преузете из језика донатора. Блиску семантику има и реч *архивџича* у примеру из књижевног текста: То је та *архивџича*, свеприча, праприча (М. Пантић).

Префикс ПОЛУ-

Префиксални начин њворбе

Творбени тип: њолу- + именица

123. Стручњаци су подељени у вези са префиксом *њолу-*, – да ли ова творбена морфема представља „први сложенички део“, нешто као префиксоид, или је реч просто о префиксу. Класичне граматике су сходно важећим ставовима све речи са *њолу-* (а то су именице, придеви, прилози) сматрале сложеницама.²⁴⁷ Појава овог творбеног типа је, иначе, врло стара. Већ и РЈА бележи изразито велики број ових именица и придева. Зато је у складу са граматичарском традицијом R. Zett ове именице (као и остале са префиксима) уврстио у сложенице.²⁴⁸ Има, међутим, и другачијих мишљења. Загребачка Приручна граматика је *њолу-* уврстила у именички префикс који даје именице с „делимичним, непотпуним значењем“. Више пажње им је посветила Е. Барић у својој књизи о сложеницама.²⁴⁹ Она анализира основну семантику коју елемент *њолу-* има у споју са различитим основама, правећи уз то паралелу са именицама с другим префиксима, а пре свега са *не-*, уз исте основе (нпр. *њрамајка* – *немајка* – *њмајка* – *њолумајка* – *назовимајка*) и закључује: „Ако за префикс *не-* кажемо да преиначује (modificira) значење основне riječi тако да потиरे потпуно садржај основне riječi, онда и за *полу-* морамо прихватити да преиначује (modificira) садржај основне riječi тако да га потиरे djelimično...Ако је *не-* префикс,

²⁴⁷ Т. Маретић је, на пример, *њолу-* узимао као негдашњи локатив сингулара.

²⁴⁸ Уп. R. Zett, *Beiträge zur Geschichte der Nominalkomposita im Serbokroatischen*, Bohlau Verlag Köln Wien, 1970, 243–244.

²⁴⁹ В. Е. Barić, *o. c.*, одељак: *Imeničke tvorenice s elementom polu-*, 18–20.

onda je prefiks i element *polu-*." С. Бабић не убраја *йолу-* у именичке префиксе.²⁵⁰

Приклањајући се у овом раду ставу Е. Барић, ми бисмо додали још нешто. Ако је на почетку *йолу-* било први сложенички део, творбени модел је толико постао делотворан да је долазило до спајања са различитим основама – именичким, придевским и прилошким – у скоро неограниченом броју. Сама та чињеница да је продуктивност спајања са различитим основама расла, имала је као логичну последицу и семантички развој творбене морфеме *йолу-*, њену полисемантичност заправо.

124. Да бисмо потврдили овај став, као и опредељење да *йолу-* третирамо као префикс у савременом језику, утврдићемо његове основне семантичке функције.

1) Само један део именица, али не и занемарљив, означава половину онога што значи лексичка мотивациона основа, или је на основу метафоричких значењских померања на неки начин везана за ту половину. У таквим случајевима именица у основи по правилу означава неку утврђену величину, одређену и мерљиву:

йолуарак, *йолубайшаљон*, *йолуваљак*, *йолувенац*, *йолувод*, *йолувреме* (спорт. значење је данас на граници терминолошке лексикализације: временска половина утакмице пре или после одмора, нпр. каже се: прво/друго *йолувреме*, али и: у/на *йолувремену*), *йолугодишњица*, *йолугође*, *йолугрошњица*, *йолудинар*, *йолудукай*, *йолуескадрон*, *йолукай*, *йолукорак*, *йолукруг*, *йолукружница*, *йолукрунац*, *йолукугла*, *йолулишрењак*, *йолулојша*, *йолумера*, *йолумесечник*, *йолуноћ*, *йолуноћница*, *йолубрш*, *йолубруч*, *йолуока*, *йолуоканица*, *йолуос*, *йолуокреш*, *йолујокреш*, *йолујречник*, *йолујрсш*, *йолусирай*, *йолусш*, *йолусш*, *йолујисушница*, *йолучеша*.

2) На половину нечега у смислу општег значења указују и именице које значе родбинске везе и сл., које су само по једном сроднику, мушком или женском, оно што означава именичка основа:

йолубрај (брат по оцу или мајци), *йолумајка* (маћеха, жена која има функцију мајке, в. помајка), *йолусесшра* (сестра по оцу или по мајци), *йолусшриц* (очев полубрат), *йолукаурин*, *йолуцрнац* (човек напола црне расе, мелез).

3) Неколико засведочених зоолошких термина указује управо на неку животињску међуврсту у систематизацији или су тако названи по некој (полу)особини:

йолукрилац (врста инсекта са закрљжалим крилима), *йолукрвњак*, *йолукукци* (ситни, слепи кукуци без тицала), *йолуинсекш* (в. полукукуци), *йолумајмуни* (животињска скупина слична мајмунима), *йолуранка* (напола

²⁵⁰ Занимљиво је да и Руска граматика Академије наука, коју је С. Бабић у многим елементима уважавао, *йолу-* (и *йол-*) сматра првим сложеничким делом.

ухрањена свиња), *йолуриба* (врста морске рибе која има оба ока на истој страни), *йолуџабанаши* (сисари који газе половином табана).

125. Данас су, међутим, најпродуктивније оне именице чије творбено значење указује да је оно што значи мотивациона основа то само делимично, једним делом, у једној мери, само половично, непотпуно:

1) Именице у категорији лица:

йолуварвар, (-арин), *йолубог*, *йолубогиња*, *йолубожансџиво*, *йолуварошанин* (моцион парњак: *йолуварошанка*), *йолуверац*, *йолувојник*, *йолугосйодин*, *йолуграђанин*, -анка, *йолудивљац*, *йолуидиоџ*, *йолуизгнаник*, *йолуинџелигенџ*, *йолукасач*, *йолулудак*, *йолуџролеџер*, *йолусеџац*, *йолусељац*, *йолусељанка*, *йолусељакуша*, *йолуслеџац*, *йолусџвор*, *йолууметник*, *йолучовек*.

2) Именице из категорије конкретних појмова и предмета: *йолубрилијанџ*, *йолугимназија*, *йолуград*, *йолузрак*, *йолузрађевина*, *йолукафџан*, *йолуколонија*, *йолукорак*, *йолукровница* (кочија која има кров само до пола), *йолумаска*, *йолумесец* (непотпуна месечева слика видљива са земље), *йолуосмеџак*, *йолуосмех*, *йолуосџрво*/ *йолуоџок*, *йолуџлајно*, *йолуџовезача*, *йолуџрерађевина*, *йолуџроводник*, *йолуџродукџ*, *йолуџроизвод*, *йолуџрофил*, *йолурасеџа*, *йолусеџило*, *йолусвила*, *йолусена*, *йолусџај*, *йолусмех*, *йолусмешак*, *йолусумрак*, *йолуџама*, *йолуџишина*, *йолуџмина*, *йолуџабрикаџ*, *йолуџилиндар*, *йолуџиџела*, *йолучараџа*, *йолучучањ*, *йолуџаџаџ*, *йолуџиџел*.

3) Именице које означавају апстрактне појмове:

йолубунило (стање између сна и јаве), *йолувидностџ* (болест очију), *йолувокал* (сонант), *йолугласник*, *йолудрем* (стање блиско дремежу), *йолуџалостџ*, *йолуџживоџ* (мучно живљење, животарење), *йолузнање*, *йолуинџелигенџија* (делимично и површно образовање људи), *йолуисџина*, *йолуџава*, *йолуквалификаџија*, *йолукулџура*, *йолулаџ*, *йолумисао*, *йолунџвесџ*, *йолунесвесџиџица*, *йолуџразник*, *йолусан*, *йолусаница*, *йолусвесџ*, *йолусеџџ*, *йолузеџостџ*.

Још једно појашњење. Наведена илустраџија засведоченим примерима није коначна. Практично је изразито широк лексички круг основа, односно неограничен број именица/основа које се спајају са *йолу-* у функцији префикса. Постоји, дакле, велика слобода спајања са именицама у категорији конкретних и апстрактних појмова, предмета и лица за изражавање одговарајуће семантике. Трансформацијом се, даље, може показати да, на пример, *йолучеџа* представља „број војника у величини половине чете“, али *йолууметник* није „пола уметника“ него „уметник чија су дела мале уметничке вредности“. То би значило да префикс *йолу-* има б р о ј - н у или к о л и ч и н с к у функцију – у првом случају, а к в а л и ф и -

к а т и в н у – у другом случају – кад модификује лексичко значење основе у ново творбено значење.

Префикс *ПА-*

126. Кад у стиховима српског песника Ивана В. Лалића: „Па знам да сањаш, знам и какав сан је, / Да ли *ѡаслика* врта или мора“, односно „*Паслика* раја? Можда твоје лице, / Ти *нерођена*“ (из књиге *Писмо*, Београд 1992) именица *ѡаслика* са могућим значењем „нека друга, рђава или лажна слика“, има особине тзв. „оживљеног“ архаизма; или кад у стиху једног нешто млађег српског песника „А ко је млео, / нека дослуша, када почине, / Свирку брашнену, макар *ѡазвуке* / млива“ (Милосав Тешић, из књиге *Благо божије*, Београд 1993), именица *ѡазвук*, са значењем „други, пратећи звук“, осавремењава се у контексту других стилски необележених стандардних речи – онда је чињеница да општесловенски префикс *ѡа-* у савременом српском језику живи и данас, траје бар у језику појединих стилова и да његова употреба код поменутих српских писаца није случајна. Видећемо касније и зашто. Овоме ћемо додати и поетску употребу дијалекатског *ѡарујци* и *ѡаврљаѡи* у стиховима Матије Бећковића: „Кад салете мочугама, тојагама, љускама .../ *Парујѡима*, ридницима, бубуљаѡима, *ѡаврљаѡима* (из књиге *Рече ми један чоек*, Београд 1990). (За *ѡарујци* Драгољуб Петровић у *Речнику* уз књигу каже да значи „врста камена“.)

127. О дијахроном аспекту развоја префикса *ѡа-* исцрпно је писао Вјеслав Бориш у познатој студији *Prefiksacja imienna w językach słowiańskich*²⁵¹, али и у чланку *Prasłowiańskie prefiksy imienne pa-, pra-, sq-, q- w języku serbsko-chorwackim*²⁵². Аутор је располагао грађом датом у нашим граматицима, терминологијама и речницима и то више хрватским него српским. У поменутих његовим радовима је дато стање овог префикса и у осталим словенским језицима. Ми ћемо се у своме раду осврнути претежно на синхрони аспект именица са овим префиксом у српском језику. Да не би присуство прасловенског префикса *ѡа-* у српском језику било маргинализовано, утврдићемо његово присуство на нашој језичкој територији, јер сматрамо да не треба да се олако одричемо ниједне своје речи нити да је препуштамо другима сродним варијантама или језицима.

128. Творба именица са префиксом *ѡа-* у српском, као и у другим словенским језицима, ограниченог је обима. Познато је да по свом пореклу именички (и придевски) префикс *ѡа-* представља превој према предлогу *ѡо*, односно одговара глаголском префиксу *ѡо-* и не долази у самосталној употреби као предлог. Према томе, *ѡа-* иде у групу префикса са *ѡра-*, *ѡро-*

²⁵¹ W. Boriš, o. c. (1975), одељак на стр. 13–67.

²⁵² W. Boriš, o. c., Rocznik slawistyczny XXXIV, sz. I, 1973, 69–81.

и *раз-*, који се такође не јављају самостално. Ако се *ѝа-* нађе у глаголским речима (нпр.: *ѝабирчиѝи*, *ѝазакуѝиѝи*, *ѝаљеѝиковайѝи*), по правилу реч је о глаголима насталим према именицама: *ѝабирак*, *ѝазакуѝ*, *ѝаљеѝак*. Ређи су изузеци типа *ѝаѝворийѝи*²⁵³: *ѝворийѝи*, али ова реч је књишка, новијег настанка и чешће се јавља у негираној форми трпног придева: *нейаѝворен*.

Досадашње граматике бившег заједничког језика (српскохрватског) – више хрватске него српске – илустровале су ову творбу мањим бројем примера. Тако се у граматичи Б–Х–Ж²⁵⁴ наводи чак девет твореница, уз прилично непрецизно и нетачно одређивање значења да префикс *ѝа-* значи: „опет, поново“: *ѝабирак*, *ѝаљеѝак*, *ѝалучак*, *ѝајерје*, *ѝарожје*, *ѝарошчић*, *ѝаројак*, *ѝавечера*, *ѝаведрина*. Маретић такође каже да је функција „Приједлогу *ѝа-* да сложеници да значење: нешто друкчије, нешто горе, него што именица која је у сложеници значи; тако је паројак: рој од првога роја, павечера: „кад се послјеје вечере опет једе“, паведрина „кад је небо све облачно, па се гдјешто проведри“²⁵⁵. У граматичи М. Стевановића²⁵⁶ не региструју се ове именице. У Приручној граматичи²⁵⁷ само код префиксалне творбе *ѝа-* долази у значењску скупину „именица са споредним значењем“, заједно с префиксом *нуз-*. Наводи се шест именица: *ѝајека*, *ѝакуѝњак*, *ѝалистѝ*, *ѝаножѝица*, *ѝавјенчић*, *ѝазвук*. Не наводе се, међутим, именице префиксално-суфиксалне творбе. Најкомплетнију лексичко-семантичку дефиницију префикса *ѝа-* дао је РМС, где се каже: „предметак у именичким и придевским сложеницама који казује да је оно што други део сложенице значи нешто друго, друкчије, лошије, споредно, да је подражавање, имитација нечега; да није изворно, првобитно, право: *ѝабирак*, *ѝаројак*, *ѝавечера*, *ѝаслика*, *ѝачистѝ*, *ѝаѝворина*.“

У Творби ријечи С. Бабића²⁵⁸ каже се да *ѝа-* даје значење сложеници „друго, слабије, лошије и неправо“ и наводе се примери: *ѝабог*, *ѝародиѝељ*, *ѝаужина*, *ѝаведрина* ... Истиче се још да су чешће сложенице у појединим струкама, најчешће у ботаници и зоологији: *ѝачеѝворина*, *ѝајасен*, *ѝакуѝњак*, *ѝалистѝ*, *ѝамекушац*, *ѝанасљедник*, *ѝанога*, *ѝајрсѝ*, *ѝаслика*, *ѝазакуѝ*, *ѝазвук*...

²⁵³ РЈА наводи и глагол *ѝачиниѝи* (у значењу „кривотворити“) за који је у РМС дата потврда из Бенешиневог Хрватско-пољског рјечника, а у РЈА и из Шулековог Рјечника знанственог називља.

²⁵⁴ Б–Х–Ж, о. с.

²⁵⁵ Т. Маретић, *Грамаѝика и стѝилистѝика хрваѝскога или срѝскога књижевног језика*, Загреб, 1931.

²⁵⁶ М. Стевановић, о. с.

²⁵⁷ *Приручна граматика ... о. с.*

²⁵⁸ S. Babić, о. с.

Више пажње овом префиксу, али типолошки, посветила је Јелка Матијашевић.²⁵⁹ Она га посматра паралелно – у српском и другим словенским језицима.

129. Именице које су као одреднице ушле у РСМ имају премало употребних потврда да би се стекао потпун увид у право стање њихове распрострањености. Осим тога, потврде су већим делом из хрватских аутора и из терминологија насталих у XIX веку, па су честа калкирана образовања (највише у Шулековом *Rječniku znanstvenog nazivlja*), нпр.: *йалисџ* (нем. Afterblatt), *йамољац* (нем. Aftermotte), *йалуз* (нем. Afterlauge). Калкови су и именице *йајемац* (нем. Afterburge) и *йанаследник* (нем. Aftererbe) из речника Ђ. Поповића, које имају значење „неправи, лажни”²⁶⁰. Тек ће, верујемо, РСАНУ (обрада тих секција је у току) моћи дати праву слику стварног стања за сваку појединачну реч, што ће послужити за извођење нових и прецизнијих закључака. Само тако прецизно лексикографски обрађена грађа, са подацима о употреби, даће потпун увид у присуство именичке префиксације префиксом *йа-*.

Префиксално-суфиксални и йрефиксални начин йворбе

Творбени тип: йа- + именица + суфикс и йа- + им. основа

130. Кад је реч о творбеној структури – све именице са префиксом *йа-* срећу се у два начина творбе.²⁶¹ Први, п р е ф и к с а л н о - с у ф и к с а л н и : *йа-* + основа + суфикс, при чему основа може бити именичка (нпр. *йалучак*) или глаголска (нпр. *йавийџак*, *йавлака*) и други, п р е ф и к с а л н и н а ч и н : *йа-* + именица (нпр. *ведрина* - *йаведрина*, *закуйџац* – *йазакуйџац*). У првом начину творбе срећу се углавном прасловенски деривати мање-више познати и другим словенским језицима (*йаројак*, *йајшока*) или дијалектизми (нпр. у зап. Србији: *йарубица* и *йарубак*: „споредна мала њива или шумица одвојена стазом, путем и сл. од главне њиве или шуме“). У творби учествују суфикси: *-ак/-џак*, *-ица*, *-ина*, *-ка*, *-џ*. Нека од ових образовања изгубила су мотивисаност или су на граници мотивисаности: *йастџорак*, *йалуба*, *йајерје*, *йајшока*.

131. Прецизнијом анализом лексичко и творбено значење ових образовања у оба начина творбе могло би се представити у неколико се-

²⁵⁹ Уп. Ј. Матијашевић, *О једном ойшйесловенском йиуу грађења речи*, Vuletin – Зборник, Prishtinë – Приштина 1980, 121–142.

²⁶⁰ Такви калкови су се у 19. в. појавили у чешком. Уп. W. Boriš, *о. с.* (1975), стр. 78/79.

²⁶¹ За разлику од начела кога смо се држали при опису осталих префикса, тј. да прво дајемо *чисџу*, а потом *комбиновану* префиксацију, у случају префикса *йа-* поступили смо другачије. То смо учинили зато да би нам лексичко-семантичка интерпретација и класификација задржала већу кохезионост и оправдала такву своју смисленост.

мантичких нијанси које овај префикс уноси везујући се за различите лексичке основе.

а) Просторна близина, скрајнутост: *ѝалучак* („мала ливада крај воде“; у РМС је дат и Кочићев пример: Колибица ... и један палучак зиратне земље), *Палучак* (микротопоним у Србији),²⁶² *ѝарубак/ѝарубица* (споредна, мала њива)²⁶³, *ѝаведрина* („ведро небо прошарано местимично беличастим облацима“). Ова последња реч је у нормалној употреби.

б) Временски след, оно што временски долази иза, после, што следи иза нечега, што се поново јавља: *ѝавечера* („мала закуска после вечере“ Вук, Рј.), *ѝаужина* („мала ужина, закуска“), *ѝазакуѝ* („поновни закуп, закуп са трећом особом“), *ѝазакуѝац* („накнадни купац“) и пример из „Политике“ од 11. 3. 1986: „Измена одлуке о распореду пословних историја по којој су „пазакупци“ (други, накнадни корисник радње) обавезни да се иселе у тренутку кад то учини главни газда одласком у пензију“.

с) Сличност, идентичност са неким/нечим, замена за некога: *ѝародишље* („очух, маћеха“), *ѝасвекрва* (Црна Гора). У неким словенским језицима преф. *ѝа-* јавља се место српског *ѝо-*. Нпр. у мак. *ѝасинок*; рус. *ѝосинок*.

д) Оно што је споредно, лошије, закржљало, мало или придодато ономе што је означено именицом у мотивационој основи: *ѝабрдило* („део на разбоју близу брילה“), *ѝавенчић* (бот. „споредни венчић неких цветова“), *ѝаглодњаѝи* (мн. „закржљали зуби“), *ѝакуѝњаѝи* (*ѝакуѝњак*) (мн. зуби умњаци), *ѝалистѝ* (Шулек, „неправилан лист“), *ѝанозиѝа* („ножиѝа која у рака накнадно израсте уместо откинуте ноге“), *ѝанога* (У РМС се дају два значења: „закржљала нога, патрљак“ и: „посебан, одвојен крај реке, зуба и сл.“). Имамо и пример из Куленовића: Просијеѝају једну камену паногу брда којим се оно дижући се под небо као одбочило између двије воде (Књ. новине 1948, 23/3), *ѝароѝак* („мали рог на рогу јелена“ и „мали шиљак на вилама“), *ѝароѝак* („рој који се одваја од првог роја“), *ѝабирак*, *ѝаѝока*, *ѝакучина* („отпадак од конопље“), *ѝаужииѝак* (нпр. Споредни шумски производи [нузгредни, секундарни шумски производи, шумски нузуѝиѝи, *ѝаужииѝи*], као појам само су антитеза главном шумском производу – дрвету, Енц. шумарства, књ. 2, 461).

е) Глаголском значењу префикса *ѝо-* „да се нешто пружа, простире преко нечега, по нечему“ одговара творбена семантика следећих именица: *ѝавезина*, *ѝавейина*, *ѝавииѝ*, *ѝавииѝак*, *ѝавииѝњак*, *ѝавлака* (дијал. *ѝовлака*), *ѝаврзина*. У основи ових именица су глаголи.

ф) Мање регуларни због застарелости данас су и називи неких биљака и животиња који изгледом или другим особинама подсећају на познатију

²⁶² У рудничком крају у западној Србији једна речница носи назив *Палучак*.

²⁶³ В. у руском: *ѝаозорье* (место близу језера).

сродну биљку или животињу која је именована именицом у основи: *јагусеница* („ларва“), *јајасен* („кисело дрво слично јасену“ и „врста јасена“), за коју реч Панчић каже да је употребљавају Чеси и Хрвати, али смо ову реч у грађи РСАНУ нашли и код Змаја, В. Петровића, а у дијалектима ју је забележио Симо Симић у горњој Далмацији, недавно и Д. Ћупић у Загарачу, *јазвонце* (бот. „врста биљке сличне звонцету“, *јамав* (зоол. у Вук, Рј.: „црв који се у оваца и коза налази у рогу“), *јаива* (бот. „врста иве“), *јамалина* (бот. „дивљи жбун плода сличног малини“, Љештанско, Србија), *јачемпреси* (бот. „род дрвета из породице чемпреса“).

g) Значење други, другачији, неправи имају именице *јамрак*, *јаслика*, *јасунце*, *јалик*. У Вуковом Рјечнику забележене су *јамрак* и *јалик*.

h) Значењски се може издвојити и именица *јайерје* („меко, нежно перје“) и *јайерак* („мека длачица на телу животиња“).

Ј. Матијашевић сматра да је у прасловенском префикс *ја-* морао имати деминутивно значење.²⁶⁴

Именице старије творбе као *јайерје*, *јайшока*, *јабирак* имају и изведенице – глаголске или придевске: *јайерјастӣ*, *јайшочӣи*, *јабирчар*, *јабирчење*, *јабирчӣи*. То говори о њиховој лексикализованости. Не може се поуздано утврдити шта је старије – *јабирак* или *јабирчӣи*.

У закључку треба истаћи да су именице са префиксом *ја-* у савременом српском ограничене на утврђен број лексичких случајевима. Кад је реч о књижевном језику, њихова савремена употреба поприма архаична стилска обележја. Више су се задржале у дијалектима. Ваљало би истражити колика им је распрострањеност у том језичком слоју. Имамо индикација да су се, за разлику од књижевног језика, у дијалектима нешто више задржале. Именице које су опстале, рекли бисмо по инерцији, у терминологијама (ботаничкој и зоолошкој), настале калкирањем, задржавају се и даље у њима до данас. У сваком случају, будуће граматике српског језика не би смеле у својим илустрацијама да превиђају творбу са овим прасловенским префиксом – не бар због повремених употреба и у језику лепе књижевности.²⁶⁵

²⁶⁴ „Данашња образовања са префиксом па- у семантичком погледу представљају резултат померања значења у конкуренцији са суфиксацијом од деминутивног до најпопштијег значења *сличног*, *неправог*. Нијанса *деминутивности* може и даље бити присутна, али је само нијанса.“ (Ј. Матијашевић, 1980, 137).

²⁶⁵ У српску граматичку литературу уводи овај творбени модел И. Клајн (Клајн 2002, 187 и 208) и посвећује му 14 редова (за префиксацију) и 7 редова (за префиксално-суфиксалну творбу). Пре њега су загребачке граматике (Бабићева и Приручна граматика) евидентирале овај префикс.

VII. ПРЕФИКСИ СА ЗНАЧЕЊЕМ РАШЧЛАЊИВАЊА, ОДВАЈАЊА, УКЛАЊАЊА

132. Опште значење рашчлањивања, одвајања, разједињавања и чак деструкције у именичкој творби исказују префикси *раз-*, *де(з)-*, *дис-*. Видљиво је да домаћи префикс *раз-* није у српском језику био довољан да искаже све потребне семантичке садржаје које је дата област захтевала, па се, посебно у интелектуалним стиловима, посегло за употребом префикса страног порекла *де(з)-* и *дис-*. Активизацији интернационалних префикса допринели су како језички тако и специјални разлози, те је дошло до узајамности домаћих и страних префикса унутар једне семантичке групе. То је појава интернационализације речничког фонда, која се на творбеном нивоу огледа у повећаној употреби страних језичких форманата при образовању нових речи, посебно у научној, стручној и публицистичкој сфери.

Префикс *ДЕ(З)-*

Префиксални начин творбе

творбени тип: *де(з)-* + именица

133. Префиксацији са *де(з)-* (лат. *de-*) подложен је пре свега један врло распрострањен слој девербативних именица, углавном са лексичким основама страног порекла. Граматичка литература досад није узимала овај префикс као релевантан у творби именица. С. Бабић га наводи у глаголској творби, а и ту констатује да му је учешће „на рубу префиксалне творбе“.²⁶⁶ Грађа показује да је у наше време дошло до изразито појачане творбе овим префиксом нарочито са основама које представљају девербативе са суфиксом *-(а)ција*.²⁶⁷ Сама именичка (девербативна) форма знатно је чешћа од глагола који понекад и не постоји. Зато – посебно с обзиром на смерове творбе – можемо слободно у таквим случајевима говорити о полиструктурности, тј. о префиксацији као творбеном начину, бар једнако у истој мери као и о суфиксацији префигираног глагола (уп. у РСА: забележена је именица *денацификација* али не и паралелан глагол *денацификовајти*). Творбе су се укрштале, па се не може са сигурношћу говорити о примарном творбеном правцу, поготово не у синхронном аспекту.

²⁶⁶ С. Бабић, *о. с.*, 478 и 479.

²⁶⁷ У Академијиној граматици руског језика *де-* се наводи као префикс у творби именица.

Рекли смо већ да се префикс *де-* спаја по правилу са основама страног порекла (ретки су примери околиноналног типа: *деблајтизација*: Обављена је *деблајтизација* К. Блата; *дејитиоизација*: Дошло је до *дејитиоизације* Југославије; *дебалканизација*). У творбено значење именице префикс *де-* уноси семантику рашчлањивања, враћања на претходно стање, одузимања, губљења или потирања онога што казује мотивациона именица у основи. Семантика префикса *де(з)-* одговара семантици домаћег префикса *раз-*, али се, опет, именичко *раз-* ретко среће у истим позицијама у којима и *де(з)-*, просто зато што *раз-* не иде уз интернационалну лексику.

Осим именица које су као готове творбе преузете из страног језика, нпр.: *дефлација*, *деградација*, *дегустација*, *дизинсекција*, *девалвација*, *дебаланс*, *дегенерација* и др., знатно чешће се данас у публицистичким и научно-техничким текстовима срећу префиксалне именице на *-(а)ција* типа: *дебољшевизација*, *дезидеологизација*, *деценџрализација*, *дезорганизација* итд.

Због самог карактера основа занимљиво је ближе размотрити структурни аспект датог творбеног типа. Јединственост/нејединственост мотивације можемо пратити у неколико група.

1) Код извесног броја именица основа се не јавља у слободној употреби: *девалвација*, *дедукција*, *дизинсекција*, *дезодорација*, *деклинација*, *дефанзива*, *дефлација* и др. То су оне именице које су директно преузете као готови модели из другог језика.

2) Именице просте структуре су оне именице које су постале директно у споју са именицом с којом чине један творбени корак. Оне немају у образцу своје творбене структуре префиксални глагол као структурну степеницу иако она у свести корисника постоји. За следеће примере, према одредницама датим у РСА, нисмо нашли забележен одговарајући глаголски облик:

дезадјективизација, *дезасимилизација*, *дезорганизација*, *демодулација*, *денацификација*, *дејоејтизација*, *дејолијизација*, *дејрефиксација*, *дејрецијација*, *дефалкација*, *дебаланс*, *дезилузија*, *декомјресција*, *деескалација*.

То само значи да се субстантивне форме више употребљавају јер су економичније и уопштавају значење. У текстовима у којима се оне јављају тежи се уопштавању, да ништа не буде сувише конкретизовано. Без обзира на то, представа о моделу и ту функционише и реално је да постоје и глаголи: *дезасимиловајти*, *демодулирајти*, *денацификовајти*, *дејрефиксирајти*.

3) Именице јединствене структуре са последњим суфиксалним степеном: *деморализација* (нема **морализација*), *деформација*, *дегенерација*, где се основа не јавља у форми именице па је њихов структурни правац био од префиксалних глагола према именицама: *деморалисајти* → *деморализација*, *деформисајти* → *деформација*, *дегенерисајти* → *дегенерација*.

4) Највећи број именица је полиструктуран, обично са могућношћу два творбена смера, при чему се преплићу два творбена модела допуњујући се међусобно. На синхронном нивоу не може се поуздано дати предност ни једном смеру:

а) *монтирајти* → *монтажа* → *демонтажа*
монтирајти → *демонтирајти* → *демонтажа*
монтажа → *демонтажа* → *демонтирајти*

б) (*милитариста*) → *милитаризам* → *милитаризација* →
милитаризовајти → *демилитаризовајти* → *демилитаризација*

в) *нашурализовајти* → *денашурализовајти*
 ↓ ↓
нашурализација → *денашурализација*

Тако изгледа да је префиксална именица у суштини двоструко мотивисана – и именицом (семантички) и префиксалним глаголом (генетички, структурно). Већ је у науци прихваћено мишљење да структурна и семантичка мотивација твореница није обавезно усмерена на једну реч – нека образовања структурно могу бити мотивисана једном, а семантички другим твореницом.

134. Општа функција префикса *де(з)-* да искаже губљење, уклањање, одвајање и сл. од онога што значи мотивациона основа може се каналисати у неколико семантичких подтипова.

а) Именице које значе процес супротно усмерен у односу на процес који се именује именицом у основи:

дезадјективизација, *дебалканизација*, *девербација/девербајтив*, *десимилација*, *дезартикулација*, *дезинтеграција*, *делегитимизација*, *декајтиализација*, *демајеријализација*, *демилитаризација*, *демобилизација*, *деморализација*, *денационализација*, *денацификација*, *дејерсонализација*, *дејолијизација*, *десакрализација*, *десемантизација*, *десубстантивизација/десубстантив*, *дефанзива*, *деценјализација*.

б) Именице које значе раздвајање, губљење, рашчлањивање онога што значи именица у основи:

девалоризација, *дезилузија*, *демаркација*, *денивелација*, *дейојулација*, *дебаланс*.

в) Именице које означавају да је оно што именује мотивациона основа „лоше, погрешно“:

дезинформација, *дезорганизација*, *дезоријентација*, *декласификација*, *деконценјтрација*.

Као што се да видети, лексичко значење модификовано је у творбено значење па је тако нпр. *дезинформација* „погрешна, лажна информација“, а *дезорјентација* је „погрешна, лоша оријентација“.

Сви поменути типови продуктивни су посебно у публицистичкој и политичкој терминологији.

Префикс *ДИС-*

Префиксални начин њворбе

творбени тип: *дис-* + именица

135. Префикс *дис-* (лат. *dis-*, раз-, на разне стране; грч. *dys-*, не-) у српском језику јавља се обично у термилошкој лексици (медицина, економија и др.) и у публицистичко-новинарском језику. Спаја се само са основама страног порекла и није се проширио на домаће основе, иако суделује у творби именица, придева и глагола. Функционише највише у речима које су као готови модели преузете из страног језика: *дисакорд*, *дисемија*, *дисенција*, *дисфазиа*, *дисимилација* и др. Број примера код којих се јасно осећа мотивациона основа, а које нису из области уско термилошког језичког слоја, врло је мали: *дислокација*, *дисконтинуйтети*, *дисјорорција*. Отуда се не може говорити о великој продуктивности творбеног модела са формантом *дис-*, али се може говорити о извесној бројности таквих именица које имају статус уопште страних речи, посуђеница.

Општа семантика посматраних именица, посебно оних које су преузете из грчког језика, врло је блиска именицама из семантичке скупине „префикси негације и супротности“ (*дисхармонија* значи не само одсуство хармоније него и несклад, лошу хармоничност). Навешћемо само оне случајеве код којих се мотивациона основа јавља као самостална именица.

1) Именице које значе одсуство, поремећај онога што значи именица у основи: *дисакорд*, *дискредити* (немање кредита, поверења), *дисјаритети* (одсуство паритета), *дисјорорција*, *дисхармонија*.

2) Именице које значе разилажење, раздвајање, растурање и сл. ређе имају основу као самосталну реч (*дислокација*), а чешће су оне код којих се основа не јавља као самостална именица:

дисемија (распадање крви), *дисенција* (раздор, неслога у мишљењу), *дисфазиа* (сметања у говору), *дисимилација* (распадање, растварање; разједначавање), *дисјункција* (растављање, раздвајање, раздружење), *дисембрација* (рашчлањивање, разуђивање), *дисоцијација* (хем. распадање молекула; псих. заборавност) и др. сличне настале према латинском глаголу. Оне не припадају префиксалној именичкој творби оствареној у српском језику.

Запажа се да, у суштини, префикс *дис-* у српском језику ретко излази изван терминолошких сфера.

Префикс *РАЗ-*

Префиксални начин њворбе

Творбени тип: *раз-* + именица

136. Без обзира на близак семантички аспект са префиксима *де-* и *дис-*, префикс *раз-* не среће се уз исте основе. Они су само међусобно семантички компатибилни – допуњују се. Овај префикс се, иначе, чешће јавља у творби глагола²⁶⁸ и придева, а именичка творба није продуктивна. Мали број именица који се спаја са именичком основом у савременом језику има у већини случајева обележје застарелости. Ретки су примери спајања са новим основама као и са девербативним именицама са суфиксом *-ација*.

Издаја се само неколико именица, додуше, данас у српском сасвим ретких – у префиксалном начину творбе. Творбено значење које уноси префикс *раз-* уз основе које значе одређена, углавном висока, звања, положаје, може се дефинисати као „бивши, смењени, разрешени“: *разбан*, *разбискуј*, *раскнез*, *раскраљ*, *расјој*, *расфрајтар*, *расцар*. У односу на ове именица *разљуди/рашчовек* добија метафоричко значење у функцији квалификације: лоши, рђави људи/ лош, рђав човек. Поред ових именица у већини случајевима постоји и одговарајући глагол, нпр. *разбанијти*, *расјојити*, *раскнежити*, *раскраљити*, *расцарити*, али и *рашчовечавати*, тако да аналогија према глаголу постоји, иако се не би могло рећи да се ради о девербативима. Мислим да су глаголска и именичка творба биле паралелне. Према том моделу настале су пак и речи: *развереница* (бивша вереница, С. М. Љубиша), *разбрак* (бивши, раскинути брак).

Међутим, именица *расјуш* (у примеру: Размињујемо [се] на путевима и *расјушима* који воде кроз живот, Р. Бели Марковић), у тексту, дакле, савременог српског писца, је оживљени архаизам, неоархаизам у стилској функцији. Ту именицу бележи Вуков Рјечник и РЈА. Код Вука је, у значењу „раскрсница“ узет из народне загонетке: „Пођох пут и *расјуш*, нађох прут недјелан, рече бог: Остав' то, то је мој потребач.

Не припада префиксалној творби спортски термин *раскорак*, јер је ту *раз-* изворно само део морфолошке структуре глагола *раскорачијти се*.

²⁶⁸ О глаголском *раз-* уп. занимљив чланак Д. Кликовац, *О значењу српског глаголског префикса раз-* (когнитивнолингвистички њрисјуш), НЈ XXXII/3–4, 1998, 153–167.

*Префиксално-суфиксални начин њворбе*Творбени тип: раз- + им. основа + суфикс

137. У именице префиксално-суфиксалне творбе спада свега неколико примера за које се може рећи да су (изузимајући две последње) стандардне лексеме у српском лексикону: *раздобље*, *разветрина* (ветрометина), *развође* (вододелница, разводница), *разврије* (врх узвишења, брда; брдо, пропланак, зараван), *разглас* и *разгласје* (несклад, неслагање тонова, гласова), *размеђе*, *расиуица* и *расиуће*²⁶⁹ (Вук, Рј.; РЈА). Именице *раскриће* и *раскрсница* губе мотивисаност и лексикализују се. Суделују префикси: *-је*, *-ина*, *-ица*, *-џ*.

Међутим, у датим примерима именички префикс преузима нешто од семантике глаголског префикса *раз-*: дељење, одвајање, раздвајање, расипање и сл., што упућује на закључак да би у дијахроној перспективи могла да се утврди творбена веза и са глаголом: *разветрина* – *разветриши*, *развође* – *разводиши*, *разврије* – *развршиши* итд. Знатно је теже дефинисати мотивациону везу у речима: *разбој*, *разбојиште*, *разбојник*. У сваком случају, реч је о непродуктивној и угашеној творби, мало релевантној у савременом језику.

²⁶⁹ Уп. у руском: *расиуиће*, *расиуица*, *раздорожье*. У руском језику је овај творбени тип такође непродуктиван (в. *Русская грамматика*, Москва 1980, 235).

VIII. ПРЕФИКСИ ЗА ИСКАЗИВАЊЕ ПОНАВЉАЊА, ОБНАВЉАЊА

Префикс *PE-*

Префиксални начин њворбе

Творбени тип: *pe-* + именица

138. У савременом српском језику префикс страног порекла *pe-* (лат. *re-*) изразито је продуктиван, посебно у научном и новинарско-публицистичком стилу. Може се рећи да, слично неким другим страним префиксима (*суйер-*, *де-*, *анти-*), и он доживљава извесну експанзију, посебно уз основе страног порекла²⁷⁰. Ту опет имамо исту појаву као код других страних префикса, а то је да је већина именица са основама страног порекла пренета из језика донатора у наш језик као готова форма – а само један део настао је по том моделу према слободним именичким основама.

У структурном погледу ова образовања се творе по моделима са јединственом и нејединственом мотивацијом.²⁷¹ А то значи – како смо у више махова утврдили код сличних структурних модела – да творба иде како према именичкој основи: *едуција* → *реедуција* тако и према глаголу: *реедуковати*, па су могуће удвојене творбене структуре – према глаголу и према именици: *конструкција* → *реконструкција* ← *реконструисати* ← *конструисати*. Имамо, дакле, две мотивације истовремено – према именици (преовлађују именице са суфиксом *-(а)ција*) и према префиксалном глаголу. И овде постоји међусобна семантичка избирљивост приликом спајања префикса и основе.

Функција префикса *pe-* пре свега је релациона, односно темпорално-релациона. Лексичко-семантички аспект именичких основа садржан је у творбеном значењу префиксалних деривата, а оно се дефинише као: понављање, поновно враћање онога или на оно што значи именица у основи. Значење основе није модификовано, те бисмо пре могли рећи да је поновљено, удвојено, упућено у другом смеру. Тако, нпр. *ревакцинација* није нека специфична посебна врста *вакцинације*, то је само „поновљена, друга заредом вакцинација“. Не може се, као и у неким другим творбеним

²⁷⁰ Ако би се судило по творби именица страним префиксом *pe-*, намеће се несумњив закључак да наш језик трпи велики утицај те творбе и да је све више апсорбује у свој систем, чему посебно доприноси наметљиви језик медија, а што свакако има лоше последице на непрецизност стила и његову уопштеност.

²⁷¹ В. П. А. Соболева, о. с., 33 (табела).

типовима са страним префиксима, на задовољавајући начин спровести минуциознија семантичка класификација појединих образовања. Зато ћемо их све навести по алфабетском реду заједно, како оне – бројније – код којих се основа јавља слободно као самостална именица, тако и оне – ређе – са несамосталном основом (нпр.: *ремони*):

реагенс, реагенција, реаграризација, реадајџација, реактивација, реакција, реамбулација, реанимација (враћање у живот), *рејсолуџизација* (р. власти), *реафирмација, реасикурација* (поновно осигурање), *ребаланс* (р. буџета), *ребољшевизација, ревакцинација, ревалвација, реверберација* (физ. пазвук; рефлексција светла), *ревалоризација, реверзија* (правни повраћај), *ревиџализација, регенерација, редемаркација, редефиниција, редизајн* и *редизајнирање* (нпр. р. комунистичког амблема, Време), *редистрибуција, редресација, редуџликација, реевакуација, реедукција, реексџорџ* (поновни извоз), *реесконџ* (поновни есконт), *реинџињерија* (Полнтика), *реизбор, реинфекција, реинкарнација, реинџеграција, реинџерџреџација, рекаџиџализација, рекаџиџулација, реколекција, реколонизација* (Борба), *рекомџензација, реконџиџиџуција, реконџрукција, реконџра* (Борба), *реконвалесценџ, реконвалесценџија, реконверзија, реконџрукција, рекриминализиација, рејриваџиџација, рекреација, рекриџиџализација, рекуџиџивација* (р. земљишта), *рекуџивизација* (р. живота), *релиџиџација, ремилиџаризација, ремисија* (враћање у претходно стање), *ремисџификација, ремониџ, ренумерација, реокуџација, реорганизиација, рејласман, рејриваџиџација, рејримисџивизација* (р. живота, Блиц), *рејродукција, ресекција, ресоџиџализација, ресџаурација, рејрансџланџација, рефеудализација, рехабилиџација*.

Запажа се да наведене именице долазе претежно из неколико терминолошких области и публицистичко-новинарског стила, где се јављају по правилу нове творбе настале према слободнијим основама. Најчешћи су термини из медицине (*реакција, реанимација, ревакцинација, ревиџализација, регенерација, реинфекција, ремисија, ресекција, рехабилиџација*), из економије (*ревалвација, ревалоризација, реексџорџ, реесконџ, рекомџензација, реконверзија, ренумерација, релиџиџација, рејласман*), из политичке лексике (*редемокраџија, ремилиџаризација, реокуџација, рехабилиџација*), из публицистичко-новинарских текстова (*реаграризација, реадајџација, реафирмација, ребољшевизација, реинџињерија, реколонизација, реорганизиација*). Творбени тип је продуктиван.

Несумњиво је у нашем језику потреба за овим видом творбених речи велика.²⁷² Та потреба, као што показује грађа, задовољава се преузимањем

²⁷² А. Белић је констатовао: „У словенским језицима потпуно је нестало такозваних есоцентричних сложеница, а остале су само есоцентричне, уколико нису у словенске језике унесене позајмице из других језика који знају за есоцентричне сложенице. Тако су у словенским језицима изгубљене детерминативне сложенице ако се у њима чува однос

туђица у целини или туђих творбених модела. Не постоје начини да се спутава тај творбени језички потенцијал који настаје природним развојем језика и тежи да се прилагоди захтевима времена и друштвеног развоја.

именице и детерминативне речи и њихово значење, тј. ако нису сложенице типа „bahuvrīhi“ ... када се и јави каткада таква сложеница, напр. *криводршка*, *риђокоса* и сл. , онда је она права индиска *bahuvrīhi*, тј. права ексцентрична сложеница: она не значи „крива дршка“, већ „крушка [или какав други плод] са кривом дршком“, не „риђа коса“, већ „жена са риђом косом“ итд. Овим су истина словенски језици лишени богата извора за грађење великог броја сложеница толико потребних за културни живот народа; али и ту језици иду својим путевима и задовољавају своје потребе на свој начин“, *О језичкој природи и језичком развоју*, књ. I, Београд 1958, 150.

IX. ПРЕФИКСИ ЗА ИСКАЗИВАЊЕ НАКЛОЊЕНОСТИ, СИМПАТИЈЕ

Префикс *ПРО-*

Префиксални начин њворбе

Творбени тип: *џро-* + именица

139. Семантичку садржину описану као „наклоњеност, симпатија“, исказује у споју са одређеним именичким основама само префикс *џро-*, који се не јавља у самосталној употреби.²⁷³ Овде је реч о префиксу *џро-* од латинског *pro-* који се спаја чистом префиксацијом уз основе углавном страног порекла.²⁷⁴

У оквиру овог префикса јављају се две семантике прилично удаљене међусобно.

1) Највећу продуктивност имају управо оне творбене именице које значе особу која показује изразиту наклоњеност, симпатије, љубав, која навија, ангажује се, ради и сл. за особу именовану мотивационом именичком основом:

џроамериканац, џрокомуниста, џролиберал, џромађар, џромарксиста, џронациста, џросрбин, џрорус, џрофашиста, џрохрваћ, џрочећник.

Трансформацијом се може утврдити да, на пример, *џроамериканац* не значи буквално „онај који је наклоњен, који симпатише *Американца*“ него „онај који је наклоњен, који симпатише, воли *Американце* и све што је *америчко*“. То упућује на закључак да је творба именица потпомогнута системски и придевском творбом: *џроамерички, џронуклеаран, џросрјски* итд. Наведени број примера не исцрпљује све могућности ове творбе. Реално је претпоставити, иако можда случајно у грађи немамо више примера, и спајање уз друге основе у оквиру лексичко-семантичке групе

Више о Белићевом закључку о егзоцентричним сложеницама, и уопште о сложеницама и њиховој терминолошкој другачијој подели в. И. Клајн, *Творба речи...* 1 (уп. Литература).

²⁷³ За разлику од српског, у руском и чешком овај се префикс јавља и у самосталној употреби.

²⁷⁴ У етимолошком смислу овај префикс треба разликовати од хомонимног *џро-* из словенских језика, који се јавља, кад је у питању синхрона творба, само као несамостални префикс у творби глагола и ређе девербативних именица као што су: *џроведрина, џрогала, џрозрак, џромисао* итд. Можда једино *џрочеље* (изведеница *џрочељник*) припада прозирној префиксално-суфиксалној творби с домаћим префиксом *џро-* (уп. *зачеље*, т. 55, 2)). Данас је свакако затамњене мотивације им. *џролеће*. У сваком случају, домаћи префикс *џро-* је као творбени елемент у савременом српском неделотворан.

именица које, како из наведених примера видимо, значе припаднике појединих народа или политичко-идеолошких партија, покрета.

2) Ограниченог су обима именице које значе звање, службу која је по рангу нижа, тј. представља замену ономе звању или служби која је означена именицом у основи: *ѝродекан*, *ѝроигуман*, *ѝроконзул*, *ѝрорекѝор*. Тип није продуктиван.

3) Такође само као позајмљенице (у овим случајевима и према грчком префиксу *ѝро-*, што је у ствари трећи хомоним) функционишу у српском и именице које значе претхођење у простору и времену: *ѝроклиза*, *ѝроклийѝика*, *ѝрономен*, *ѝросеминар*, *ѝросилогизам*, *ѝромеморија*. Тип је ограничене продуктивности у специјалним терминологијама.

X. ПРЕФИКСИ ЗА ИСКАЗИВАЊЕ СПОРЕДНОСТИ, УЗГРЕДНОСТИ

140. Семантички аспект дефинисан као споредност, узгредност, успутност, односно нешто што служи у помоћне сврхе, у творбена значења неких именица уносе префикси *нуз-* (аломорф *нус-*) и *суб-* (аломорф *суй-*).

Префикс *НУЗ-*

Префиксални начин њворбе

Творбени тип: *нуз-* + именица

141. Префикс *нуз-* (испред безвучних сугласника: *нус-*), с обзиром на своје етимолошко порекло од предлога *уз-*, учврстио је властиту семантику чији су основни атрибути: нешто мање важно, споредно, успутно, узгредно.²⁷⁵

Иако се предлог *нуз-* јавља у народној песми још у Вуковом Рјечнику (Бачка, Срем: Тукелији *нуз* чашу поигра) даљи његов развој, било као предлога било као префикса, није ишао према дијалектима. Грађа РСА показује да се у именичкој творби *нуз-* јављало више на хрватској језичкој територији и донекле у термилошким системима. Савремени српски се ограничава на неколико неолошких твореница које обдржавају творбени модел (*нусѝродукѝ, нусѝроизвод, нусѝросѝорија*) и чине га стандардним.

Творбена структура ових именица проста је: све се творе само чистом префиксацијом.

Већина примера које поседује РСА (16. књ. у рукопису) данас припада лексички ограничене регуларности: *нузбаѝак* (покр. горњи део батака, карабатак), *нузбелешка* (узгредна белешка), *нузголенка* (анат. спољашња лисна кост, од колена до пете), *нузгредица* (оно што је мање важно, што је споредно, узгредно), *нуздомац* (неуоб. онај који станује близу некога, сусед – код Шулека), *нуззанимање* (друго, споредно занимање), *нуззарада* (додатна, допунска зарада), *нуззаслужба* (заст. в. нуззарада), *нуззграда*

²⁷⁵ Налазимо да је корисно дати етимолошко објашњење да би се добила представа о семантичком развоју префикса, од првих изворних творби (*нузљуб*) до најновијих неологизама (*нуззарада*). Према Скоку: „Analogijom [uz] ... dobiva n- *nuz* (Vuk, Ваќка, Srijem) prema korelativu *niz: nuzdomac, nuzljub* neologizmi *nuzredica* „koordinata“, *nuz-zasluzba, nuz-zarada*“, pod uz.

(споредна, помоћна зграда), *нуземља* (мање значајна земља, држава, територија), *нузљуб* (заст. супарник у љубави), *нузљубица* (заст. супарница), *нузљубовник* (в. нузљуб),²⁷⁶ *нузмисао* (узгредна, притајена мисао), *нузоблик* (други, напоредни облик), *нусјосјаја* (помоћна постаја, станица), *нусјродукт* (споредни, мање важни продукт), *нусјроизвод* (споредни, мање важни производ), *нусјросјорија* (помоћна, споредна просторија), *нузредница* (мат. заст. координата, Шулук), *нузрешење* (друго, додатно решење), *нузужийак* (1. додатна, допунска храна за затворенике, Давичо, Р. Чолаковић; 2. споредни, секундарни производ)²⁷⁷, *нузучишељ* (учитељ додатних активности), *нузцар* (онај који је по положају други после цара), *нузшуйљина* (споредна, мања шупљина).

Занимљиво је да је Правописни речник из старог Правописа (1960) унео чак шест ових именица: *нуззанимање*, *нуззарада*, *нуззграда*, *нузшуйљина*, *нусјросјорија*, *нусјосјаја*), наравно из правописних разлога. Нови Правопис Матице српске (1993), звани Пешиканов Правопис, даје пет именица: *нуззарада*, *нуззграда*, *нузсјецијалносј*, *нусјриход*, *нусјросјорија*.

У закључку се може констатовати да је тип делимично продуктиван и да не захвата широк круг основа.

Префикс СУБ-

Префиксални начин њворбе

Творбени тип: суб- + именица

142. Осим именица с префиксом *суб-* (лат. *sub-*; испред безвучних сугласника *суй-*), које су као готове форме, понајвише из латинског, пренете у наш језик, и код којих се базни део речи не јавља као самостална реч (нпр. *субјекција*, *субверзија*, *суйсјишјуција*, *суйсјираш* и сл.) има – посебно у специјалним терминологијама – још неколико речи које обдржавају постојање творбеног модела.

Не може се, међутим, говорити о већој продуктивности ових именица. У савременим публицистичко-новинским текстовима најчешће налазимо реч *суйкулшур* (култура одређених друштвених слојева, различита и често опречна званичној култури, поткултура). Према РЈА најранија лексема са *суб-* је *субђакон* (изведеница *субђаконаш*) (у црквеној католичкој служби, најнижи степен свештеничког чина, нижи од ђакона) која је потврђена у 16. веку.

²⁷⁶ Именице *нузљуб*, *нузљубица*, *нузљубовник* нестандардне су и данас излазе из оквира савременог српског језика јер их може баштинити само хрватски.

²⁷⁷ Исто значење има и именица *џаужийак* (в. т. 131 d).

Две основне семантичке нијансе поседују речи ове творбе.

1) Именице које означавају појмове који су потчињени, по рангу нижег значаја, пратећи, подређени у односу на појмове именоване мотивационом основом:

субдиректоријум (компјутерски термин), *субјединица*, *субдоминанција*, *суйкултура*, *субумејност*, *субмикрон*, *субмуниција*, *субординација*, *субпериод*, *субпериодизација*, *субпродукт*, *субсистем*. Осим ових апстрактних појмова, блиску семантику, али у категорији *humanus*, имају именице: *субделегат*, *субђакон*, *субинспектор*, *субординатор*.²⁷⁸ Наравно, степен адаптираности и фреквентности наведених именица појединачно је различит, а опште значење префикса узето из језика донатора, умерено је донекле у нашем језику. Ове творбене лексеме заиста су малобројне, непродуктивне, карактеристичне за специјалне стручне области, практично представљају термине и префикс у њима не развија чврсто опште значење. Ово треба допунити и констатацијом да се префикс *суб-* јавља често паралелно у категорији придева и глагола: *суйкултурни*, *суборбиталан*, *субординирајући*, *суболарни*, *суйтројски*.

2) Сасвим су ретке, а и то само у специјалним текстовима, именице које именују називе нечега што је у непосредној близини, ниже од онога што је именовано мотивационом речју, а код којих се истиче изворно релационо значење префикса: *субарктик*, *субмарина*, *суборбитал*, *суйтросфера*.

²⁷⁸ Користан закључак о фреквентности појединих категорија именица, који потврђује и знатно богатија грађа овога рада, извео је М. Поповић, *о. с.*, 229: „Најфреквентније творбене основе на које се прикључују префикси јесу оне које денотирају категорију *abstraktum*. И то не чуди уколико се има на уму висок ниво појмовности туђица. Денотати категорије *humanus* чести су, али су најчешће настали посредно преко денотата категорије *abstraktum*. Даље, фреквенцијским редом следе денотати категорије *inanimus* те коначно *animans*.“

XI. DRUGI MAЋE ПРОДУКТИВНИ ПРЕФИКСИ

143. Спорадично у именичкој творби учествује још неколико префикса. Међутим, њихова фреквентност је толико мала да не захтевају осврт понаособ.

Од домаћих префикса поменули бисмо:

1) Префикс *низ-*. Ни у граматикама ни у речницима (чак није издвојен ни у РСА), није забележен као префиксални творбени формант. У нашем корпусу нађено је девет примера. Сви припадају префиксално-суфиксалном творбеном начину. Према томе, просторна семантика коју *низ-* преузима од предлога *низ*: „кретање у сфери просторних локација објекта одозго надоле, наниже“ спецификује лексичко значење основе, која је, према нашој грађи: *брдо, брег, већар, вода, гора, до*. Та семантика реализује се и у девет, дакле, нађених примера са јасном мотивацијом, а то су: *низбрдина, низбрдица, низбрдњица, низбрежница, низв(ј)ећрица* (човек без личног става, бескичмењак²⁷⁹), *низводица* (смер у којем тече вода, низводни правац), *низвође* (низводица), *низгорица* (в. *низбрдица*, нпр.: *Колико је узбрдица, толико је низгорица*, Вук, Рј.), *низдолица* (в. *низбрдица*). Као творбени елементи, осим префикса *низ-* појављују се, значи, суфикси: *-ина, -(њ)ица, -је* од којих је најчешћи *-ица*.

2) Префикс *ѝро-*. Као префикс словенског порекла, који се не јавља у самосталној употреби (не треба га мешати са његовим хомонимним парњаком *ѝро-* из латинског и грчког језика; уп. т. 139) врло је чест у глаголској творби, док свега неколика примера припадају именичкој творби, која је сасвим непродуктивна. Префиксално-суфиксалном начину припадају, за цело, само ови примери: *ѝрочеље* (предњи део нечега; почасно место на челу стола, нпр.: *ѝрочеље куће; седети у ѝрочељу*), *ѝрорукавље* (покр. вез у горњем делу рукава), *ѝродоле* (део долине, нпр.: *Земља у ѝродољу је најплоднија*). Префиксалној творби припада само један пример засведочен у РМС са ознаком „калк“ *ѝрозрак* (осветљена слика или натпис на платну који се употребљава при свечаним поворкама, транспарент) непознат стандардном српском.

144. Позајмљени префикси мале продуктивности *вице-* и *екс-*, који се не јављају као самосталне речи, спајају се простом префиксацијом уз именице као основе.

²⁷⁹ Према изразу: *ићи низ већар*.

1) Префикс *вице-* (лат. *vice-*). Уз мотивационе именице које именују особе са одређеним звањем, занимањем, означава да је неко помоћник, заменик, просто други човек у функцији коју има, или звању које носи: *вицеадмирал, вицевојвода, вицегубернер, вицеkonzул, вицекраљ, вицерезидент, вицепремијер, вицепрефект, вицецар*. У савременом језику – посебно спортском – данас су често у употреби две речи: *вицејрвак / вицејрвакиња, вицешампион / вицешампионка* (нпр.: *вицешампион* Европе). Треба истаћи да, иако је број именица које именују звања и занимања знатно већи, префикс *вице-* није проширио своју функцију на широк круг таквих основа. Најчешћи је у административно-дипломатском језику.

2) Префикс *екс-* (лат. *ex-*). Такође простом префиксацијом, твори у споју са именичким основама које означавају различита звања, занимања, професије, положаје и сл. именице које значе да неко не врши више ту функцију, да је бивши, некадашњи, ранији: *ексвојник, екс-Југославија, екскраљ, екслидер, екскомунисџа, ексминистар, ексолимпијац, експатириоџа, експредседник, експремијер, експрофесионалац, ексруководилац, ексуредник, ексцар*. Стиче се утисак да је време у коме живимо утицало на приметну експанзију овога префикса. Већина наведених примера је из новинског језика, који је највише пратио време у коме појаве раслојавања, пропадања, мењања на глобалном плану долазе до изражаја. То најбоље потврђује пример *екс-Југославија*.²⁸⁰ Примере типа *екссујруг, екссујруж-ник* (писане у новинама и као полусложенице) треба сматрати казионализмима.

3) Више о префиксима страног порекла који се јављају као периферне творбе у савременом српском посебно у „ученим речима“ дао је И. Клајн у Творби 1. Он је иначе пажњу посветио и оним елементима творбе страног порекла који су до сада били на граници дефинисаности: први сложенички део – префиксоид – префикс, па је пажњу посветио и елементима: *макро-, микро-, моно-, њара-, њоли-, макси-, мини-, мулџи-, њосџ-, њре-, суџра-*. У овоме раду они нису разматрани.

²⁸⁰ У овом случају морало би се одступити од главног правописног правила о спојеном писању префикса и именице, пошто је други део властита именица. Тако Матичин Правопис (1993) препоручује да се такве форме пишу као полусложенице: *екс-Чехословачка, екс-Славија*.

МЕЋУСОБНИ ОДНОСИ ТВОРБЕНИХ МОДЕЛА

145. Појединачни међусобни односи творбених модела спадају у системско питање именичке творбе. Зашто се, на пример, у оквиру исте семантичке групе јављају конкурентни префикси, уз које основе долази само један, а уз које други или оба префикса (а има случајева и више) – питања су која траже одговоре. Такође се може поставити питање: зашто неке именице имају своје антонимне парњаке са истом основном, а неке их, опет, немају. На та, и још нека друга питања, покушаћемо да дамо одговоре засноване, на чињеницама које проистичу из спроведене анализе.

Обично се продуктивност неког творбеног средства или творбеног модела оцењује фактичким бројем (нових) речи творених са њим, као и проценом његове даље потенцијалне активности. Постоје, осим тога, и они творбени модели на основу којих је настао велики број речи које су чврсто ушле у активни лексички фонд језика. Разуме се, нису сви творбени модели са наведеним префиксима појединачно продуктивни нити у савременом језику показују приметну творбену активност. Напротив, неки од њих су сведени на ограничен и устаљен број примера и значења (уп. нпр.: *до-*, *раз-*, *уз-*, *суб-*), али се сви они међусобно подржавају у систему и аналогјама, односно представама о моделу, што указује на функционисање ових образовања као једне целине.

Немогућност да се језиком увек искажу одређени семантички садржаји једном речју, надомештавале су почесто калкиране творбене форме које су се инфилтрирале у језик и у њему остајале краћи или дужи период, а неке и за стално (*нашчовек*, *ћредрадник*, *ћредговор* и др.).

Ако пођемо од схватања да т в о р б е н и м о д е л представља јединствену структурну схему коју карактерише јединство лексичко-граматичких особина и творбеног форманта (нпр. *за-* + *им.* или *за-* + *им. осн.* + *суф.*), онда је број творбених модела раван укупном броју различитих творбених форманата који суделују у именичкој творби (код чисте префиксације) и броју различитих комбинација тих форманата (код префиксално-суфиксалне творбе).

Префикси као елементи творбе у именичком творбеном систему, са својим семантичким и формалним својствима, остварују различите творбене везе. Те везе се могу свести на: с и н о н и м н е, а н т о н и м н е и (ређе) х о м о н и м н е.

За нас су релевантне прве две.

а) С и н о н и м н и односи творбених модела

146. Кад творбене морфеме имају исто или блиско значење, а различит фонетски састав, реч је о односима синонимије. При утврђивању синонимних односа међу именичким образовањима префикси служе и као *формални* и као *семантички* показатељи. Истоветност или блискост значења јавља се обично у једном (што је чешће) или у неколико значења (што је ређе).²⁸¹

Полисемантички префикси могу имати синонимичне односе са другим, такође полисемантичким префиксима у два или више значења. Најбољи пример за то су префикси *йройив-* и *конйра-*. У неким случајевима имамо *потпуну* синонимичност (*йойкулйура* – *суйкулйура*) или тзв. *варијантну* синонимичност (*сабеседник* – *субеседник*, *саиграч* – *суиграч*).

Најчешћа је *делимична* синонимичност – кад се одређено значење једног префикса поклапа са једним од значења другог префикса, а која је резултат позиционе условљености (*узбрдица* – *йрибрдица*; *бесан* – *несан*), где до синонимичности долази због исте семантичке позиције.

У вези са конкурентношћу префикса може се заправо говорити о семантичким везама и узајамним односима префикса представљених у споју с једном истом мотивационом основом. Те везе су или *йарадигма њске* (тј. везе међу творбеним јединицама у језичком систему – семантичке и формалне – какве су, на пример, делимичне или потпуне синонимне везе²⁸²) или – *синџагма њске* (тј. везе творбених форманата с мотивационом лексичком основом у новообразованој речи).²⁸³

Прегледом грађе узете заједно са контекстом, издвојили смо следеће основне групе синонима:

1) синоними који имају уз исту лексичку основу различите префиксе:
узбрдица – *йрибрдица*; *узбрежје* – *йрибрежје*; *надбрежје* – *йобрежје*;
йройивдејсйво – *конйрадејсйво*; *йройивйоложај* – *конйрайоложај*;
надрилекар – *назовилекар* – *квазилекар* – *йсеудолекар*; *найкулйура* – *йойкулйура* – *суйкулйура*; *йодсисйем* – *субсисйем*; *коауйор* – *суауйор*; *суйермода* – *ексйрамода*; *бесйарйијац* – *нейарйијац* и др.;

²⁸¹ Овај став поткрепљује и чињеница да је највећи број именица код саме префиксације моносемантичан (једнореференцијалан), а код сложене творбе (тј. префиксално-суфиксалне) чешће се јавља вишезначност. Полисемантичне су по правилу именице које припадају старијем наслеђу.

²⁸² Ово је знатно више изражено код глагола.

²⁸³ Подстицајна запажања о парадигматским и синтагматским везама у творбеној семантици даје И. С. Улуханов у књизи *Словообразовательная семантика в русском языке*, Москва 1977, стр. 198–235.

2) синоними префиксално–суфиксалне творбе који се међусобно разликују у суфиксалном елементу, а код којих су префикс и лексичка основа исти:

*Поцерје – Поцерина; бесџуишица – бесџуће; њодбрадак – њодбрадица; њодбрадник – њодбрадњак – њодбрадњик (покр., РМС); њодгрлац – њодгрлица – њодгрло – њодгрље; надсџрешица – надсџрешак – надсџрешњак – надсџрешница – надсџрешњица.*²⁸⁴

3) синоними који се разликују по начину творбе, тј. по одсуству односно присуству суфикса, али уз исте основе и префикс:

забрдо – забрђе; њодшака – њодшачје; Загора – Загорје; безвластџ – безвлашће; џрибрег – џрибрежје;

4) синоними који се разликују по лексичкој основи, тј. кад је творбена реч семантички блиска или простој именици другачије лексичке основе или твореници другачије и лексичке основе и суфиксалног форманта:

неслобода – ројсџво; несрећа (саобраћајна) – удес; њодушје – даћа, њојрсје – груди; или: бесмислица – безумље; надоблачје – наднебесје; њодгрљача – њодјармица (покр.); надсџрешница – наџкровље.

За све наведене именице важи да се, уколико су полисемантичне, синонимичност јавља у појединим њиховим значењима.

Додали бисмо још неколико релевантних запажања. Два префикса имају различите семантичке компоненте у споју с једном истом мотивационом основом: *џриземље = надземље; њомајка = немајка*; или пак исте: *џроџивударац – конџраударац; назовивласник – квазивласник*. Највећа семантичка подударност јавља се у оним творбеним моделима где је један префикс домаћег порекла, а други, њему еквивалентан префикс, страног порекла. Међутим, и поред потпуне лексичке синонимичности (а стилске различитости), и код таквих префикса постоји врло често различита ди-стрибуција према основама.

Активност једне семантичке компоненте одређеног префикса у синонимном пару, јавља се у условима недостатка те компоненте код другог префикса, тј. из потребе да се ефикасно попуни празнина у именовању. Међутим, може се десити да један префикс развије једну семантичку компоненту до те мере да потисне или заустави творбу са истом компонентом која већ постоји код другог префикса. Тако је, на пример, префикс *не-* развио данас нека творбена значења на рачун префикса *без-* (посебно у новинским и публицистичким текстовима), чија употреба уз неке основе данас постаје стилски обележена. Имамо примере да су два префикса блиског или истог основног значења, али се ретко комбинују с истим осно-

²⁸⁴ Према *Речнику срџскохрватџског књижевног и народног језика САНУ*, именице *надсџрешак, надсџрешница, надсџрешњак, надсџрешњица* имају једно заједничко значење: „заклон у облику крова изнад врата или прозора“.

а) С и н о н и м н и односи творбених модела

146. Кад творбене морфеме имају исто или блиско значење, а различит фонетски састав, реч је о односима синонимије. При утврђивању синонимних односа међу именичким образовањима префикси служе и као *формални* и као *семантички* показатељи. Истоветност или блискост значења јавља се обично у једном (што је чешће) или у неколико значења (што је ређе).²⁸¹

Полисемантички префикси могу имати синонимичне односе са другим, такође полисемантичким префиксима у два или више значења. Најбољи пример за то су префикси *против-* и *контра-*. У неким случајевима имамо потпуну синонимичност (*пошкултура* – *сукултура*) или тзв. *варијантну* синонимичност (*сабеседник* – *субеседник*, *саиграч* – *суиграч*).

Најчешћа је делимична синонимичност – кад се одређено значење једног префикса поклапа са једним од значења другог префикса, а која је резултат позиционе условљености (*узбрдица* – *прибрдица*; *бесан* – *несан*), где до синонимичности долази због исте семантичке позиције.

У вези са конкурентношћу префикса може се заправо говорити о семантичким везама и узајамним односима префикса представљених у споју с једном истом мотивационом основом. Те везе су или *парадигма тиске* (тј. везе међу творбеним јединицама у језичком систему – семантичке и формалне – какве су, на пример, делимичне или потпуне синонимне везе²⁸²) или *синтагма тиске* (тј. везе творбених форманата с мотивационом лексичком основом у новообразованој речи).²⁸³

Прегледом грађе узете заједно са контекстом, издвојили смо следеће основне групе синонима:

1) синоними који имају уз исту лексичку основу различите префиксе:

узбрдица – *прибрдица*; *узбрежје* – *прибрежје*; *надбрежје* – *обрежје*; *противдејство* – *контрадејство*; *противоложај* – *контраоложај*; *надрилекар* – *назовилекар* – *квизилекар* – *псеудолекар*; *нашкултура* – *пошкултура* – *сукултура*; *подсистем* – *субсистем*; *коаутор* – *суаутор*; *суиермода* – *експрамода*; *бесартијац* – *нейртијац* и др.;

²⁸¹ Овај став поткрепљује и чињеница да је највећи број именица код саме префиксације моносемантичан (једнореференцијалан), а код сложене творбе (тј. префиксално-суфиксалне) чешће се јавља вишезначност. Полисемантичне су по правилу именице које припадају старијем наслеђу.

²⁸² Ово је знатно више изражено код глагола.

²⁸³ Подстицајна запажања о парадигматским и синтагматским везама у творбеној семантици даје И. С. Улуханов у књизи *Словообразовательная семантика в русском языке*, Москва 1977, стр. 198–235.

2) синоними префиксално–суфиксалне творбе који се међусобно разликују у суфиксалном елементу, а код којих су префикс и лексичка основа исти:

*Поџерје – Поџерина; бесџуџица – бесџуџе; њодбрадак – њодбрадица; њодбрадник – њодбрадњак – њодбрадњик (покр., РМС); њодгрлац – њодгрлица – њодгрло – њодгрље; надсџрешица – надсџрешак – надсџрешњак – надсџрешница – надсџрешњица.*²⁸⁴

3) синоними који се разликују по начину творбе, тј. по одсуству односно присуству суфикса, али уз исте основе и префикс:

збрдо – забрђе; њодшака – њодшачје; Загора – Загорје; безвластџ – безвлашће; џрибрег – џрибрежје;

4) синоними који се разликују по лексичкој основи, тј. кад је творбена реч семантички блиска или простој именици другачије лексичке основе или твореници другачије и лексичке основе и суфиксалног форманта:

неслобода – роџсџво; несређа (саобрађајна) – удес; њодуџје – дађа, њоџрје – груди; или: бесмислица – безумље; надоблачје – наднебесје; њодгрљача – њодјармица (покр.); надсџрешница – најсџровље.

За све наведене именице важи да се, уколико су полисемантичне, синонимичност јавља у појединим њиховим значењима.

Додали бисмо још неколико релевантних запажања. Два префикса имају различите семантичке компоненте у споју с једном истом мотивационом основом: *џриземље = надземље; џомајка = немајка*; или пак исте: *џроџивударац – конџраударац; назовивласник – квазивласник*. Највећа семантичка подударност јавља се у оним творбеним моделима где је један префикс домаћег порекла, а други, њему еквивалентан префикс, страног порекла. Међутим, и поред потпуне лексичке синонимичности (а стилске различитости), и код таквих префикса постоји врло често различита дистрибуција према основама.

Активност једне семантичке компоненте одређеног префикса у синонимном пару, јавља се у условима недостатка те компоненте код другог префикса, тј. из потребе да се ефикасно попуни празнина у именовању. Међутим, може се десити да један префикс развије једну семантичку компоненту до те мере да потисне или заустави творбу са истом компонентом која већ постоји код другог префикса. Тако је, на пример, префикс *не-*развио данас нека творбена значења на рачун префикса *без-* (посебно у новинским и публицистичким текстовима), чија употреба уз неке основе данас постаје стилски обележена. Имамо примере да су два префикса блиског или истог основног значења, али се ретко комбинују с истим осно-

²⁸⁴ Према *Речнику срџскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, именице *надсџрешак, надсџрешница, надсџрешњак, надсџрешњица* имају једно заједничко значење: „заклон у облику крова изнад врата или прозора“.

вама (*а-* и *анти-*), што значи да се ни у таквим случајевима не повећава синонимски фонд речи с истим основама.

У речима *антидемокраџа*, *антикомуниста*, на пример, префиксом *анти-* изражава се појам боље и потпуније него што би комбинацијом истих тих основа са префиксима који иначе изражавају супротност: *против-* и *контра-*. У истој позицији префикс *не-*, међутим, не даје потпуно исто значење. Зато онај који је *антидемокраџа* или *антикомуниста* у исто је време и *недемокраџа*, *некомуниста*, али сваки *недемокраџа* или *некомуниста* није или бар не мора бити у исто време и *антидемокраџа*, *антикомуниста* тј. немора бити „противник“ демократије одн. комунизма.

Разматрањем понуђене грађе може се још закључити да појединим стиловима језика одговарају творбе с одређеним префиксима. Тако једни типови творбе постају карактеристични за одређени стил. То, пре свега, посебно важи за типове појединих префиксалних именица који припадају терминолошком слоју: бот. *џаклен*, *џачемџрес*; *суражица*, *судренић*; анат.: *џодребрица*, *наџколеница*, *џоџколеница*, *џодочњаџи*; топ.: *забрђе* / *Забрђе*, *забрежје* / *Забрежје*, *узбрдица*, *Подгорица*, *Посавина*; вој.: *џоџџоручник*, *џодоџиџир*, *џоџџуковник*; пол. *дезорџанизаџија*, *деградаџија*, *деџтабилизаџија*, *реколонизаџија*, *редефинисање*; спорт. *суџерџигра*, *суџерџлига* итд.

Код појединих језичких стилова, ипак, постоји тежња ка семантичком или бар стилистичком разграничењу могућих синонимних парова, тј. не долази до појаве синонимије онде где би се иначе очекивала с обзиром на блиске семантичке везе самих префикса (нпр. *а-*, *анти-*, *не-*). Поједини језички стилови (нпр. терминолошки) по правилу се опредељују за један префикс. Ретка је потпуна истозначност управо и стога што сваки префикс као носилац творбеног значења модификује лексичко значење основе на специфичан начин, будући да је то његова суштина, коју он не може једноставно неутрализовати или предати другом префиксу у истој позицији.

У суштини, само један део именица с префиксима се лексикализује. Дobar део њих се јавља из потребе коју намеће одређени контекст. Такве именице су по правилу условно стваране, контекстног су карактера и не доспевају у активни фонд лексике, па остају индивидуално-секундарног значаја. Самим тим су и њихове синонимне везе често тиме обележене па и поред семантичке сродности не стоје у истој равни, пре свега у погледу лексичко-нормативне регуларности. Богатство језика и фино стилско нијансирање, као и код простих лексичких синонима, подстиче и творбена синонимија, чијем једном делу доприносе и именице са префиксима.

b) Антонимни односи творбених модела

147. Антонимност уопште као језичка универзалија врло је комплексна семантичка појава.²⁸⁵ Размотрићемо само питање творбене антонимије, што подразумева, у нашем случају, обраћање пажње на антонимне односе творбених модела. То значи да нећемо улазити даље у анализе антонимних односа именица унутар појединачних структурних образаца. О томе, као о антонимном односу, тј. о супротстављености творбене именице и именице у основи, или боље речено мотивисане и мотивационе речи, нарочито код појединих творбених типова (нпр. односи између: *морал* – *неморал*; *комуниста* – *антикомуниста* – *ирокомуниста*; *удар* – *ишоивудар* – *контраудар*) – било је речи више пута у претходном аналитичком делу текста, тако да се тај проблем овде неће поново разматрати. Осврћемо се, дакле, само на међусобно контриране односе појединих структурних типова као елемената творбеног система (нпр. однос *анти-* : *иро-*, *над-* : *иод-*; *иред-* : *за-* и др.).

У основи лексичке антонимности налази се асоцијација по контрасту. Антонимни односи именица с префиксима за нас су занимљиви са гледишта семантике бинарних префикса који долазе уз исте основе. Немају сви префикси своје семантички супротстављене парове, јер се њихова појава не условљава тим аспектом. Тако, на пример, префикси негације не траже никакву обавезну појаву исказивања афирмације префиксима, зато што се та потреба за супротношћу остварује најчешће односом према именичкој мотивној бази. Отуда афирмативно *усџех*, *срећа*, *слобода* тежи да има антонимног парњака, ако не у лексичкој именици, онда свакако у творбеној: *неусџех*, *несрећа*, *неслобода*. Да би се дошло до релевантних закључака, морају се успоставити одређени параметри према којима ће се извршити класификација. А она се може извршити на два плана – према структурном аспекту и према семантичком.²⁸⁶

1) При структурној класификацији издвајају се антоними са различитим префиксом и истом основном. Илустроваћемо то примерима у којима се антонимност јавља у неким значењима (кад су именице полисемантичне):

за-: *иред-*: *забрђе* – *иредбрђе*
загорје – *иредгорје*
заграђе – *иредграђе*

²⁸⁵ О антонимији и антонимима постоји обимна научна литература. О антонимији као лексикографском проблему упућујемо на подстицајан чланак И. Грицкат: *О антионимији*, 36 МСФЛ, књ. IV–V, 87–90.

²⁸⁶ Подробније о антонимима и њиховој лексикографској обради в. у предговору (стр. 5–32) Л. А. Новикова у књизи: М. Р. Львова, *Словарь антионимов русского языка*, Москва 1985.

завечерје – њредвечерје
зајушарје – њредјушарје;

над-: њод-: надвојвода – њодвојвода
надзакуџац – њодзакуџац
надзайоведник – њодзайоведник
надуџравџиљ – њодуџравџиљ;

џред-: њо-: џредсезона – џосезона;

за-: раз-: завршје – развршје;

до-: за-: доручак – заручак;

до-: њод-: долакџица – њодлакџица;

до-: над-: доколеница – наџколеница;

џро-: анџи-: џролиберал – анџилиберал
џронацисџа – анџинацисџа
џрокомунисџа – анџикомунисџа;

квази-/џсеудо-: суџер-/ексџира-: квазинаучник/џсеудонаучник – суџер-
научник/ексџиранаучник, квазиукус/џсеудоукус –
суџерукус/ексџираукус;

2) С е м а н т и ч к а класификација антонима испољава се у неколико категорија. У нашем случају најчешћа је:

– супротност по положају у простору: *забрђе – џредбрђе, завршје – развршје;*

– супротност по времену: *завечерје – џредвечерје; џредсезона – џосезона;*

– супротност по анатомском положају делова тела: *долакџица – њодлакџица, доколеница – њоџколеница;*

– супротност по положају у служби: *надвојвода – њодвојвода, надзакуџац – њодзакуџац;*

– супротност по идеолошким и др. личним опредељењима: *џролиберал – анџилиберал, џронацисџа – анџинацисџа;*

– супротност по квалитету, значају и сл.: *квазинаучник – суџернаучник, џсеудоукус – ексџираукус.*

Овом анализом нисмо исцрпили појаву свих случајева антонимије код именица с префиксима. Дали смо само преглед неких основних видова, чиме желимо сугерисати да на (не)продуктивност појединих творбених типова може делимично утицати и категорија антонимичности као језички али и екстралингвистички фактор.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

148. Анализирали смо творбу префиксалних и префиксално-суфиксалних именица с тежиштем на функцији префикса као битног семантичког и формалног елемента у тој творби. Показало се да именичка творба чистом префиксац и јом егзистира самостално, али у исто време у неким сегментима и паралелно са префиксално-суфиксалном именичком творбом. Њихове додирне тачке испољавају се на структурном плану, с једне стране, и на семантичком плану, с друге стране.

Дошли смо до егзактних података да један број префикса суделује у оба творбена начина – мада не у истом омеру – а да поједини префикси не показују то својство него се јављају само у једном творбеном начину, па тако:

а) само чистој префиксацији припадају: *не-, анти-, а-, ирошив-, контира-, ко-, надри-, назови-, квази-, йсеудо-, йра-, суйер-, екситра-, ултира-, хийер-, архи-, йолу-, де(з)-, дис-, ре-, йро-, нуз-, раз-, суб-, вице-, екс-*;

б) префиксалном и префиксално-суфиксалном начину припадају: *без-, до-, за-, међу-, на-, над-, йо-, йод-, йред-, йри-, су-, са-, йа-, низ-, уз-*.

Значи: чистој префиксацији припада 26 префикса – домаћих и страних. Оба творбена начина, префиксални и префиксално-суфиксални, има 15 префикса. Сваки префикс учествује у именичким образовањима чисте префиксације, а 15 префикса учествује и у комбинованом начину заједно са суфиксима, правећи при томе више творбених модела, уз исте или (чешће) различите основе.

149. Поставља се питање: шта нашем лексичком фонду даје творба именица простом префиксац и јом? Структурна једноставност творбе по моделу *йрефикс + именица* најпростији је пут којим у језику може настати мотивисана реч, која спецификује значење своје мотивационе лексичке основе – именице: просте, изведене, (ретко) сложене. Лакоћа настанка таквих речи умножава се не само бројем домаћих и страних префикса и, уопште, препозиционалних елемената у функцији префикса, него и широким семантичким пољем именичких лексичких основа као саставних компонената тих речи. Ваљаност тако настале речи, и њен досег у укупном лексичком фонду језика, зависи, даље, од карактера саме структурно-семантичке везе и њене способности да изрази задати садржај.

150. Комбиновани начин творбе, префиксално-суфиксални, са моделом *префикс + именица + суфикс* по својој природи структурно је сложенији. Додавањем различитих суфикса који граматички формирају нову реч, а самим тим и већим могућностима метафоричких трансформација значења основе, настају различите категорије именица сва три рода које означавају лица, предмете, конкретне и апстрактне појмове.

Сви домаћи префикси предлошког порекла учествују у префиксално-суфиксалном начину творбе. У основи тих именичких структура генетски се налази устаљена предлошко-падежна веза у којој је временом предлог стекао творбену самосталност префикса – на једној страни – и узајамност префикса и суфикса у односу на творачку именичку основу – на другој страни. Тако је почео да функционише творбени модел и (аналогијом) модел готових речи (*Поморавље, Подриње, забрђе, Забржеје, Појкозарје, бесјуће, узглавље, најколеница, доврайак, њојрбушина* итд.).

Ипак, структурни аспект префиксално-суфиксалних именица није се увек одвијао јединствено по датом обрасцу. У неким случајевима долазило је до извесне прерасподеле основа. То су они примери кад је творба могла бити везана и за придевску основу, ако именица и придев имају исту основу (нпр.: *бесцветница – бесцветан*, при чему је *бесцветница* „биљка без цвета“ али и „бесцветна биљка“). Други су случајеви кад су и именица и придев настајали независно и не обавезно у исто време (*Поморавље и њоморавски*).

151. Има именица за које се може рећи да су у погледу творбе калкови; старији су грчко-латинског порекла (*прејкоморје*), а новији немачког (*најчовек, њредуслов*). Нарочито су калкови чести у ботаничкој, зоолошкој и медицинској терминологији.

152. Напоредни опис пуног броја именица о б а творбена начина показао је њихову тесну међусобну везу – на структурном и семантичком плану.

153. Општа карактеристика датих структура јесте и њихова прилична хетерогеност и неједнородност. Она се испољава, кад је у питању српски језик, у више праваца: а) у историјској перспективи развоја језика; б) у варијантном раслојавању; с) на релацији стандардно и књижевно према дијалекатским и индивидуално-оказионалним језичким творевинама. Као резултат тога добили смо лексику која припада различитим слојевима. Њу чине: стандардне речи (опште намене или термини), историзми, застареле речи, покрајинизми и кроатизми, индивидуализми и оказионализми.

154. Семантичка функција префикса у структури творбених именица послужила је као основна јединица класификације. Тако су се издвојиле основне семантичке групе именица у којима префикси, као семантички испуњени елементи, иницирају творбено значење. Извршили смо следећу поделу:

- префикси негације и супротности (*без-, не-, анти-, а-, њрошв-, кон-џра-*);
- префикси просторних односа (*до-, за-, међу-, на-, над-, њо-, њод-, њред-, њри-, уз-*);
- префикси за исказивање заједнице (*су-, са-, ко-*);
- префикси за исказивање неистинитости (*надри-, назови-, квази-, њсеудо-*);
- префикси са значењем порекла, сродности, старости (*џра-; њо-*);
- префикси за означавање мере, интензивности (*суџер-, ексџра-, ул-џра-, архи-, њолу-, ња-*);
- префикси са значењем рашчлањивања, одвајања, уклањања (*де(з)-, дис-, раз-*);
- префикси за исказивање понављања, обнављања (*ре-*);
- префикси за исказивање наклоњености, симпатије (*џро-*);
- префикси за исказивање споредности, узгредности (*нуз-, суб-*);
- други мање продуктивни префикси (*низ-, џро-, вице-, екс-*).

155. Овако уобличен материјал пружио је могућност унутарње поделе именица: на једној страни – по начинима творбе и, на другој страни – по лексичко-семантичком аспекту творбених именица или, ако је то сам материјал захтевао, творбених основа. Било је, при том, објективних тешкоћа и заиста теже решивих проблема. Неке класификације су извршене не савним на задовољавајући начин, само оквирно, због рогобатне природе материјала (нестабилне форме, нпр.: оказионализми, калкови, (нео)архаизми и сл.) и других пратећих проблема практичне природе (могућности двојаке структуре, територијално-варијантне нерашчишћености у подели грађе, а у вези са тим стоји и историјско језичко наслеђе и сл.).

156. Тако смо добили неколико изразитијих лексичко-семантичких категорија творбених именица. Навешћемо само део примера који задовољавају критеријуме стандардно регуларне лексике.

а) Именице које означавају лица, особе: *безбрајсџвеник, бесџарџи-јац, безимењак, бескућник; небрај, нечовек, неалбанац, неџријатељ; антисемий, антиџбирокраџа, антиџџџриоџа; џрошвкандидаџи, џрошвреформџор; конџраобавешџајац, конџраадмирал; доушник; надбискуџи, надвојвода, најчовек; џморац, џврџлар; џџканцелар, џџџпредседник, џџџџуковник; џредговорник, џредрадник, суауџор, суредџџор, сувароша-*

лубањац, безножац, бескрилац, бесџерка, безрибица; неошровница, нејреживари; њогрмуша, њоводњац, њокућарка, њозребуша, њогрмуша; њригоруља; њраводоземци, њрагмизавци, њраживошњиње, њраинсекџи, њракичмењаџи, њрајџици; њагусеница, њамрав; медицина – аџианалгеџици, аџибиоиџици, аџишхормон, аџишџоксин; аџаџиџа, ариџиџа, асеџса, авиџаминоза; конџтраџеџиџа; џреџкоморџе; хиџерџроџиџа, хиџерџенџиџа, реваџинаџиџа, регенџераџиџа, ресекџиџа; е к о н о м и ј а – ексџирадоџиџи, ексџираџроџиџи, ексџирадоџходак; хиџеринџфлаџиџа, реесконџи, реексџорџи, рекомџенџаџиџа; нуззараџа, нусџриход; с п о р т – џредџџурџиџи, џредџџакмичеџе; џодлиџа; џодсавез; суџерџерџи, суџерџуџи, суџерлиџа; виџешамџион и друге маџе броџне области.

157. Анализа је показала да у префиксалној творџи запажено место имаџу префикси грџког и латинског порекла. Они се обично спајаџу са страним основама; ипак, у неким случаџевима (и не сви) прошируџу се и на домаџе основе (коуредџиџи, аџиџиџуџак, џросрџбин, ексџиразараџа итд.).

158. У префиксално-суфиксалној творџи по правилу нема основа страног порекла. Најчешџе су основе старе речи из општесловенског наслеџа (брџдо, брег, рука, глава, вода, земља итд.). Меџутим, у чистој префиксаџи неки домаџи префикси реџе се спајаџу и са страним основама (џоџшканџелар, џредреклама, џроџиџивреволуџиџа, неексџилоџиџаџиџа), али број тих речи ниџе велики.

159. Кад је реч о продуктивности префикса као битној системској творџеној категориџи, показало се да су, ако узмемо у обзир оба начина творџе, као и реализациџе у свим језичким стиловима – (1) р е л а т и в н о продуктивни: без-, не-, аџиџи-, џроџиџив-, за-, над-, џо-, џод-, џред-, џри-, су-, надри-, назови-, џра-, суџер-, ексџира-, џолу-, де(з)-, ре-; (2) и з р а з и т о продуктивни, тџ. чиџи лексички круг основа ниџе ограничен: не-, џроџиџив-, џолу-; (3) д е л и м и ч н о / о г р а н и ч е н о продуктивни: а-, ко-, на-, квази-, џсеудо-, улџџра-, хиџер-, џа-, дис-, џро-, нуз-, суб-; (4) н е п р о д у к т и в н и : до-, уз-, раз-, нуз-, џро-(словенског порекла), виџе-, екс-, али и префикси: на-, џо-, џри- у префиксалној и са- у префиксално-суфиксалној творџи.

160. Стиче се утисак, према анализираном материјалу, да су неки префикси као елементи творџе у диџахрониџском распону у великој мери временски ограничени.

161. Продуктивност суфикса, односно творбених модела са суфиксима, нисмо утврђивали појединачно и бројчано. Приметно је најпродуктивнији суфикс *-је*, нешто мање: *-ак/-āk*, *-(н)ѝк*, *-(н)ица*, *-ина* итд.

162. Из анализираног материјала може се претпоставити да ће даљи развојни правци префиксалне творбе именица да се ослањају превасходно на стране префиксе, који показују експанзивност и према домаћим и према страним основама. То се највише огледа у новинарско-публицистичком стилу, који је најподложнији утицајима страних језика. Како је њихова семантика глобално у духу универзалне језичке економичности, то се творбени модели са префиксима страног порекла врло лако примају у стандардном језику као облику општекомуникативног језичког средства.

Супротно томе, префиксално-суфиксална творба, ослоњена на српско језичко наслеђе, одржаваће се и евентуално развијати у језику превасходно уметничке литературе, прихватајући из покрајинске лексике неке творбене моделе. Питање узајамних веза дијалекатских творбених именица и творбених именица из стандардног језика, а посебно из литерарног су, опет, тема за себе.

ЛИТЕРАТУРА

- Анчић-Обрадовић Марија, Суфиксална творба помоћу нулте суфиксације, Књижевни језик IV, 12, Сарајево 1975, 7–18.
- Апресян Ю. Д., Лексическая семантика (синонимические средства языка), Москва 1974.
- Babić S., Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku, Zagreb 1986.
- Babić S., Njemačke prevedenice u hrvatskom ili srpskom jeziku, Лексикографија и лексикологија, Нови Сад – Београд 1984, 9–14.
- Vajec A., Besedotvorje slovenskega jezika IV, predlogi in predpone, Ljubljana 1959.
- Varić E., Imeničke složenice neprefiksalsne i nesufiksalsne tvorbe, Zagreb 1980.
- Белић А., О језичкој природи и језичком развитуку I, Београд 1958.
- Белић А., О језичкој природи и језичком развитуку II, Београд 1959.
- Белић А., Савремени српскохрватски књижевни језик, II део, Наука о грађену речи, Београд 1949.
- Белић А., О префиксима и наставцима, Глас САНУ IV, 1952, св. 2, 325–326.
- Boriš W., Prastowiańskie prefiksy imienne *pa-*, *pra-*, *sp-*, *q-* w języku serbsko-chorwackim, Rocznik sławistyczny, t. XXXIV, sz. I, 1973, 69–81.
- Boriš W., Prefiksacja imienna w językach słowiańskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1975.
- Бошков Д., Придевска негација префиксима (*не-*, *а-*, *дис-*, *без-*), НЈ, XXV/1–2, 1981, 63–67.
- Бошковић Р., Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници, у књ.: Одабрани чланци и расправе, Титоград 1978, 49–175.
- Vrabec I.–Hraste M.–Živković Ž., Gramatika hrvatskosrpskoga jezika, Zagreb 1965.
- Вукићевић Д., Именичке сложенице у савременом српском књижевном језику, ЗБМСФЛ, 38/1, 127–174.
- Вукићевић Д., О значењу именичких сложеница, ЗБМСФЛ, 37, 145–149.
- Гортан-Премк Д., Полисемија и организација лексичког система у српском језику, Београд 1997.
- Грицкат И., Актуелни језички и текстолошки проблеми у старим српским ћирилским споменицима, Београд 1972.
- Грицкат И., О антонимији, ЗБМСФЛ, IV-V, 87-90.
- Грицкат И., О именицама типа *налеї* у српскохрватском језику, ЗБМСФЛ XXIV/1, 1981, 101–134.
- Грицкат И., О неким проблемима негације у српскохрватском језику (с освртом на стање у руском језику и у неким другим словенским језицима), ЈФ XXV, 1961/62, 115–135.
- Грицкат И., Покушаји стварања српске научне терминологије средином прошлог века, НЈ XIV/2–3, 1964/65, 130–140.
- Грицкат И., Речник САНУ, Глас ССCLII, Глас одељења језика и књижевности, књ. 13, Београд 1988, 25-39.

- Грицкат И., Стилске фигуре у светлу језичких анализа, НЈ XVI/4, 1967, 217–235.
- Дабић Б., Привативни префикси не- и без- у словенским језицима, Књижевни језик III, 4, Сарајево 1984, 191–198.
- Dezso László, Питања историјско-типолошке карактеризације творбе речи у старо-српскохрватском језику, НССУВД 16/1, 1987, 51–58.
- Дерибас В. М., Приставочно-суфиксальное образование имен существительных в современном русском языке, автореферат, Москва 1967.
- Дешић М., Правопис српскога језика, приручник за школе, Земун–Никшић–Београд 1995, друго издање.
- М. Dokulil, Tvoření slov v češtině, Praha 1962.
- Ермакова О. П., Лексические значения производных слов в русском языке. Москва 1984.
- Žerić S., О tvorbi riječi, Jezik XVII/2, 1969, 37–41.
- Земская Е. А., Современный русский язык, Словообразование, Москва 1973.
- Ивић М., Данашњи аспекти проучавања српскохрватског књижевног језика, ЗБМСФЛ IV–V, 1961–62, 110–116.
- Ивић М., О језику Вуковом и вуковском, Нови Сад 1990.
- Ивић М., О неким принципима глаголске префиксације у словенским језицима, ЈФ XXXVIII, 1982, 51–61.
- Ивић М., „О регуларној полисемији“ у лексиколошкој теорији и лексикографској пракси, Лексикографија и лексикологија, Београд–Нови Сад 1982, 77–81.
- Ивић П., Matthias Rammelmeyer: Die deutschen Lehnübersetzungen im Serbokroatischen. Beiträge zur Lexikologie und Wortbildung, Wiesbaden, 1975, ЗБМСФЛ XXI/1, 1978, 236–250 (критички приказ).
- Ивић П., О језику некадашњем и садашњем, Београд–Приштина 1990.
- Ивић П. – Грковић М., Дечанске хрисовуље, Нови Сад 1976.
- Ivšić S., Nešto о riječima složenima s *nadri-*, Nastavni vjesnik XV, sv. 7, Zagreb 1907, 525–527.
- Jonke Lj., Šulekova briga о hrvatskoj naučnoj terminologiji, Zbornik radova Sveučilišta u Zagrebu, Filozofski fakultet, 1954, 67–81.
- Karaš M., Nazwy miejscowe typu *Podgóra, Zalas* w języku polskim i w innych językach słowiańskich, Wrocław 1955.
- Kasumović Ahmet, О топонимима с приједлогом *pod* у тузланском говору, Втора југословенска ономастичка конференција, Скопје 1980, стр. 139–150.
- Клајн И., О префиксоидима у српскохрватском језику, НЈ XXIII/5, 1978, 187–198.
- Клајн И., Поремећај плодности, Задужбина, год. III, бр. 11, стр. 11
- Клајн И., Санкционисана „праисторија“, Културни додатак Политике, 1988, год. XXXI, бр. 22, стр. 10.
- Клајн И., Творба речи у савременом српском језику, Први део, Слагање и префиксација, Београд 2002, стр. 372.
- Кликовац Д., О значењу српског глаголског префикса раз- (когнитивнолингвистички приступ, НЈ XXXII/3-4, 1998, 153–167.
- Krile I., Podudarnost formalnih i značenjskih sadržaja у prefiksалnoj i sufiksалnoj tvorbi nekih glagolskih oblika, Filologija 9, Zagreb 1979, 169–175.
- Kristal D., Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike, Beograd 1988.

- Кубрякова Е. С., Производное слово в лексике и грамматике, Слово в грамматике и словаре, Москва 1984.
- Лома А., *Загорје* Стефана Белмужевића – куда је Јанко бежао са Косова, Зборник Историјског музеја Србије, Београд 1986, 13–24.
- Лопатин В. В., Об именном префиксе *йра-* в русском языке, Исследования по исторической лексикологии древнерусского языка, Москва 1964.
- Лопатин В. В., О двух этапах морфемного членения слова, Развитие современного русского языка, Словообразование, Москва 1972, 45–52.
- Лопатин В. В., Префиксально-суффиксальные отглагольные имена и их синхронические словообразовательные связи, Москва 1977, 45–52.
- Лопатин В. В., Русская словообразовательная морфемика, Москва 1977.
- Maretić T., Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, Zagreb 1931.
- Maretić T., Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb 1963.
- Марков Б., Префиксни и префиксно-суфиксни образувања во македонскиот јазик, Годишен зборник, књ. 4, Скопје 1978, 77–106.
- Marojević R., Stjepan Babić, Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku. Nacrt za gramatiku, JAZU, Zagreb 1986, JF XLIII, 245–262. (kritički prikaz)
- Матијашевић Ј., Агентивност и номинација (аналитички агенс), НССУВД 22/2, 1993, 279–287.
- Матијашевић Ј., Метафоризација као средство номинације, Језик и пракса I, Приштина 1986, 91–101.
- Матијашевић Ј., Модели у творби речи, НССУВД 20/2, 1991, 335–343.
- Матијашевић Ј., О једном општесловенском типу грађења речи, Buletin – Зборник, Prishtine – Приштина 1980, 121–142.
- Матијашевић Ј., Семантичка деривација у њеном односу према морфолошкој деривацији и семантичка реконструкција, Контрастивна језичка истраживања, Симпозијум, Нови Сад, 1980, 227–245.
- Матијашевић Ј., Око неких питања у творби речи, НССУВД 16/1, 1987, 109–117.
- Милојевић Ј., Именичке сложенице са глаголском компонентом у српскохрватском језику, ЈФ XLVIII, 1992, 35–66.
- Милославский И. Г., Вопросы словообразовательного синтеза, Москва 1960.
- Mitrović V., Poljski glagolski prefiks *prze-* i njegovi srpskohrvatski ekvivalenti *pre-* i *pro-*, Beograd 1990.
- Немченко В. Н., Современный русский язык. Словообразование, Москва 1984.
- Николић Б., Основни принципи творбе речи у савременом српскохрватском књижевном језику, НЈ XIX, 7–20; 142–154; 273–286.
- Новиков Л. А., Русская антонимия и ее лексикографическое описание, предговор у књ.: М. Р. Львов, Словарь антонимов русского языка, Москва 1985.
- Оташевић Ђ., Творба придева с префиксом *ne-*, НЈ XXXI/1–5, 1996, 163–170.
- Otašević Đ. i Sikimić B., Okazionalizmi sa tvorbenog aspekta, Uporabno jezikoslovje, Ljubljana 1989, 218–223.
- Оташевић Ђ. и Сикимић Б., Односи оказационализама према времену, НЈ XXIX/1–2, 77–81.
- Оташевић Ђ. и Сикимић Б., Творба оказационализама у српскохрватском језику, ЈФ XLVIII, 1992, 67–78.

- Петровић Д., Речник мање познатих речи, у књ.: Сабране песме Матије Бећковића, Београд 1990.
- Пешикан М. Наш књижевни језик на сто година после Вука, Београд 1970.
- Пешикан М., Јерковић Ј., Пижурица М., Правопис српскога језика, Нови Сад 1993.
- Поповић М., Ка могућој класификацији страних речи с најчесталијим префиксима грчког и латинског језика, НЈ XXIX/5, 1994, 280–300.
- Правопис српскохрватскога књижевног језика, Нови Сад–Загреб 1960.
- Prigučna gramatika hrvatskoga književnog jezika, израдила група аутора, Zagreb 1979.
- Радовић-Тешић М., Именичка образовања с префиксима *над-* и *иод-*, НЈ XXVI/4–5, 1985, 205–219.
- Радовић-Тешић М., Именичка образовања с префиксима у српскохрватској топонимији, Зборник Шесте југословенске ономастичке конференције, Београд 1987, 621–626.
- Радовић-Тешић М., Творба именица с префиксом *не-* у савременом српскохрватском језику, НССУВД 16/1, 1987, 93–100.
- Rammelmeyer M., Die deutschen Lehnübersetzungen im Serbokroatischen. Beiträge zur Lexikologie und Wortbildung, Wiesbaden 1975.
- Rogić P., Prinos mrtvih klasičnih jezika tvorbi kompozita u savremenim živim jezicima, Jezik IX, sv. 5, 1961/62, 129–132.
- Rogić P., Funkcija predmetka u stvaranju novih riječi i značenja, Jezik IX, sv. 4, 1962, 108.
- Русская грамматика I, Академия наук СССР, Москва 1980.
- Simeon R., Енциклопедијски рјечник лингвистичких назива I–II, Zagreb 1969.
- Симић Р., Станојчић Ж., Остојић Б., Ћорић Б., Ковачевић М., Правопис српскога језика са речником, Београд – Никшић 1993.
- Skok P., Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV, Zagreb 1971–1974.
- Slovník slovenskega knjižnega jezika I–IV, Ljubljana 1980–1985.
- Соболева П. А., Моделирование словообразования, у књ.: Проблемы структурной лингвистики, Москва 1971, 165–212.
- Соболева П. А., Снятие асемантической полиформии в словообразовательном ряду. Проблемы структурной лингвистики 1983, Москва 1986, 16–34.
- Sokołowski J., Mscedonskie przymiotniki z prefiksem *bez-*, Македонски јазик XXXIX, Skopje 1988, 181–187.
- Сопоставительное изучение словообразования славянских языков, (зборник радова) Москва 1987.
- Стакић М., Деривациона фонетика именица и придева у јужнословенским језицима, Београд 1988.
- Станојчић Ж., Есоцентричне придевске сложенице у српскохрватском књижевном језику, ЗМФСФЛ XXVII–XXVIII, 1984/85, 727–732.
- Станојчић Живојин, Префикси без- и не- у сложеницама с именицом, НССУВД 29/1, 2000, 153–160.
- Станојчић Ж. – Поповић Љ., Граматика српскога језика за средње школе. Београд – Нови Сад, 1992.
- Стевановић М., Императивне сложенице, НЈ VIII/1–2, 1956, 6–18.

- Стевановић М., Савремени српскохрватски језик I, Београд 1964.
- Стијовић Р., Префиксација придева у српскохрватском књижевном језику, ЗМСФЛ XXVI/1, 1983, 99–130.
- Тихонов А. Н., Словообразовательный словарь русского языка, Москва 1985.
- Творба речи у српскохрватском језику, зборник радова – реферати и саопштења, НССУВД 16/1, 1987.
- Ђорић Б., Моциони суфикси у српскохрватском језику, Београд 1982, 171.
- Ђорић Б., О терминологији у нашој творби речи, НССУВД, 18/1, 1990, 75–82.
- Угринова-Скаловска Р., За некои зборови со префиксот су- во македонски јазик, Македонски јазик X/1–2, Скопје 1959.
- Улуханов И. С., Словообразовательная семантика в русском языке, Москва 1977.
- Фасмер М., Этимологический словарь русского языка I–IV, Москва 1986/87.
- Фекете Е., Апелативи с негацијом као лексикографске одреднице, ЈФ L, 1994, 129–137.
- Hamm Josip, Imenice s predmetkom „pre-“, Jezik II/4, Zagreb 1953/54.
- Zett R., Die deutschen Lehnübersetzungen im Serbokroatischen. Beiträge zur Lexikologie und Wortbildung, Wiesbaden 1985.
- Црепајац Љ., Прилог проучавању грчких модела латинске лексике, Жива антика 31, Београд 1981, 97–107.
- Црепајац Љ., Прилог проучавању грчких семантичких позајмљеница и преведеница у српскохрватском, Жива антика 28, Београд 1978, 75–84.
- Черепанов М. В., К понятию динамического аспекта синхронного словообразования, у књ.: Актуальные проблемы русского словообразования, Самарканд 1972, 43–49.
- Šulek B., Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja, Zagreb 1874.
- Šimunović P., Istočnojadranska toponimija, Split 1968.

РЕЧНИЦИ

- Бакотић Л., Речник српскохрватског књижевног језика, Београд 1936.
- Вујаклија М., Лексикон страних речи и израза, Београд 1970.
- Даничић Ђ., Рјечник из књижевних старина српских I–III, фототипија изд. из 1863–1864, Београд 1975.
- Грађа Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ.
Imenik mesta u Jugoslaviji, Beograd 1973.
- Klaić B., Veliki rječnik stranih riječi, Zagreb 1974.
- Клајн И., Речник нових речи, Нови Сад 1992.
- Kostić A., Medicinski rečnik, Beograd 1976.
- Rečnik književnih termina, Beograd 1985.
- Речник Његошева језика, израдили: М. Стевановић, М. Вујанић, М. Одавић и М. Тешић, Београд 1983.
- Речник српскохрватског књижевног и народног језика I–XVI, САНУ, Београд 1959–1996.
- Речник српскохрватскога књижевног језика I–VI, Матица српска, Нови Сад 1967–1976.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–XXIII, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1880–1976.
- Ристић С. – Кангрга Ј., Речник српскохрватског и немачког језика, II део: Српско-хрватско-немачки, Београд 1936.
- Симоновић Д., Ботанички речник (имена биљака), Београд 1959.
- Стефановић Карацић Вук, Српски рјечник, Беч 1852, фототипско издање Београд 1972.
- Ćirilov J., Novi rečnik novih reči, Beograd 1991.

СКРАЋЕНИЦЕ

Б–Х–Ж	Брабец И.–Храсте М.–Живковић С., Граматика
ГрРСА	Грађа Речника САНУ
ЗБМСФЛ	Зборник Матице српске за филологију и лингвистику
ИМЈ	Именик места у Југославији
ЈФ	Јужнословенски филолог, Београд
МР	Медицински речник
НЈ	Наш језик, Београд
НССУВД	Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд
ПГ	Приручна граматика хрватскога књижевног језика
РЈА	Рјечник Југославенске академије знаности и умјетности
РК	Ристић–Кангргин речник
РКТ	Речник књижевних термина
РМС	Речник Матице српске
РСА	Речник САНУ

РЕГИСТАР ИМЕНИЧКИХ РЕЧИ

- абиографија 49
 абиологија 50
 авитаминоза 49, 50, 178
 агалактија 49
 аграматизам 49
 аграфија 49, 50
 адинамија 49
 аисторичност 50
 акомуниста 50
 алогичност 50
 алокација 50
 аморал 50, 177
 аморализам 50
 аморалиста 50
 аморалност 50
 анационалност 50, 177
 анемија 50
 анемичност 50
 антиавангардиста 47
 антиагитпроп 47
 антиалкохоличар 48
 антиамериканизам 47
 антианалгетици 178
 антибарбарус 47
 антибахиј 47
 антибехици 46
 антибиотици 46, 178
 антибирократа 47, 176
 антибирократизам 47
 антибленорагици 46
 антибольшевизам 47
 антибольшевик 47
 антивуковац 48
 антиген 46
 антидеголизам 47
 антидемократа 170
 антидизентерици 46
 антидијареици 46
 антидиници 46
 антидиптици 46
 антидогмата 47
 антидогматизам 47
 антидогматичар 47
 антидопинг 49
 антидот 45
 антидрама 47, 48
 антидржава 48
 антиеметици 46
 антиепилептици 46
 антиеротици 46
 антиживот 48
 антизвезда 48
 антиздравица 48
 антизвештавање 48
 антиимигрант 47
 антиинтелектуализам 47
 антиисторија 48
 антијунак 48, 178
 антикаденца 47
 антикастриста 47
 антикатолицизам 47
 антиклерикалац 47
 антиклерикализам 47
 антикњига 48
 антиколонијалиста 47
 антикомад 48
 антикоментар 48
 антикомунизам 47, 177
 антикомуниста 47–48,
 171–173
 антиконзерватизам 47
 антикриминал 47
 антилабела 47
 антилевичар 47
 антилиберал 173
 антилиберализам 47
 антимаоиста 47
 антимарксизам 47
 антимаиска 47
 антимерија 47
 антимилошевићевац 48
 антимитологија 48
 антимонархиста 47
 антинацизам 47
 антинационализам 47
 антинационалиста 47
 антинациста 47, 173
 антинеуралгици 46
 антинефритици 46
 антинуклеарац 47
 антиодонталгици 46
 антиофидици 46
 антипамет 48
 антипаразитици 46
 антипатија 45
 антипатриота 176
 антипесник 48
 антипиретици 46
 антипод 45
 антипоезија 48, 50
 антипоета 48
 антипородица 48
 антиприча 48
 антипропагатор 47
 антипсихијатрија 48
 антипушач 48
 антираван 47
 антирадикализам 47
 антирасиста 47
 антирепубликанац 47
 антиреуматици 46
 антиројалиста 47
 антисан 48
 антисемит 45, 176
 антисемитизам 45, 177
 антисепса 47
 антисифилитици 46
 антискорбутици 46
 антиславодобитник 47
 антислагалица 48

- антисоцијализам 47
 антиспазмодици 46
 антисрбин 47
 антистаза 47
 антистаљинизам 47
 антистаљиниста 47, 48
 антистрофа 47
 антисудбина 48
 антиталенат 48
 антитеза 47, 49
 антитело 49
 антитероризам 47
 антитоксин 47, 178
 анти тоталитаризам 47
 антитрагус 47
 антиуметник 48
 антиунитаризам 47
 антиутопија 47
 антифеминиста 47
 антифермент 46
 антифлогистици 46
 антифраза 47
 антифриз 49
 антихерој 48
 аитихидропици 46
 антихидропици 46
 антихитлеровац 47
 антихормон 46, 178
 антихрист 45, 49
 антихришћанин 47
 антицентрализам 47
 антициклон 49
 античетништво 47
 античитатељ 48
 антишампион 48
 апатија 49, 50, 178
 апатриота 50
 апоезија 50
 аполитичност 50
 арепрезентација 50
 аритмија 49, 50, 178
 арханђел 142
 архибећар 144
 архиепископ 142
 архибитанга 144
 архиглупак 144
 архијереј 142
 архијакон 142
 архиленштина 144
 архилопов 144, 177
 архилопужа 144
 архимандрит 142
 архиневалјалац 144
 архипастир 142
 архиприча 144
 архисатрап 144
 архистратиг 142
 архитип 144
 архитрав 144
 арчидука 142
 асексуалност 50
 асепса 49, 50, 178
 асиметрија 49, 50
 асиметричност 50
 асинхронитет 50
 асоцијалност 50
 атаксија 50
 атактичност 50
 аталенат 50
 атемпоралност 50
 атипичност 50
 афазија 49, 50
 афонија 49
 ацефалија 49
 без(х)лебара 33
 безакон 26
 безаконије 30
 безаконик 32
 безаконица 32
 безакоњак 32
 безакоње 30, 35
 безаплећ 33
 безаплећа 33
 безбожац 34
 безбожије 30, 34
 безбожје 30, 34, 177
 безбожник 32, 34, 35
 безбожница 34
 безбожништво 34
 безбожност 31, 34
 безбожњак 34
 безбоштво 31, 34
 безбоштина 31, 34
 безбрадица 32
 безбрат 27
 безбрат(н)ица 32
 безбратник 32
 безбратственик 26, 27, 176
 безбрачије 30
 безбрачје 30
 безбрашница 30
 безбриг 31
 безбрига 26, 177
 безбрижица 30
 безбрижје 30
 безбрижник 32
 безбрижност 31
 безброје 34
 безброј 26, 35
 безв(ј)ер(н)ица 26, 30
 безв(ј)ера 26
 безв(ј)ерије 30
 безв(ј)ерица 30
 безв(ј)ерје 30
 безв(ј)ерник 26, 35
 безв(ј)етарје 30
 безв(ј)етрина 31
 безв(ј)етрица 30
 безвладије 30
 безвлађе 30, 35
 безвласт 170
 безвласт 26, 27, 170
 безвластије 30
 безвлашће 30, 170
 безводица 30
 безводница 34
 безвође 30
 безвозац 33
 безволац 33

- безволник 32
 безвоља 26
 безвоље 30
 безвољица 30
 безврежац 34, 177
 безвреме 26
 безвучје 30
 безвучност 31
 безгаћ 33
 безгаћа 33
 безгаћан 33
 безгаћац 33
 безгаћаш 33
 безгаћиле 33
 безгаћник 32
 безгаћоња 33
 безглавље 30
 безглас 26–28, 36
 безгласије 30
 безгласка 31
 безграмотник 32
 безграничје 30
 безгребенке 34, 177
 безд(ј)ел(н)ица 32
 безд(ј)етка 33
 бездан 34, 35
 безданица 30
 бездање 30
 бездејство 27
 безделаћ 33
 безделије 30
 безделник 32
 бездело 27
 бездење 30
 бездлака 27, 29
 бездна 34
 бездно 34
 бездом 27
 бездомник 32
 бездомница 32
 бездомовник 32
 бездрв(н)ица 30
 бездрвје 30
 бездроб 27, 29
 бездупњак 32
 бездушје 30, 35
 бездушник 32
 беземљаш 33
 беземник 32
 безенергизам 31
 безенергичност 27
 безизлаз 27, 35
 безиме 27
 безименик 32
 безименко 27, 33
 безименовић 33
 безимењак 32, 176
 безимењаковић 27
 безимље 27, 30
 безлебовић 33
 безлијек 27
 безликаш 34
 безлиснице 34
 безлистац 34, 177
 безличје 30
 безлобије 30
 безлубањац 34, 178
 безлубњак 34
 безљубље 30
 безљудица 30
 безљусак 32
 безмајчић 33
 безматка 33
 безм(ј)ерје 30
 безмливница 32
 безможданик 32
 безможданица 32
 безмозговић 33
 безмозгуља 33
 безмолвије 30
 безнад 31
 безнадица 30
 безнадник 32
 безнађе 30, 35, 177
 безнађе 30
 безначај 27
 безначајник 32
 безначелје 30
 безножац 34, 35, 178
 безноздрвац 33
 безобзир 27, 35
 безобица 30
 безобличје 30
 безобразије 30
 безобразлук 31, 35
 безобразник 32
 безобраштина 31
 безогањ 27
 безосећање 27
 безочарија 31
 безочник 32
 безочница 32
 безпостојбеник 32
 безрађе 30
 безредица 30
 безрепац 34
 безрепић 34
 безрепоња 33
 безрибица 30, 35, 178
 безрод 27
 безродница 30
 безубоња 33
 безуздије 30
 безум 27
 безумје 30
 безумље 30, 35, 170
 безумник 32
 безумница 30
 безумниште 31
 безусловје 30
 безусп(ј)ех 27
 безусп(ј)ешност 27
 безутсха 27
 безучешће 27
 безушка 33
 бесан 169
 бесаница 32
 бесв(иј)ест 27, 35
 бесв(ј)есник 32
 бесв(ј)есност 27
 бесв(ј)естица 30
 бесвест 177
 бесвешће 30
 бесемка 34
 бесиље 30
 бесистемност 31
 бескажњивост 31

- бескичмењак 32, 35
 бескишица 30
 бескличеност 31
 бескличност 31
 бескол/љ/енка 34, 177
 бесконац 27
 бесконачје 30
 бесконфесионалност 31
 бескорисност 31
 бескористје 30
 бескористољубље 27
 бескорка 33, 34, 177
 бескравак 32
 бескрај 27, 35
 бескрајница 30
 бескрвије 30
 бескрвица 30
 бескрилац 34, 35, 178
 бескрилница 32
 бескрушник 32
 бескрушница 32
 бескућ(н)ица 32-33
 бескућа 27
 бескућаник 27
 бескућаница 27
 бескућанство 27
 бескућац 33
 бескућевић 33
 бескућник 32, 176
 беславије 30
 беславље 30
 беслух 27
 бесмисао 27, 35, 177
 бесмислица 30, 170
 бесмрт 27
 бесмртије 30
 бесмртик 32
 бесмртница 30
 бесмрће 30
 беснежица 30, 34
 бесолица 31
 бесолник 32
 бесолница 31
 беспамет 27
 беспамеће 30
 беспара 27
 беспарић 33
 беспарица 31
 беспаровић 33
 беспартијац 27, 169, 176
 беспашник 32
 бесперка 35, 178
 беспокојствије 30
 беспомност 31
 беспомоћ 27
 беспомоћије 30
 беспоповац 33
 беспоредак 27
 беспослењак 32
 беспослица 31, 33, 35
 беспосличар 26, 33
 беспоштењаклук 31
 беспоштење 27
 бесправица 31
 бесправље 30
 бесправник 32
 беспрег 33
 бесприлика 27
 беспример 27
 беспристрашће 30
 беспрћница 33
 беспут 27
 беспут(н)ица 34
 беспутица 170
 беспуће 30, 34, 170, 175
 беспућина 31
 беспушкар 33
 беспушће 30
 бесрам 27
 бесрамница 31
 бесрећник 27
 бестазје 30
 бестид 27
 бестидница 31, 32
 бестиће 30
 бестраг 27
 бестрагија 31
 бестрастије 30
 бестрашије 30
 бестрашје 30
 бестрашће 30
 бестрв 27
 бестужба 27
 бесуд 27
 бесудбина 27
 бесудник 32
 бесуђе 30
 бесхлебара 34
 бесхлебица 31
 бесхлебница 33
 бесхлебовић 33
 бесхраброст 27
 бесц(и)јена 27
 бесц(ј)еница 31
 бесцарствије 30
 бесцв(ј)етка 34
 бесцв(ј)етница 34, 35
 бесцветница 175, 177
 бесцење 30
 бесциљ 27, 35
 бесциље 30
 бешћутник 32
 бешумје 30
 бешчас 27
 бешчаст 27, 58
 бешчашће 30
 бешчест 27
 бешчестије 30
 бешчиније 30
 бешчиње 30
 бешчов(ј)ечје 30
 бешчовештво 31
 вицеадмирал 167
 вицевојвода 167
 вицегувернер 167, 177
 вицеконзул 167, 177
 вицекраљ 167
 вицепрвак 167
 вицепрвакиња 167
 вицепрезидент
 вицепремијер 167
 вицепрефект 167
 вицецар 167
 вицешампион 167, 178
 вицешампионка 167
 дебаланс 153, 154

- дебалканизација 154, 154
 деблатизација 153
 дебољшевизација 153
 девалвација 153
 девалоризација 154
 девербатив 154
 девербација 154
 дегенерација 153
 деградација 153, 171
 дегустација 153
 дедуција 153
 дескалација 153
 дезадјективизација 153,
 154
 дезартикулација 154
 дезасимилација 153, 154
 дезидеологизација 153
 дезилузија 153, 154
 дезинсекција 153
 дезинтеграција 154
 дезинформација 154, 155
 дезодорација 153
 дезорганизација 153,
 154, 171
 дезоријентација 154, 155
 декапитализација 154
 декласификација 154
 деклинација 153
 декомпресија 153
 деконцентрација 154
 делегитимизација 154
 демаркација 154
 дематеријализација 154
 демилитаризација 154
 демобилизација 154
 демодулација 153
 демонтажа 154
 деморализација 153, 154
 денатурализација 154
 денационализација 154
 денацификација 152,
 153, 154
 денивелација 154
 деперсонализација 154
 депоетизација 153
 деполитизација 153, 154
 депопулација 154
 депрефиксација 153
 депрецијација 153
 десакрализација 154
 десемантизација 154
 дестабилизација 171
 десубстантив 154
 десубстантивизација 154
 детитоизација 153, 177
 дефалкација 153
 дефанзива 153, 154
 дефлација 153
 деформација 153
 децентрализација 153,
 154, 177
 дисакорд 155
 дисемија 155
 дисенција 155
 дисимилација 155
 дисјункција 155
 дисконтинуитет 155
 дискредит 155
 дислокација 155
 дисмембрација 155
 дисоцијација 155
 диспаратет 155
 диспропорција 155
 дисфазија 155
 дисхармонија 155
 добатак 59
 добедрица 60
 довјерац 61
 довјерник 61
 довратак 58, 60, 175, 177
 довратник 60
 довратница 60
 доглавак 60
 доглавар 61
 доглавац 61
 доглавник 61
 доглавница 61
 догласник 61
 догласница 61
 догранак 60
 догуз 60, 61
 догузак 60, 61
 догузац 60, 61
 догузић 61
 догузлар 60
 догузлара 60, 61
 догузлија 60, 61
 дожител 59
 дожитковић 61
 дожитовић 61
 дозглавкар 60
 доземац 60
 доиме 59
 дојајница 59
 дојелак 61
 дојелац 61
 дојутрак 61
 доколена 60, 61
 доколенац 60
 доколеница 60, 61, 173,
 177
 доколенице 58
 доколеничар 60, 61
 доколенка 60, 61
 докољен 60
 докољењача 60
 докољица 60
 докрајник 60
 докрилка 60
 докукач 60
 докућа 59
 долакташ 60
 долактеник 60
 долактица 60, 58, 173
 долактник 60
 долактиница 60
 долисница 60
 домали 59
 домозак 59, 177
 доножје 60, 177
 допадавица 59
 допалац 59
 допасница 60
 доплотница 60
 доподне 59, 177
 доподница 61
 допредседник 59
 допрозорје 60

- допрозорник 60
 допуковник 59
 дорамак 60
 дорамач 60
 дорамењак 60
 дорамка 60
 дорамник 60
 доручак 58, 59, 75, 173,
 177
 доручје 60
 досебица 61
 досебност 61
 досјај 59
 досредњак 59
 достегница 60
 доумица 60
 доушивало 61
 доушивач 61
 доушкивало 61
 доушкивач 61
 доушљивач 61
 доушник 61, 176
- ексвојник 167
 экс-Југославија 167
 екскомуниста 167
 екскраљ 167, 177
 екслидер 167
 ексминистар 167
 ексолимпијац 167
 експатриота 167
 експредседник 167, 177
 експремијер 167
 експрофесионалац 167
 ексруководилац 167
 екссупруг 167
 екссупружник 167
 екстрабогаташ 140, 177
 екстраверзија 140
 екстрaвим 140
 екстрaвреме 140
 екстрагубитак 140
 екстрадимензије 140
 екстрадобит 139, 140,
 178
 екстрадодатак 139, 140
- екстрадоходак 139, 178
 екстрадуфикс 140
 екстразарада 140, 178
 екстразвезда 140
 екстразона 140
 екстраквалитет 140
 екстракилограми 140
 екстракласа 140
 екстрамирис 140
 екстрамода 169
 екстранаграда 139, 140
 екстранаучник 173
 екстра-Нена 140
 екстрапакет 140
 екстрапапир 140
 екстрапарајлија 140
 екстрапаритет 140
 екстрапотреба 140
 екстрапринос 139, 140
 екстрапроизвод 140
 екстрапроизводност 140
 екстрапрофесионалац
 140, 177
 екстрапрофит 139, 140,
 178
 екстрасистола 140
 екстраукус 139, 140, 173
 екстраутериум 140
 ексуредник 167
 ексцар 167
- забарак 63
 забарка 64
 забатак 62
 Забиље 63
 Забок 63
 Забор 63
 Заборак 63
 Заборани 63
 забрдак 63
 Забрдац 64
 забрдица 64
 забрдњак 63
 забрдњача 64
 Забрдо 63
 забрдо 170
- Забрђани 63
 забрђе 63, 170–3, 175
 Забрђе 63, 171
 Забрега 64
 забрежак 63
 забрежје 63, 171
 Забрежје 63, 171, 175,
 177
 забрешчић 64
 забрњак 67
 Забуковац 64
 Забучје 63
 заветар 62
 заветарје 67
 заветрац 67
 заветрина 67
 заветрица 67
 заветриште 67
 завечерје 66, 173, 177
 Заврата 63
 заврећак 67
 Заврх 63
 заврха 64
 завршак 63
 завршје 173
 Завршје 63
 загвозд 62
 заглав 67
 заглавак 67
 заглавље 67
 заглавњак 67
 заглодњак 65
 Загор 65
 Загора 63, 65, 170, 177
 загорак 63
 Загорак 63, 65
 Загорица 63
 Загоричани 63
 загорје 62, 64 172
 Загорје 62, 64, 65, 92,
 170
 загорка 64
 загоркиња 64
 Заград 63
 Заградина 63
 заграђе 64, 172

- Заграђе 64
 загранак 67
 Заграда 63
 Загрмље 63, 64
 загробље 62
 задланак 65, 177
 задланица 66
 Задунавље 64
 задушје 66
 задушнина 66
 задушнице 66
 зазубине 66
 зазубице 58, 66
 Зајаруга 63
 зајутарје 66, 173, 177
 зајутрак 66
 закаручје 64
 Закмур 63
 Закорење 63
 закрилице 66
 закриље 65
 закрмак 63
 закутак 63
 закуће 64
 залактица 66
 залеђе 65
 залеђник 66
 залет 67
 залистак 67
 заличје 65
 Заложје 64
 Залуг 63
 Залужани 63
 залужје 64
 Залужје 64
 Залука 63
 замаглица 67
 замеђак 63
 заморје 64
 Замост 63
 занебље 64
 Заножје 64
 заноктица 66, 177
 заобаље 64
 Заострог 63
 заперак 67
 запетак 65
 запетача 66
 запетник 66
 запетница 66
 Запећ 63
 запећак 62, 63
 Запеће 64
 запис 67
 заплеће 65
 заплот 62
 заплотина 67
 заплотњак 67
 Заплужје 64
 Запоље 63
 запруђе 64
 Запруђе 64
 запршће 65
 зараван 62
 зарамље 65
 заребарје 65, 77
 заребница 66
 заребрник 66
 заребрњак 66
 зарепак 65
 Заречје 64
 заров 67
 Зарожје 64
 зарукавље 62, 65
 зарукве 66
 заруквица 66
 зарупак 63
 заручак 66, 173
 заселак 63
 Засеље 64
 заскутница 67
 Заслап 63
 Засливље 64
 засобица 67
 застој 67
 Застоље 64
 застапоље 65, 67
 затаванак 67
 Затара 63, 64
 Затарје 64, 92
 затиљак 65
 затишје 67
 заћупак 67
 Заушје 64
 заушка 66
 заушке 66
 заушник 66, 177
 заушница 66
 заушнице 66
 заушњак 65
 захлађе 64
 Захрид 63
 Захрт 63
 Захум 63
 Захумље 64
 Захумско 64
 зачелак 65, 66
 зачеле 65, 161
 зашака 62, 177
 зашачје 65
 квазиантикапитализам
 124
 квазивласник 170
 квазидемократија 124,
 177
 квазилекар 169
 квазимарксизам 124
 квазимарксист 124
 квазинаучник 123, 124,
 173
 квазипортрет 124
 квазисоцијалист 124
 квазиукус 173
 квазиуметник 123, 124,
 177
 квазиуметност 124
 коадјутор 116
 коактивност 116
 коакција 116
 коаптација 116
 коаутор 116, 169, 177
 коегзистенција 116
 коедукација 116
 комасација 116
 контраадмирал 56, 57,
 176
 контраакција 56, 57

- контралт 56, 57
 контраатак 56
 контрабаланс 56
 контрабанд 57
 контрабас 56, 57
 контрадедукција 56
 контрадејство 56, 57, 169
 контрадемисија 56
 контрадемонстрација 56
 контрадикција 57
 контраиндикација 55, 56
 контрајуриш 56, 57
 контракомита 56
 контракултура 56
 контралик 56
 контраманевар 56
 контрамарка 56
 контрамарксист(а) 56
 контрамарш 56
 контрамина 57
 контрамитинг 56
 контрамотафун 56
 контранапад 55
 контранапад(ај) 56, 57
 контраобавештајац 55,
 56, 176
 контраодговор 56
 контраоперација 56
 контраофанзива 55, 56
 контрапод 56
 контрапозиција 56
 контраположај 56, 169
 контраположност 57
 контрапредлог 56, 57,
 177
 контрапункт 56
 контрареволуција 56, 57
 контрареволуционар 56,
 57
 контрареформатор 56, 57
 контрареформација 56,
 57
 контраритам 56
 контрасаопштење 56
 контрасигнатура 57
 контрастав 177
- контратеза 56
 контраудар 172
 контраударац 56, 57, 170
 контрацепција 56, 57,
 178
 контрашпијунажа 55
 конфедерација 116
 копилот 116
 копредседавајући 116
 копредседник 116
 копродукција 116
 корежисер 116
 кореферат 116
 кореферент 116
 косценариста 116
 коуредник 116, 178
- Међимурје 71
 међуакт 70
 међувеће 69, 177
 међувилица 69
 међувлада 70
 међувлађе 71
 међувлашће 71
 међувође 71
 Међувође 71
 међуврата 69
 међувраће 71
 међувредност 70
 међувреме 70
 међуврста 70
 међувршје 71
 Међувршје 71
 међугалерија 69
 међугвожђе 68
 међугворник 70
 међугорица 68
 Међугорје 69
 међугорје 71
 међугоспође 71
 међугруђе 71
 међудек 69
 међудна 70
 међуднев(н)ица 71, 72,
 177
- међудомаћин 70, 71
 Међудражје 71
 међудржава 68, 177
 међуелеменат 70
 међуепоха 70, 177
 међуетапа 70
 међуефекат 70
 Међужваље 71
 међужитица 71, 72
 међузависност 70, 71
 међузавој 68
 међузаменљивост 70
 међуигра 70
 међујело 70
 међукат 69
 међуколело 69
 међукомад 69
 међукрочје 71
 међукрушје 71, 72
 Међулужје 71
 међулука 68
 међумашница 70
 међумесо 69
 међуместо 68
 међумозак 69, 177
 међуморје 68
 Међумурје 71
 међународница 72
 међународност 72
 међународњак 72
 међуоднос 70, 71
 међуодстојање 68
 међуоперација 69
 међуочице 69
 међупалуба 69
 међуплеће 69
 међупојава 69
 међуположај 68, 177
 међупостава 69
 међупостаја 68
 међупотез 69
 Међупоточје 71
 међуправац 68
 међупразнина 68
 међупредлог 69
 међупредстава 69

- међупресуда 69
 међупродаја 177
 међупродукт 69
 међупромет 69
 међупростор 68
 међупросторје 71
 међупроцес 69
 међупршљен 69
 међупут 68
 међурадња 69
 међураспра 69, 71
 међурастојање 68
 Међурача 69
 Међураче 69
 међуребрица 71
 међуред 68
 међуредак 68
 међуречица 70
 међуречје 71, 72, 92, 177
 Међуречје 71
 међуроже 71
 међусат 70
 међусвет 70
 међусебица 72
 међусевица 72
 Међусеље 71
 међускала 70
 међусобац 72
 међусобица 72
 међуспрат 69
 међустаница 68
 међустанка 70
 међустражар 70
 међустроп 69
 међуступље 71
 међутачка 68
 међутемењача 69
 међутип 70
 међутон 70
 међутрговина 69
 међутренутак 70
 међуузрок 70, 71
 међууметак 69
 међуусев 69
 међуусевица 72
 међуфаза 70, 177
- Међухана 69
 међухлебница 72
 међуцена 69
 међучасје 72
 међучворје 71
 међучељусница 69
 међучељуст 69
 међучин 70, 177
 међучлан 70
 међуквалитет 70
 међукласа 70
 међукорак 70
 међумера 70
 међунијанса 70
 међуритам 70
 међуслој 70
 међусредство 70
 међуставак 70
 међустепен 70
 међуциљ 69
- набадњак 74
 набедреник 73, 74
 набедреница 73
 набедрица 73, 74
 набрдило 74
 набрдиља 74
 набрдњача 74
 набрђе 74
 набрежје 74, 177
 навечер 75
 навечерје 74
 навилјак 74
 навилје 74
 навилњак 74
 навимница 73, 74
 навршај 74
 навршак 74
 наглавак 73, 74, 75
 наглавало 73, 74
 наглавац 73
 наглавач 73
 наглавина 73, 74
 наглавица 73
 наглавка 73
 наглавље 73, 75
- наглавник 73, 74
 наглавница 73
 наглавњача 73
 нагорка 74
 нагоркиња 74
 награнак 74
 нагребак 74
 нагрљак 73
 нагрље 73
 нагробник 74
 нагробница 74
 нагрудник 73, 74
 нагрудњак 73, 177
 нагубац 73
 нагубица 73
 нагубник 73
 нагубњак 73
 нагузац 73, 74
 нагузивало 73
 нагузјак 73
 нагузник 73
 Надбаре 78
 надбискуп 76, 77, 176
 надбискупија 77
 надбојник 77
 надбрашник 77
 надбрежје 169
 надвојвода 76, 77,
 87, 173, 176
 надвојводство 77
 Надврело 78
 Надгај 78
 надглавље 80
 надграматнка 78
 надгробље 79, 80
 надгробник 79, 177
 надгробница 79, 80
 надгрудник 80
 надгрудница 80, 93
 наддесетар 76
 надђакон 77
 наджена 78
 надживот 78
 наджрец 76
 наджупан 76, 87
 наджупник 76

- надзакупац 76, 87, 173
надзапов(ј)едник 76, 87,
173
надзвезднје 79
надземље 79, 80, 81, 170
надземник 79
надиндустријализам 78
надинжењер 76
надинспектор 76
надинтендант 76
надјачина 78
надл(и)јечник 76
надлакат 78
надлактица 66, 80, 93,
177
надланак 80, 81, 93
надланица 66, 80, 93, 177
надлекар 76, 87
надлечник 87
надлист 78, 177
надловац 76
надлопов 77
Надлуг 78
надлугар 76, 77
надлугарство 77
Надлугови 78
надљетник 77
надљудесина 77
надмлинар 76, 87
надмотив 78
надмудрост 78
наднарав 78
наднаслов 78, 79, 88
наднебесје 79, 80, 81,
170
надоблачје 79, 81, 170
надобрвље 80
надодвјетник 76, 77
надодвјетништво 77
надодјећник 77
надоксид 78, 88
надопис 78
надофицијал 76
надочник 80, 93
надочњак 80
надравнитељ 76, 87
надрезед 88
надреализам 78
надред 88, 177
надредатељ 76, 87
надрепак 80, 93, 177
надрепњак 80, 93
надриадвокат 120, 177
надриапотекар 120
надрипотекарство 120
надрибабица 120
надриверовање 120
надриветеринар 120
надривештак 120
надривидар 120
надривидарство 120
надривојник 120
надриговорник 120
надригосподство 120
надригоспоштија 120
надригуз 121
надриделија 120
надридоктор 120
надрндрама 120
надридраматик 120
надридругар 120
надридуховитост 120
надрижена 120
надриженство 120
надризакон 120
надризанатник 120
надризидар 120
надризнање 120
надриинтелигенција 120
надриисторик 120
надриисторичар 120
надријунак 120
надрикњига 118, 120
надрикњигописац 120
надрикњижевник 120
надрикњижевност 120
надрикњиштво 120
надрикраљ 120
надрикритичар 120
надрикултура 120
надрил(и)јечник 120
надрилекар 120, 169
надрилекарија 120
надрилекарица 120
надрилекарство 120
надрилечништво 120
надрилитерат 120
надримајстор 120
надриморал 120
надримудрац 120
надримудровање 121
надримудрост 121, 177
надринаображеност 121
надринаука 121
надринаучник 120
надринеимар 120
надриобразованост 121
надриобразовање 121
надриобртгик 121
надриотменост 121
надрипатриота 120
надрипесник 120
надрипесништво 121
надриписар 120
надриписарење 121
надриписарија 121
надриписарство 121
надриписац 120
надрипискарало 120
надрипјесник 118
надриплемић 120
надрипоезија 121
надрипоетство 121
надриполитичар 120
надриполитичарење 121
надриправичар 120
надрипросвета 1231
надрипросветитељ 120
надрипчелар 120
надриразговор 121
надриразлог 121
надриродољуб 120
надрисветац 118
надрисветиња 121
надрисвештеник 120
надрисвирач 120
надрислободњак 120
надрислуга 120

- надристих 121
надристолар 120
надрнтрагедија 121
надрнтрибун 120
надриуметник 120
надриумовање 121
надриученост 121, 177
надриучењак 120
надриучитељ 120
надрифилозоф 120
надрифилозофија 121
надрихуманост 121
надрицивизација 121
надришала 121
надсав(ј)етник 76
надсамостаник 76
надсатник 76
надсвест 78
надсвет 78, 79
надсвештеник 76
надсвође 79
надсердар 76
надсловак 79, 81
надсмисао 78, 79, 177
надсписатељ 77
надсрећа 78
надстар(ј)ешина 76
надстражар 76
надстрешак 79, 81, 170
надстрешница 79, 170
надстрешница 79, 80,
170
надстрешњак 170
надстрешњица 79, 170
надстројар 76
надстропље 79
надструктура 78, 79
надступина 79
надтамничар 76
надтема 78
надтемник 79
надударник 77
надуљудност 78
надум 78
надуправитељ 76, 87, 173
надучитељ 76, 88
надучитељица 76, 88
надцепак 79
надшака 78, 177
надшумар 76, 88
назимац 74
назиме 74
назобник 75
назобрз 75
назлонаводник 75
назовибискуп 122
назовибогомољац 122
назовиболничар 122
назовибранилац 122
назовибрат 118, 121, 122
назовивлада 122
назовивласник 170
назовивојска 122
назовиглавар 122
назовигосподин 122
назовидело 122
назовидемократ 122, 177
назовидемократија 122
назовидоказ 122
назовидоктор 122
назовидржава 122
назовизлоупотреба 122
назовизнанац 122
назовиистина 122
назовиисторичар 122
назовикалуђер 122
назовикласичарство 122
назовикњижевник 122
назовиколхоз 122
назовикосач 122
назовикраљ 122
назовикритика 122
назовикритичар 122
назовикујна 122
назовикућа 122
назовилескар 169
назовилијечник 118, 119
назовиловац 122
назовилогичност 122
назовиљубав 122
назовиљуди 122
назовимајка 122, 144
назовимајстор 122
назовимана 122
назовиматер 122
назовиматица 122
назовимитрополит 122
назовимонументалност
122
назовиморал 122, 177
назовимртвац 122
назовинародњак 122
назовинаука 122
назовинаучник 122
назовинога 122
назовиножица 122
назовиодред 122
назовиопозиционалац
122
назовиотац 122
назовипатриота 122
назовипевац 122
назовипесник 121, 122
назовиписар 122
назовиписац 122
назовипобожност 122
назовипобуда 122
назовипоглед 122
назовипоп 122
назовипоручник 122
назовипоштењак 122
назовипријатељ 121, 122
назовипринцип 122
назовипроглас 122
назовипросв(ј)ета 118,
122
назовирадикалац 122
назовиразлог 122
назовиреченица 122
назовирод 118, 121, 122
назовиродољубац 122
назовисабор 122
назовисветац 122
назовисветитељ 122
назовисестра 122
назовисоба 122
назовисоцијалиста 122
назовиспособност 122

- назовисрећа 122
 назовисродство 122
 назовисуд 122
 назовиталенат 121
 назовитрговац 122
 назовиуметност 122
 назовиустав 122
 назовиучењак 122
 назовифилозоф 122
 назовицар 122
 назовицивилизација 122
 назовичовек 122
 назовишкола 122
 назубак 73
 наколенац 73
 наколеник 73
 наколеница 73
 наколенче 73, 74
 наколењак 73
 након/њ/че 74
 накоренац 74
 накрилче 73
 налактица 73, 74, 75
 налеђе 73, 74
 налеђица 73
 налеђница 73
 наличина 73
 наличје 73, 75
 наличник 73
 налођница 74
 наложник 74
 намесник 74, 75
 аногавичје 74
 наножак 73
 наножњак 73
 наочари 73, 75
 наочник 73
 наочница 73
 наочњак 73
 наплатак 75
 наплећак 73, 74
 наплећник 73
 наполица 75
 напрсник 73, 74
 напрсница 73
 напрстак 73, 74, 75
 напрстица 73
 напршњак 73
 напршче 73
 нарамак 73, 75
 нараменик 73
 нараменица 73, 75
 нарамењак 73
 нарамењача 73
 наречје 75
 нарука 73
 нарукавље 73
 нарукача 73
 наруква 73
 наруквица 177
 наруквица 73, 74
 нарупца 75
 наручак 73, 75
 наручје 73, 74, 75, 177
 наручник 73
 насиље 75
 настрешак 75
 настрешара 75
 настрешница 75, 177
 настрешница 75
 натколеница 171, 173,
 175
 натконобар 76
 натконтролор 76
 наткрилак 80
 наткритичар 76
 наткровак 79, 81, 177
 наткровље 79, 80, 81, 170
 наткровница 79, 80, 81
 наткултура 169
 натпастир 76
 натпољар 76
 Натпоље 78
 натпоп 76
 натпоручник 76, 88
 натпоштар 76
 натпреглед 78, 79
 натпрозорник 79
 натпрозорњак 79
 натрбушје 73
 натремак 75
 натћудник 77
 натцариник 77
 натцестар 76
 натчовек 77, 79, 89, 168,
 175-6
 наусник 73
 наусница 73, 74, 75, 177
 наушка 73
 наушник 73
 наушница 73, 74, 75, 177
 наушњак 73
 нахлебник 75
 начелник 73, 75
 неалбанац 43, 176
 небограђанин 39
 небитак 42
 небиће 42
 неборац 42, 43
 небрат 39, 40, 176
 небраћа 40
 небрига 41
 невакат 40
 невера 36, 40
 невештина 40, 41
 невид 41
 невинашце 39
 неводич 42
 невоља 36, 40
 неврата 42
 неврба 42, 177
 невреме 40
 негазда 42
 негатор 39
 негирање 39
 недевер 40
 недело 40
 недеља 36
 недемократа 171
 недоба 40
 недоминација 41
 недраж 41
 недруг 40
 недружина 40
 недруштво 40
 недубровчанин 42
 недух 41
 неђак 36

- неевропејац 43
 неегзистенција 41
 неекономија 41
 неексплоатација 41, 178
 нееленганција 41
 нежеља 41
 неживотиња 42
 незавичајност 38
 незадругар 42
 незет 40
 незнање 41
 незрелост 39
 неинтервенција 42
 неистина 41, 42
 нејад 42
 нејунак 40, 42
 нејунаштво 40
 некомуниста 48, 171
 некултура 40
 нељуди 40
 немајка 40, 144, 170
 неметали 40, 42
 немешање 42
 немилост 41
 немилота 41
 немиље 41
 неминовност 39
 немир 36, 40
 немонах 42
 неморал 40, 172, 177
 немоћ 36
 немуслиман 42
 ненападање 39
 ненасиље 41
 неносиља 42
 необзир 41
 необразованост 38
 неотца 40, 41
 неотпор 41
 неотровница 42, 178
 непажња 41
 непамет 36, 41, 44
 непар 42
 непартијац 42, 43, 169
 непартијка 42
 непевач 42
 непесник 40, 41
 неплемић 42
 непливач 42
 неповољност 38
 неповршност 38
 непогодност 38
 непогрешивост 38
 неподобност 38
 непоезија 50
 непокорност 38
 неполитичар 42
 непољопривредник 42
 непоп 40
 непоузданост 39
 неправда 40
 непрживари 42, 43, 178
 непреља 40
 непривреда 42, 43
 непријатељ 36, 40, 176
 неприлика 40
 непроводник 42
 непушач 39, 42
 нерад 41, 42
 неразум 41
 неред 41
 нероб 42
 несан 169
 несврставање 42
 несеја 40
 неселица 42
 несин 40
 неслобода 41, 44, 170,
 172
 несловенац 42
 неслога 41
 неснага 36, 41, 44
 неспоразум 41, 42
 несрб(ин) 42, 43
 несрећа 40, 170, 172
 несташлук 39
 несуд 42
 неуплнтање 37
 неуспех 40, 170, 172
 нехвала 41
 нехелен 42
 нехлебовић 42
 нехрват 42, 43
 нецв(ј)етача 42, 177
 нецена 40, 41
 нецрногорац 42
 нечврстина 41
 нечешља 42
 нечин 40
 нечиновник 42
 нечињење 37
 нечистоћа 40, 170
 нечитање 37
 нечлан 42, 43
 нечовек 40, 176
 нечорба 42
 нешвајцарац 42, 43
 нешкола 40, 41
 нешколованост 39
 низбрдица 166, 177
 низбрдњица 166
 низбрежица 166
 низв(ј)етрица 166
 низводица 166
 низвође 166
 низгорица 166
 низдолица 166
 нузбатак 163
 нузбелешка 163
 нузголенка 163
 нузгредица 163
 нуздомац 163
 нуззанимање 163, 164
 нуззарада 163, 164, 178
 нуззаслужба 163
 нуззграда 163, 164
 нузземља 164
 нузљуб 163, 164
 нузљубица 164
 нузљубовник 164
 нузмисао 164
 нузоблик 164
 нузредица 164
 нузрешење 164
 нузспецијалност 164
 нузужитак 164
 нузучитељ 164
 нузцар 164

нузшупљина 164
 нуспостаја 164
 нусприход 164, 178
 нуспродукт 163, 164
 нуспроизвод 163, 164
 нуспросторија 163, 164

пабирак 148, 150, 151
 пабог 148
 пабрдило 150
 паведрина 148, 149, 150,
 177

павезина 150
 павенчић 150
 паветина 150
 павечера 58, 148, 150
 павит 150
 павитак 149, 150
 павјенчић 148
 павлака 149, 150
 паврзина 150
 паврљци 147
 паглодњаџи 150
 пагусеница 151
 пазакуп 148, 150
 пазакупац 149, 150, 177
 пазвонце 151, 177
 пазвук 147, 148
 паива 151
 пајасен 148, 151, 177
 пајека 148
 пајемац 149
 паклен 171
 пакутњаџ 148, 150
 пакутњаџи 150
 пакучина 150
 палик 151
 палист 148, 149, 150
 палуба 149
 палуг 149
 палучак 148, 149, 150
 Палучак 150
 паљетак 148
 памалина 151
 памекушац 148
 памољац 149

памрав 151
 памрак 151
 панасљедник 148, 149
 панога 148, 150
 паножица 148, 150
 паперак 151
 паперје 148, 149, 151
 папрст 148
 пародитељ 148, 150
 парожак 150
 парожје 148
 паројаџ 148, 149, 150
 парошчић 148
 парубак 149, 150
 парубица 149, 150
 парупци 147
 пасвекрва 150
 паслика 147, 148, 151
 пасторак 149
 пасунце 151
 патворина 148
 патока 149, 150, 151
 паужина 148, 150
 паужитак 150
 пачемпрес 171
 пачемпреси 151, 177
 пачетворина 148
 пачист 148
 по(д)трбушина 91
 побравица 86
 побрат 130
 побратим 81, 130, 177
 побрдаље 82
 побрдица 82, 83, 177
 побрђе 82, 177
 Побрђе 82
 побрежица 82
 побрежје 82, 169
 Побрежје 82
 Повардарје 82
 повеџарац 86
 повечерак 86
 повечерје 86
 повлак 81
 поводањ 85
 поводница 84, 177

поводња 85
 поводњаџ 85, 178
 повоткиња 85
 повртлар 84, 176
 повртница 84, 177
 повртњаџ 85
 поврђе 85, 86
 поврхуша 85
 површ 82
 површина 82
 површица 82
 површје 82
 површље 82
 површница 82
 поглавар 84
 поглавач 84
 поглавље 84
 поглавник 84
 поглавница 92
 поговор 81
 погорје 82
 Пограђе 82
 пограничје 82
 погребуша 85, 178
 Погрмеџе 92
 погрмуша 85, 178
 погрмушица 84
 погру(д)њаџ 83
 погрудница 83
 подадмирал 87
 Подбабац 92
 Подбабље 92
 подбан 87
 Подбарје 92
 подбележник 87
 Подбишће 92
 подблагјајник 87
 подболничар 87
 подбр(и)џег 89
 подбрадак 91, 170, 177
 подбрадица 91, 170
 подбрадник 91, 170
 подбрадњаџ 91, 170
 подбрадњаџ 91
 подбрадњаџ 91, 170
 подбрађе 91

- подбражњак 91
 подбраздивница 92
 подбраздиница 92
 подбрдило 88
 подбрдница 92
 подбрдњача 92, 93
 подбрдо 89
 подбрђе 92
 Подбрежац 92
 подбрежје 92
 Подбрежје 92
 Подбријег 89
 подбрњик 91
 подбрође 92
 подброј 88
 Подбуковље 92
 подбуљубаша 87
 Подбучина 92
 подвазал 87
 подваријанта 88
 Подвележје 92
 подвечер 89
 подвечерје 93
 подвечерњак 93
 подвид 88
 подвис 89
 подвод 93
 подводак 93
 подвођа 87
 подвојвода 87, 173
 подвојсковођа 87
 подвока 93
 подвокиња 93
 подвоља 88
 подвољак 91, 177
 подворица 92
 подворје 90
 подворница 90
 подвратак 90, 92
 подвратник 90, 92, 93
 подвратњак 91
 подврста 88
 подврх 89
 Подврх 89
 подвршак 91
 подгаз 89
- подгазда 87
 подгај 89
 Подгајац 92
 подгаје 92
 Подгаје 92
 подгајница 92
 подгаћице 88
 подглавак 92, 93
 подглавач 92
 подглавља 93
 подглавље 92
 подглавник 92
 подглавњак 92
 подгнездо 88
 Подгора 89
 подгора 89
 подгорина 92
 Подгорина 92, 177
 Подгорица 89, 171, 177
 подгорје 89, 92
 Подгорје 92
 подград 89
 Подград 89
 подградина 89
 подграђе 92
 Подграђе 92
 подгребен 89
 подгредњак 92
 подгрлац 91, 170
 подгрлина 91
 подгрлица 91, 170
 подгрло 88, 170, 177
 подгрљача 90, 91, 170
 подгрље 91, 170
 Подгрмеч 89, 177
 подгрудница 91, 93
 подгрупа 88
 подгушник 91
 подгушњак 91
 подгуштерац 91
 поддијалекат 88
 поддомаћин 87
 подђакон 87
 подеклисијарх 87
 поджелудњача 91
 Поджепље 92
- поджупан 87
 подзакупац 87, 173
 подзапов(ј)едник 87, 173
 подзаставник 87
 подземље 92
 Подибар 89
 Подивичје 92
 Подинарје 82
 подјабука 89
 Подјабуковац 92
 подјармица 170
 подјезичница 91
 подл(иј)ечник 87
 подлактица 66, 91,
 93, 173, 177
 подланак 91, 93
 подланац 91
 подланик 93
 подланица 83, 84, 91,
 93, 113
 подлеђина 91
 подлеђе 91
 подлекар 87
 подлесак 93
 подлесиик 93
 подлига 88, 178
 Подлипа 89
 подлистак 88
 подлиферант 87
 Подлугови 89
 подлужје 92
 Подлужје 92
 подљесковац 93
 подмаршал 87
 Подмилачје 92
 подмишка 88
 подмлинар 87
 подмљечац 93
 Подмољавље 92
 подморје 92
 подморница 92
 подмреник 93
 поднабављач 87
 поднадзорник 87, 88
 поднадзорница 88
 подназив 88

- поднакупац 87
 поднамесник 87
 поднаредник 87
 поднаречје 88
 поднаслов 88
 поднастојник 87
 поднатпис 88
 подначелник 87
 подначин 88
 поднебесје 92
 поднебје 92
 поднебље 92
 подниз 88
 поднога 88
 подногач 91
 подногача 90, 91
 подногачи 92
 подножак 92, 93, 177
 подножица 92
 подножје 92
 подножник 92
 подножница 92
 подножњак 90
 поднође 93
 подношка 90
 подоблик 88
 подод(j)ећа 88
 пододбор 88
 пододел 88
 пододелњак 88
 пододелење 88
 пододлика 88
 пододред 88
 пододредница 88
 пододсек 88
 подоксид 88
 подоље 82
 подопштина 88
 подораница 88
 Подорашје 92
 Подосоје 89
 Подоточје 92
 подофицир 87, 88, 171
 подочица 91
 подочје 89, 90, 91
 подочник 91, 92, 93
 подочница 89, 90, 91
 подочњак 91, 177
 подочњаци 91, 171
 Подравац 83
 подравина 82
 Подравина 83
 Подравље 82
 подравнатељ 87
 Подрадичје 92
 подразделак 88
 подраздео 88
 подраздобље 88
 подразред 88
 подралица 88
 подрамак 91
 подрамач 92, 93
 подралица 92
 подраса 88
 подребра 88
 подребрица 91, 171
 подред 88
 подредатељ 87
 подректор 87
 подреп 88
 подрепак 91, 93
 подрепац 91
 подрепач 91
 подрепаш 91
 подрепина 91
 подрепник 91
 подрепница 91
 подрепњак 91, 93
 Подримље 82
 Подриње 82, 92, 175, 177
 подроб 88
 подробњак 83
 подрукача 90, 91
 подручак 89
 подсавез 88, 178
 подсвест 89
 подсвећник 88, 177
 подседлица 92
 подсекретар 87, 88
 подсистем 169
 подсланица 66
 подсмисао 88
 подснаша 87, 88
 подснежник 93
 подсорта 88
 подстадијум 88
 подстанар 89
 Подстоље 92
 Подстражје 92
 Подстрање 92
 подстрешница 90
 подстрешје 90, 92
 подстрешница 90, 92, 93
 подсудац 87
 подсунац 93
 подтајник 87
 подтангента 88
 подтачка 88
 подтекст 88
 подтип 88
 подтужилац 87
 Подунавље 82, 177, 92
 подуправитељ 87, 173
 подуправник 87
 подуредник 87
 подусница 88
 подуст 93
 подуста 93
 подурорњак 92
 подучитељ 87, 88
 подучитељица 88
 подушице 83
 подушник 91
 подушница 91
 подушњак 91
 подушује 170
 Подцрковје 92
 подшака 170
 подшачје 170
 подшеф 87
 подшумар 87, 88
 пожар 81
 поземљар 84, 85
 поземљарка 85
 поземљуша 85
 позубница 83
 појутарје 86
 појутрица 86

- пок(ћ)ерка 130
 Поклечје 82
 покожица 83
 поколеник 84
 покосница 83, 84
 покостица 83
 покрајина 82
 покровњак 85, 177
 покћи 130
 Покупац 83
 Покупље 82, 83
 Покупско 82
 покућанство 85
 покућар 84
 покућара 85
 покућарац 85, 177
 покућарка 85, 178
 покуће 85
 покућница 84, 85
 покућство 85
 поледица 84, 84
 полеђина 83
 Полимље 82, 177
 полуарак 145
 полубатаљон 145
 полубог 146
 полубогиња 146
 полубожанство 146
 полубрат 145, 177
 полубрилијант 146
 полубунило 146
 полуваљак 145
 полуварвар(ин) 146
 полуварошанин 146, 177
 полуварошанка 146
 полувенац 145
 полуверац 146
 полувидност 146
 полувод 145
 полувојник 146
 полувокал 146
 полувреме 145
 полугимназија 146
 полугласник 146
 полугодишњица 145
 полугође 145
 полугосподин 146
 полуград 146
 полуграђанин 146
 полуграђанка 146
 полугрошњица 145
 полудивљак 146
 полудинар 145
 полудрем 146
 полудукат 145
 полуетадрон 145
 полужалост 146
 полуживот 146
 полужје 82
 полузнање 146
 полужрак 146
 полуидиот 146
 полуизгнаник 146
 полуизрађевина 146
 полуинсекти 145
 полуинтелигент 146
 полуинтелигенција 146
 полуистина 146, 177
 полујава 146
 полукасач 146
 полукат 145
 полукаурин 145
 полукафтан 146
 полуквалификација 146
 полуколонија 146
 полукорак 145, 146
 полукрвњак 145
 полукрилац 145
 полукровница 146
 полукруг 145
 полукружница 145
 полукрунац 145
 полукугла 145
 полукукци 145
 полукултура 146
 полулаж 146
 полулитрењак 145
 полулопта 145
 полулудак 146
 полумајка 144, 145
 полумајмуни 145
 полумаска 146
 полумера 145
 полумесец 146
 полумесечник 145
 полумисао 146
 полунесвест 146
 полунесвестица 146
 полуноћ 145
 полуноћница 145
 полуобрт 145
 полуобруч 145
 полуока 145
 полуоканица 145
 полуокрет 145
 полуос 145
 полуосмејак 146
 полуосмех 146
 полуострво 146
 полуоток 146
 полуплатно 146
 полуповезача 146
 полупокрет 145
 полупразник 146
 полупрађевина 146
 полупречник 145
 полупроводник 146
 полупродукт 146
 полупроизвод 146
 полупролетер 146
 полупрофил 146
 полупрстен 145
 полуранка 145
 полурасвета 146
 полуриба 146
 полусан 146
 полусаница 146
 полусвест 146
 полусвет 146
 полусветац 146
 полусветло 146
 полусвила 146
 полусељак 146
 полусељакуша 146
 полусељанка 146
 полусена 146
 полусестра 145
 полусјаж 146

- полуслепац 146
 полусмех 146
 полусмешак 146
 полуспрат 145
 полуствор 146
 полустепен 145
 полустих 145
 полустриц 145
 полусумрак 146
 полутабанаши 146
 полутама 146
 полутисућница 145
 полутушина 146
 полутмина 146
 полуузетост 146
 полууметник 146
 полуфабрикат 146
 полуцилиндар 146
 полуципела 146
 полуцрнац 145
 получарапа 146
 получета 145, 146
 получовек 146
 получучањ 146
 полушапат 146
 полушињел 146
 помајка 81, 130, 131, 144,
 170, 177
 помеђаш 85
 помеђина 82
 помешће 82
 Поморавље 82, 92, 175
 поморац 83, 176
 Поморишје 82
 поморје 82, 83
 Помурац 83
 Помурје 82, 83
 понедељак 86
 понедељник 86
 понедеоник 86
 понутрица 83
 поочим 130
 поплућница 83
 попрсје 83, 84, 170
 попудбина 85
 попутнина 85
 попутница 84
 порамак 83, 84
 пораменице 83
 порамица 83
 поребрина 83
 поребрица 84
 поребруша 84
 поречје 82
 Поречје 82
 порожје 83
 порукавље 83
 поруквица 83
 Посавина 82, 171, 177
 Посавље 82
 посезона 173
 посекација 88
 поселар 85
 поселара 85
 поселарка 85
 посестра 130
 посестрима 130
 синак 81, 130, 131, 177
 синко 130
 сињеник 130
 собље 85
 постела 85
 постолњак 81
 постолје 86
 постопица 84
 постотак 81, 86
 посуда 85
 посунац 85, 177
 посунчаник 85
 посунчар 84
 Потарје 82
 Потисје 82
 потканцелар 87, 176, 178
 поткапак 91
 поткапетан 87
 поткапина 91
 поткаплар 87
 поткапник 91
 поткапница 91
 Поткарановац 92
 Поткланац 89
 поткнез 87
 поткњижар 87
 поткожник 91
 поткожњак 91
 Поткозарје 92, 175, 177
 потколеница 91, 171, 173
 потколењача 90, 91
 потколњак 93
 поткомаидир 87
 поткомисија 88
 поткоморник 87
 потконзул 87
 потконтинент 88
 потконтролор 87
 поткоњак 93
 поткоњка 93
 поткосница 92, 93
 поткошуља 88, 177
 Поткрај 89
 поткраљ 87
 поткриље 91
 поткровље 90, 92, 93
 поткровница 90, 92
 поткултура 169
 поткупље 92
 поткутњица 92
 поткућак 91
 поткућница 90, 92
 потпазухо 88
 потпалубље 92
 потпериод 88
 потпетач 91
 потпећак 91
 Потпланина 89
 потплотуша 93
 потпоглавље 88
 потпојам 88
 потпокрет 88
 потпородица 88
 потпоручник 87, 88, 171
 потпредс(ј)едник 87, 88,
 176
 потпроизвод 88
 потпрсје 91
 потпуковник 87, 88, 171,
 176
 потрбушина 83, 175

- потрбушник 84
 потрбушница 83
 потсукња 88, 177
 потфела 88
 потфеуд 88
 потфеудник 87
 потфишкал 87
 потчасник 87
 потчауш 87
 потчеље 91
 потчиновник 87
 потчовек 89
 похрптина 83, 84
 похумље 82
 Поцерац 83
 Поцерица 82, 170
 Поцерје 82, 83, 170
 почелак 84
 почелица 83
 пошкола 81
 прабаба 127
 прабиљка 129, 177
 прабиће 128
 прабичаши 129
 прабубоједи 129
 прав(и)јек 128
 праводоземци 129, 178
 праврело 128
 праврста 129
 прагмазови 129
 прагмизавци 129, 178
 прагосподин 129
 праграђа 129
 прагрех 128
 прагусеница 178
 прадавнина 128
 прадед(а) 127, 177
 прадедовина 128
 прадедовштина 128
 прадело 128
 прадоба 128
 прадобље 128
 прадоживљај 128
 прадокуменат 128
 прадомовина 128
 прадруштво 128
 прадуализам 128
 прадух 128
 прадуша 128
 праеволуција 128, 177
 праелеменат 128
 праенергија 128
 пражив 129
 праживот 128
 праживотиње 129, 178
 праземља 128
 празет 127
 праизведба 128
 праизвор 128
 праимењак 129
 праинсекти 129, 178
 праискон 128, 177
 праисторија 128, 130
 праједнакост 128
 праједнобоштво 128
 прајезик 128, 130
 пракамен 129
 пракичмењаци 129, 178
 праколевка 128
 праколено 128
 пракомунизам 128
 пракорен 128
 пракрилци 129
 пракукци 129
 пракукцождери 129
 пралепота 128
 пралечник 129
 пралик 128
 праљубав 128
 праљуди 129
 праљускари 129
 прамајка 127, 144
 праматерија 128
 прамбаба 127
 прадед(а) 127
 прамелодија 128
 прамера 128
 прамисао 128
 прамитологија 128
 прамишљење 128
 праморе 129
 прамотив 128
 прамоћ 128
 праправ 178
 прамудрост 128
 прамузика 128
 пранагон 128
 пранарод 129
 пранаука 128
 праначело 128
 праидед 127
 праневеста 127
 пранедело 128
 пранећак 127
 пранећака 127
 праоблик 128
 праобраз 128
 праобразац 128
 праосећај 128
 праоснова 128
 праосновица 128
 праосновка 128
 праотаубина 128
 праотац 127
 праоткровење 128
 прапатрон 128
 прапепео 128
 прапећинац 129
 прапечат 129
 праписмо 129
 прапитање 128
 праплеме 127
 праповест 128
 праподатак 128
 праподлога 128
 прапоезија 128
 прапожар 128
 прапозив 128
 прапојава 128
 прапојављивање 128
 прапорекло 128, 177
 прапостава 128, 129
 прапостање 128
 прапостојбина 128
 прапотомак 127
 прапотреба 128
 прапочело 128
 прапочетак 128

- прапочетник 129
 прапрабаба 127
 прапрадед 127
 прапрадед 127
 прапраотац 127
 прапрапрабаба 127
 прапрапрад(ј)ед 127
 прапрапраунук 127
 прапрапраунучица 127
 прапрачукунбаба 127
 прапрачукундеда 127
 прапрашукунд(ј)ед 127
 прапредак 127
 прапример 128
 праприродност 128
 праприча 128
 прапроблем 128
 прапроизвод 128
 прапроизводња 128
 прапроизводство 128
 прапротивница 129
 праптица 129, 178
 прапузавац 129
 прапукотина 129
 прарадња 128
 праразлика 128
 праразлог 128
 праразум 128
 прараса 129
 прареч 128
 прарешавање 128
 прарешење 128
 прарибе 129
 прародилац 127
 прародитељ 127
 прародитељка 127
 прасвекар 127
 прасвекрва 127
 прасвет 128
 прасветлост 128
 прасила 128
 прасиновац 127
 прасиновка 127
 праслика 128
 праслобода 128
 прасловен 130
 праснага 128
 праспособност 128
 прасродство 128
 прастаниште 128
 прастанье 128
 прастарина 128
 прастаринац 129
 прастароседелац 129
 прастрина 127
 прастриц 127
 пратип 128
 праузрок 128
 праујак 127
 праујац 127
 праујна 127
 праунук 127
 праунука 127
 праунучад 127
 праунучац 127
 праунучица 127
 праунучје 127
 прафеномен 128
 прахимна 128
 прахришћанство 128
 прачовек 129, 177
 преглава 100
 предбиљежба 95
 предбојац 97
 предбојница 97
 предборац 96
 предбрђе 98, 172, 173
 предбрежје 98
 предварошица 96
 предвежба 95
 предвезница 95
 предверје 98
 предвесник 96
 предвече(р) 75, 97, 100,
 177
 предвечерје 97, 98, 173
 предводник 97
 предвојска 96
 предворје 98
 предвраће 98
 предгласница 95
 предговор 94, 95, 97, 168
 предговорник 94, 96, 176
 предгорје 98, 172, 177
 предград 96
 предграђе 96, 98, 172,
 177
 предгрејач 97
 предгрљај 98
 предгробље 96
 преддиспозиција 96
 преддоминација 95
 преджелудац 96
 преджелудник 96
 предживљење 95
 предживот 95
 предзајам 95
 предземљиште 96
 предзиђе 96, 98
 предзимље 98
 предзнак 95
 предзнамење 95
 предзнање 95, 177
 предзора 97
 предзорица 98
 предзорје 97, 98, 177
 предзорка 98
 предзрака 95
 предигра 95
 прединформација 95
 предислеђење 95
 предиспит 95
 предиспозиција 95
 предисторија 95, 177
 предистрага 95
 предјело 94, 97
 предјесен 97
 предјутарје 98, 173
 предјутро 97, 177
 предлактица 98
 предлоква 96
 предлуг 96
 предлука 96
 предлучје 98
 предмајстор 96
 предматерија 97
 предмолепствије 95
 предмрак 97, 100

- предмрачје 98
 преднаобразба 95
 преднапомена 95
 предноћ 97
 предобјава 95
 предоблик 95
 предобразовање 95
 предодбрана 95
 предоделење 97
 предодлука 95
 предолтарје 98
 предопажај 97
 предопомена 95
 предопомињање 95
 предосећај 97, 177
 предосећање 97
 предоснова 95
 предподне 97
 предпредилица 97
 предрад 95
 предрадник 94, 96,
 168, 176
 предрадња 95, 177
 предрадост 95
 Предражје 98
 предразговор 95
 предразмишљање 95
 предракија 95
 предраса 95, 97
 предрачун 95
 предреклама 95, 178
 предромантизам 95
 предручак 94, 97
 предсвест 95
 председник 97
 предсезона 95, 97, 173
 предсилогизам 95
 предслутња 97
 предсоба 96
 предсобље 96, 98
 предспрема 95
 предсрђе 98
 предсрчје 98
 предстаница 96
 предстојник 97
 предстража 95, 96
 предстрашће 98
 предстудија 95
 предступањ 95
 предсуд 95
 предсутон 97
 предтакмичење 94, 95,
 178
 предтврђава 96
 предтерен 96
 предтурнир 95, 96, 178
 предубеђење 97, 177
 предувереност 95
 предуверење 95
 предувјет 95, 96
 предуговор 95
 предудар 96
 предударац 95
 предуциера 96
 предујам 95
 предупис 95
 предусев 95
 предуслов 95, 175
 предушење 95
 предшкола 95
 предшколарац 96
 презабрана 95
 претекст 95
 преткалкулација 95, 96
 претклијетка 94, 96
 преткомора 96, 98, 177
 преткоморје 98, 175, 178
 претконференција 95
 претконцентрат 95, 96
 претконцентрација 95
 преткумче 96
 преткућа 96
 преткућиште 96
 преткуђе 98
 преткућница 94
 претпакао 96
 претпев 95
 претповест 95
 претпокрет 95
 претположај 96
 претпразник 97
 претпремијера 95
 претприпрема 95
 претпродаја 95
 претпројекат 95
 претпролеће 97
 претпрсје 98
 претсобњак 98
 претчасник 96
 претчисленије 95
 претчиститељ 96
 претчувствије 95, 97
 прибарак 101
 прибедреник 103
 прибедрица 103
 прибрат 99, 100
 прибрдица 102, 169
 прибрег 100, 170
 прибрежак 101
 прибрежје 102, 169, 170
 Прибрежје 102
 Прибрешће 102
 Прибрешци 101
 прибудала 100
 привага 100
 приветрина 102
 привечер 100
 привратак 103
 Привраће 102
 Приврелина 102
 пригатар 100
 приглава 100
 приглас 100
 пригласје 103
 Пригорје 102
 пригорје 99, 102
 пригорка 102
 пригоруља 102, 178
 приграђе 102
 пригредина 102
 придарје 103
 придвор 100
 придворак 101
 придворица 102
 Придворица 102
 придворје 102
 Придворје 102
 придворница 102

- Придјел 100
 прндобница 103
 прндолина 100
 приждребак 103
 прижељак 103
 прижепић 103
 призвук 100
 приземље 102, 170
 приземљица 102
 приземљуша 102
 приземница 102
 призет 100
 призетак 103
 призетко 103
 призетковић 103
 призетњак 104
 призрак 100
 призрака 100
 призраче 104
 призубак 103, 177
 приименак 104
 прикрајак 101, 177
 прикровак 101
 прикрпак 104
 прикрпина 104
 прикума 100
 прикумак 104
 прикумица 104
 Прилес 100
 Прилипац 102
 Прилуг 100
 Прилук 100
 примисао 100
 примозак 177
 Приморје 92, 102, 177
 приморје 99, 102
 примрак 100
 примудак 103
 приначелак 101
 приобаље 92
 припасје 103
 приперац 104
 приперка 104
 припећак 101
 припланак 101
 приповијест 99
 приподаник 100
 припојасница 103
 припољац 102
 Припоље 100
 припразница 104
 припрстак 103
 припутница 102
 прирамница 103
 прирепак 103
 приречица 100, 104
 приречка 104
 прирожак 103
 прируч 102
 приручак 101, 103
 приручје 103
 приручник 103
 присвечај 104
 присвечица 104
 присвињац 102
 приселак 101
 Присеље 102
 присенак 101
 присјај 100
 прислава 100, 101
 прислуга 100
 прислужба 100, 101
 прислужбица 100
 прислушкиња 100
 присобак 101
 присобље 102
 присобница 104
 присоје 102
 присрђе 103
 пристанар 100
 Пристиничје 102
 пристранак 101
 пристраница 102
 пристрање 102
 пристрех 102
 пристрешак 102
 пристрешје 102
 присунац 102
 присуње 102
 приторак 102
 притремак 102
 приушак 103
 приушка 103
 припојасница 103
 Причель 102
 Причелье 102
 пришупак 103
 пркрвље 104
 проамериканац 161, 177
 проведрина 161
 прогала 161
 продекан 162
 продоље 166
 прозрак 161, 166
 проигуман 162
 проклиза 162
 проклитика 162
 прокомуниста 161, 172,
 173
 проконзул 162
 пролеће 161
 пролиберал 161, 173
 промађар 161
 промарксиста 161
 промеморија 162
 промисао 161
 пронациста 161, 173
 прономен 162
 проректор 162
 прорукавље 166
 прорус 161, 177
 просеминар 162
 просилогизам 162
 просрбин 161, 178
 противагитација 52, 53
 противакција 52, 53
 противаргумент 52
 противвредност 53
 противдејство 52, 53, 169
 противдоказ 52, 53
 противзаконитост 53
 противистина 53, 55
 противјуриш 52, 53
 противкандидат 52, 53,
 176
 противколац 54
 противмера 53
 противморак 51, 55

- противнапад 53
 противножац 53
 противножник 53
 противоборац 53
 противоборитељ 53
 противоборник 53
 противобрт 53, 55
 противовијест 54
 противоговарање 54
 противодоказивање 54
 противозаконије 54
 противоклопњача 55
 противоморак 51
 противоповратник 53
 противопотпис 54
 противосредство 54
 противостав 54
 противострастник 53
 противотров 52, 54
 противофанзива 53
 противочувствије 54
 противпитање 52, 53, 55
 противплан 53
 противпокрет 53
 противпокушај 53
 противположај 169
 противположност 53
 противпоставка 54
 противпотпис 53
 противпотраживање 53
 противправност 53
 противпредлог 53
 противпретња 53
 противпретпоставка 177
 противприговор 54
 противпример 54
 противприродност 54
 противприродњак 53
 противрадња 54
 противразлог 52, 54
 противреволуција 54, 178
 противреволуционар 53
 противреформатор 176
 противреформација 54
 противречник 55
 противсила 54
 противсјај 54
 противслучај 54
 противсмисао 54
 противсредство 54
 противстав 54, 177
 противставка 54
 противтег 55
 противтежа 54
 противтело 55
 противтенковац 55
 противтенковка 55
 противтип 54
 противтужба 54
 противуборац 53
 противудар 54, 172
 противударац 54, 170
 противудејство 54
 противудоказ 54
 противузакон 54
 противузапов(и)јед 54
 противуизведба 54
 противуказивање 54
 противукритика 54
 противулек 54
 противумера 54
 противуопаска 54
 противуочитавање 54
 противупримедба 54
 противупројекат 54
 противуреформатор 53, 54
 противусила 54
 противуслуга 52, 54
 противутежа 54
 противутежење 54
 противутук 52
 противууредба 54
 противууслуга 54
 протнвучинидба 54
 протуагитација 52
 протуакција 52, 54
 протуаустријанац 53
 протубусија 55
 протувр(и)једност 54
 протудејство 52, 54
 протудоказ 52, 54
 протудоказница 54
 протузакључница 54
 протузаконитост 54
 протузбор 54
 протуиграч 53
 протуидеал 54
 протуизведење 54
 протуизјава 54
 протујуриш 52, 54
 протукандидат 52, 53
 протукнез 53
 протукњига 55
 протукраљ 53
 протукритика 54
 протул(и)јек 54
 Протулипа 55
 протуљето 54
 протуљеће 54
 протумера 54
 протуметил 55
 протумираз 55
 протумисао 54
 протунавала 54
 протуиамера 54
 протунап(ј)ев 54
 протунападај 54
 протунаравност 54
 протуножац 53
 протуобавеза 54
 протуодговор 54
 протуосвета 54
 протуотров 52, 53, 55
 протуофанзива 54
 протуочитавање 54
 протунаднна 55
 протунапа 53
 протупитање 54
 протуполитика 54
 протуположност 54
 протупомак 54
 протупотез 54
 протупреврат 54
 протупредлог 54
 протупрекор 54
 протупроглас 54

- протуразлог 54
 протуреволюција 54
 протуреформација 54
 протусимбол 54
 протуслика 54
 протуснага 54
 протуструја 54
 протутактика 54
 протутежа 54
 протутело 55
 протутип 54
 протуударца 54
 протууслуга 54
 протуустав 54
 протуцар 53
 профашиста 161
 прохрват 161
 прочелник 161
 прочеље 161, 166
 прочетник 161
 псеудоартроза 125
 псеудоваријанта 125
 псеудограђанство 125
 псеудографија 124
 псеудодемократија 124
 псеудодемократија 124
 псеудоенглескиња 125
 псеудозакључак 125
 псеудоимпровизација 125
 псеудокласик 124, 125
 псеудокласицизам 124, 125
 псеудокласичар 125
 псеудокласичарство 125
 псеудолекар 169
 псеудолитература 125
 псеудомарксизам 125
 псеудомарксист(а) 125
 псеудоморфоza 125
 псеудонаука 124, 125
 псеудонаучник 173
 псеудонаучност 125
 псеудопитање 125
 псеудоплан 125
 псеудопојам 125
 псеудопроблем 125, 177
 псеудопроза 125
 псеудореволюционар 125
 псеудорепрезентат 125
 псеудоромантизам 125
 псеудосоцијализам 125, 177
 псеудосоцијалист 125
 псеудосуђење 125
 псеудотеза 125
 псеудотурбекулоза 125
 псеудоукус 173
 псеудофилозоф 125, 177
 псеудофилозофија 125
 псеудоцивизација 124
 разбан 156
 разбој 157
 разбојиште 157
 разбојник 157
 разбрк 156
 развереница 156
 разветрина 157
 развође 157
 развршје 157, 173
 разглас 157
 разгласје 157
 раздобље 157
 разљуди 156
 размеђе 157
 раскнез 177
 раскорак 156
 раскраљ 156
 раскрсница 157
 раскршће 157
 распоп 156, 177
 распут 156
 распутица 157
 распуће 157
 расфратар 156
 расцар 156
 рашчовек 156
 реагенс 159
 реагенција 159
 реаграризација 159
 реадаптација 159
 реактивизација 159
 реакција 159
 реамбулација 159
 реанимација 159
 реапсолутизација 159
 реасикурација 159
 реафирмација 159
 ребаланс 159
 ребољшевизација 159
 ревакцинација 158, 159, 178
 ревалвација 159
 ревалоризација 159
 ревербација 159
 реверзија 159
 ревитализација 159, 177
 регенерација 159, 178
 редемаркација 159
 редефинисање 171
 редефиниција 159
 редизајн 159
 редизајнирање 159
 редистрибуција 159
 редресација 159
 редупликација 159
 реевакуација 159
 реедукција 158, 159
 реекспорт 159, 178
 реесконт 159, 178
 реизбор 159
 реинжињерија 159
 реинкарнација 159
 реинтеграција 159
 реинтерпретација 159
 реинфекција 159
 рекапитализација 159
 рекапитулација 159
 реколекција 159
 реколонизација 159, 171
 рекомпензација 159, 178
 реконвалесцент 159
 реконвалесценција 159
 реконверзија 159
 реконструкција 158, 159
 реконтра 159
 рекреација 159

- рекриминализација 159
 рекристализација 159
 рекултивација 159
 рекултивизација 159
 релицитација 159
 ремилитаризација 159
 ремисија 159
 ремистификација 159
 ремонт 159
 ренумерација 159
 реокупација 159
 реорганизација 159
 репласман 159
 реприватизација 159, 177
 репримитивизација 159
 репродукција 159
 ресекција 178
 ресецесија 159
 ресоцијализација 159
 рестаурација 159
 ретрансплантација 159
 рефеудализација 159
 рехабилитација 159
- сабеседник 106, 114, 115, 169, 177
 сабеседница 114
 сабиће 114
 саборац 114, 115
 сабрат 114
 сабратство 114
 сабраћа 114
 савладарство 115
 сагласје 115, 177
 саговорник 114, 115
 саговорница 114
 садејство 115, 177
 садомаћин 114
 садруг 114, 115
 сазвежђе 115, 177
 сазвук 115
 сазвучје 115
 саиграч 106, 114, 115, 169, 177
 саинвеститор 114
 сакривац 114, 115
- саљуди 114
 самилост 115, 177
 самишљеник 114, 115
 санаследник 114, 115
 саоднос 115
 саоптуженик 114, 115
 саоснивач 114, 115
 сапатник 114, 115
 сапатница 114
 саплеменик 114, 115
 сапосед 115
 сапоседник 114, 115
 сапоседница 114
 сапотпис 115
 сапотписник 114, 115
 сапутник 106, 114, 115
 сапутница 114
 сарадња 110
 сарадост 115
 састалежник 114
 сатрудник 114
 сауговарач 114
 сауредник 114, 115
 саутицај 115, 177
 саучесник 114, 115
 саучесница 114
 саучешће 115
 суаутор 108, 169, 176
 субаба 109
 субабица 109
 субак 109
 субарктик 165
 субачина 109, 112
 субаштиник 107, 108, 113
 субаштеница 108
 субверзија 164
 субделегат 165
 субдиректоријум 165
 субдоминанта 165
 субђакон 164, 165
 субђаконат 164
 субеседник 108, 115, 169
 субик 109
 субика 112
 субинспектор 165
- субичина 112
 субјединица 165
 субјекција 164
 субмарина 165
 субмикрон 165
 субмуниција 165
 субог 109
 субојник 108
 суборац 108, 115
 суборбита 165
 субординатор 165
 субординација 165
 суборилац 108
 суборник 111, 112
 субпериод 165
 субпериодизација 165, 177
 субпродукт 165
 субрат 107, 109
 субраћа 109
 субрстина 109
 субсистем 165, 169
 субтратосфера 165
 субуметност 165
 сув(ј)ежбач 108
 сув(ј)етрица 111
 суварошанин 109, 176
 суваспитач 107, 108
 сувез 112
 сувезица 111, 112
 сувезник 111, 112
 суверник 109
 сувеслач 108
 сувјеровник 111, 112
 сувлалац 108
 сувладар 108
 сувлађе 111, 112
 сувласник 108, 110
 сувласница 108
 сувласништво 109
 сувластица 113
 сувозач 108
 сувратак 112
 сувраци 112
 сувременик 112
 сувремењак 112

- суврсник 109
 суврсница 109
 суврст 112
 суврста 109
 суврстица 109
 сугласица 112
 сугласје 112, 115
 сугласност 112
 суглашај 112
 суговорник 108, 110, 115
 суговорница 108
 сугорје 109
 сугосподар 108
 сугост 108
 сугошћеник 113
 суградица 111
 суграђанин 108, 109, 110
 суграђанка 108
 сугреб 111, 112
 сугрешник 108
 сугуњица 111
 судланица 113, 177
 судиевље 112, 113
 судрвица 111
 судреника 113
 судренић 113, 171, 177
 судренка 113, 177
 судржављанин 109
 судруг 109, 115
 судужник 109
 сужал 109
 сужалост 109
 суживот 109, 177
 сузатвореник 109
 сузвук 109
 сузвучје 112, 115
 сузетица 111
 сузлочинац 108
 сузналац 108
 сузначје 112
 сунграч 106, 108, 115,
 169
 суиграчица 108
 суизвршитељ 108
 сукерица 111
 суclubаш 109
- сукључ 109
 сукључар 109
 сукметица 111
 сукнежица 111
 сукобица 111
 суколце 109
 сукоментатор 108
 сукоњац 112
 сукоњица 111
 сукорабљица 109, 111
 сукоторанин 109
 сукрадљивац 108
 сукрвица 106, 111, 177
 сукрвичина 112, 113
 сукрвник 108, 113
 сукривац 108, 115
 сукривичина 177
 сукривња 109
 сукриж 109
 сукрижје 112
 сукрст 109
 сукрупица 111
 сукут 109
 суланик 113
 суледица 111
 суложник 112
 суложница 112
 сулопташ 108
 сулуда 109
 сумаглица 111, 177
 суманитост 109
 сумеђа 109
 сумесица 111
 сумештанин 109
 сумилост 110
 сумислитељ 108
 сумишљеник 115
 сумрак 100, 109
 сумрачај 112
 сумрачак 112
 сумрачина 112
 сумрачица 111
 сумрачје 112
 сумрачник 112
 сумрачница 111
 сумрзлица 111
- сумрлост 112
 сумуж 109
 сумученик 108
 сународник 106, 109
 сународњак 109
 сунаследник 108, 115
 сунатјецатељ 108
 суноћје 112
 суобвезник 108
 суовисност 110
 суодговорност 110, 177
 суокривљеник 108
 суомладинац 109
 суоптуженик 108, 115
 суопћинар 109
 суопштарак 113
 суортак 108
 суосећај 110
 суосигуратељ 108
 суослобођеник 108
 суоснивач 108, 115
 суотачаственик 109
 суотацбеник 109
 суоточанин 109
 суочице 113
 суп(ј)евач 108
 супатник 108, 115
 супатиница 111
 супатња 110, 177
 супаша 109
 суперавијација 134, 135
 суперанализа 136
 суперарбитар 136, 137,
 177
 суперарбитража 136
 суперарбитријум 135
 супераутоматик 135
 суперацидитет 135
 супербака 136
 супербактерија 135
 супербензин 133, 135,
 177
 супербомба 133, 135
 супербос 136
 супервага 135, 138
 супергаранција 136

- суперград 133, 136, 138
 супердвдесетица 135
 супердека 136
 супердериби 133, 137, 178
 супердиктатор 136
 супердннар 137
 супердреднот 135
 супердржава 135, 136
 суперекипа 137
 суперекслибрис 135
 суперексплоататор 136
 суперекспрес 135
 супер-Енглеz 136, 138
 суперенигматика 137
 супержаца 136
 супержена 133, 136
 суперзависност 137
 суперзвезда 136
 суперцепарац 137
 суперигра 171
 супериграч 137
 суперимперија 136
 супериндустријализација 137
 суперинтелигент 136
 суперинтелигенција 137
 суперинтендант 136
 суперинфекција 137
 суперјунак 136
 суперкласа 137
 суперклинци 134, 136
 суперкобасице 135-6
 суперколекција 136
 суперколт 136
 суперкомпјутер 136
 суперконтрола 136
 суперконтролор 136, 138, 177
 суперкош 137
 суперкултура 137
 суперкуп 137, 178
 суперлепак 136, 177
 суперлига 135, 137, 171, 178
 суперлисице 136
 супермали 136
 суперман 135
 супермаркет 133, 135, 136, 138, 177
 супермачак 136
 супермен 133, 138
 супермода 136, 169
 супермодел 134, 136
 супермозак 136
 супер-Моника 136, 140
 супернантација 135
 супернаучник 173
 супероксид 134
 суперосигурање 136
 суперпатриота 136
 суперпеперминт 136
 суперпиринач 133, 136
 суперпорта 135
 суперпрофесионалац 136
 суперпрофесионализам 136
 суперравнало 136
 суперревизија 136, 137, 138
 суперревизор 136
 супер-Сава 136
 суперсесија 135
 суперсила 135, 137, 138
 суперсјај 136
 суперсоник 133, 136
 суперспектакл 137
 суперстар 133
 суперсусрет 134, 137
 супертајна 134, 137, 138
 суперталенат 136
 супертанкер 133, 136
 супертата 136
 супертврђава 136
 супертешка 137
 супертешкаш 137
 супертрудноћа 137
 супертурнир 137
 суперубица 133, 134, 136, 138
 суперукус 173
 суперфеникс 136
 суперфилтер 133, 136
 суперфинале 133, 137
 суперформа 137
 суперфосфат 133, 134, 138
 суперцензор 136
 суперцивилизација 137, 177
 супесник 108
 супита 109
 супкултура 164, 165, 169
 суплатак 112
 суплеменик 109, 115
 суплесач 108
 суподина 109, 112
 супојник 112
 суполемичар 108
 супомоћник 108
 супос(ј)едник 108
 супосветитељ 108
 супосед 109
 супоседник 115
 супоседница 108
 супотпис 109
 супотписник 108, 115
 супочетак 110
 супочинитељ 108
 супрашница 113, 177
 супредак 112
 супредс(ј)едник 108
 супросац 108
 супротивник 108
 супруг 112
 супруга 112
 супружник 112
 супружништво 112
 супституција 164
 супстрат 164
 супуномоћје 109
 супутник 108, 115
 супутница 108
 сурадник 108, 115
 сурадница 108
 сурадност 110
 суражица 111, 113, 171
 суразбојник 108
 суратник 108

- сурашка 112
 суредатор 108, 176
 суредакција 108, 109
 суржица 111, 113
 сурјечица 109
 сурод 110
 суродица 111, 113
 суродник 113
 сурођеник 113
 суросица 111
 суручица 112
 суршка 112, 113
 су св(ј)едок 108
 су својина 109
 су сед 111, 112
 су седа 112
 су сељанин 109
 су сеткиња 112
 су силник 108
 су слијед 110
 су снежица 111, 177
 су снешка 112
 су сопственик 108
 су спавач 108
 су сполица 113
 су сремчина 112
 су срећа 110, 113
 су сродник 108, 109
 су станар 108, 110
 су створ 109
 су столник 112
 су стопица 112
 су страдалник 108
 су страдање 110
 су стрмица 111
 су т(ј)еска 112
 су тјелесник 112
 су тјеска 111
 су точица 112
 су тркач 108
 су трпезник 112
 су турица 111
 су тутор 108, 109
 су живалац 108
 су узрок 110
 су укућанин 108, 109
- су уредник 108, 115
 су ученик 115
 су учесник 108, 109, 115
 су чесница 108
 су учешће 110
 су финансијер 108
 су цар 109
 су цер 113, 177
 су челица 112
 су челка 112
 су чељак 112
 су чеље 112
 су чељица 112
 су члан 109
 су човек 109
 су чувар 108
 су чуство 110
 су штапица 111
- узбрдељак 105
 узбрдица 105, 169, 171,
 177
 узбрежак 105
 узбрежица 105
 узбрежје 105, 169, 177
 уз вис 105
 уз висина 105
 уз висица 105
 уз вишица 105
 узвод 105
 узвође 105
 узвратак 105
 узглав 105
 узглава 105
 узглавак 105
 узглавач 105
 узглавача 105
 узглавачица 105
 узглавица 105
 узглавје 105
 узглављач 105
 узглавље 104, 105, 175,
 177
 узглавник 105
 узглавница 105
 узглавњак 105
- узглас 105
 узгора 105
 узгорица 105
 узгорница 105
 уздар 105
 уздарје 105
 Уздол 105
 уздолница 105
 Уздоље 105
 уздужница 105
 узмиразје 105
 Узричје 105
 ултрабелило 142
 ултравирол 141
 ултрадесница 141
 ултрадесничар 141
 ултразвук 141, 177
 ултраколонијализам 141,
 177
 ултраколонијалиста 141
 ултраконцентрат 142
 ултралевица 141
 ултралевичар 141, 177
 ултрамикроскоп 141
 ултрамонархиста 141
 ултрамонтанац 141
 ултрамонтанизам 141
 ултранационалиста 141,
 177
 ултрареакционар 141
 ултрасируп 142
 ултрафилтер 141, 177
 ултрацентрифуга 141
- хипералгезија 142
 хипергликемија 142
 хиперемија 142
 хипереротизам 142
 хиперестезија 142
 хиперинсулинунзам 142
 хиперинфлација 142,
 143, 178
 хиперкинеза 142
 хиперкорекција 142
 хиперкритика 142
 хиперметропија 142

хипермнезија 142	хиперреализам 142	хипертонија 142
хипероснија 142	хиперсексуализам 142	хипертрилоза 142
хиперплазија 142	хиперсензибилност 142,	хипертрофија 142, 178
хиперпопулација 142	177	хиперфункција 142
хиперпродукција 142	хиперсоимнија 142	хиперхидроза 142
хиперпроизводња 142	хипертензија 142, 178	

SUMMARY

Milica Radović-Tešić

Prefixed Nouns in the Serbian Language

The thesis presents a description of structural-grammatical and lexical-semantic properties of prefixed nouns in the Serbian language. An observation is made that they are formed in two different ways, by prefixal and by prefixal-suffixal word-formation. Within the structure of word-formative nouns, the semantic function of the prefix is employed as a fundamental unit of classification on the basis of which data are obtained regarding a few distinct lexical-semantic categories of nouns that are actually the result of such word-formation. Exact evidence is presented about the numbers of prefixes that take part in both ways of formation, about the productivity of the word-formation models, about the regularity of certain groups of nouns and their participation in various styles of language.

Departing from the analysed material further avenues of development of prefixal nominal word-formation are traced. A conclusion is reached that prefixes loaned from foreign languages have a slightly higher level of productivity in the standard language, while the productivity of native prefixes is better reflected in dialectal lexicon out of which some nouns, through the literary language, enter the standard language.